

Honvédségi Szemle

153. ÉVFOLYAM
2025/6. SZÁM

**A Magyar Honvédség szakmai,
tudományos folyóirata
Kiadja a Honvéd Vezérkar**

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Bali Tamás dandártábornok (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Balla Tibor ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Csiki Varga Tamás (PhD)

Dr. Daruka Norbert alezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD)

(Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Jobbágy Zoltán ezredes (PhD)

Dr. Király László (CSc)

Dr. Kiss Álmos Péter (PhD)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)

(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Porkoláb Imre dandártábornok (PhD)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)

(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)

(Bournemouth-i Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD)

(Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A kiadásban és terjesztésben közreműködik
a HM Zrínyi Geoinformációs és Toborzástámogató
Közhasznú Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság
– Zrínyi Kiadó

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

Zrínyi Kiadót vezető igazgató: Dr. Hajdú Ferenc (PhD)

Szerkesztőség:

Felelős szerkesztő: Rojko Annamária

E-mail: hsz@hmzrinyi.hu

Telefon: +36 30-773-7494

Főmunkatárs: Kiss Zoltán

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Vermes Judit

Tördelés: Petrezselyem Kitti

Kiadói titkár: Tóthné Szűcs Nikolett

E-mail: Tothne.SzucsNikolett@hmzrinyi.hu

Cím: 1024 Budapest, Szilágyi Erzsébet fasor 7–9.

Nyomdai kivitelezés:

HM Zrínyi Geoinformációs és Toborzástámogató

Közhasznú Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság,

Nyomdai és Sokszorosító Igazgatóság

Felelős vezető: Pásztor Zoltán igazgató

ISSN 2060-1506 (nyomtatott)

ISSN 2732-3226 (online)

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság

„A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny,

Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd,

Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA).

ZRÍNYI KIADÓ

Honvédségi Szemle

153. ÉVFOLYAM,
2025/6. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Kiss Roland:

Az orosz rohamharcászat fejlődése az orosz–ukrán háborúban 3

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Nagy László ny. ezr. – Zimonyi Attila:

Eltérő magyar attitűdök az ENSZ leszerelési tárgyalásain 19

Balogh András József ezredes:

Száhel a fehér folt Afrika térképén? 28

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Szalkai Patrik – Kiss Álmos Péter – Daruka Norbert alezredes:

Haderőhöz kapcsolódó állami kutatóhelyek működtetésének európai modelljei (2.) . . . 49

Gergi Erna:

Az Acélkocka altisztképzésen részt vevő fiatalok fizikai állapotfelmérés-mutatóinak vizsgálata a bevonulástól az alapkiképzés végéig 66

LOGISZTIKA

Rozs Bálint:

„Csak a zöld acél lehet a-cél?“, avagy az EU zöldítési szabályozásainak hatása az európai acéliparra a fegyverkezési verseny kontextusán keresztül 84

HADTÖRTÉNELEM

Hermann Róbert:

A honvédség születése 100

Boda Mihály:

A „hadszintérháborútól” a hibrid háborúig 114

FÓRUM

Gémesi Géza alezredes:

Szavak fegyverben:

Narratívák, propaganda és nyelvhasználat az orosz–ukrán konfliktusban 134

SZEMLE

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

Nemzetközi szakirodalmi szemle 143

Gál Csaba ny. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 162

ABSTRACT 172

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk figyelmüket arra, hogy a kiadvány végén található szerzői útmutatónk megújult. A legfontosabb változtatás a részletesebb és áttekinthetőbb forrásjelölési rendszer. Ennek értelmében elsősorban a lábjegyzetek formátuma válik jóval egyszerűbbé, ezért mindenkit kérünk, gondosan tekintse át a teljes útmutatót.

Köszönjük!

HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó
Folyóirat-szerkesztőség

Kiss Roland főhadnagy:

AZ OROSZ ROHAMHARCÁSZAT FEJLŐDÉSE AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚBAN

DOI: 10.35926/HSZ.2025.6.1

ÖSSZEFOGLALÓ: A rohamharcászat kiemelt fontosságra tett szert Ukrajnában, mivel a harc döntően beépített területen és megerősített állások között zajlik. A szerző azt vizsgálja tanulmányában, hogy a tapasztalatokból tanulva az orosz haderő hogyan alkalmazkodott a harctéri kihívásokhoz, milyen különítményeket állított fel és eljárásokat dolgozott ki az ukrán védelem leküzdésére.

KULCSSZAVAK: orosz–ukrán háború, orosz haderő, rohamkülönítmény, roham, harcászat, Wagner

A SZERZŐRŐL:

Dr. Kiss Roland főhadnagy (PhD), beosztott tiszt (MH Transzformációs Parancsnokság Tudományos Kutatóhely) (ORCID: 0000-0002-5979-3098)

BEVEZETÉS

A szovjet lövészfegyvernem alapjaiban változott meg az 1950-es évektől, mivel a katonai szakértők arra a következtetésre jutottak, hogy a jövő harcmezője tömegpusztító fegyverek által lesz szennyezett, amelyen a gyalogság mozgékonyasága és túlélőképessége sem lesz megfelelő. Ezért a szovjet gyalogság teljes gépesítése kezdődött meg, sőt a hagyományosan könnyűgyalogos légideszant- és tengerészgyalogos-erők gépesítése is megtörtént. A szovjet, majd orosz gépesített lövészezredek és dandárok hatalmas tűzerővel és mozgékonyasággal rendelkeztek, de ezekben az összefegyvernemi kötelékekben a gyalogos elem kétségkívül visszaszorult.

A Szovjetunió szétesése után az orosz hadsereg is „nehéz” maradt, amely koncepció gyengeségei már a helyi háborúkban is megmutatkoztak Afganisztántól Csecsenföldig, de a felmerülő problémákat *ad hoc* módon oldották meg, szervezeti változások nem nagyon történtek. Például a kelet-ukrajnai harcokban (2022 előtt) az orosz zászlóaljharccsoportokat általában egy-két századnyi könnyűgyalogossal erősítették meg a lázadó erőktől, ezáltal beépített és átszegtelt terepen is megfelelő gyalogos támogatással rendelkeztek, és a harccsoportok is általánosságban jól szerepeltek.

A komolyabb problémák a 2022-es invázió és a hagyományos háború kitörésével jöttek elő, amikor a nagy tűzerejű, mozgékony, de alapvetően járművekhez kötött és gyalogságban hiányt szenvedő zászlóaljharccsoportoknak támogató gyalogság nélkül kellett harcolnia településeken, erdőségekben és a kelet-ukrajnai védelmi vonalakon. A zászlóaljharccsoportok általában 600–800 fősek voltak, és hiába volt bennük három gépesített lövészsorozat, a tényleges gyalogos katonák száma csupán kb. 200 fő volt.¹

¹ A zászlóaljharccsoportokat egy dandár a szerződéses állományából képes volt feltölteni anélkül, hogy a sorállományt be kellett volna vetni. Egy dandár elméletben 1-2 zászlóaljharccsoportot tudott kiállítani, viszont a második – ha volt –, már csak 400–600 fős volt. De sokszor az első sem volt teljesen feltöltve az állománytábla szerint.

Az új körülmények jelentős kihívás elé állították az orosz haderőt, mivel nagyszámú és jól képzett gyalogságra lett volna szükség. Erre a feladatra jellemzően a légideszant- és tengerészgyalogos-erőket alkalmazták, amelyek képzettségük révén eleve rohamgyalogságként működtek (a légideszant-magasabbegységek is hagyományosan a *légideszant-rohamdandár/hadosztály* nevet viselik), illetve kényszerűségből a különleges rendeltetésű (szpecnaz) csapatokat is gyakran alkalmazták hasonló szerepkörben. Ám amíg a helyi háborúban ez megoldható volt, egy nagyméretű, nagy intenzitású hagyományos háborúban önmagukban nem voltak elegendőek a feladatra, és túlságosan nagy terhet is rótt ezekre az elit csapatokra. Ezért tavasztól bevetették a csecsenek és a Wagner katonai magánvállalat könnyűgyalogos erőit is.

További korlátozó tényező volt az is, hogy Oroszország csak a haderő szerződéses állományát vetette be Ukrajnában. Probléma volt, hogy az Ukrajnában harcoló csapatok – amelyek 2022 folyamán kb. 150–200 ezer főt tettek ki –, egy túlerőben levő ellenséggel szemben (kb. 700–800 ezer fő) hajtottak végre támadó műveleteket, megerősített területen. Ugyanis 2014–2022 között a szakadár területek határán Kijev három védelmi vonalat épített ki, amelyek csomópontjai megerősített városok voltak, kialakított és jól védett tüzelőállásokkal, a városok között pedig kiépített állásrendszer volt. Az itteni terep kedvezett a védelemnek, a nagy nyílt síkokat – amelyeket általában elaknásítottak –, fasorok és erdősávok osztottak fel többé-kevésbé négyszögletű területekre, amelyekben az ukránok állásokat is kiépítettek, lövészárkokkal, bunkerekkel és műszaki zárrendszerrel. A harcok pedig jellemzően fasortól fasorig tartottak, tartanak.

A tavasz során az oroszok a gépesített erők által indított rohamokkal próbálták meg eredményt elérni, majd a nyártól egyre inkább áttértek a gyalogság (elsősorban légideszantosok és tengerészgyalogosok) fokozott alkalmazására, igyekeztek megtalálni a védelem gyengébb pontjait, és csak a helyi sikerek kifejlesztésére vetették be a harckocsikat.²

A háború első időszakában az oroszok tömegesen vetették be páncélosaikat. A háború előtti szabályzatok szerint a kiépített, komplex védelem támadása esetén az előzetes felderítésnek azonosítania kellett az aknamezőket, és a támadás az azonosított vagy a műszakiak által nyitott átjárókon keresztül történt. A rohamcsoport elfoglalta helyét a megindulási terepszakaszon, a tűzéréség pedig lefogta az első védelmi vonalat, illetve mélységben fogták le a védelmet, beleértve az ellenüteg-tűzet és az erősítések előrevonásának akadályozását. Ezalatt közelítették meg az állásokat gyalogsági harcjárműveken, harckocsik támogatásával.

Miután a tűzéréség áthelyezte a tűzet a következő védelmi vonalra, a harcjárművek és a tűztámogató alegységek támogatótűze alatt a gyalogság leszállt a járművekről, és lerohanta az állásokat, vagy tűzzel és mozgással közelítette meg azokat, miközben a harcjárművek kísérték és tűzzel támogatták őket. Ebben az időszakban inkább a páncélosokkal végrehajtott támadások voltak a jellemzők, mivel gyalogságból kevés volt, és az orosz vezetés könnyebben elviselte a technikai veszteséget, mint az élőerőét. Azok az alegységek, amelyeknek sikerült betörniük az ellenség állásaiba, rohamozó alcsoportként tevékenykedtek, míg azok, amelyeknek nem, tűztámogatást adtak. Mivel az állások általában egymást is fedezik, ezért a kézikönyv szerint egyszerre kell a megerősített pontokat támadni, hogy ne tudják egymást támogatni. Az első vonal megtisztítását követően a támadást folytatták a következő vonalban. Áttörés esetén megerősítették a szárnyak védelmét, és gépesített alegységek fejlesztették volna ki a sikert.³

² Havrylets 2023.

³ Markin 2022, 57–59., 67–69., 73–76.

Voltak úgynevezett „áttörő” csoportosítások is, melyek nagyjából századerejű nehézharccsoportok voltak, amelyekben a rohamozó alcsoport egy gépesített lövész- és egy harcokocsiszakaszából állt, amelyet megerősítettek műszaki alegységgel (melyben volt egy harcokocsiszakasz aknataposó felszereléssel és UR–77 Meteorit típusú, nyújtott töltetet alkalmazó átjárónyitó eszközökkel), tüztámogató alegységekkel (egy mesterlövészszakasz, 1-1 harcokocsi és BMP, BM–21 rakéta-sorozatvetők, TOSz–1 termobarikus rakéta-sorozatvetők, akna- és automata gránátvetők, páncéltörő rakéták) és légvédelmi eszközökkel, illetve további tüztámogatást kaphattak a zászlóaljharccsoport tüzerütegeitől.

Elméletben a tüzéség lefogta az ukrán védelmet, ezalatt a mesterlövészek fedezték a műszaki alegységet, amely átjárót nyitott a műszaki zárakon. A tüztámogató alcsoport pedig lefogta és kilőtte az ellenség nehéz- és kollektív fegyvereit. Amint megkezdődött az átjárónyítás az aknamezőn, a rohamozó alcsoport is megindította a támadást az első vonalban a harcokocsikkal, utánuk a gyalogsági harcjárművekkel. Az aknamentesítés végeztével a műszaki alcsoport is tüztámogatást adott a védelembe való betöréshez. Ha az áttörés sikerült, akkor a rést kiszélesítették a szárnyak felé, és a zászlóaljharccsoport többi alegysége kifejlesztette a sikert. Elméletben. A probléma ugyanis az volt, hogy ezt a koncepciót hevenyészett védelem áttörésére találták ki, de a Donbaszban az oroszok nagyon is jól kiépített védelemmel találták szembe magukat.⁴

A tapasztalatok szerint a védelem lefogása tűzzel általában nem sikerült, lassú volt a megsemmisítési ciklus, a tüzéségi párbajban gyakran alulmaradtak, míg a páncélosokat a korszerű irányított páncéltörő rakétákkal könnyen kilőtték, valamint a felderítő- és egyre inkább csapásmérő drónokkal szemben védtelenek voltak.⁵

Mivel ezek a módszerek nem igazán váltak be, illetve a hadszíntéren továbbra is létszámbeli hátrányban voltak, 2022 késő tavaszától, nyaratól az oroszok új megoldást kerestek. Az orosz haderő tüzéségi fölényét kihasználva hatalmas tüzerő bevetésével, elsősorban tűzzel próbálta meg felszámolni az ukrán védelmet. Ez nagyjából azt jelentette, hogy a felderített ukrán állásokat a tüzéség akár napokig lőtte, majd a gyalogság páncélostámogatással elfoglalta, ami a szovjet időkben ismert „*a tüzéség elfoglalja, a gyalogság megszállja*” elv 21. századi továbbvitele. Ekkoriban a napi akár 60 ezer tüzéségi gránát kilövése teljesen megszokott volt.

A tüzéség a felpuhítást követően és közvetlenül a roham előtt és alatt zárótűzet lőtt a célra, amelyet általában egy lövészszakasz támadott, lehetőség szerint a szárnyak felől. A 152 mm-es tarackok a zárótűzet addig folytatták, amíg a gyalogság 400 méteren belül ért, majd a végső megközelítés alatt 122 mm-es tarackok és 120 mm-es aknavetők folytatták a cél lefogását, a roham alatt pedig már csak 82 mm-es aknavetők, ettől azt várták, hogy fenn tudnak tartani egy folyamatos „sokkhatást”, amíg a lövészek az állások közelébe érnek. A lövészeknek továbbá nagyobb távolságból páncélozott járművek adtak tüztámogatást.⁶ Ezeket a támadásokat jellemzően az elit légideszant- és tengerészgyalogos-erőkre bízta.

Ezzel az oroszok, még ha nagyon lassan is, de elkezdtek átvágni magukat az ukrán védelmi vonalakon. A századerejű harccsoportok azonban gyakorta kevesek voltak ahhoz, hogy az ukrán védelmet áttörjék. A mozgékonytámadást sem tudták kihasználni, mivel a páncélosrohamok a nagy veszteségek ellenére is csak csekély eredményeket hoztak. Az áttörő csoportosítások pedig nem voltak alkalmasak kiépített védelmi vonalak elleni önálló támadásra, ezért

⁴ Grau–Bartles 2022.

⁵ Markin 2025, 188–189.

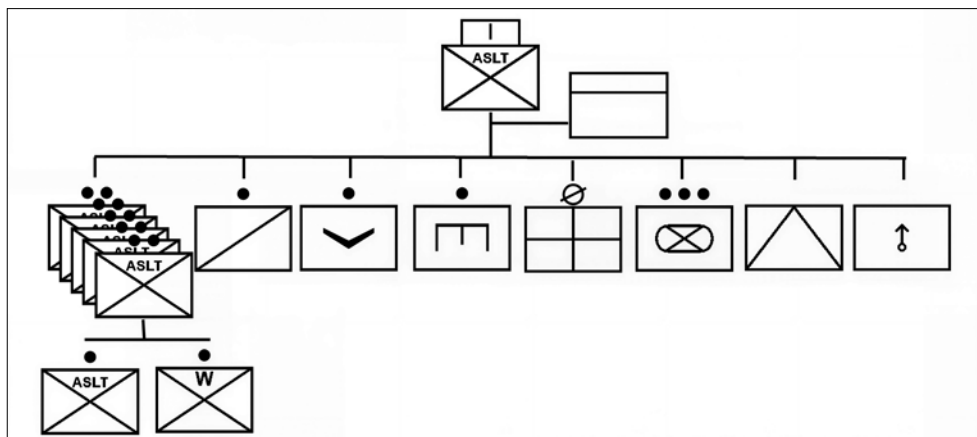
⁶ Watling–Reynolds 2023, 5.

ezeket is viszonylag gyorsan megszüntették.⁷ A korai kudarcok és a feladatra való alkalmatlanságuk miatt a zászlóaljharccsoportok alkalmazásával az oroszok az őszre felhagytak. Emellett a hadviselés is nagymértékben változott, és rövidesen a gyalogság, a tüzérség és a drónok váltak a meghatározó fegyvernemekké, illetve pont a tüzérség és a drónok miatt jóformán a századszint feletti hadmozdulatok is megszűntek, a kislevegységes harcászat és a korlátozott célokért való küzdelem vált a harc fő formájává, amelyben a rajok-szakaszok is képesek voltak eredményt elérni.

A WAGNER HARCELJÁRÁSAI

Ezekben a harcokban 2022 áprilisától részt vett Jevgenyij Prigozsин üzletember Wagner elnevezésű katonai magánvállalata is, és az orosz reguláris erők mellett harcolt. A Wagner előnyét az adta, hogy magánvállalként nem kötötték a bürokratikus „nagy hadsereg” megkövesedett dogmái, és a siker fontosabb volt, mint a szervezet változatlanóságának fenntartása, ezért gyorsabban tudtak alkalmazkodni a körülményekhez. Emellett a parancsnokok és az állomány nagy része jól képzett és harcedzett, korábban a különleges műveleti vagy légideszantterőknél szolgált katonákból került ki. Sokuk korábban harcolt Szíriában is, ahol nagy tapasztalatra tettek szert a beépített területen vívott harcban és a városostromokban. A Wagnerben csak a szakmával kellett foglalkozniuk, tehát meglehetősen szabadságot és rugalmasságot élveztek: a rohamban részt vevő bármely katona a tervezés során hozzászólhatott annak alakításához, és ha jó ötlettel állt elő, akkor a parancsnokok elfogadták.⁸

A Wagner rohamkülönítményeket (megerősített század) alkalmazott, ezek 5–8 rohamosztagból (lövészrajok, műszakiak, RPG, AGS–17 automata gránátvető és RPO–A Smel termobarikus rakéta megerősítéssel), egy műszaki/utász csoportból, egy felderítőrajból, drónos különítményből és sebesültkiürítő csoportból álltak, amelyek kaphattak még aknavető vagy páncéltörő alegységeket és harckocsitámogatást. A rohamkülönítmények számára a rohamcél jellemzően egy szakasztpont volt.⁹

1. ábra A Wagner rohamkülönítményének felépítése (Szerkesztette a szerző)

⁷ Kofman 2024, 8–10.

⁸ Ukrainian military spoke... 2023.

⁹ Borba szo sturmovimi... 2023, 4.

A támadásokat minden esetben masszív tűzcsapás előzte meg. A tűzérési előkészítés után a tüzet áthelyezték a következő vonalra, hogy lefogják azokat, illetve meggátolják az ellenlökéseket. Terepen, a fasorokban beásott védők elleni támadások során a rohamot jellemzően három hullámban hajtották végre, egyenként 15–25 fős csoportokban (1-1 rohamosztag). A tűztámogató alcsoport automata gránátvetői és aknavetői mellett harcokcsik és gyalogsági harcjárművek (rohamkülönítményenként egy vegyes szakasz, tehát 3-4 harcjármű) nagy távolságból közvetlen tűztámogatást adott a rohamozóknak. A Wagner a támadások során tűzcsoporthozként (ez általában 3 fő) mozgott előre, ilyenkor általában a követő tűzcsoporthoz az előttük levő helyére mozdítottak be – tekintettel a folyamatos aknaveszélyre. Az elől haladó tűzcsoporthoz egy műszaki katona vezette, aki ellenőrizte, hogy nincsenek-e aknák elhelyezve.

A tűzcsoporthozként való mozgás nehezítette a felderítésüket, illetve kisebb valószínűséggel vont magára tűzérési tüzet. Szintén emiatt általában rossz látási viszonyok között hajtották végre a támadásokat. Igyekeztek a lehető legközelebb észrevétlenül megközelíteni az ukrán állásokat, lehetőleg kézigranátdobó távolságra. Közvetlenül a roham előtt gránátvetőkkel is csapást mértek, és az utolsó sorozat becsapódása után azonnal indult a roham. Kontakt esetén leküzdötték az ellenséget vagy lefoglalták tüzzel, hogy az erősítés is előremozoghasson. Ha nem sikerült leküzdödni a védőket, akkor a második rohamcsoport elkezdte beásni magát (maximum 30 perc), így a következő hullámok már hevenyészett tüzelőállásokba érkeztek. Ha a roham sikertelen maradt, akkor további tűzcsapásokkal gyengítették a védelmet, illetve a következő rohamot már közelebről indíthatták.^{10,11,12}

Az eredetileg nagyjából dandárméretű elit erőből a Wagner a bahmuti csatára hadtestméretűre nőtt, és immár az állomány nagyobb részét tették ki a gyorsított, mintegy háromhetes kiképzésen átesett elítéltek, akiknek a toborzását 2022 nyarán engedélyezte Moszkva a Wagner számára.¹³ A 2023 januárjára 50 ezer főre duzzadt Wagnerből 10 ezer volt szerződéses és 40 ezer a börtönökből szabadul elítélt. A szerződéses és katonai tapasztalattal rendelkező állomány feladata volt a vezetés-irányítás, valamint a fegyverrendszerek kezelése, illetve a komolyabb katonai képzettséget igénylő feladatokra bevetett rohamosztagokat is velük töltötték fel, de a harc jórészt az elítéltekből felállított rohamosztagok feladata volt, amelyeket legalább az első időszakban szerződésesek vezettek. Ettől eltekintve a rohamosztagoknak is lehettek elítéltek a vezetői, akiket a kiképzés során legjobban teljesítők közül választottak ki, és a későbbiekben valószínűleg már inkább teljesen elítéltekkel feltöltött rohamosztagokat vetettek be.¹⁴

A Wagner városi környezetben is hasonló méretű (15–25 fős) osztagokat vetett be, amelyek két részre voltak osztva: könnyű- és nehézra. A könnyűraj egyik tűzcsoporthoz tartoztak a lövészek és a géppuska, míg a másik egyszer használatos páncéltörő eszközökkel (pl. RPG–22) volt felszerelve. A nehézrajban szintén RPG-k voltak és nagy mennyiségű kézigranát, az osztag parancsnoka általában vagy a két raj között, vagy a nehézrajban foglalt

¹⁰ Uo. 4–10.

¹¹ Analiz ta oszoblivosztyi...

¹² Bartles 2023.

¹³ A hírek szerint először katonai tapasztalattal rendelkező elítélteket toboroztak, később már nem voltak ilyen kitételek. Az elítéltek a hat hónapos szolgálatot amnesztiáért és fizetésért cserébe önként vállalták. A Wagner vasfegyelmet tartott fenn onnantól, hogy elhagyták a börtönt, és a szolgálatból csak a szerződés lejártával vagy súlyos sebesüléssel lehetett távozni.

¹⁴ Kofman 2024: i. m. 13–14.

helyet. Az osztagokat drónok támogatták, az orosz erőkön belül valószínűleg a Wagner használt először nagyszámban különböző, eredetileg polgári célokra gyártott drónokat, főképpen felderítésre és a rohamosztagok irányítására. Az irányítást a drónokon keresztül egy vezetési pontról végezték, segítségükkel megfigyelhették a rohamosztag mozgását, és mivel a célpont is folyamatos megfigyelés alatt állt, ezért ennek megfelelően tudták irányítani a támadást. Ebből adódóan még a gyengébben képzett, toborzott elitéltekből álló alegységeket is hatékonyan tudták alkalmazni, mivel a rohamosztagok tényleges irányítását egy jól felkészült és tapasztalt parancsnoki elem végezte a vezetési pontokról.¹⁵

A műveleteket digitális térképeken tervezték meg, és minden rohamcsoport saját útvonalat kapott, amelyen a célpontot meg kellett közelíteni.¹⁶ A csoportok végpontokat kaptak, amelyeket digitális térképen (mobiltelefonokon) jelöltek nekik, és rádióon utasították őket.¹⁷ A Wagner használt fejlett nyugati rádiókat, illetve titkosítatlan kínai Baofeng készülékeket is a csoportok irányítására. Ez gyengeséget is jelentett, mivel a drónok kikapcsolása egyben az irányítás elvesztését is jelenthette, ezért az ukránok tudatosan igyekeztek ezt gátolni. Bahmutban olyan szintű elektronikai zavarás volt, hogy 500 méternél messzebből lehetetlen volt a drónok irányítása. A rohamosztagokat támogathatták harcokcsik vagy gyalogsági harcjárművek, ezek a lehető legnagyobb távolságból adtak tűztámogatást.¹⁸

Az elitéltekből álló rohamosztagok feladata volt a harcfelderítés, folyamatosan keresve, hogy az ukrán védelem hol gyengébb, hol nincs megfelelő megfigyelés. Emellett fontos volt tűzkiváltásra kényszeríteni az ukránokat, hogy felfedjék állásaikat. A felderített állásokra tüzcsapást mértek, órákon át vagy akár egy napig is löhette a tüzéség a rohamcél. Eközben a közelében löszert halmoztak fel, hogy gyorsan tudják pótolni a hiányt. A tüzéségi előkészítést követően folyamatosan támadtak újabb és újabb rohamosztagokkal, amíg nem sikerült elfoglalni az állást, nem hagyva lélegzetvételnyi időt sem. Más esetekben ezzel kifárasztották és meggyengítették a védelmet, amelyet azután a szerződésesekből álló rohamcsoport el tudott foglalni.

Az elitéltek viszonylag jól teljesítettek beépített területen, ahol alapvetően kisleghységés harcászatra volt szükség, nyílt terepen azonban a komplexebb, összfégyvernemi műveletekben kevésbé voltak sikeresek. A képzetlenségen túl ez amiatt is volt, mivel a Wagner elsősorban könnyűgyalogos erő volt, amely nem rendelkezett számottevő páncélos támogatással, ezért az ukránok a terepen védettségben és tüzerőben általában fölényt élveztek velük szemben. A városi környezet viszont inkább a Wagnernek kedvezett.

Jól képzett rohamosztagokat éjszaka is bevetettek, éjjellátó eszközökkel és hőkamerákkal felszerelve. A gondos felderítést követően rejtetten közelítették meg a célt, ezért nem használtak járműveket sem, illetve a tüzéségi előkészítés is gyakran elmaradt, hogy az ne figyelmeztesse az ukránokat. A tűztámogatást AGS–17 automata gránátvetők és hőképalkotó irányzékkal felszerelt 9M133 Kornet irányított páncéltörő rakéták adták. Harcjárművek legfeljebb nagy távolságból támogatták a rohamot. Amikor a rohamosztag megközelítette a célt, akkor a tűztámogató alcsoport gránátvetőkkel csapást mért, illetve rakétákkal kilőtte az ellenség kollektív és nehézfégyvereit. A rohamosztag a gránátok robbanását követően azonnal támadott.

¹⁵ Analiz ta oszoblivosztyi...

¹⁶ Miller 2022.

¹⁷ Kofman 2024, 13–14.

¹⁸ Analiz ta oszoblivosztyi... i. m.

Siker esetén egy kb. 50 fős – általában szintén elitéltekkel feltöltött – szakasz azonnal megerősítette az elfoglalt állást, végrehajtotta az erődítési munkákat, és felkészült az ellenlökésre, mert az ukrán ellenlökés általában az állás elvesztésétől számított 40 percen belül bekövetkezett. Ha nem sikerült, akkor tüzéséggel lötték az adott állást, és előkészültek egy újabb rohamra.¹⁹

2023. május 20-ra a Wagner bevette Bahmutot, az elfoglalására indított művelet addigra a háború legnagyobb csatájává nőtte ki magát. A Wagnert ebben támogatták az orosz haderő csapatai is, például tüzéséggel és légierővel (bár korlátozott légi és tüzéségi támogatóképességekkel a Wagner is rendelkezett), illetve orosz reguláris erők harcoltak a városon kívül. A város elfoglalása azonban főleg a Wagner érdeme volt. A csata során a reguláris erők súlyos veszteségeket szenvedtek, eközben a Wagner lekötötte és felmorzsolta az ukrán haderő jelentős részét, amely makacsul ragaszkodott minden méterhez, és akkor sem volt hajlandó visszavonulni, amikor már minden amellett szólt. A 11 hónapig tartó harcokban az ukrán elit alakulatok is súlyos veszteségeket szenvedtek, a háború előtt megfelelően kiképzett állományt nem lehetett pótolni, így a nyáron, június 4-én indult ellentámadásra szánt tapasztalt erők jó része is odaveszett. A csata szívóhatása miatt pedig az ukrán haderő Bahmutra koncentrált a erejét, amely értékes időt adott az orosz hadseregnek, hogy kiépítse a Szurovikin-vonalat, amely megállította az ukrán ellentámadást, ezt követően a kezdeményezés az oroszok kezébe került.

A 2023-as júniusi Wagner-lázadást követően a katonai magánvállalat a korábbi formájában megszűnt, csupán a külföldön maradt erői maradtak meg többé-kevésbé változatlanul, de szorosabb ellenőrzés alatt, míg az ukrainai háborúban harcoló tagjai nagyrészt csatlakoztak az orosz reguláris hadsereghez. A Wagner által kidolgozott eljárások tovább éltek.

ROHAMOSZTAGOK FELÁLLÍTÁSA A HADSEREGBEN

A 2023-as ukrán ellentámadás kudarca után Oroszország átvette a kezdeményezést, és offenzívát indított, amelyben lassan nyomul előre, az „ezer vágás” stratégiájával folyamatosan keresve a védelem gyenge pontjait, és harcászati szintű sikerekkel számolva fel az ukrán védelmet és morzsolva fel az ukrán hadsereget. Ehhez azonban szükség volt az orosz hadsereg reformjára, amely részeként 2022 végétől elkezdték felállítani az új rohamkülönítményeket is a hadseregen belül, és kidolgozták az új rohamharcászatot, amelyhez a mintát a Wagner adta. Emellett a 2022 őszétől mozgósított 300 ezer tartalékkal nem csupán a veszteségeket pótolták, hanem új lövésszázlóaljakat és -ezredeket is felállítottak, ezzel jelentős lövészelet hoztak létre a haderőn belül. A lövésszázlóaljak létszámát 500 főre emelték a korábbi 345-tel szemben, és minden harcoló lövészezredet és -dandárt megerősítettek egy további lövésszázlóaljjal.²⁰

Az új rohamkülönítmények általában gépesített lövész- (vagy légideszant-) zászlóaljak köré épültek, amelyekben a törzsen kívül van két-három rohamszázad megerősítve egy harckocsiszakasszal (3 harckocsi), tüzéséggel (6 tarack és 6 nehézaknavető), műszaki és műszaki mentő (2 BREM), tűztámogató (gránátvető, nehézgéppuska, páncéltörő rakéta, mesterlövészcsapat) és termobarikus (12 RPO–A Smel), drónos, felderítő-, elektronikai hadviselési, egészségügyi és légvédelmi alegységekkel. A rohamszázadok is összefegyverne-mi felépítésűek, 2-3 rohamszakaszból állnak (12–15 fősek), amelyeket páncélozott (4 BMP,

¹⁹ Kofman 2024: i. m. 6–7.

²⁰ Uo. 4–6.

1 harcokcsi²¹), drónos és tűztámogató (1-1 tarack és aknavető, 2 AGS–17 automata gránátvető) alegységek támogatnak, illetve van egy tartalék raj is. A rohamszakasz három-négyfős tűzcsoporthoz tartozik, amelyek felszerelése a feladatnak megfelelően változhat, lehetnek specializáltak, viszont a rugalmasabb alkalmazás miatt gyakran egyformák.²² Más források más felépítést adnak meg: például a rohamszázad egy feltöltött és felszerelt gépesített lövészszázad, megerősítve tűztámogató és szakcsapatokkal, egy harcokciszakasszal és legalább egy Storm-V századdal is. Ezzel akár zászlóaljméretűvé is növelhető a rohamszázad alá rendelt erővel.²³ 2025-re valószínűleg minden orosz harcoló al- és magasabbegység rendelkezik valamilyen rohamkülönítménnyel a szervezetén belül zászlóaljszintől felfelé.²⁴

A légideszantescapatok is rendelkeznek specializált rohamkülönítményekkel, két különböző szervezettel. A kisebbek 110 főek, ezek századtörzsből és 5 rohamcsoporthoz állnak (12–12 fő), megerősítve 1 felderítő-, 1 tűztámogató és 1 drónos rajjal és egy 12 fős támogatóelemmel. A nagyobbak 157 főek, századtörzsszel, 4 rohamcsoporthoz (19–19 fő), 1 tűztámogató szakasszal (29 fő), egy felderítőrajjal és drónos rajjal.²⁵

A Wagner mintájára alakult Storm-Z és -V zászlóaljak rohamharcászatra speciálisan felkészített elitéltekből²⁶ és – más források szerint – mozgósított tartalékosokból²⁷ álló alakulatok, amelyek jellemzően a legkockázatosabb feladatokat kapják, mint a harcfelderítés, az ellenség állásainak felfedése tűzkiváltásra kényszerítéssel, valamint a védelembe való betörés, megerősített pontok és kulcsfontosságú terepszakaszok elfoglalása.

A Storm-Z zászlóaljak három, egyenként körülbelül 100 fős századból állnak, négy 20 fős rohamosztágra (egyenként 10–10 fős roham- és tűztámogató rajjal), egy nyolcfős felderítő rajra, egy ötfős műszaki rajra, egy háromfős sebesültekiürítő különítménybe szervezve, amelyet egy kétfős parancsnoki elem irányít, és kiegészít egy kétfős drónos csapat.

A Storm-V századai 110 főek, öt 22 fős rohamcsoporthoz (roham- és tűztámogató rajokkal), és nincsenek meg a Storm-Z támogatóelemei, se századtörzs. A századparancsnoki feladatokat az 1. rohamcsoporthoz parancsnoka látja el. A Storm-Z/V zászlóaljak a jelek szerint egy-egy reguláris dandár mellé vannak rendelve műveleti irányítás szempontjából. A Storm zászlóaljak századait emellett átalárendeléssel megerősítésként a rohamkülönítmények vagy -századok alá rendelhetik, és jellemzően azokkal együttműködésben tevékenykednek.^{28, 29}

²¹ A valóságban sokszor amilyen páncélozott harceszköz éppen rendelkezésre áll, tehát lehet BTR vagy MT–LB is.

²² Oszobennosztyi vegyenyija... 2022, 5–9.

²³ Kofman 2024: i. m. 21–22.

²⁴ Például a zászlóaljak rohamszázaddal, ezred/dandár rohamzászlóaljjal, hadosztály rohamezreddel, hadtest/összfegyvernemi hadsereg rohamdandárral.

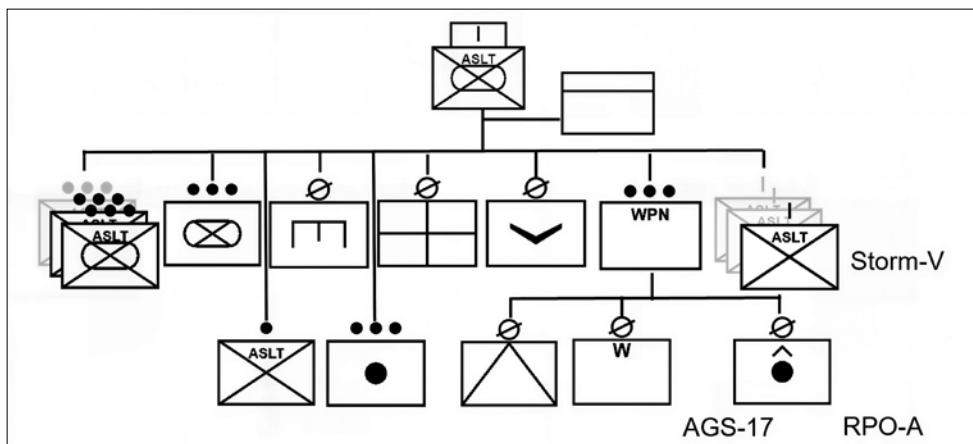
²⁵ Kofman 2024: i. m. 20–23.

²⁶ 2023-tól az orosz Védelmi Minisztérium vette át az elitéltek toborzását, akiknek a szolgálata a korábbi hat hónap helyett a háború végéig szól.

²⁷ Russian Deliberate...

²⁸ Kofman 2024: i. m. 18–20.

²⁹ Battersby–Boyer 2023.

2. ábra Orosz rohamszázad felépítése (Szerkesztette a szerző)

ALKALMAZÁS AZ ERDŐSÁVOKBAN

Mivel az orosz felderítő- és precíziós csapásmérő képesség is sokat fejlődött, ezért az ukránok az erőiket szétszórják, és amit korábban egy raj vagy szakasz védett volna, manapság már csak pár fő drón- és tüzérségi támogatással. A következőkben egy olyan támadást vázolok fel, amelyben nagyjából minden elem megtalálható, de a valóságban természetesen ez változhat.

Az orosz erők általában kisalegységekkel (4–15 fő) harcfelderítést végeznek (általában Storm-Z és -V alakulatok), igyekeznek megállapítani a védelem gyengébb pontjait. Ha a kontakt során nem sikerül lerohanni az állást, akkor korábban beásták magukat és tüzelőállásokat alakítottak ki a későbbi roham előkészítésére, manapság inkább visszavonulnak, mert ha hét percen belül nem sikerül leküzdeni az ukránokat, akkor tüzérségi és dróntámadás következik. Gyakorlatilag innen kezdődik a roham tervezése.

Az elérhető információk alapján egy-egy támadásra (kiépített állások ellen) a tervezés és a felkészülés három napig tart, ebből egy nap a tervezés. Ennek nincs pontos sémája, függ a tereptől, az akadályoktól, a védelem állapotától és az ellenség erejétől. Az azonosított állásoknál ezután kezdődik a felderítés és a megfigyelés, a védelem feltérképezése. A felderítéshez intenzíven használják a drónokat, de a támadás előtti nap felderítőket is kiküldenek, hogy pontosabb információkat kapjanak. Ez alapján véglegesítik a tervet. Az információk alapján létrehozzák a támadó csoportosítást, és megtörténnek a szükséges átalárendelések. Meghatározzák a feladatokat, és eligazítják a különböző alcsoportokat (tűzcsoportszintig pontos terv készül) és a támogatóerőket, valamint tartalékokat képeznek. Elkészítik a tüztámogatás tervét, ez alapján a tüzérség előre meghatározott célokat kap, és meghatározzák azt is, hogy azokra mikor kell csapást mérni. Alkalmazzák a tűzhengert is, illetve szabadon lehívható előre tervezett tűzfeladatot kaphatnak a célokra. Emellett meghatározzák a tüzérség sikeres roham utáni feladatait is. Amennyiben légi támogatásra vagy mélységben tüzérségi lefogásra van szükség, akkor azt a zászlóaljtörzs szintjén intézik.^{30, 31, 32}

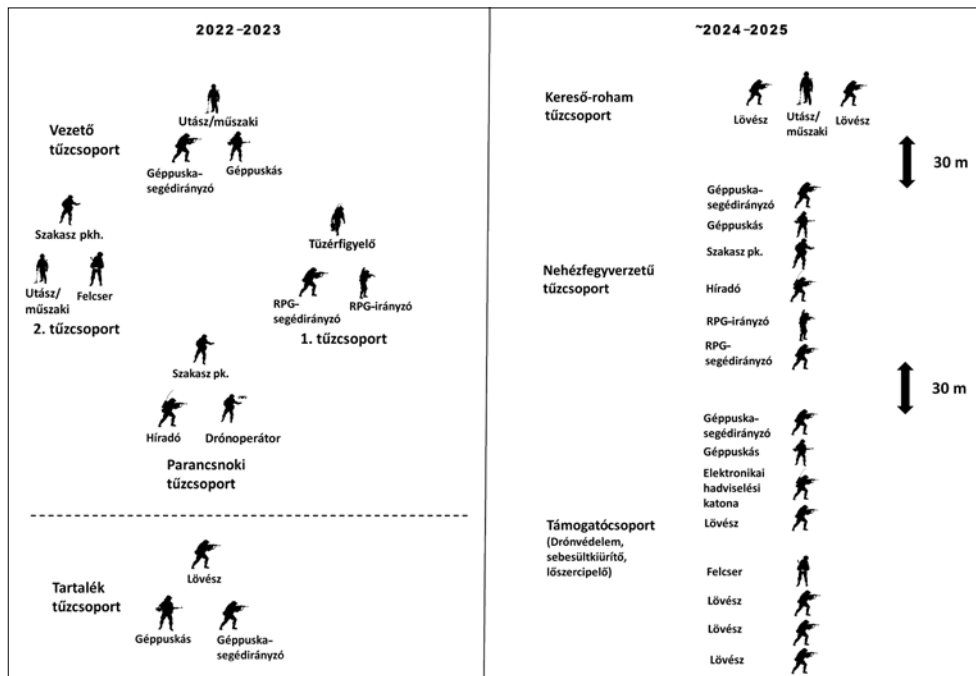
³⁰ Oszobennosztyi vegyenija... 2022, 9–11.

³¹ Russian Deliberate... i. m.

³² Markin 2025: i. m. 209.

A rohamot jellemzően a Storm-Z/V, az elit rohamcsapatok és a reguláris erők (hagyományos és mozgósított gyalogság) kombinált alkalmazásával hajtják végre.

Az ukrán védelmi vonalat lehetőség szerint a kapcsolódó fasorokon keresztül közelítik meg, a gyalogság csak a faszor vonalában mozoghat, általában tűzcsoportonként, de a széleit el kell kerülni, hogy megakadályozzák a felfedésüket. A faszor két oldalát tűzzel fedezik harckocsik és gyalogsági harcjárművek. A támadást a tűzérség kezdi, amely lefoglalja és pusztítja az első vonalban levő erőket, manapság ehhez már FPV (First Person View) öngyilkos drónokat is felhasználnak a precíz csapásméréshez, illetve irányított siklóbombákat a bunkerek és komolyabb erődtések rombolásához.

3. ábra Orosz rohamosztalag menetalakzata (Szerkesztette a szerző)

A rohamcsapatok megjelenésekor a gyémántalakzat volt elterjedve, amelyet egy opcionális tartalék tűzcsoporthoz is követett. Az aknaveszély miatt később átálltak a T alakzatra, amely tulajdonképpen egy módosított oszlop. Ennek lényege, hogy az egész szakasz egy megtisztított szűk sávban mozog. 2024–2025-re a drónok váltak az elsődleges fenyegetéssé, ebből adódóan a szétszóródás és az álcázás minden korábbinál fontosabbá vált. Az ukrán állásokban is a korábbihoz képest általában minimális létszámú védővel néznek szembe. Ezért a rohamosztalagok is általában tűzcsoportonként mozognak (gyakran egyszerűen oszlopban) és küzdik le a rohamcél, így 2025-re az alakzatok igazából értelmüket veszítették, mert akkor a legyőzések nem mozognak együtt, ahol ennek számottevő hozadéka lenne.

A drónok tömeges elterjedése miatt az orosz gyalogság ma már nagyszámban alkalmaz FPV-drónokat, tűztámogatás tekintetében részben felváltotta a tűzérséget is. Ezekkel képes precíz csapásmérésre az ukrán állások ellen, és a jelentések szerint egy osztag akár 20 csapásmérő FPV-drónt is magával vihet, hogy a roham előtt és alatt lefoglalják és pusztítsák az

ukrán állásokat. A támadások előkészítéseként napokkal korábban az oroszok az öngyilkos drónokkal elvágják az utánpótlását annak az állásnak, támpontnak, amelyet támadni fognak.³³

Az FPV-drónokat használják megerősített állások és bunkerek felszámolására is, ezt hívják kettős csapásnak. Ez esetben az első drón kumulatív robbanófejjel van felszerelve, és célja, hogy lyukat üssön a bunker falán, a második drón pedig ezen át repül be, és termobarikus robbanófejjel pusztítja az élőerőt. „FPV-sárkánynak” hívják, amikor 20–50 méter magasságból gyúlékony anyagot permeteznek vagy dobnak le, ez a módszer alkalmas például az erdősávok, fasorok felégetésére.³⁴ A támadás alatt a rohamcél folyamatos drónmegfigyelés alatt tartják, és amikor a közvetett tűztámogatás befejeződött, akkor tömeges csapást mérnek velük. A tűz és a mozgás során a drónok biztosítják a lefogótűzet, ezalatt a gyalogság előremozog. A drónok a rohamosztatok irányításában is fontos szerepet játszanak, mivel felderítik előttük a terepet és a fenyegetéseket.

Amikor a rohamozó alcsoport megkezdí a támadást 200–600 méter távolságra az ukrán állásoktól, akkor utasítják a tűzérseget, hogy helyezze át a tűzet a következő védelmi vonalra. A támadásokhoz jelentős tűztámogatást szoktak hozzárendelni, például a TOSz–1 sorozatvetőket is. Az első hullámokban általában a Storm osztagok mennek, feladatuk a védelembé való betörés. A harcárkot tűzcsopontonként közelítik meg, és észrevétlenül igyekeznek a lehető legközelebb jutni (gránátdobó távolságra), a harcalakzatot (T alakú) az ukrán lövészárkoktól 100 méterre veszik fel. Az automata gránátvetők tűzáthelyezését követően egy percen belül megindul a roham. Az átjárányítást követően (amennyiben vannak műszaki zárok) megtörténik a harcárkokba való betörés, amelyet jellemzően két tűzcsoport hajt végre, de általában törekednek az árok bejáratát használni vagy a szárnyakat, és nem szemből, hanem hosszában rohamozni. Ha az ellenség menekül, akkor egyből megkezdik az árkok megtisztítását. Ha az ukránok ellenállnak, akkor biztosítják az adott szakaszt, ahova érkezhét az erősítés és a rohamcsapatok. Ha az előbbiek nem sikerülnek és elakadnak, akkor tűzzel lefogják az állásokat, erősítést hívnak vagy beássák magukat, és szükség esetén tűztámogató elemeket is előrevonnak.

A Storm osztagokat követik a jól felkészített rohamosztatok, melyek feladata a támadás folytatása vagy a siker kifejlesztése, ha sikerült betörni a védelembé; vagy átkarolás végrehajtása, amennyiben nem sikerült a védelembé való betörés, viszont tűzzel sikerült lefogni a védőket. A rohamcsoportot gyakran könnyű járművekkel juttatják ki, vagy BTR-eken, BMP-ken a lehető legközelebb szállítják az ukrán állásokhoz; a deszantolás történhet közvetlenül az állások mellett vagy attól kb. 100 méterre. A drónok jelentette veszély miatt még a páncélosok is gyakran csak a katonák kirakásáig tartózkodnak az adott területen. Erre a feladatra fejlesztették ki a „teknős tankokat”, amelyek alkalmasak deszant szállítására, és gyakran aknataposó készlettel is felszerelik őket, valamint védettebbek a hagyományos harcokcsiknál a drónokkal szemben.

A védelembé való betörést követően általában nem mindenki mozog az árkokban, valaki kint marad, hogy fenntartsa a vizuális kapcsolatot a saját erőkkkel, és figyelje az ukránok mozgását. Az árkok megtisztítását általában 3–5 fő végzi dróntámogatással. A legfontosabb a fenyegetések leküzdése, ezért a sebesülteket csak a követő erők látják el, miután az élen haladók leküzdötték a védőket és továbbhaladtak. Az ukrán védelmi vonalakon belül általában háromsornyi állás van, ezért a fenti koreográfia addig folytatódik, amíg el nem foglalják a

³³ Cranny-Evans 2025.

³⁴ Taktika primenyenija... 12., 17.

harmadikat is, addig a rohamosztagok nem állhatnak meg. Ennek során az osztagok vezetői szabadon kérhetnek tűztámogatást, a századparancsnok pedig akár légi támogatást is.

Ha a rohamozó alcsoport elfoglalta az állást, akkor lőszer- és vízutánpótlást kap, amelyet páncélozott szállítójárművel juttatnak ki, visszaúton pedig elviszik a sebesülteket. A rohamosztag tagjainak meg van tiltva, hogy az ukrán állásokat szállják meg, mivel azok alá lehetnek aknázva, és az ukrán tűzéréség pontosan ismeri a helyüket, ezért elfoglalásukat követően általában azonnal megkezdődik a bombázása. Ezért az ukrán állások elfoglalása után új állásokat alakítanak ki, megszervezik a tűzrendszert, kollektív fegyvereket is előrevonnak, valamint felkészülnek egy ellenlökésre. Eközben az orosz tűzéréség 60–90 percig lövi az ukránok várható megközelítési útjait és az előre meghatározott célokat, hogy késleltesse az ellenlökéseket, amíg ki nem építik a védelmet, ezután áttér zavarótűzre, hogy megakadályozza az ukrán erők támadását. A rohamcél sikeres elfoglalása után a reguláris gyalogság szállja meg és tartja az állást, míg a rohamosztagokat visszavonják, hogy felkészüljenek a következő támadásra.^{35, 36, 37, 38, 39}

Az oroszok az utóbbi időkben egyre gyakrabban alkalmaznak kis méretű, könnyű járműveket a rohamcsapatok kijuttatására. Ennek egyik jellemző módja a krosszmotoros roham, amelyet sík terepen alkalmaznak. Mivel az FPV-drónok miatt minden mozgás életveszélyes, és a harcjárműveket is mozgásképtelenné tudják tenni, ezért az oroszok a gyalogsági és a páncélozott szállító harcjárművek helyett ezt a megoldást használják. Ennek előnye, hogy a motorokon gyorsan át tudnak vágni a nyílt terepen, az ellenségnek kevesebb ideje van reagálni, nehezebb a felderítésük, drónokkal nehezebb az elfogásuk (több drónra van szükség, és egy drón maximum 1-2 katonát tud harcképtelenné tenni), és így nem kockáztatják a jóval drágább és nehezebben pótolható páncélos eszközök megsemmisítését. Ugyanakkor a motorokon utazóknak a sebesség jelenti a legfőbb védelmet, bár kézifegyver- vagy tűzéréségi tűz esetén védtelenek. Használják még homokfutókat, quadokat és golfautókat is. Ettől függetlenül a rohamcél támadása itt is összefegyvernemi együttműködésben valósul meg, sőt gyakorta egyesesen használják a motoron és a páncélozott járműveken kijuttatott rohamosztagokat. Ezek a csoportok helyi kezdeményezésekre alakultak, de az orosz vezérkar ígéretesnek ítélte használatukat, még ha az így végrehajtott rohamok meglehetősen kockázatosak is.⁴⁰

A motorkerékpáros rohamosztagok általában 3–5 tűzpárból állnak, jellemzően ketten utaznak egy motoron. A támadások tervezése és előkészítése nagyjából megegyezik a korábban ismertetettekkel, de a felderítés során hangsúlyos szerepet kap a rohamcélnál a műszaki záruk kérdése és szükség esetén rohammentessé tétele. Érdekes, hogy a tapasztalatok szerint a taposóaknak a motorokra és utasaikra kevésbé veszélyesek, mintha gyalog lépnének rá. A rohamozók várakozhatnak egy gyülekezési körletben vagy a cél közvetlen közelében álcázva, amíg meg nem kapják a parancsot az indulásra. A motorokról menet közben, rövid megállásokból vagy állva is szoktak tüzet vezetni. Alkalmazzák az egyoldali és a kétoldali átkarolást, ilyen esetben egy csoport szemből támad nagy sebességgel, és a tűztámogató alcsoporttal (aknavetőkkal és FPV-drónokkal kiegészítve) lefogja az ellenséget, míg más rohamcsoporthoz a szárny(ak) ellen hajtanak végre átkarolást. Ezt követően

³⁵ Oszobennosztyi vegyenyija... 2022: i. m. 11–13., 17–18.

³⁶ Russian Deliberate... i. m.

³⁷ Markin 2025: i. m. 12–13., 15., 192., 210–213.

³⁸ Watling–Reynolds 2025, 8.

³⁹ Mukarjev 2023, 94–102.

⁴⁰ Protyivogyejstvije motocikletnim... 2024, 3., 9.

szó szerint betörnek az állásokba, és járműről leszállva közelharcban tisztítják meg azokat. Speciális felszereléssel (éjjellátók, hangtompítós fegyverek és elektromos motorok) éjjel is képesek műveleteket végrehajtani.⁴¹

Azt hangsúlyozni kell, hogy az ukrán/nyugati propaganda által hangoztatott orosz tömeges gyalogsági rohamokra („*meat wave assaults*”) semmilyen bizonyíték nincsen. A drónok és a tűzérség jelentette fenyegetés miatt egyik fél sem alkalmaz raj-szakasz köteléknél nagyobb alegységeket egyben, emiatt viszont a célokat is a lehetőségekhez kell igazítani. Ez azt jelenti, hogy továbbra is kisalegységek vívják a harcot, korlátozott célokért. Ez némileg hasonlít a britek első világháborús „*bite and hold*” taktikájához, vagyis hogy kisebb célokat tűznek ki, és egy-egy állás elfoglalása után nem haladnak tovább azonnal, hanem azt megszilárdítják és integrálják a saját védelmi rendszerbe.

HARCÁSZAT BEÉPÍTETT TERÜLETEN

Beépített területen hasonlóan járnak el a támadások felépítésében, igyekeznek azonosítani a megfigyelőpontokat, a tüzelőállásokat, a kollektív és a nehézfegyverek helyét, valamint hogy milyen megfigyelőrendszert telepítettek. A támadási sávot drónokkal és felderítőcsapatokkal (műszaki támogatással) is felderítik, a megfigyelőrendszert pusztítják. A könnyebb azonosítás és kommunikáció végett az épületeket kódokkal látják el. A tűzérségnek itt is előre meghatározott célokat jelölnek ki, a támadás kezdetén fontos feladata a védők lefogása és pusztítása, elősegítve a területre történő betörést. Az épületek rombolására⁴² azonban az irányított siklóbombák ma már jobban megfelelnek, mivel pontosabban és nagyobb erővel képesek pusztítani.

Az első vonal lefogása közben a rohamosztagok nyomulnak előre, és a parancsnok utasítására történik meg a tűzérség tűzathelyezése a következő védelmi vonalra. Ezt követően az orosz rohamcsapatok betörnek a meggyengített védelembe. Ez többé-kevésbé hasonlít az erdősávokban alkalmazott eljárásra. Beépített területen szorosabb az együttműködés a páncélozott harceszközökkel, azok a rohamosztagokkal együtt haladnak és tűztámogatást adnak, lyukakat robbantanak a falakba az épületekbe való behatoláshoz, illetve tűzzel szigetelik el az épületeket, vagy zárják le az utcákat.⁴³

Más esetben a tűzérségi előkészítést követően – amikor az egész vonalat lefogják –, ki zárólag egy rohamcélra koncentrálnak a tüzet, amelyet a rohamosztagok támadnak, ezzel egy időben áthelyezik a tűzérségi tüzet, elszigetelve a második vonalban levő tartalékoktól. Ez két lehetőséget eredményez az ukrán védők számára:

1. az azonos vonalban levő szomszédos erőkből próbálják megerősíteni az adott állást, ezzel ott meggyengül a védelem, és a tartalékban levő rohamosztagok ezeket támadják több ponton betörve a védelembe;
2. nem próbálnak erősítést küldeni, akkor az oroszok ezen a meggyengített ponton keresztül küldik be a tartalékokat, és kezdik meg a következő vonal támadását.⁴⁴

⁴¹ Uo. 4–9.

⁴² Mindkét fél használja a TM–62 típusú harkocsiaknákból készített improvizált robbanóeszközöket épületek, megerősített és föld alatti állások rombolására. Ezeket az eszközöket drónokról ledobva is használják.

⁴³ Oszobennosztyi vegyenyija... 2022: i. m. 13–14.

⁴⁴ Uo. 16.

Kis méretű FPV-drónokat (<10 cm) használnak épületek felderítésére roham előtt vagy épületharc során, ezekkel képesek akár az épületen belül is mozogni, ez esetben viszont legfeljebb 500 méter távolságból irányíthatók.⁴⁵ A rohamosztag tűzcsoportonként mozog, behatolást követően az első megtisztítja a földszintet, a második fedezi a pince és a lépcsőház bejáratait, majd emeletenként, szobáról szobára tisztítják meg az épületet, utoljára hagyva a pincét, ahol többnyire az állásokat kiépítették. A megtisztított épületeket megjelölik, a lépcsőházat pedig elaknásítják, megakadályozva a visszaszivárgást. A következő épületbe lehetőség szerint az adott épületből jutnak át, ehhez a második emeleten vagy feljebb robbantanak lyukat a falon, amihez a rohamosztag minden tagja rendelkezik robbanóanyaggal.

A védelem kiépítése során elkerülik, hogy túl sokan összpontosuljanak egy épületben, több állást alakítanak ki, lehetőleg körkörösén, amelyeket rejtetten tudnak megközelíteni, továbbá aknákat is telepítenek. Állásokat vagy megfigyelőpontokat tilos a tetőkön kiépíteni, és minden mozgást a minimumra korlátoznak. Ha vissza kell vonulni, mert elvágták őket, akkor a kitörést éjszaka kell végrehajtani, ugyanis az ukránok a településeken gyakran hagyják, hogy az első épülestsor elfoglalják, majd drónokkal és tűzérséggel elvágják a rohamosztagokat.^{46, 47}

Ha a védőket nem sikerült kimozdítani egy épületből, akkor az oroszok igyekeznek állásokat foglalni a környező épületekben, elszigetelni és bekeríteni, de menekülőfolyosót mindig hagynak. Ha ez megvan, akkor ösztözet zúdítanak az épületre, beleértve a tűzérseget, a tűztámogató alegységet és harcjárműveket is, ami arra kényszeríti az ukránokat, hogy inkább feladják az állást, és még ha magas veszteségek mellett is, de visszavonuljanak.⁴⁸

KÖVETKEZTETÉS

Az orosz eljárásokat divat kritizálni, de ezek gyakran téves feltevéseken alapulnak. A jelenlegi harctéri körülményekkel azonban az orosz és az ukrán felet leszámítva másnak nincs tapasztalata. Sokat elmond, hogy a támadások 70%-ánál a támadócsoportosítás a megindulási terepszakaszt sem tudja elérni, mivel amint felfedezik őket, tűzcsapást mérnek rájuk. A 2024-ben végrehajtott támadásoknál minden sikeresre jutott kb. nyolc sikertelen. A katonák elmondása szerint a támadás sikere 90%-ban a szerencsén és az ellenség hibáin múlik, valamint attól is függ, hogy a támadás kezdetéig észrevétlenek maradnak-e.

A tapasztalatok szerint a háború előtti orosz és NATO gyalogos harc eljárások is kudarcot vallottak Ukrajnában. Ugyanakkor elismerik, hogy ez nem a korábbi eljárások hibáját jelenti, pusztán azok a mostani harcokra nem felelnek meg.⁴⁹ 2025 nyarán az ukrán erők csak minimális erőket állomásoztatnak az érintkezési vonalon, és a védelem döntő részben a drónokra támaszkodik, az orosz veszteségek kb. 70%-át azok okozzák. Ez azt is jelenti, hogy az oroszoknak a legfőbb problémát nem az állások megtisztítása jelenti, hanem az, hogy odajussanak. Ebből adódóan az oroszok leginkább már tűzcsoportokat alkalmaznak, mivel ezeknek nehezebb a felderítése. Másrészről a harcmodor is változott, ugyanis a fő feladatuk inkább a felderítés, mint a harc. Mivel kerülni akarják a felesleges veszteségeket, inkább ismét a tűzre támaszkodnak. Az úgynevezett „hármast fajtófogás” szerint a rohamcsapatok folyamatos kisebb támadásaikkal (inkább harc felderítéssel) lefogják az ukrán erőket, a tü-

⁴⁵ Taktyika primenyenija... i. m. 22.

⁴⁶ Osobennosnyiye vyenyija... 2022: i. m. 13–17.

⁴⁷ Markin 2025: i. m. 44–46.

⁴⁸ Czub 2023, 12.

⁴⁹ Markin 2025: i. m. 29., 33., 193.

zéség, az FPV-drónok és cirkáló löszerek pedig területtagadást (*area denial*) hajtanak végre, valamint mélységben akadályozzák az ukrán csapatmozgásokat, végül pedig a légierő az irányított siklóbombákkal elpusztítja az odaszögezett erőket állásaikban. A rohamcsapatok jelenleg csak akkor hajtanak végre valós támadást, ha a siker esélye magas.

A leírtakból láthatjuk, hogy itt egy nagyon is jól kidolgozott koreográfia működik, amely valós tapasztalatokon alapszik, és amellyel stabilan nyomulnak előre. A harcászatban nem létezik garantált siker vagy tökéletes eljárás. Azt érdemes kiemelni, hogy igyekeznek minden alakulatnak a saját képességi szintjének megfelelő feladatot találni, és ennek megfelelően integrálni a nagy rendszerbe. Másrésztől képesek az alkalmazkodásra és innovatív megoldásokat kitalálni a harctéri kihívásokra.

Jelen írás az elérhető információk alapján készült, és biztos, hogy nem teljes vagy 100%-ig pontos, sőt, mivel egy folyamatosan változó és fejlődő rendszerről van szó, aktualitása is időszakos. Ennek ellenére bepillantást enged számunkra az Ukrajnában folyó harcokba, és hasznos tapasztalatokkal szolgálhat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *Analiz ta oszoblivosztyi taktyiki dij sturmovih zagoniv privatnoj vijszkovoj kompaniji „Wagner”*. G7. sprotvyg7.com.ua/lesson/analiz-ta-osoblivosti-taktiki-dij-shturmovix-zagoniv-privatnoi-vijskovoi-kompanii-vagner (Letöltés időpontja: 2025. 03. 03.)
- Bartles, Charles: *The Composition and Tactics of Wagner Assault Detachments*. TRADOC G2, 2023. 03. 01. <https://fmso.tradoc.army.mil/2023/the-composition-and-tactics-of-wagner-assault-detachments/> (Letöltés időpontja: 2025. 03. 03.)
- Battersby, Blair – Boyer, Dorsel: *Russian Assault Groups’ Evolution in Ukraine*. Red Diamond, 2023. 12. 15. https://g2webcontent.z2.web.core.usgovcloudapi.net/OEE/Red%20Diamond/TRADOC_15DEC2023_RUS_Assault_Grp_Evolution_UKR_Battersby_Boyer.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 09. 09.)
- *Borba szo sturmovimi podrazgyeleniyami – taktyika VSzU po protyivogyeysztviju CsBK „Wagner”*. Projekt „Harodnij perevod”. geochronic.ru, 2023. https://geochronic.ru/images/f/f0/Рекомендации_против_ЧБК_Вагнер_Народный_перевод.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 04. 11.)*
- Cranny-Evans, Sam: *Russian FPV drone tactics*. Calibre Defence, 2025. 02. 21. <https://www.calibredefence.co.uk/russian-fpv-drone-tactics/> (Letöltés időpontja: 2025. 05. 05.)
- Czub, Sebastian: *Russian Assault Tactics in Ukraine*. Raport Pułaskiego, 2023. 06. 22. <https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2023/06/Pulaski-Report-Russian-Assault-Tactics-in-Ukraine.pdf> (Letöltés időpontja: 2025. 03. 05.)
- Grau, Lester W. – Bartles, Charles K.: *The Russian Breakthrough Tactical Group*. Infantry Magazine, Autumn 2022. https://www.benning.army.mil/infantry/magazine/issues/2022/Fall/PDF/8_Grau_txt.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 02. 28.)
- Havrylets, Serge: *Evolution of Russian tactics in Ukraine: From failed blitzkrieg to assault infantry*. Euromaidan Press, 2023. 01. 31. euromaidanpress.com/2023/01/31/evolution-of-russian-tactics-in-ukraine-from-failed-blitzkrieg-to-assault-infantry/ (Letöltés időpontja: 2025. 02. 28.)
- Kofman, Michael: *Assessing Russian Military Adaptation in 2023*. Carnegie Endowment for International Peace, 2024. 10. https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/Kofman-Russia_final-12-5.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 09. 09.)
- Markin, A. V.: *Albom taktyicseszkih szhem dlja szamosztojatvelnoj podgotovki v malih i szrednyih gruppah*. A.V. Vorobjov, Moszkva, 2022.

- Markin, Andrej: *Obobscsenyije bojevogo opita SzVO do gyekabrja 2024 goda*. Szocialno-polityiceszkaja Misl, Moszkva, 2025.
- Miller, Sergio: *The Battle for Bakhmut – Wagner Trench Warfare Tactics*. Wavell Room, 2022. 12. 15. <https://wavellroom.com/2022/12/15/the-battle-for-bakhmut/> (Letöltés időpontja: 2025. 03. 03.)
- Mukarjev, Alekszander Vjacseszlavovics: *Okopnaja vojna*. A.V. Vorobjov, Moszkva, 2023. https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2024/05/Окопная_война_2023-1.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 09. 09.)
- *Oszobennosztyi vegenyija bojevih gyejsztvij v gorogye (naszeljonnom punktye) i leszozascitnoj polosze v szosztave sturmovogo otrjada (roti, vzvoda) – metodiceszkije rekomendacii*. Minyisztversztvo Oboroni Rosszjiszkoj Fegyveracii, Moszkva, 2022. https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/vedennya_boyovykh_diy_u_misti_liszozakhyshcheniy_zoni_shturmovym_pidrozdilom.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 09. 09.)**
- *Protyivogyeysztvije motocikletnim sturmovim gruppam*. Projekt „Harodnij perevod”, 2024. https://vk.com/wall-46943161_1692524?z=photo-46943161_457456627%2Fwall-46943161_1692524 (Letöltés időpontja: 2025. 09. 09.)*
- *Russian Deliberate Assault (Small Unit Level)*. The Lightning Press. thelightingpress.com/russian-deliberate-assault-small-unit-level/?srsltid=AfmBOoqL0LcznD8Hmx7LLOfeUpYUNlrDktRjt_uZJ6pMmeQAW3agbmBQ (Letöltés időpontja: 2025. 04. 29.)
- *Taktyika primenyenija protyivnyikom FPV dronov*. https://www.datocms-assets.com/63284/1734801511-fpv-tactics_rus.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 09. 09.)
- *Ukrainian military spoke about the effective tactics of PMC „Wagner” in Bakhmut*. Top War, 2023. 05. 03. en.topwar.ru/216189-ukrainskij-voennyj-rasskazal-ob-jeffektivnoj-taktike-chvk-vagner-v-bahmute.html (Letöltés időpontja: 2025. 04. 11.)
- Watling, Jack – Reynolds, Nick: *Meatgrinder: Russian Tactics in the Second Year of Its Invasion of Ukraine*. Royal United Services Institute, London, 2023. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/meatgrinder-russian-tactics-second-year-its-invasion-ukraine> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 09.)
- Watling, Jack – Reynolds, Nick: *Tactical Developments During the Third Year of the Russo–Ukrainian War*. Royal United Services Institute, 2025. <https://static.rusi.org/tactical-developments-third-year-russo-ukrainian-war-february-2205.pdf> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 09.)

MEGJEGYZÉS:

- Az egy csillaggal jelölt források az Ukrán Fegyveres Erők Területvédelmi Parancsnoksága által készített anyagok oroszra (nem hivatalosan) lefordított változatai;
- a két csillaggal jelölt forrás eredeti orosz dokumentumnak az ukrán haderő által közölt másolata.

Nagy László ny. ezredes – Zimonyi Attila:

ELTÉRŐ MAGYAR ATTITÜDÖK AZ ENSZ LESZERELÉSI TÁRGYALÁSAIN

DOI: 10.35926/HSZ.2025.6.2

ÖSSZEFOGLALÓ: 2025. szeptember 4–5–6-án a Pécsi Tudományegyetemen zajlott a 4. Országos Jelenkor-történeti Konferencia, amelyen előadások sorával mutatkozott be a Magyarország és az ENSZ Kutatócsoport is.¹ Jelen írás az ENSZ keretében folyó leszerelési tárgyalásokra és a tárgyalásokkal kapcsolatos, különböző időszakokban megvalósult magyar szerepvállalásra fókuszál. Péccsett hangzott el Zimonyi Attila előadása A fordulat évtizede a magyar leszerelési diplomáciában az ENSZ-ben 1985 és 1995 között címmel. A pécsi konferencián szerepelt előadások közül jó néhány (és a valamilyen okból elmaradt előadások is) egy külön fórumot kapott október 21–22-én Budapesten, az ELTE HTK Történettudományi Kutatóintézetében, ahol az említett kutatócsoport önálló konferenciát tartott. Itt meghallgathatták a résztvevők Nagy László Az ENSZ keretében folyó leszerelési tárgyalások és Magyarország az 1970-es évek elejéig című előadását. Az írás a két időszak összevetése kapcsán von le tanulságos következtetéseket egyúttal emléket állítva az ENSZ megalakulása 80. és hazánk ENSZ-tagsága 70. évfordulójának.

KULCSSZAVAK: leszerelés, fegyverzet-ellenőrzés, kollektív biztonság, nemzetközi szerződések, magyar leszerelési diplomácia

A SZERZŐKRŐL:

- Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc), a Nemzeti Közsolgálat Egyetem volt professzora, a Magyar Hadtudományi Társaság szakértője (ORCID: 0009-0007-9116-5992; MTMT: 10003300)
- Zimonyi Attila, a Magyarország és az ENSZ Kutatócsoport tagja, független kutató

BEVEZETÉS

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmányában szerepel egy meglehetősen irreális kifejezés, amely szerint a világszervezet egyik fontos célja az *általános és teljes leszerelés*. (A másik nehezen megvalósítható célkitűzés a háborúk kiküszöbölése az emberiség történetéből.) Ahhoz, hogy megítéljük az ENSZ leszereléssel kapcsolatos tevékenységét, mindenekelőtt célszerű egyértelműen megfogalmazni, mit értünk leszerelésen.² A mai szakirodalmi források többsége – bár a komplex fogalmak definíciójával mindig akadnak bizonytalanságok –,

¹ A kutatócsoportot 2024 nyarán alapították meg Kecskés D. Gusztáv tudományos tanácsadó, az MTA doktora kezdeményezésére az akkori HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének bázisán.

² Angolul disarmament, oroszul demobilizacija.

egyetért abban, hogy a kiinduló fogalom a *fegyverzet-ellenőrzés* legyen.³ Ebbe a bonyolult fogalomkörbe egyértelműen beletartoznak a következő „alfogalmak”: a fegyverzetkorlátozás, a fegyverzetcsökkentés, a (tényleges) leszerelés, az ellenőrzés (beleértve a más államok által végrehajtott intézkedéseket, amelyeket a szakirodalom verifikációnak titulál, és a saját állam szakemberei által végrehajtott exportellenőrzést), továbbá a bizalom- és biztonság-erősítő intézkedések.⁴ (A leszerelés tehát az ENSZ szótárában egy leegyszerűsítő fogalom.) A fegyverzetkorlátozásra jó példa az Egyesült Államok és a Szovjetunió által 1972-ben aláírt SALT–1 megállapodás,⁵ a fegyverzetcsökkentésre pedig ugyanilyen eklatáns példa a két szuperhatalom által 1991-ben megkötött START–1 szerződés.⁶ A leszerelésre elég sok példát tudunk mondani, de itt célszerű megkülönböztetni a részleges, illetve a teljes leszerelést (nem is beszélve az általános leszerelésről). Például ebbe a fogalomkörbe tartozik az európai hagyományos fegyveres erőkre vonatkozó, a két katonai tömb által 1990-ben megkötött megállapodás.⁷ Az ENSZ keretében folyó „leszerelési” tárgyalások, mint látni fogjuk, ezektől eltérő jellegűek.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetéről köztudott, hogy a *kollektív biztonság intézménye*. Ezen csekély számú intézmény (az ENSZ elődje, a Nemzetközösség vagy Nemzetek Ligája tartozott még ebbe a kategóriába) általában három jellemző sajátossággal rendelkezik: *egyetemlegességre* törekszik (habár sok államot jelentős késéssel vettek fel a tagok sorába), nincs kifejezett *ellenségsége*, és *reagáló* jellegű. Utóbbi sajátosságra kiváló példa az ENSZ-nek a hidegháború időszakában megszervezett, összesen 11 békemissziója: ha valahol beavatkozást igénylő válság alakult ki, akkor a világszervezet illetékes fórumai megvitatták a helyzetet, és ha minden feltétel adva volt, az ENSZ „beavatkozott”, azaz békefenntartókat küldött az adott régióba.

Van azonban egy kivétel, amikor nem érvényesül a reagáló jelleg, ellenkezőleg, határozottan megelőző, *preventív* vonásokat mutat az ENSZ tevékenysége, ez pedig a leszerelést elősegítő, támogató, lehetővé tevő intézkedések egész sora.⁸

Magyarázatképpen ide tartozik, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete nem kívánta és nem is lehetett képes átvenni a két szuperhatalom szerepét például a nukleáris fegyverekről szóló megállapodások kimunkálásában, csakúgy, mint ahogyan nem vehette át a két katonai tömb szerepét sem a hagyományos fegyveres erők radikális csökkentésének tető alá hozásában. Volt azonban egy sor olyan terület, tevékenység, lehetőség, amelyek „fegyvermentesítésében” az ENSZ kivételesen fontos szerepet tudott játszani. Egyrészt azokról a fegyverkezési lehetőségekről van szó, amelyeket a tagállamok még ki sem próbáltak, meg sem kíséreltek, és amelyeket a világszervezet idejekorán „megtiltott”, elzárt, lehetetlenné tett. Másrészt azokról a fegyvertípusokról, amelyeket már kipróbáltak (biológiai fegyverek), illetve folyamatosan kísérleteket folytattak velük (nukleáris fegyverek). Vizsgáljuk meg ezeknek a szerződéseknek egy részét.

³ Angolul arms control, oroszul kontrol nad vooruzsenijem.

⁴ Angolul Confidence and Security Building Measures, CSBM, a hetvenes évektől meggyökeresedett és széles körben használt kifejezés.

⁵ Strategic Arms Limitation Treaty (Hadászati Fegyverzetkorlátozási Megállapodás).

⁶ Strategic Arms Reduction Treaty (Hadászati Fegyverzetcsökkentési Megállapodás, a megállapodás és a szerződés jelen cikkben szinonimaként szerepel).

⁷ Conventional Forces in Europe, CFE (azaz Európai Hagyományos Fegyveres Erők).

⁸ Az ENSZ szóhasználatában a leszerelés egyfajta gyűjtőfogalomként szerepel (lásd pl. leszerelési diplomácia).

AZ ENSZ KEZDEMÉNYEZŐ SZEREPE

Az Egyesült Nemzetek Szervezete egyértelműen kezdeményezőként lépett fel az *Antarktisz-szerződés* megkötésében. A szerződést – elsőként a hasonló jellegű megállapodások közül – 1959. december elsején nyitották meg aláírásra Washingtonban, eredetileg 12 állam fogadta el. Hatályba lépett 1961. június 23-án.⁹ Megtiltotta katonai támaszpontok létesítését a déli-sarki kontinensen, tiltotta bármilyen katonai tevékenység folytatását (hadgyakorlatokat, fegyverkísérleteket, fegyverek raktározását stb.) az Antarktiszon, ugyanakkor lehetővé tette katonai személyek foglalkoztatását és katonai felszerelés használatát tudományos kutatások érdekében.

A sorban második ilyen jellegű megállapodás a *részleges atomcsend szerződés* volt,¹⁰ amelyet 1963. augusztus 6-án nyitottak meg aláírásra, és – rendkívül rövid idő elteltével – ugyanezen év október 10-én már hatályba is lépett. A szerződés tiltotta a kísérleti nukleáris robbantásokat a légkörben (beleértve a Föld felszínét is), a világűrben és a víz alatt, értelemszerűen továbbra is engedélyezve a föld alatti robbantásokat.

Felmerülhet a kérdés, hogy mivel magyarázható a szerződés villámgyors ratifikálása, illetve egyáltalán a napirendre tűzése. A magyarázat viszonylag egyszerű: a közvélemény rendkívül erős nyomást gyakorolt (szinte minden országban) a politika irányítóira, hogy szüntessék be az egyértelműen, bizonyítottan és kivételes mértékben környezetkárosító, környezetpusztító kísérleteket. Ugyanakkor a több száz elvégzett kísérlet már elegendő adatot szolgáltatott, illetve a számítógépes háttér fejlődése lehetővé tette a modellezést, ami elfogadhatóvá tette, hogy a következőkben már elegendőnek mutakozzon a föld alatti kísérletek elvégzése. (Megjegyzendő, hogy a föld alatti kísérleti robbantások folytatása szinte azonos mértékű, csak időben később jelentkező környezeti ártalmat zúdított az emberiségre. A föld alatti szovjet robbantások egyik alapvető helyszíne, Szemipalatyinszk térségében például a kóros gyermekszülések aránya a szovjet átlag háromszorosára rúgott.)

Az időrendben következő megállapodás a világűr „békés” felhasználásáról kötött (mivelhogy a mesterséges holdak katonai célú felhasználása már az első műholdak felbocsátása – vagyis 1957 – óta teljességgel nyilvánvaló volt, hogy csak a kézenfekvő megoldásokat említsük: felderítés, híradás, navigáció).¹¹ A szerződést 1967. január 27-én nyitották meg aláírásra, és még ugyanezen év októberében (tehát viszonylag rövid idő elteltével) hatályba is lépett. Bár a legelső műholdak pályára állítása során Nyikita Hruscsov szovjet vezető még azon ujjongott, hogy ezek után a Föld bármely pontjára nukleáris bombát lehet irányítani, nagyon hamar rájött, hogy ez a szó szoros értelmében kétélű fegyver. Mindkét vezető atomhatalom (és űrnagyhatalom) érdekelt volt a megállapodás megkötésében.

A *békés világűr szerződés* megtiltotta tömegpusztító fegyverek elhelyezését a mesterséges holdak fedélzetén (illetve bármilyen orbitális pályán), ugyancsak megtiltotta katonai támaszpontok létesítését vagy bármilyen katonai tevékenység folytatását az égitesteken. Utóbbiakon kizárólag békés célú munkálatok folytathatóak.

⁹ Vagyis a hidegháború leghidegebb korszakában, néhány héttel a berlini fal felhúzása, a „berlini válság” előtt, egy bő évvel a „karibi válságot” megelőzően. Ebben az időszakban még semmilyen katonai témájú megbeszélés nem folyt sem a két szuperhatalom, sem a két katonai tömb között.

¹⁰ Partial Test Ban Treaty, PTBT, amely egy, már „kikísérletezett” fegyvertípus további kísérleti robbantásai elé gördített – bár csak részleges – akadályt.

¹¹ Magyarul egyszerűen békés világűr szerződésnek nevezzük.

Az *atomsorompó-szerződést*¹² 1968. július elsején nyitották meg aláírásra, és 1970. március 5-én lépett hatályba.

Az atomhatalmak¹³ a szerződésben vállalták, hogy sem közvetlenül, sem közvetve nem adnak át más államoknak nukleáris fegyvert, nem adják át az ezek fölötti ellenőrzést, nem segítenek más államokat, nem ösztönöznek senkit arra, hogy atomfegyverhez jussanak. Az atomfegyverrel nem rendelkező részes államok vállalták, hogy nem szereznek be, nem vesznek át, nem állítanak elő atomfegyvert, cserében számíthatnak az atomenergia bármilyen békés célú alkalmazásából származó előnyökre.¹⁴

Megjegyzendő, hogy India – tiltakozásul amiatt, hogy az államokat a szerződés atomhatalmakra és „másodrendű” államokra osztotta fel –, 1974-ben békés célú kísérleti robbantást hajtott végre. A későbbiekben, 1998-ban mind India, mind Pakisztán nukleáris fegyvereket rendszeresített a fegyveres erőinél. Észak-Korea az utóbbi években hajtott végre többé-kevésbé eredményes kísérleteket mind ballisztikus rakétákkal, mind nukleáris szerkezetekkel; a világ kénytelen volt tudomásul venni, hogy rendelkezik atomfegyverrel. Iránt viszont – bár vannak nukleáris ambíciói – Izrael és az Egyesült Államok egyelőre megakadályozta abban a törekvésében, hogy létrehozza saját atomfegyverét (amellyel egyébként Izrael már évtizedek óta rendelkezik, bár nem deklarálja).

Megjegyzés: Az atomsorompó-szerződést hathatósan kiegészítik a különböző (és különböző időpontokban megkötött) megállapodások az *atomfegyvermentes övezetekről*, kezdve az Antarktisz-szerződéstől (1959). Ezek a megállapodások napjainkra átfogják a földgolyó legnagyobb részét, Latin-Amerikát, Afrikát, Délkelet-Ázsiát stb., utoljára, 2009-ben Közép-Ázsiát nyilvánították atomfegyvermentes övezetté.

Az időrendben következő „leszerelési” eredmény az úgynevezett *tengerfenék-szerződés* volt, amelyet 1971 februárjában nyitottak meg aláírásra, és 1972 májusában lépett hatályba. A szerződés tiltja tömegpusztító fegyverek és azokhoz kapcsolódó felszerelés (például kilővőszerkezetek) elhelyezését a tengerek és óceánok fenekén, a 12 tengeri mérföld széles parti vizeken túl. Ez a megállapodás – amely hazánkat értelemszerűen nem érinti – egyértelműen egy korábban soha ki nem próbált lehetőség kizárását célozta a fegyverkezésre elméletileg igénybe vehető területek, irányok közül.

A következő leszerelési lépés már közvetlenül érintette Magyarországot, ennek megértéséhez viszont egy kis kitérőt kell tennünk.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete mellett különös jelentőséggel bír egy „kivülálló” intézmény is, amely Genfben működik. A genfi *Leszerelési Értekezlet*¹⁵ – nevéhez híven – leszerelési kérdésekkel foglalkozó, sokoldalú egyezmények kidolgozására hivatott testület. Szovjet–amerikai megállapodás alapján jött létre 1962-ben, Tizennyolc-hatalmi Leszerelési Bizottság néven.¹⁶ A két fél megállapodását – amelyben rögzítették a tárgyalások alapjául szolgáló elveket –, az ENSZ Közgyűlése egyhangúlag hagyta jóvá. A testület összetétele

¹² Non-proliferation Treaty – a proliferáció fogalmát (a leszerelés szempontjából) kizárólag a nukleáris fegyverekre vonatkoztatva értelmezték.

¹³ 1970 előtt öt nukleáris hatalom létezett: az Egyesült Államok (1945 óta), a Szovjetunió (1949), az Egyesült Királyság (1952), Franciaország (1960), valamint a Kínai Népköztársaság (1964), őket szokás „klasszikus” atomhatalomnak titulálni.

¹⁴ 25 évvel a szerződés hatályba lépése után konferenciát kellett összehívni annak eldöntésére, hogy a szerződés határidő nélkül érvényben maradjon, vagy meghatározott időszakra meghosszabbítsák-e. A konferencián (1995, New York) egyhangú döntés született a szerződés hatályának határozatlan időre történő meghosszabbításáról.

¹⁵ Conference on Disarmament, az időközben bekövetkezett névváltozásoktól függetlenül jelen tanulmányban következetesen ezt a megnevezést használjuk (a szerzők).

¹⁶ Eighteen Nations Disarmament Committie, ENDC. Leszerelési tárgyalások... 1990.

és megnevezése többször változott: 1969-ben 26 tagúra bővült (azóta vesz részt munkájában Magyarország is), 1975-ben 31 tagúra változott (akkor került be a két német állam), majd 1979-ben 40 tagúra bővült, jelenleg pedig 65 ország a tagja. Összetétele a hidegháború utolsó évtizedében: a szocialista csoportnak 8 tagja volt (7 VSZ-tagállam és Mongólia), a „nyugati” csoportba 8 NATO-tagállam, valamint Ausztrália és Japán tartozott, 21 tagja volt a semleges vagy el nem kötelezett országok csoportjának, a 40. tag pedig a Kínai Népköztársaság. A Genfi Leszerelési Értekezlet évente két szakaszban, plenáris üléseken, bizottságokban, munkacsoportokban végezte/végzi tevékenységét. Döntéseit a tagok közmegegyezésével (konszenzussal) hozzák. Az ENSZ-től független testület, de munkájáról évente jelentést tesz a Közgyűlésnek.¹⁷

A hidegháború évtizedeiben a Leszerelési Értekezlet ugyanúgy a kétpólusú világrend visszatükröződése volt, mint a politikai vagy diplomáciai élet majd minden területe. A szocialista országok – csakúgy, mint a NATO körül tömörült nyugati országcsoport – általában egységes álláspontot képviseltek, amelyet a „keleti blokk” esetében gyakorlatilag kivétel nélkül Moszkvában alakítottak ki, az egyeztetés csupán formalitás volt. Ez az alapállás érvényesült a biológiai és vegyi fegyverek kérdésében is, azzal a különbséggel, hogy ezekre a fegyvertípusokra egy jóval korábbi tiltás már vonatkozott, mégpedig az 1925-ös *genfi egyezmény* (genfi jegyzőkönyv).¹⁸ Éppen a genfi egyezmény továbbfejlesztése, a 70-es évek viszonyaira való adaptálása és a tiltott tevékenységek kiterjesztése szerepelt ismételtlen a Leszerelési Értekezlet napirendjén.

A nyugati országok – brit kezdeményezésre – amellet érveltek, hogy a két fegyverkategóriát külön kell(ene) tárgyalni, közülük is elsőként a biológiai (a korabeli megnevezéssel bakteriológiai) fegyverek témakörét. A magyarázat viszonylag egyszerű volt: a vietnámi háború során az Egyesült Államok éppen ebben az időszakban alkalmazott széleskörűen egy Orange elnevezésű lombhullató vegyszert, amely a legtöbb paraméterét tekintve vegyi fegyvernek minősült. A szocialista országok viszont ragaszkodtak (volna) az egyidejű tárgyaláshoz, ami egyrészt rugalmatlan, másrészt kontraproduktív álláspontnak bizonyult. Idővel ez tudatosult is a keleti országok szakembereinek körében, és a megszokott munkamegosztás során ezúttal Magyarország kapta meg azt a szerepet, hogy a nyugati álláspontot akceptáló javaslattal éljen.

Ily módon tehát a magyar szerepvállalásnak is betudható, hogy 1972. április 10-én aláírásra bocsátották a *biológiai és toxinfegyverek tilalmáról* szóló egyezményt,¹⁹ amely 1975. március 26-án hatályba is lépett. Az egyezmény – a genfi jegyzőkönyv tényleges kibővítésének eredményeképpen – tiltotta az adott fegyvertípus alkalmazását, de előállítását, gyártását, felhalmozását is (kivéve, ha az körmegeelőzési, védekezési, járványvédelmi célból történt). Ugyanakkor előírta a rendelkezésre álló hatóanyagok, készletek megsemmisítését 9 hónapon belül.²⁰

Az 1970-es évek második felében és az 1980-as évek elején nem sok minden történt az ENSZ szervezésében a leszerelés terén. Mindössze két megállapodást említhetünk: 1978-ban

¹⁷ Baló–Lipovecz 1988, 472.

¹⁸ Ez az egyezmény tiltotta ugyan a biológiai és vegyi fegyverek (fojtó és mérgezőgázok) alkalmazását, de lehetővé tette azok birtoklását, gyártását, raktározását, tárolását.

¹⁹ Biological and Toxin Weapons Convention, BTWC. A toxinfegyverek olyan, a természetben előforduló mérgező anyagok (pl. kigyóméreg, mérgezőgombák) felhasználásán alapulnak, amelyek önmagukban nem fertőzőek.

²⁰ Kivételt képeznek bizonyos baktériumtörzsek, amelyeket meghatározott laboratóriumokban őriznek szigorúan szabályozott körülmények között arra az esetre, ha gyorsan elő kell állítani ellenanyagokat már leküzdöttnek hitt járványok váratlan kitörésekor.

fogadták el a *környezetmódosító eljárások* tilalmáról szóló egyezményt, illetve 1983-ban a *mértéktelen sérüléseket okozó* vagy megkülönböztetés nélkül ható hagyományos fegyverek betiltásáról, illetve korlátozásáról szóló megállapodást. A *vegyi fegyverek* betiltására, mint látni fogjuk, már egy másik korszakban, a hidegháború befejezését követően, 1997-ben került sor. (Megjegyzés: a *vegyifegyver-tilalmi egyezmény* aláírására 1993 januárjában került sor.)

A „másik korszak” kezdetét tulajdonképpen Mihail Gorbacsovnak az SZKP első titkárává történt megválasztásától (1985) számíthatjuk, habár a hidegháborús időszak csak 1989–90–91-ben ért véget. A szovjet külpolitikában és a kelet–nyugati viszonyban bekövetkezett mélyreható változásokkal a multilaterális *fegyverzet-ellenőrzés aranykora* vette kezdetét, amelyet olyan megállapodások fémjeleznek, mint a *vegyifegyver-tilalmi egyezmény*,²¹ a *Nyitott Égbolt*²² megállapodás, az *európai hagyományos fegyveres erők* radikális csökkentéséről Bécsben kötött megállapodás.²³ Az „aranykor” lendülete a kilencvenes évek közepéig tartott, eklatáns példaként szolgálhat, hogy 1995-ben határidő nélkül meghosszabbították az atomsorompó-szerződést.

Miután jelen írás elsősorban az Egyesült Nemzetek égisze alatt megkötött megállapodásokra koncentrál, kronológiai sorrendben a *vegyifegyver-tilalmi egyezmény* következik. 1993. január 13-án nyitották meg aláírásra, hatályba lépett 1997. április 29-én. Előzményei között ismételtelen meg kell említenünk a genfi jegyzőkönyvet (1925), amely – a leszerelési megállapodások előfutáraként – betiltotta a fojtó- és mérgezgázok alkalmazását, és amely lehetőséget kínált a magyar szerepvállalásra, miként azt a biológiai fegyverek kapcsán említettük. Közvetlen előzménye azonban egy 1990-es Bush–Gorbacsov-megállapodás volt, amelyet a washingtoni csúcstalálkozó alkalmából írtak alá, és amelyben megegyeztek, hogy 10 éven belül (1992-től számítva) 5000–5000 tonnában limitálják a rendelkezésükre álló vegyifegyver-készleteket. Az 1997-ben hatályba lépett egyezmény előírta a raktározott vegyi harcanyagok (lényegében vegyi fegyverek) teljes felszámolását, beleértve a gyártókapacitásokat is, 10, de legfeljebb 15 év alatt.

Időrendi sorrendben az *átfogó atomcsend szerződés* következik,²⁴ az Egyesült Nemzetek Szervezetének keretében megkötött megállapodások közül az utolsó jelentős eredmény, amelyet 1996. szeptember 24-én nyitottak meg aláírásra. Tiltotta – a részleges atomcsend szerződésben már megfogalmazott tilalmakon túl – a föld alatti nukleáris kísérleti robbantásokat is, és semmilyen küszöbérték alatt nem tett lehetővé úgynevezett békés célú robbantásokat sem. Elfogadása ugyanazon okokra vezethető vissza, mint azt a részleges atomcsend szerződés kapcsán írtuk: egyrészt a közvélemény egyre hangsúlyosabb aggodalmára a környezetet végzetesen károsító kísérletek miatt, másrészt a számítógépes modellezési lehetőségek bővülésére.²⁵

A szerződés hatályba lépésének feltételül 44 meghatározott ország – az atomenergiát valamilyen formában felhasználó állam – csatlakozását szabták maguk a részes országok. Ez a feltétel a mai napig nem teljesült, így a szerződés nem lépett hatályba, bár a klasszi-

²¹ Chemical Weapons Convention, CWC, hatályba lépett 1997. április 29-én.

²² Open Sky, egy 1992-ben aláírt nemzetközi megállapodás, amely lehetővé tette a részes államok számára, hogy megfigyelő repüléseket hajtsanak végre egymás területe fölött.

²³ Conventional Forces in Europe, aláírták a két katonai tömb tagországai 1990. november 19-én.

²⁴ Comprehensive Test Ban Treaty, CTBT, esetenként találkozunk a teljes atomcsend szerződés elnevezéssel is.

²⁵ Franciaország néhány robbantást még végrehajtott a szerződés aláírásra bocsátása után, de a közvélemény nyomására a teljes tervezett robbantássorozat végrehajtásától eltekintett. Észak-Koreának a legutóbbi években végrehajtott kísérletei szöges ellentétben vannak a CTBT előírásaival, ami rámutat a nemzetközi szerződések egyik alapvető hiányosságára: csak azokra nézve kötelező, akik aláírták (illetve ratifikálták).

kus atomhatalmak (az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország, a Kínai Népköztársaság és Oroszország) mostanáig betartották.²⁶

Megjegyzés: A CTBT szerint a hatálybalépést követően a végrehajtásért egy külön nemzetközi szervezet, a CTBTO²⁷ lesz majd felelős, amely a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel – több más nemzetközi szervezet mellett – együttműködési szerződést fog kötni, de utóbbinak kiemelt szerepe nem lesz. (Jelenleg ezt a feladatot korlátozott hatáskörrel a CTBTO Előkészítő Bizottsága látja el.)

Általánosságban elmondható, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének napirendjén a fegyverzet-ellenőrzéssel, ezen belül a leszereléssel kapcsolatos témák bőséges tárháza szerepelt. Célszerű ezen témakörök pusztá felsorolásával érzékeltetni a probléma rendkívül összetett jellegét:

- a nukleáris fegyverkezési verseny megakadályozása;
- a biológiai és vegyi fegyverek gyártásának és használatának betiltása;
- a világűrben zajló fegyverkezési verseny megelőzése;
- a gyalogsági aknák jelentette veszély kimutatása;
- a haditengerészeti erők korlátozása;
- az új típusú tömegpusztító fegyverek és fegyverrendszerek kifejlesztésének megakadályozása;
- a katonai költségvetések átláthatóvá tétele;
- a kis kaliberű és kézi fegyverek, valamint a fegyverkereskedelem visszaszorítása;
- a mesterséges intelligencia katonai vonatkozásainak feltérképezése.

A magyar diplomaták a különböző kérdések tárgyalása során nem egyforma intenzitással vettek részt az ENSZ munkájában. Vizsgáljuk meg összefoglalóan, hogyan alakult a magyar „leszerelési” diplomácia az Egyesült Nemzetek Szervezetében.

A MAGYAR LESZERELÉSI DIPLOMÁCIA TÖRTÉNETÉNEK SZAKASZAI

1970–1984: Teljes lojalitás a keleti tömb irányvonalára iránt. A cél a propagandahatás, a közgyűlési szavazásokon a Nyugat, főleg az Egyesült Államok elszigetelése. A leszerelés a szocialista országok számára az ENSZ teljes napirendjén szereplő kérdések közül (emberi jogok, szociális-gazdasági problémák stb.) az első helyen szerepelt. A Közgyűlés plenáris ülésein az ezekben az években elhangzott magyar külügyminiszteri felszólalásokban például első helyen és nagy terjedelemben emelték ki a komplexen értelmezett leszerelést.

1985–1987: A peresztrojka szellemét a szocialista táboron belül Magyarország szinte elsőként tette magáévá. A levéltári anyagokból kitűnik, hogy a szovjet vezetés által meghirdetett „új gondolkodás” a 80-as évek végéig csak kevésbé hatotta át a szocialista delegációk többségének tevékenységét. A magyar delegációk aktivitása ugyanakkor nőtt, Magyarország egyfajta hídszerepet vállalt.

Az ebben az időszakban keletkezett New York-i és genfi nagyköveti jelentések kiemelik, hogy a különböző munkacsoportokban és háttéregyeztetéseken a magyar képviselők konstruktív magatartásra és „a szükségtelen konfrontáció kerülésére” törekedtek. A külügyminiszteri felszólalásokban ugyanakkor megmaradt a leszerelés kiemelt súlya és a Varsói

²⁶ Közülük például az Egyesült Államok vagy a Kínai Népköztársaság nem ratifikálta az egyezményt. Az amerikai elnök 2025 októberében tett bejelentése a nukleáris fegyverek felszámolásáról a cikk megírásának idején még nem kommentálható.

²⁷ Comprehensive Test Ban Treaty Organization.

Szerződés tagállamai egyeztetett álláspontjának fegyelmet képviselete. Egyszerre volt jelen a folyamatosság és az erősödő kompromisszumkészség a magyar részről prioritásként kezelt kérdéskörökben: a fegyverkezési verseny megakadályozása a világűrben, a kísérleti nukleáris robbantások átfogó tilalma, a vegyi fegyverek eltiltásáról szóló egyezmény, szerződés a radiológiai fegyverek és a nukleáris létesítmények elleni támadás tilalmáról.

1988–1989: Ebben az időszakban jelentkeznek önálló, bár a szovjet féllel előzetesen egyeztetett magyar kezdeményezések. A Közgyűlésben megkezdődik a leszerelési témájú határozattervezetek felett a magyar szavazási magatartás fokozatos módosítása. A Közgyűlés plenáris ülése keretében felszólaló magyar külügyminiszterek egyre kisebb teret szentelnek a leszerelésnek, a kérdéskör láthatóan veszít jelentőségéből. Megkezdődik a magyar ENSZ-politika ártrendeződése, így az emberi jogok, ezen belül a kisebbségi jogok felértékelődése. A genfi Leszerelési Értekezlet ülésszakának értékeléséről írt 1989. szeptemberi jelentés hangsúlyozza: „A szocialista országokon belül egyre erősebben érezhetőek a politikai megközelítések különbözőségei. A szovjet küldöttség következetes határozottsággal lép fel a tárgyalagos, konfrontációmentes légkör fenntartása érdekében, keresi a megállapodás lehetőségeit a nyugati országok csoportjával, különösen az Egyesült Államokkal. Egyértelmű támogatást ehhez csak a magyar küldöttségtől kap.” Az ENSZ-en belül tehát minden fórumon meggyengül a szocialista egyeztetés mechanizmusa, bár egy 1989. decemberi New York-i jelentés úgy értékeli: erre minden más területen hamarabb került sor, mint a fegyverzet-ellenőrzés tekintetében.

A magyar diplomácia a Közgyűlésben és a genfi Leszerelési Értekezleten a 80-as években a VSZ-tagállamokon belüli munkamegosztásnak megfelelően a kísérleti nukleáris robbantások és a radiológiai fegyverek témájában játszott koordinátori szerepet. Igazán hatásos és a Leszerelési Értekezletet előrevivő szerepkört mégis inkább a vegyi fegyverek betiltása terén tudott betölteni 1988 és 1992 között.

1988 februárjában Várkonyi Péter külügyminiszter a Leszerelési Értekezleten deklarálta hazánk vegyifegyver-mentes státuszát. Megerősítette azt is, hogy Magyarország területén más állam sem tárol vegyifegyver-készleteket, és nem folytat ilyen irányú tevékenységet. Ezzel egy időben a Leszerelési Értekezlet tagállamai közül elsőként közöltünk pontos adatokat a készülő egyezménnyel összefüggésbe hozható, polgári rendeltetésű vegyi anyagok termeléséről és kereskedelméről.

1989-ben Magyarország – az első között – kinyilvánította, hogy már az egyezmény megkötése előtt eleget tesz a majdani megállapodás követelményeinek, és annak előírásaival összhangban tevékenykedik.

1989 augusztusában hazánk a szovjet félnek javasolta, hogy a Magyarország területén található szovjet katonai raktárakban is hajtsanak végre nemzetközi próbaellenőrzéseket. Pozitív szovjet válasz érkezett 1989 szeptemberében: a szovjet fél – a kölcsönösség alapján – kész a raktárait hozzáférhetővé tenni.

Az 1990 és 1995 közötti éveket szinte valamennyi fórumon az aktivitás fokozódása hatotta át. Kiemelést érdemel a vegyifegyver-tárgyalások sikerre vitelében játszott szerepünk: a végrehajtó szervezet (OPCW) Végrehajtó Tanácsával foglalkozó szerződésrész kidolgozását célzó, politikailag kényes és jogilag összetett egyeztetések elnöklése 1991–92-ben. 1993-tól magyar elnökség mellett kezdődött meg a biológiai és toxinfegyverekről szóló egyezmény verifikációs rendszerének kidolgozását szolgáló, 2001-ig tartó megbeszéléssorozat.

A magyar leszerelési diplomácia új pályára helyezése kedvező fogadtatásra talált euroatlanti partnereink körében, emelte hazánk tekintélyét. Ezt jelzi, hogy a volt szocialista országok közül az első között csatlakozhattunk a fegyverzet-ellenőrzés rendszerében fontos szerepet játszó, a tömegpusztító fegyverek elterjedésének védvonalát jelentő, ún. *kettős felhasználás*

nálású felszerelések és technológiák kereskedelmét szabályozó exportellenőrzési rendszerekhez (Ausztrália Csoport: 1992; Rakéte technológiai Ellenőrzési Rendszer, MTCR: 1993; Wassenaari Megállapodás: 1995).

1992 szeptemberében az Információs Hivatal non-proliferációs szemináriumot szervezett magyar kormánytisztviselők részére. A nyugati országok képviselői úgy tekintettek bennünket, mint a volt VSZ-térség non-proliferációs úttörőit. Érzékeltették: a non-proliferációs politika minősége a térség országai esetében a „szalonképesség” kritériuma lesz.

Bár hazánk 1993 januárjában az elsők között írta alá a vegyifegyver-tilalmi szerződést, a hazai ratifikáció adminisztratív és pénzügyi okok miatt némileg elhúzódtott, amit egyes nyugati partnerek, pl. Németország szóvá is tettek. Az Országgyűlés végül 1996 októberében erősítette meg a jogszabályt, a szerződés hatályba lépéséhez előírt 65. államként vált annak részesévé.

Kiemelten sikeresnek tekinthető a Biológiai Fegyvertilalmi Egyezmény verifikációs rendszerének kidolgozását célzó testület, az ad hoc csoport magyar elnöksége 1994 és 2001 között. E munka eredményeként kézzelfogható közelségbe került egy szerződéstervezet jóváhagyása (amelyet a testület utolsó ülésén az Egyesült Államok küldöttsége akadályozott meg az ottani ipari körök nyomására).

ÖSSZEGZÉS

A hidegháború időszakában a szocialista országok ENSZ-politikájában a leszerelés az elsőszámú célt jelentette. A VSZ-tagállamok és szövetségeseik (Kuba, Vietnám, Mongólia) tevékenységét Moszkva irányította, magatartásukat az aktuális szovjet irányvonal iránti lojalitás jellemezte. Tisztában voltak azzal, hogy a két szuperhatalom előzetes megállapodásának hiányában a multilaterális diplomáciai mechanizmus helyben járásra van kárhozthatva, de annak fórumait propagandacélokra alkalmasnak tartották.

A szovjet külpolitika gorbacsovi fordulata és a kelet–nyugati kapcsolatokban lezajló mélyreható változások nyomán a magyar leszerelési diplomácia 1985, de még inkább 1988 után kihasználta a bővülő játékteret. Növekvő aktivitásával és kezdeményezéseivel – építve az ország kedvező megítélésére – főként a biológiai és vegyi leszerelés területén járult hozzá a folyamatban lévő tárgyalások sikeréhez.

Az első szabad választások utáni magyar külpolitikai orientációváltás építhetett az előző időszak leszerelési (fegyverzet-ellenőrzési) tevékenységére, az átmenetet több szempontból a folyamatosság jellemezte. Ennek köszönhetően hazánk az ENSZ leszerelési fórumain is gyorsan, a volt szocialista országok közül az elsők között tagozódott be a nyugati együttműködési struktúrákba.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baló György – Lipovecz Iván (szerk.): *Tények könyve 1989*. Computerworld Informatik Kft., Budapest, 1988.
- Leszerelési tárgyalások az ENSZ kereteiben. *Tények Könyve*, 1990. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1990-7B2E/nemzetkozi-szervezetek-8BC9/egyetemes-kormanykozi-nemzetkozi-szervezetek-8BCE/az-ensz-tevenyesege-8C1B/i-a-nemzetkozi-beke-es-biztonsag-megorzese-8C1C/leszerelési-targyalások-az-ensz-kereteiben-8C39/> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 25.)

Balogh András József ezredes:

SZÁHEL – FEHÉR FOLT AFRIKA TÉRKÉPÉN?

„Fontosnak tartjuk a stabilitás erősítését a transzatlanti térség biztonságával összefüggő távolabbi térségekben, többek között a közel-keleti és észak-afrikai térségben, a Száhel-övezetben és Közép-Ázsiában.”¹

DOI: 10.35926/HSZ.2025.6.3

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány az afrikai kontinens Száhel övezetének három államát, Malit, Nigert és Csádot – mely utóbbi ország esetében a magyar katonai szerepvállalás is tervbe vett –, vizsgálva keresi a választ a felmerülő kérdésekre: Mi jelenti a térség vonzerejét? Mi indokolja a világ számos nagy- és regionális hatalmának érdeklődését a térség iránt? Milyen összefüggés van a Száhel-övezet és a transzatlanti térség biztonságának stabilitása között? A szerző írásában feltérképezi a lokális, regionális és globális biztonságpolitikai kihívásokat, majd a válságkezelés esetleges forgatókönyvére is igyekszik megoldási javaslatot tenni. Összegzése szerint a geostratégiai nagyjátékosok bölcsességén fog múlni elsősorban, hogy nagyhatalmi rivalizálás ne emelje a Száhel-övezetet főszínpadi szintre, ugyanakkor arra is ügyelni kell, hogy a világ nagyszínpadához képest ne hogy észrevétlenül, e mellékszínpadon dőljön el Európa sorsa.

KULCSSZAVAK: Száhel, geostratégia, biztonság, érdekérvényesítés, migráció, magyar katonai szerepvállalás

A SZERZŐRŐL:

Dr. Balogh András József ezredes, a Honvéd Vezérkar Hadijogi és Kodifikációs Főnökség főnöke (ORCID: 0009-0007-3642-0049)

BEVEZETÉS

„Néhány apró, fehér folt még akad a térképen. Ezeket már nem olyan könnyű meghódítani, mert nemcsak a bennszülöttek védik kezdetleges dárdáikkal vagy ócska Remington- és Riffle-puskáikkal, hanem a féltékeny nagyhatalmak is a körmére néznek egymásnak. Némely földdarabot olasz tankok és gépfegyverek óvnak, hogy ne jusson angol kézre, a másikat angolok zárják el a németektől vagy japánok a franciáktól [...] a trópusi emberfajta egy napon tudatára ébred annak, hogy a fehér ember éppolyan mint ő, csak a bőre más színű...” Amikor Rejtő Jenő 1938-ban megírta az *A fehér folt* című – tisztán szórakoztatásra szánt – művét, már az első oldal felütése is rémisztő pontossággal mutatta meg az afrikai gyarmatosítás egyik Európára visszaható sérülékenységet, illetve jövendőlte meg a posztkoloniális kor beköszöntét. Jelen sorok szerzője vélhetően formát bont azzal, hogy a szórakoztató irodalom-

¹ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat, 89. pont.

ból merített idézettel indítja írását, de meggyőződése, hogy regionális, bizonyos tekintetben pedig globális biztonságpolitikai elemzése alátámasztja ennek indokoltságát.

Vizsgálatom tárgyát egy olyan régió képezi, melyben a geostratégiai játékosok² csoportjának olyan, globális értelemben vett mellékszereplők is tagjai, melyek hatásgyakorlása jelenleg egyáltalán nem zárható ki. Terjedelmi okokból, valamint a magyar érintettség okán Afrikán, pontosabban a Száhel-övezeten belül – a 2023-tól felbomlóban lévő ún. G5 országaiból³ – három államot érintő régió helyeződik górcső alá; Mali, Niger és Csád vizsgálatával keresendő válasz a kérdésekre: Mi jelenti a térség vonzerejét? Mi indokolhatja – a hagyományos francia jelenlétén túl – nemcsak az amerikai vagy orosz, de a török, szaúd-arábiai, iráni, valamint emírségekbeli érdek beazonosíthatóságát a régióban, továbbá a magyar törekvéseket is? A térség a biztonságpolitikai kihívások olyan komplex palettáját mutatja, mely az Eötvös Károly által ismertté tett kifejezéssel élve a válságkezelés állatorvosi lova lehetne, mely Magyarországra kivetíthető hatással is egyértelműen rendelkezik.

Afrika, ezen belül a Száhel jelen sorok szerzője szerint csak mellékszínpad a Brzezinski-féle eurázsiai nagy sakktáblához képest. Mégis számos alkalommal láthattuk, hogy egy csatát az egyik szárny előnye vagy hátránya hogyan befolyásolhatott. Nem véletlen tehát, hogy jelen tanulmány mottója is Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájából idézett pont, mely szerint a kormány fontosnak tartja a stabilitás erősítését a transzatlanti térség biztonságával összefüggő olyan térségben is, mint a Száhel-övezet.

Írásomban kísérletet teszek arra, hogy feltérképezzem a lokális, regionális és globális biztonságpolitikai kihívásokat (a diagnózist), valamint választ keresek arra, hogy mindennek ellenére mitől kelti fel e térség számos állam érdeklődését, végül a válságkezelés esetleges forgatókönyvére is igyekszem megoldási javaslatot tenni. Mi lehet e globális mellékszínpad vonzereje, szerepe? Lehet-e globális sorsfordító hatása? Csak mellékselekmények bemutatására alkalmas, vagy csöndben, halkán, feltűnés nélkül, de meghatározza majd Európa – és ezen belül hazánk – sorsát? Reményeim szerint a tanulmány segít választ találni a téma kapcsán felmerülő kérdésekre: A fehér folt még mindig fehér folt? Vagy inkább: újra fehér folt? Minek tekinthető a Száhel-övezet jelene: posztkoloniális, inter- vagy mezzokoloniális, esetleg neokoloniális korszak? Vagy leginkább egyik sem?

SZÁHEL, A GLOBÁLIS MELLÉKSZÍNPAD

Amikor az Országgyűlés 2023. november 6-i ülésnapján elfogadta a Magyar Honvédség csádi katonai szerepvállalásáról szóló, közjogi mandátumot biztosító határozatát,⁴ a Magyarország védelmi relevanciájú külpolitikáját figyelemmel követők körében az – a korábbi Mali és Niger iránti nyitás alapján – nem okozhatott meglepetést. Nemcsak az országgyűlési nyílt előkészítő munka okán, hanem azért sem, mert hazánk száheli szerepvállalása már korábban, években mérhetően tervezett volt, igaz, eltérő országokban. A kormány 2021-ben döntött

² Brzezinski 2017. Brzezinski geostratégiai játékosnak nevezi azt az államot, mely rendelkezik a kellő képességekkel és nemzeti akarattal ahhoz, hogy hatalmát vagy befolyását határain túlnyúló módon felhasználja az éppen adott geopolitikai helyzet megváltoztatására. Jelen tanulmány ezt annyiban értécsökkenti, hogy azokat a szereplőket is idesorolja, melyek erőfaktora nem elegendő ugyan egy erősebb regionális hatalom tevékenységének érdemi befolyásolására, de tevékenysége bizonyos eredményekre mégis kihat.

³ A Száhel-övezet G5-országai: Burkina Faso, Mali, Mauritánia, Niger, Csád.

⁴ 23/2023. (XI. 6.) OGY határozat.

egy Maliban települt, francia vezetésű műveletben való magyar részvétel indításáról⁵ (ahol a Magyar Honvédség már 2013 óta jelen volt az Európai Unió Mali kiképző missziójában), de az ott bekövetkezett puccs, valamint a francia és a nemzetközi erők mérsékeltén udvarias (nem fegyveres, de határozott kiutasító) kizorítását követően Niger lett a célország, mely tervet szintén helyi katonai hatalomátvétel lehetetlennített el: csak ezt követően született döntés Csád mellett.

A megnevezett országok iránt a nemzetközi érdeklődés igen aktív, tehát a magyar relevanciával bíró szábeli országok vizsgálata megalapozott.

A KIHÍVÁSOK (A DIAGNÓZIS)

A vizsgált térség országai a „diszfunkcionális államiság” kritériumait súrolják (ezért inkább használatos az „ország”, mint az „állam” kifejezés). Az állam abban az esetben működik megfelelően, ha – saját meghatározásomban – polgárainak biztosítani tudja minimálisan:

- a szükséges élelmezést (ivóvizet is beleértve);
- az egészségügyi ellátást;
- a fizikai biztonságot;
- jobb esetben a fejlődés (oktatás) lehetőségét;
- a politikai vezetés stabilitását, legitimitását;
- a büntetőhatalom (legális erőszak) monopóliumát.

E képességek hiánya esetén beszélhetünk diszfunkcionális államról: azaz ha az állam egész egyszerűen nem képes kielégíteni az állampolgárok alapvető szükségleteit. Az ilyen államokban az említettek közül egy vagy több hiányzik, így azok alapvető megoldandó problémaként jelennek meg.

Ezek a diszfunkcionális államok tehetetlenségükkel veszélyt jelentenek saját lakosságukra. A geostratégiai játékosok az ilyen államok megsegítéséért szinte versengenek egymással. Vajon ezt kizárólag humanitárius segítségnyújtásként teszik-e, avagy a helyi hatalmak és állampolgárok támogatása mellett önmaguk megsegítésére is szánnak figyelmet? Tekintsük át – területi okokból a teljesség igénye nélkül – első körben, hogy melyek a legkiemelkedőbb jelenségek, amelyek külső segítségért kiáltanak.

Valós és gerjesztett folyamat

A Száhel-övezet különös figyelmet érdemel, mivel a Magreb mellett Afrika és Európa közötti kapcsolódási pontként funkcionál. Az itt zajló válságok, az instabilitás közvetlen hatással vannak az európai kontinensre, különösen a migráció révén.

A szűkös élelmezési lehetőségekhez és az iható víz mennyiségéhez képest hatalmas a népességrobbanás. Niger termékenységi rátája 6,73/szülő nő,⁶ Malié 5,45/szülő nő,⁷ míg Csádé 5,35/szülő nő.⁸ A Száhel azonban szubszaharai terület, az itteni országok területének nagy része sivatag. Így a lakosság, egyben az állattenyésztést jelen értelmezésben magában foglaló mezőgazdaság egy jóval szűkebb területre koncentrálódik.

⁵ 1654/2021. (IX. 21.) Korm. határozat.

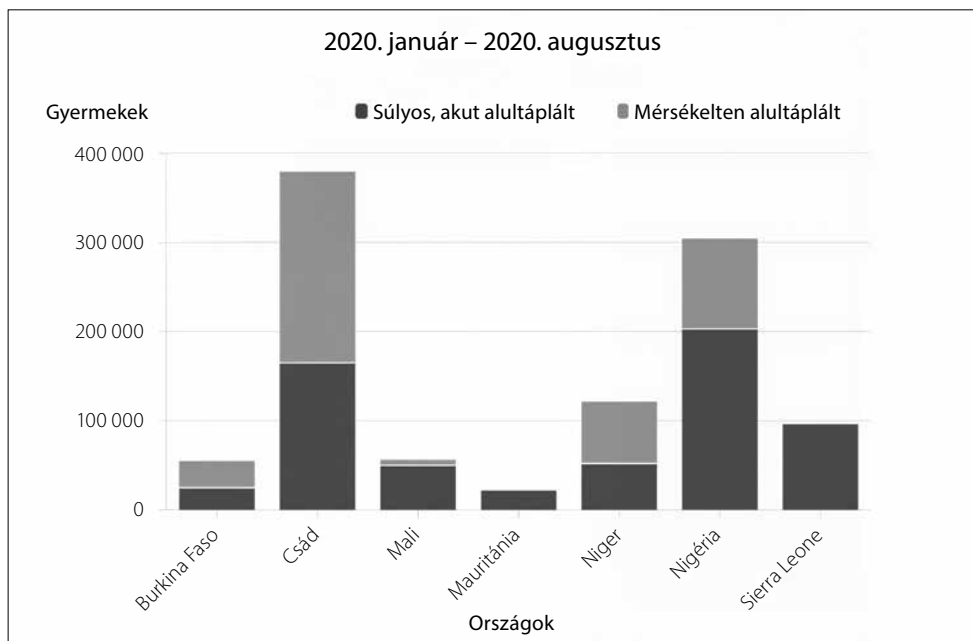
⁶ The World Factbook – Niger.

⁷ The World Factbook – Mali.

⁸ The World Factbook – Chad.

A medián kor szerinti listán a 2024. évi (CIA által vélelmezett) statisztika szerint e három ország az utolsó öt állam között szerepel: a vizsgált, városállamokat és autonóm területeket is magában foglaló 229 soros listából Niger az utolsó 229. (15 éves medián korrall), míg Mali és Csád a 225. és 226. (16 éves medián korrall) helyen áll. Viszonyításként az előregedő Magyarország a 27. helyen szerepel (44,8 éves medián korrall).⁹

Ezekben a száheli országokban tehát a robbanásszerűen növekvő lakosság mellett az élehető terület – az élettér – igen szűk, ehhez párosul az alapvető élelmezési ellátás hiánya. Az esős (monszun által érintett) területen az eső kifejezetten aránytalanul oszlik meg időben az év folyamán, az jellemzően júniustól októberig ad – igaz, bőséggel – lehetőséget a földnek és a kutaknak a víz raktározására. A népesség gyarapodása hirtelen felgyorsult, az állatok számának növekedése miatti túllegeltetés a legelők termékenységének hanyatlását okozta. Mindezt tetézik a belső, Afrikán belüli (Csádban jellemzően szudáni) menekültek ellátásának gondjai, ahol az éhhalált a háborús félelemmel azonos szintre helyezik.¹⁰

1. ábra Élelmezési válság a Száhel-övezetben

Forrás: Danube Institute¹¹

A Száhel-övezetben az átlagnál is sokkal súlyosabban érvényesülnek a klímaváltozás hatásai. A Maliban található, valaha Afrika egyik legnagyobb édesvízei közé tartozó Fabuigine-tó rendszere mára szinte teljesen kiszáradt, a mederben megmaradt, a szél által hordott homok

⁹ The World Factbook – Country comparisons – median age.

¹⁰ Nashed 2024.

¹¹ Egyre komolyabb kihívások... 2023; Bonyhádi 2023.

pedig kezdte elpusztítani a helyi lakosok otthonait és termőföldjeit, ami belső vagy külső migrációra készíteti a helyi lakosságot.¹²

A természet, mondják, olyan, mint a vákuum: nem tűri az ürességet, a nyomás kiegyenlítetlenségét. Amikor egy népességrobbanás víz- és élelemhiánnyal párosul egyik oldalon (a Száhel-övezetben), míg egy népességbezuhanás víz- és élelembőséggel párosul a másik oldalon (Európában), akkor logikus következményként indulhat meg egy kiegyenlítődési folyamat. E valós, tapasztalt folyamat – melyet Európában migrációs válságnak hívunk –, sajnos nemcsak a természetes okokra vezethető vissza, meghatározó benne a feketegazdaság szerepe, azaz nemzetközi bűnözők által gerjesztett folyamat is.¹³ Megállapítható, hogy az afrikai kontinensen a nemzetközi migráció fontos megélhetési forrás, egyfajta megküzdési stratégia a környezeti és a gazdasági hanyatlás időszakában.¹⁴

2024 januárjában magyar delegáció tagjaként Nigerben a külügyminiszteri látogatáson szembesülhettünk azzal az *állásponttal*, miszerint a migráció a lakosság körében olyan üzletág, mely a turizmussal vonható párhuzamba: a nigeri kormány a népének nem árthat azaz, hogy betilt egy ágazatot – vagy ha megteszi, akkor a lakosság kárának kompenzálását kéri az Európai Uniótól. Ezért a 2015-ben meghozott, az embercsempészetet büntető törvény hatályon kívül helyezését helyezte kilátásba.

Mindezt ráadásul tetézheti az, ha egyes geostratégiai játékosok játszmájukban ellenfelük terheléses támadással való gyengítésére számíthatnak (bizonyítottság hiányában feltételes módon fogalmazva). Természetes megállapítás tehát a Nemzeti Biztonsági Stratégiánkban, hogy az Európa déli és délkeleti szomszédságát továbbra is jellemző instabilitás miatt fokozódik a kontinensünkre nehezedő migrációs nyomás, ami a válság kiújulásához, újabb migrációs hullámok kialakulásához vezethet.¹⁵

Biztonsági és politikai kihívások

Az állami szerepek közül az élelmezés után az egyik legfontosabb a fizikai biztonság. Ennek garantálása – sokszor pont a szűkös élelmezési vagy éppen a bőséges nyersanyag-erőforrások miatt – ugyancsak nehezen teljesíthető feladat a régióban. A gyakran törzsi-származási, néhol vallási színezetet öltő, leginkább terrorista fegyveres szervezetek (hogy terroristák-e, avagy felszabadítók, az politikai kommunikáció és álláspont kérdése) tevékenysége igen aktív, s mint látni fogjuk, minden térségbeli országban a mindenkori hatalom egyes közép- és nagyhatalmakat e lázadók támogatásával vádol meg. A fizikai biztonságot tovább erodálják a földművesek és az állattartók közötti gyakori fegyveres összecsapások is.

Mindhárom vizsgált ország (Niger, Mali és Csád) függetlensége óta küzd a politikai stabilitás megteremtéséért; számos katonai puccson mentek keresztül, amelyek megingatták a politikai rendszerüket. Maliban csak a legutóbbi évekből említhető a 2012-es tuareglázadás, amelyet az al-Kaida támogatott; az utolsó katonai puccs 2021-ben történt, amikor a hadsereg eltávolította a polgári kormányt, és magához ragadta a hatalmat. Niger történelme során számos katonai puccsot szenvedett el (1974, 1996, 2010, 2023). A 2023-as puccs következtében jelenleg katonai junta van hatalmon, és az ország politikai jövője bizonytalan.

¹² ICRC: Climate change... 2021.

¹³ A migrációhoz való hozzáállást jól jellemzi, hogy a helyiek nem embercsempésznek, hanem „komposznak” nevezik az ilyen tevékenységet folytatókat. Vecsey 2020, 103.

¹⁴ Uo. 98.

¹⁵ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat, 67. pont.

A nemzetközi közösség megosztott abban, hogyan kezelje a helyzetet: míg egyes országok – mint Franciaország – szankciókat és katonai fellépést sürgettek, mások inkább a diplomáciai megoldásokat preferálják. Csád politikai életét évtizedek óta a Déby család és az általuk vezetett kormányzat irányítja relatív stabilitást biztosítva. Déby elnök a junta vezetőjeként számos reformot ígért, és új alkotmányos rendet erősített meg a Nemzetgyűléssel. A politikai instabilitás és a biztonsági helyzet azonban továbbra is kérdéses.

A relatív stabilitás ellenére számos biztonsági kihívással kell szembenézni Csádban. Kiragadott példa erre, hogy 2024. október 27-én a Boko Haramnak tulajdonított fegyveres egység a Csád-tó környékén az állami haderő egy támaszpontjára csapott le, közel 40 fős átlományt mészárolva le. Ezt követően Déby elnök azonnali ellencsapásként az ún. *Opération Haskanite*¹⁶ keretében – személyes jelenlétével – megtorló műveletet kezdett, mely 2025 januárjára befejeződött. Ugyanakkor e fegyveres összecsapásból is az a narratíva született, mely szerint nincsen szükség francia katonai jelenlétre az országban, hiszen sem a támadást megakadályozni nem tudták, sem az ellencsapásban nem vettek részt, így a biztonsági hozzáadott értéke nem azonosítható be.¹⁷

A legismertebb terrorszervezet a térségben a Boko Haram (a csoport eredeti neve Jama'at Ahl al-Sunna lil-Da'awah wa al-Jihad, amit általában így fordítanak: „Szövetség az Iszlám Dzsihád Terjesztésére”, a Boko Haram valójában ragadványnév), ugyanakkor messze nem az egyetlen. Az Iszlám Állam szintén jelen van a térségben, és egyes tanulmányok a Száhelen belül a Niger–Mali–Burkina Faso körzetet öt terrorkörzetre osztják, melyek területén a terroresemények összesen 70%-át követik el. Számos militáns csoportja harcol a Jama'at Nusrat al Islam wal Muslimin (JNIM) koalíció¹⁸ zászlaja alatt. Közép-Mali 2015 óta a JNIM koalícióhoz tartozó Macina Felszabadítási Front (FLM) fellegvára. A népszerű tuareg-sivatagi blues-rock zenét évtizedek óta a világ minden táján játszó Tinariwen egyik korábbi tagja, Iyad Ag Ghali saját, zenét is betiltó fegyveres csoportjával szintén feltűnést kelt.

Bár a tinzaouateni csataként ismertté vált 2024. július 25–27. közötti harcérinkezés alapvetően a mali haderő és egy iszlamista tuareg lázadó csoport, a CSP¹⁹ között folyt, előbbi komoly létszámú, a Wagner orosz zsoldos alakulat – akkor már Afrika Hadtest – korábbi fegyverese támogatta, utóbbihoz a JNIM saját – de meg nem erősített – nyilatkozata szerint csatlakozott. Az összeütközés kimenetele ismert, az orosz magánhadereg történetének egyik legnagyobb – (el)ismert – veszteségét könyvelhette el: a tuareg lázadók által végrehajtott támadással az orosz veszteséget az orosz narratíva 20–50 fő közé teszi, míg egyéb források 82 főre becsülik.²⁰

A tinzaouateni csata sokkal több volt annál, mint az afrikai orosz jelenlét legnagyobb vesztesége. E magánhadereg ugyanis – legalábbis hivatalosan – a mali reguláris haderő támogatására szerződött. Ezt követően 2024. augusztus elején Mali, Kijev érintettségét hangsúlyozva, megszakította diplomáciai kapcsolatait Ukrajnával.²¹ Oroszország ezzel egy időben

¹⁶ Boudombo 2024.

¹⁷ Olumba–Nwosu 2024.

¹⁸ A JNIM valójában öt nagyobb és számos kisebb terrorszervezet koalíciója: az Ansar Dine, a Katibat Macina, az Al-Mourabitoun, az Ansar al-Islam, valamint az Al-Kaída Iszlám-Magreb Szaharai Szárnya.

¹⁹ Cadre stratégique pour la défense du peuple de l'Azawad.

²⁰ Vö. Barabanov 2024.

²¹ Attaque au nord du Mali... 2024.

nyíltan egy „afrikai második front megnyitásával” vádolta meg augusztus 7-én Ukrajnát, utóbbit terrorszervezetek támogatásával gyanúsítva meg.²²

Az Afrika Hadtest a mai napig jelen van a térségben, a küldetés tehát „túlélte” a korábbi Wagner-zsoldosparancsnok, Prigozsин 2023. augusztusi halálát.

A TÉRSÉGBEN ÉRDEKELT ORSZÁGOK

A kérdésre, hogy mi okozza a világ érdeklődését a térség iránt, nem lehet egyetlen összefoglaló mondatban válaszolni. Annak ellenére, hogy első látásra a még fellelhető nyersanyagok erős vonzerőt képviselnek, számos állam e térség iránti érdeklődését azonban nem egyetlen, hanem számos tényező alapozza meg. A Száhel-övezet számos érdek találkozásának a színtere. A geostratégiai szereplők gazdasági, katonai, politikai, avagy rendészeti preventív-önvédelmi okokból vethetik óvó tekintetüket a szubszaharai térségre. E faktorok általában összefüggenek: gazdasági érdek nélkül nincs tisztán katonai érdek; migrációfékező hatású önvédelmi tevékenység sem képzelhető el akár politikai faktor aktiválása nélkül.

A vizsgált három ország egyaránt 1960-ban nyerte el függetlenségét, s mint láthattuk, azóta számos puccs és véres konfliktus destabilizálta a posztkoloniális területet. Tehetősebb hatalmak azonban valamelyik fél segítségére siettek. A geostratégiai játékosok közül néhány állam Száhel-politikájának vizsgálatával tehetünk kísérletet arra, hogy a „fehér folt” legalább a motivációk, mozgatórugók, azaz a megértés terén kitisztuljon.

Alaptételként hangsúlyozni szükséges, hogy a régióért folyó versengés nem új keletű (nem véletlenül használja a szerző a „neo”koloniális jelzőt, és a bevezetőben is idézett szórakoztató műfajú olvasmányt), optikailag mégis újszerűnek tűnik, mivel egyrésről hazánk közvetlen érdeklődése csak az elmúlt néhány évben kapott reflektorfényt, másrésről a globális geostratégiai átrendeződés a teljes sakktáblán észlelhető. Úgy tűnik, az utóbbi időben mindenki az afrikai kontinens egy pontján kíván segítséget nyújtani, némi befolyást is szerezve ezzel. Az olyan európai országok, mint Franciaország, az olyan feltörekvő hegemon versenyzők, mint Kína, és az olyan újjáéledő hatalmak, mint Törökország neokolonialista terjeszkedésétől való félelmek talán elhamarkodottak vagy alaptalanok. Az Afrikáért indult – látszólagos vagy valós – verseny okai egyes elemzők szerint viszonylag egyszerűek. Afrika valódi erőt nyer az említett hatalmakkal szembeni védekezéshez, mert Afrikának új és erős támogatói vannak. Az olyan hatalmak, mint Oroszország, „nyersanyagblokkot” akarnak létrehozni, hogy valódi egyensúlyt teremtsenek az épülő új világrendben. Már nem a „liberális” Nyugat áll szemben a kommunista Kínával, hanem egy új versenytárs van a láthatáron – létrejön egy „nyersanyagblokk”, amelynek középpontjában Afrika áll.²³

India és Törökország

India és Törökország is színre lépett, bár jelenleg katonai jelenlétről nem beszélhetünk. A The Economist adatai szerint²⁴ 2010 és 2016 között több mint 320 nagykövetség nyílt Afrikában – csak Törökország 26 új nagykövetséget nyitott, az Afrikában működő indiai nagykövetségek száma 29-ről 47-re duzzadt az összesen 54 afrikai országban. Az afrikai országok és Törökország közötti kereskedelem egyes becslések szerint több mint 600%-kal nőtt az el-

²² Septier 2024.

²³ Byrappa 2024, 1.

²⁴ The new scramble... 2019.

múlt 15 évben. Ankara százmilliókat költ arra, hogy hatalmas mecseteket és vallási-oktatási intézményeket építsen szerte Afrikában, közvetlenül versenyezve olyan országokkal, mint Szaúd-Arábia. Főként az ösztöndíjprogramok révén közel 61 ezer, az afrikai kontinensről származó diák tanul Törökországban.²⁵ Az indiai külügyminiszter 2020-ban arról beszélt, hogy 42 afrikai államban 189 projektjük 11,4 milliárd dollár értéket képvisel.²⁶ Az ún. *soft power* hatása tehát érezhetően sikeres.

Némi kitekintéssel megállapítható, hogy a szíriai események, nevezetesen az Aszad-rezsim összeomlása egyszerre jelzi a háttértámogató Oroszország és Irán gyengülését, valamint az ellenérdekelte török és izraeli befolyás növekedését. E geopolitikai változások is hatással lehetnek Csád és a Száhel politikájára, bár az orosz jelenlét csökkenésének nincs jele a térségben. Törökország lehet több jel szerint ezen új szövetséges. Bár hivatalos nyilatkozat erről nem született, számos csádi médium ismerni véli a kapcsolatok felvételét. 2005 óta az Afrikai Unió megfigyelői státuszú tagjaként Törökország – az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, India, Kína, Franciaország és az EU példáját követve – 2008-ban már Törökország–Afrika-csúcsot szervezett.²⁷ Az elmúlt évtizedben Törökország jelenléte sokkal intenzívebb a földrészen, melynek keretében a *soft power*t a gazdasági diplomáciával kombinálja. Ankara tehát a régi gyarmati államokkal ellentétben hangsúlyozza ragaszkodását az egyenrangú partnerséghez, a nemzeti szuverenitás tiszteletben tartását és a kölcsönös érdekek előnyét. Miközben a francia katonák csádi kivonulása inkább a Nyugat száheli jelenlétének végjátéka (Franciaország katonai jelenlétét a terror elleni küzdelemmel igazolta), addig Törökország más stratégiát választott a gazdasági diplomácia és a fegyveres erő kombinációjával: a török gyártmányú Bayraktar drónok Ankara technológiai-költségvetési ár/értékarányú versenyképességének jelképévé váltak.²⁸

A török érdekek azonban a biztonsági kérdéseken túlmutatnak. A természeti erőforrásban gazdag, központi földrajzi elhelyezkedésénél fogva geostratégiai szempontból is csomópontnak számító Csád minden, a Száhel térségben befolyás szerzésében érdekelt hatalom számára kiemelten fontos. Csád és Törökország egymásra találása geopolitikai kihatással lehet a teljes térségre. Egyrészt Törökország kulcsfontosságú szövetségest nyer, mellyel jelenlétét megerősítheti, és befolyási konkurenciát jelenthet Kína vagy Oroszország számára. Másrészt Csád diverzifikálhatja „szövetségi” politikáját, mellyel tovább csökkentheti a történelmi okokból még meglévő francia függőséget, egyben a barátságát kereső állam új technológiai és gazdasági csatornák megnyitását is lehetővé teszi.²⁹

Kína

Kína katonai jelenléte a Száhel térségében eleve minimális, a vizsgálat tárgyát képező három államban gyakorlatilag értelmezhetetlen. Jelenléte a gazdasági szektorban ezzel szemben már kifejezetten erős. Hatalmas összegeket kölcsönöz egyrészt és fektet be másrészt a térségbe, ugyanakkor a fejlődő kínai ipar csillapíthatatlan éhségének kielégítésére e térségből is importálja a nyersanyagokat, különösen kőolajat, krómot, kobaltot.³⁰ Kína Száhel-politikája

²⁵ Byrappa 2024: i. m.

²⁶ India opens 9... 2020.

²⁷ Mocnga 2025.

²⁸ Gagliano 2025.; és vö. Mocnga 2025: i. m.

²⁹ Gagliano 2025: i. m.

³⁰ Kepe et al. 2023, 4.

– a jelek szerint más államokéval ellentétben – hosszú távú tervezésen alapul. Annak lényege, hogy egyrészt a robbanásszerű ipari fejlődése nyomán jelentkező túltermeléshez piacot bővítsen, ugyanakkor iparának energiaigényét is kielégítse; emellett Kína ma már a szubszaharai Afrika legnagyobb fegyverszállítója, és a kontinens 45 országával működik együtt védelmi technológia tekintetében.³¹ Ugyanakkor Kína nem kíván ideológiát exportálni, bizalomnövelő jelleggel fenntartás nélkül elfogadja az adott hatalmi entitásokat – cserébe azok adott esetben az ENSZ szintjén állhatnak ki Kína mellett (ahogyan az történt az ujjur kérdésben is).

Oroszország

Oroszország katonai jelenléte bár hivatalosan nem létezik, mégis nehezen vitatható a Wagner-csoport (később az orosz Africa Corps, azaz Afrika Hadtest) okán. A Wagner-csoport hivatalosan magán- vagy zsoldoshadsereg, melynek azonban állami kötődésű alapítása és háttere kimutatható. A Wagner-csoport vizsgálata önálló tanulmány anyagát képezheti, így terjedelmi okokból ettől a szerző a továbbiakban eltekint. Megállapítható azonban, hogy az Oroszországi Föderáció *de jure* nem, ugyanakkor *de facto* katonai erővel is jelen van a térségben, mellyel a terrrorszervezetekkel szembeni stabilitást ígéri az adott hatalmi entitásoknak, egyben – sőt elsősorban – képviseli az orosz gazdasági érdekeket is.

Oroszország növelte térségbeli jelenlétét azáltal is, hogy a Líbia csádi határához közeli Maaten al-Sarra légitámaszponton állomásoztat szerződötetett civil és zsoldos erőket. Bár az orosz jelenlét nem új keletű Líbiában, de az új bázisok növelése jelezheti a Szíriából történő végleges kiszorulással való számolást is. Ezzel, valamint számos egyéb támaszponttal³² a Kreml egy kereskedelmi és katonai folyosót kíván fenntartani a Földközi-tenger és a Száhel között.³³

Abderaman Koulamallah csádi külügyminiszter 2024 végén kijelentette, hogy országa „minden idegen katonai jelenlétnek” véget kíván vetni. Mint jelezte, „ez nem Franciaország ellen irányul, hanem ez Csád jólétére történik [...] nem lesz sem francia, sem orosz katon a földünkön. De egyvalami biztosan lesz: nyitott együttműködés Franciaországgal és Oroszországgal, valamint a világ minden államával”.³⁴

Ahogy számos környékbeli országban, a puccs kapcsán Nigerben is aktívan megjelent az orosz befolyás kérdése. A tüntetések során nagy számban jelentek meg orosz zászlók, a junta pedig – bizonyított módon – a Wagner-csoporttól kért segítséget. Ennek ellenére az amerikai kormány és egyéb szereplők véleménye szerint nem Oroszország vagy a Wagner-csoport idézték elő a helyzetet, viszont jelentősen profitálhatnak belőle.³⁵

Járulékos hozadéknak tekinthető ugyanakkor, hogy az afrikai infrastruktúra használatával Oroszország a NATO európai déli szárnyának biztonsági tényezőjévé is válhat. Jelenléte gazdasági szempontból élelmiszer, elsősorban a gabona exportjára vonatkozik. E jelenség értelmezhető, mivel Oroszország fő exporttermékei közül az energiahordozók jelen vannak a helyszínen is, az acélra és fegyverekre önmagának is igen nagy szüksége van 2022 óta, ugyanakkor a gabona a legkeresettebb cikk az éhínség sújtotta területeken. Kereskedelmi együttműködés terén jelentős csapásiránynak tekinti a régiót, mellyel az embargó sújtotta gazdasága kitörhet. Diplomáciailag – Kínához hasonlóan – maga sem exportál

³¹ Byrappa 2024: i. m. 3.

³² Csak példaként: Al Khadim keleten, Al Joufra középtájon, Birak északnyugaton és Ghardabiya északon.

³³ La Russie va utiliser... 2025.

³⁴ A szerző saját fordítása, vö. Perelman 2024.

³⁵ Tárnok 2023.

ideológiát (udvariasabban: kormányzati modellt) közvetlenül, ám Kínával ellentétben nem is marad tétlen e területen: amolyan proxytevékenység keretében sokkal inkább a nyugati világ diszkreditációjára törekszik, s ezáltal próbálja diverzifikálni szövetségi rendszerét. Oroszország térségbeli érdekeltsége tehát gazdasági és egyben geostratégiai is.³⁶

Amerikai Egyesült Államok

Az Amerikai Egyesült Államok egyértelmű, bár nem a legnagyobb katonai jelenlétet tart fenn a térségben. Igaz, e jelenlét megbicsaklani látszik, mivel Nigerben a francia erők 2023. év végi kiutasítását követően – az utolsó francia katonák december 22-én hagyták el az országot –, 2024 márciusában az amerikai erők is távozni kényszerültek.³⁷ Bár Amerika jelenléte a szélesebb térségben a stabilitást szolgálja, egyértelműen kormányzási modellt (más megnevezésben: ideológiát) kíván exportálni, a stabilitást kizárólagosan a nyugati modell keretein belül képzei el. Mindezen felül kritikaként fogalmazódott meg Niger esetében az együttműködési megállapodás felmondása kapcsán az egyoldalú „birodalmi” magatartás is. A katonai rezsim vezetője az amerikai katonák kiutasításának indokolásában többek között az amerikai diplomácia magatartását is kifogásolta.³⁸

Kínával ellentétben az Amerikai Egyesült Államok részéről nem azonosítható be hosszú távú, átfogó megközelítésű stratégia a térségre,³⁹ ugyanakkor e globális mellékszínpadon még nem érzékelhető egyértelmű nagyhatalmi verseny. Az Amerikai Egyesült Államok Afrika-politikája erősen elnökfüggő: az első Trump-adminisztráció idején felmerült a katonai jelenlét növelése és a célok újrafókuszálása a terrorellenes tűzoltástól a nagyhatalmi verseny irányába, de sem a Biden-, sem a második Trump-elnökség idején nem azonosítható be jele ennek. Franciaország mellett a másik kiemelkedő külső szereplő Nigerben az Amerikai Egyesült Államok volt.

Az Amerikai Egyesült Államok több mint ezer katonát állomásoztatott Nigerben a dzsihádisták elleni harc keretében, és jelentős drónbázist is fenntartott. Washington a puccs után úgy döntött, hogy tárgyal a juntával, és újraindította a katonai műveleteit nigeri támaszpontjain, míg Franciaország nem fogadta el a katonai hatalomátvételt. Az amerikaiakkal kötött megállapodás feltételeit nem hozták nyilvánosságra. Mindazonáltal nem észszerűtlen azt feltételezni, hogy Washington leginkább azért szorgalmazhatta a tárgyalásokat a Nigerben maradása érdekében, hogy Oroszországot kiszorítsa a régióból, hiszen Burkina Faso, valamint Mali példájából tisztán látszik, hogy az orosz erők, különösen a Wagner-csoport (majd az Afrika Hadtest) könnyen szereznek hatalmat a térségben.⁴⁰ E 2023-as remények azonban 2024 tavaszán szertefoszlottak, amikor az amerikai katonák elhagyták az országot.

Érdekes játékelmélet és önálló vizsgálat tárgya lehet a proxytevékenységek elemzése, ha jelét keresnénk a térségben egy orosz–amerikai játszmának: lehet-e összefüggés a nigeri vezetésnek az amerikai „Air Base 201” 2024. nyár eleji bezáratása és az orosz Afrika Hadtest 2024. nyár közepi legkomolyabb afrikai vesztesége között, amikor tuareg lázadók „ismeretlen” helyről kapott információk alapján csaptak le a zsoldos alakulatra...

³⁶ Uo. 5.

³⁷ Távozniuk kell az amerikai... 2025.

³⁸ Uo.

³⁹ Tárnok 2023: i. m. 3.

⁴⁰ Franciaország: hibás stratégia... 2023.

Az Amerikai Egyesült Államok egyéb közvetlen érdeke nehezen azonosítható be: kereskedelme egyébiránt igen szerény a térséggel: globális kereskedelmének 1,5–2%-át teszi ki a teljes afrikai régió.

Franciaország

Franciaország mint korábbi gyarmattartó jelenléte evidensebb, mint azt a felületes szemlélő gondolná. A térségben 2020-ig igen komoly katonai erőket állomásoztatott, mely erők multilaterális (vagy sok bilaterális) megállapodás keretében nyerték el igazán nemzetközi legitimitásukat. Katonai jelenlétét a 2020 utáni puccsok sorozata csökkentette töredékére – bár 2024-ig így is komoly létszámot képviselt –, azt követően, hogy az új hatalmi tényezők (junták) *persona non grata*-nak, vagy mondhatnánk *armipotencia non grata*-nak (nemkívánatos hatalomnak) nyilvánították. 2020-ra a francia haderő a csádi, n'djamenai parancsnokságú Barkhane művelet keretében már 5100 fővel volt jelen a térségben.

A Maliban, majd Nigerben (Burkina Faso jelen esetben vizsgálat látókörén kívül esik) végrehajtott puccsokat követően 2024 januárjára a létszám Csádba „visszahúzódva” már csak 1000 fő,⁴¹ melyet Párizs drasztikusan 300 főre tervezett lecsökkenteni.⁴² Katonai értelemben a francia befolyás egyértelműen gellert kapott, a francia haderő 2025 elején teljesen kivonult Csádból (Szenegálból akkor még nem). A francia (és amerikai) nemzeti érdekek előtérbe helyezése a helyi történelmi, vallási és szociális tényezők figyelembevételének kárára ment. A francia–csádi védelmi együttműködés felmondása a francia térségbeli befolyás egyértelmű végét is jelentette. Mali és Niger után Csád is szakított a francia szövetséggel, de a jelenség itt nem zárult le: Bassirou Diomaye Faye szenegáli elnök is kezdeményezte az országában lévő francia támaszpontok bezárását.⁴³

A 2013-ban Maliban a dzsihadista előretörést megakadályozó intervenciója miatt hősként fogadott Franciaországra tíz évvel később már megszállóként tekintett a mali lakosság. A helyi kritika szerint ennek egyik oka az egyoldalú, a mali haderőt be sem vonó műveletekre is visszavezethető, aminek kiemelt példája volt a mali haderő kitiltása Kidalból Gao és Tombuktu városok felszabadítását követően.⁴⁴ Mindez egyenes út volt nemcsak Mali, de Csád esetében is ahhoz, hogy antiterrorista küzdelmeikben diverzifikálják a partneri-szövetségi stratégiájukat. Végül 2024. november 28-án a csádi hatóságok társadalmi igényként aposztrofálva jelentették be a francia biztonsági együttműködés végét – igaz, Mahamat Idriss Déby Itno csádi elnök úgy fogalmazott, hogy nem az együttműködésnek, hanem „az együttműködés ilyen formájának” van vége.⁴⁵

N'Djamena 2025. január 31-re tűzte ki a francia erők végleges kivonásának határidejét, a fővárosi Sergeant Adji Kosséi légitámaszpont, valamint Fava-Largeau és Abéché bázisainak kiürítése addigra meg is történt, ezzel megszűnt Franciaország – Európa egyik meghatározó katonai hatalma – csádi jelenléte. A lavina még nem állt meg: a csádi kiutasítással egy időben Szenegál ugyancsak kérte a francia katonák távozását, s ha mindez még nem lenne elég, Elefántcsontpart elnöke, Alassane Ouattara 2024. december 31-én kérte Port-Bouët,

⁴¹ Tchad – Les forces... 2024.

⁴² Lagneau 2024.

⁴³ Olumba–Nwosu 2024: i. m.

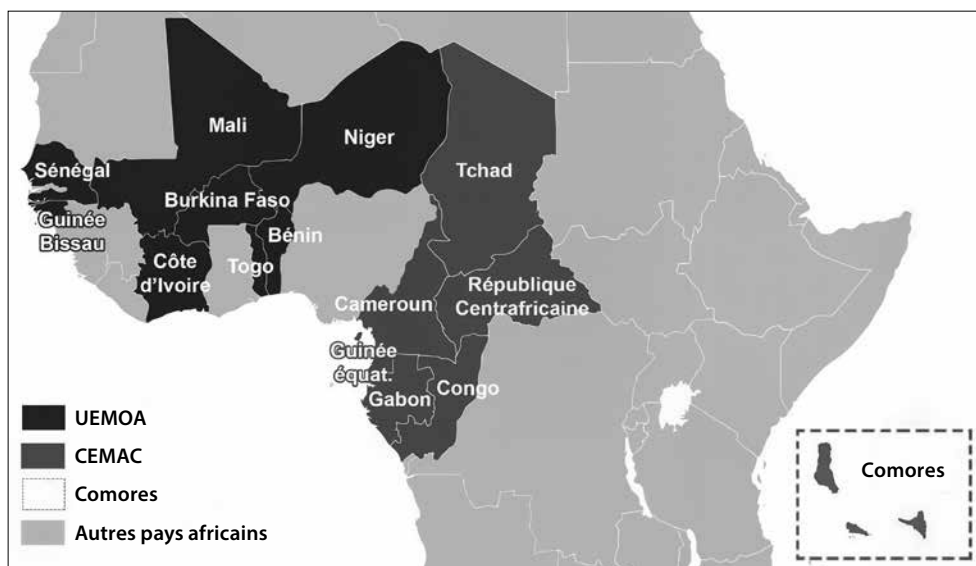
⁴⁴ Sanogo 2024.

⁴⁵ Uo.

az abidjani bázis nemzeti erőnek való átadását.⁴⁶ Ezzel újabb állam került – Mali, Niger, Csád, Burkina Faso és Szenegál után – egyfajta frankofób listára.

A francia csapatok kivonása vákuumszerű űrt hagyott: és tudjuk, a természet nem tűri a vákuumot. A térség geopolitikai egyensúlya megbomlott, és az ürességet hamarosan kitölti más. N'Djamena a jelek szerint egyértelműen olyan új kereskedelmi és biztonsági (ha nem is katonai) szövetségesek felé fordul, mint Kína, Törökország, Oroszország vagy az Egyesült Arab Emírátsok.⁴⁷

Franciaországnak azonban a katonai jelenlét visszaszorulása mellett a jelenlegi egyik leg-erősebb eszköze megmarad: a monetáris unió komoly tényező a régióban. A CFA⁴⁸ – az ún. Afrikai Pénzügyi Közösség – egyfajta francia központú monetáris uniót takar. Ez alapján két régióban 8+6, azaz 14 állam közös fizetőeszközt használ. A volt gyarmati államok függetlenedését követően Franciaország elérte, hogy ezekben az országokban bevezették a nyugat-afrikai CFA-frankot (XOF) és a közép-afrikai CFA-frankot (XAF), melyek előállítását – és ebben rejlik a befolyásolási tényező –, Chamalières-ben a Bank de France végzi.

2. ábra A XOF (barna) és a XAF (kék) monetáris övezethez tartozó országok⁴⁹

Az államháztartások szempontjából külön érdekesség tehát, hogy ezek az országok a francia jegybanktól függenek, devizatartalékuk egy részét Párizs őrzi, de természetesen az euróra befolyással nem bírhatnak. Ugyanakkor Franciaország alapvető érdeke a térség stabilitása. Meghirdetett céljában a terrorveszély nem választható el a régió előtt álló gazdasági, oktatási, egészségügyi és intézményi kihívásoktól. Ezért a helyi fegyveres erőknél nyújtott azonnali támogatás mellett fontos elősegíteni a béke és a tartós újjáépítés szilárd alapokon történő dinamikáját. Ez a – budapesti francia nagykövetség útján nyilvánossá tett – meggyőződés

⁴⁶ L'armée française 2025; valamint Olivier 2025.

⁴⁷ Roger 2025.

⁴⁸ Communauté Financière Africaine.

⁴⁹ Partenariats Afrique-France... 2022.

áll a „3D” megközelítés középpontjában, amelyet a védelem, a diplomácia és a fejlesztés (*défense, diplomatie, développement*) szereplői dolgoztak ki.⁵⁰ Ugyanakkor figyelemfelhívó adat lehet, hogy Franciaország áramellátásának több mint 75%-át adják a nukleáris erőművek, és az uránszállítások egy részéért Niger felel. A francia Framatome⁵¹ cég többségi állami tulajdonban van, és ez a vállalat Niger négy legnagyobb uránbányájából háromnak a többségi tulajdonosa volt a puccs idején. Niger a hivatalos statisztika szerint Franciaország ötödik legnagyobb urániumbeszállítója.⁵²

2024. január 28-án Burkina Faso, Mali és Niger katonai juntái közösen jelentették be azonnali távozásukat az ECOWAS afrikai gazdasági szervezetből. Kilépésük komoly kérdéseket vet fel a CFA-frank stabilitására nézve is.⁵³ Bár Franciaországot nem említik kifejezetten, a junták következetesen elítélik Párizs beavatkozásait és gyarmati hozzáállását, különösen a CFA-frank intézményi berendezkedését illetően. A három állam kilépését megelőzően létrehozta a Szábeli Államok Szövetségét (AES), kezdeményezve egyben a közös erők, közös útlevelel és új közös valuta bevezetését is. Az AES azt állítja, hogy a CFA-frank Franciaország gazdasági államvezetésének és „gazdasági gyarmatosításának” eszköze.⁵⁴

A CFA valójában kiváló eszköznek bizonyul arra, hogy a vizsgált államok 1960-as függetlensége relativizálható legyen legalábbis a külügy, a külkereskedelem, a stratégiai nyersanyagok, valamint a monetáris és pénzügyi menedzsment területein. Az Amerikai Egyesült Államok és az amerikai dollár által uralt új gazdasági és pénzügyi világrendben ez a gyarmati valutarendszer lehetővé tette Franciaország számára, hogy megmentse szűkös dollártartalékait, mivel a CFA-övezettől minden importját saját valutájával vásárolhatta meg. Ez azt is lehetővé tette, hogy Franciaország saját importjára sajátítsa ki gyarmatainak dollártartalékait.⁵⁵

Egy teljesen új valuta, az eco⁵⁶ bevezetésének gondolata lassan a megvalósíthatóság irányába fordulhat be. Ez viszont sokkal messzebbre mutathat, mint a francia, így az európai befolyás további erodálása: egy alternatív közös valuta abszolút ösztönző lehet globális szinten a BRICS+ államok⁵⁷ által évek óta szorgalmazott, dollárt idővel lecserélni hivatott alternatíva megvalósítására is.⁵⁸ Ez utóbbi gondolat azonban önálló tanulmány tárgya kell, hogy legyen, jelen sorok szerzője megelégszik a gondolatmagvak elhintésével is.

Öböl menti államok

A Perzsa-öböl államai közül érdemben az Egyesült Arab Emírségek katonai szerepvállalásának mértéke és mélysége új tényező. Ezt a folyamatot olyan körülmények váltották ki, mint Törökország, Kína és Oroszország növekvő jelenléte Afrikában, valamint az öböl menti államok gazdasági és geopolitikai elképzelései az elkövetkező évtizedekre. Afrika szarván fokozott katonai közreműködés jellemző, ami koncentrikusan tovább bővül Afrika távolabbi

⁵⁰ Franciaország tevékenysége... 2024.

⁵¹ Vö. Framatome honlap.

⁵² Louis 2023.

⁵³ ECOWAS: Mit takar... 2024.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ „Monetáris imperializmus”... 2024.

⁵⁶ Az eco koncepciója a 2000-es évek elején konkretizálódott kezdetben a nem CFA-frankot használó országok számára.

⁵⁷ „BRICS+”: Brazília, Oroszország, India, Kína, Dél-Afrika + Egyiptom, Etiópia, Indonézia, Irán és az Egyesült Arab Emírségek.

⁵⁸ Vö. Halaska 2025.

részeire. Az aranykitermelésben érdekelt Egyesült Arab Emírségek egyfajta erőkövetítést folytat, s eddig mintegy 17 katonai megállapodást kötött különböző afrikai államokkal.⁵⁹

Magyarország

Hazánk szerepét a Száhel-övezetben mind belföldön, mind külföldön a felületes érdeklődők megkérdőjelezzik. Katonai szempontból tényleges jelenléte 2025 nyarán még nem valósult meg, pedig a közjogi engedélyek és az immunitást garantáló katonai jogállási törvények is megszülettek már 2021-ben mind Malira, mind Nigerre.⁶⁰ Csád kapcsán szintén megszületett minden közjogi alap: 2023 novemberében védelmi tárcaközi egyezmény, már azt megelőzően az Országgyűlés határátlépést engedélyező határozata,⁶¹ majd két nagy államközi védelmi együttműködési megállapodás⁶² 2024 második felében való aláírása biztosítja hazánk nemzetközi jog szerinti szerepét a Száhel e területén.

Hazánk tervezett katonai jelenlétét – mint katonai jelenlétet – sem lehet megérteni átfogó megközelítés nélkül. Láthattuk, hogy a migrációs útvonal a Magreb és a Száhel érintésével tart Európába. Magyarország az illegális bevándorlás elleni fellépést 2015 óta prioritásként kezeli, és szinte mottóként hangoztatja, hogy Európa biztonsága a Száhel-övezetben kezdődik, mely vagy kibocsátója, vagy áteresztője a vándorló tömegeknek. Természetes, hogy a problémákat azok keletkezési helyén, a gyökereknél kell kezelni, így magyar, sőt európai létérdek egy stabil Száhel.

Hazánk szempontjából nem elhanyagolható további tényező vizsgálata sem. Annak ellenére, hogy a térség lakosságának közel 80%-a mezőgazdaságból él, a részletezettek alapján komoly problémát jelent az éhínség. Ennek megfelelően a lakosság létszáma kellő alapot adhat élelmezési importra; az éhezés felveti az élelem erőszakos megszerzésének lehetőségét, így az élelem mellett a fegyverimport ugyancsak vonzó piaci célponttá teszi az övezetet – nem csak a most domináns kínai és francia cégek számára. A Száhel nemcsak kibányászható nyersanyagai miatt vonzó, hanem felvevőpiaca miatt is. Magyarország agrár-exportőr, és az orosz piac zárásával új, déli területek felé tekinthet mind élelmezésben, mind hazánkban gyártott minden egyéb, helyben szükséges (érdeklődést felkeltő) termékeivel. A magyar katonai jelenlét tehát összeurópai biztonsági érdekeket szolgál a migráció megfékezésével, de egyben a Száhelbe települő magyar gazdasági, piaci érdekeltségek számára közvetlen védelmet is jelenthet. Ismét idézhető a tanulmány mottójául választott, a Nemzeti Biztonsági Stratégia vonatkozó pontja, mely szerint a magyar kormány fontosnak tartja a stabilitás erősítését a transzatlanti térség biztonságával összefüggő távolabbi térségekben, többek között a Száhel-övezetben.

MEGVÁLASZOLANDÓ KÉRDÉSEK

Mali, Niger és Csád egyaránt komoly aranybányászattal, illetve – Niger esetében – uránkészlettel, valamint egyéb értékes bányászati lehetőségekkel rendelkezik. Niger és Csád ezenfelül kifejezetten kőolajkitermelésben is érintett, valamint jelentős a széntartalékuk is.⁶³ A területen

⁵⁹ Byrappa 2024: i. m. 4.

⁶⁰ 2021. évi CVII. törvény; 2021. évi CVI. törvény.

⁶¹ 23/2023. (XI. 6.) OGY határozat: i. m.

⁶² Vö. 1264/2024. (IX. 9.) Korm. határozat.

⁶³ The World Factbook – Africa.

élők – legalábbis társadalmi szinten – azonban nem profitálnak a természeti adottságokból, mivel a bányák külföldi kézben vannak. Bár a francia vállalatok még jelen vannak, a térségből való kiszorulásuk egyértelmű. A 2002. évi 10,6%-os részarányuk napjainkra 4,4%-ra esett vissza, miközben a kínai jelenlét azonos időszakban 3,8%-ról 18,8%-ra növekedett, Indiáé 1,9%-ról 5,6%-ra, míg Törökorszáé 1%-ról 3,2%-ra ugrott meg.⁶⁴ A *The Economist* szerint⁶⁵ 2006 és 2018 között Kína kereskedelmi forgalma 226%-kal, Indiáé pedig 292%-kal nőtt. Hasonlóképpen Törökország 216%-kal, Oroszország 335%-kal, míg Indonézia 224%-kal növelte forgalmát. Az EU csak szerény 41%-os növekedést ért el, míg az Amerikai Egyesült Államok és a szubszaharai Afrika közötti kereskedelem csökkent.

Találó gondolat, hogy Afrika számára természeti kincsei egyszerre áldást és átkot jelentenek:⁶⁶ áldást bőségükkel, átkot pedig azért, mert azok a nagyhatalmak érdeklődését is felkeltették. Az önállóságukat csak 64 éve elnyert, meghúzott határaik alapján nemzetállamnak legkevésbé sem nevezhető országok belső erőviszonyait kis részben a vallás, túlnyomórészt a törzsi hovatartozás határozza meg, ami nem könnyíti meg a belső stabilitást. Ha mindezt rávetítjük arra, hogy a törzsi érdekcsoportok mára igényt tartanak a területükön található, jellemzően külföldi vállalatok kezén lévő természeti kincsekre, akkor megállapítható: bár e vállalatok ma már nemcsak kiviszik a kitermelt javakat, hanem befektetéseket is hajtanak végre, a helyi lakosok mindebből elenyészően vagy egyáltalán nem profitálnak.

Bár jelen tanulmány bemutatta, hogy a térség számos, csöppet sem vonzó tulajdonsággal bír, mindezek mellett számos ok sorolható fel, melyek igazolják a nemzetközi érdeklődést. Mi lehet e globális mellékszínpad vonzereje? Mi a szerepe? Lehet-e globális sorsfordító hatása?

Erők és érdekek

A következtetés levonása előtt rövid összeggzéssel tekintsük át a kialakult helyzetet, és helyezzük azt európai kontextusba.

Az érdekérvényesítés elmélete szakkifejezésként a katonai *hard power*, *soft power*, *smart power* hatásokat ismeri. A geostratégiai szereplők ezeket kulturális-történelmi vagy kormányzati berendezkedésük, valamint rendelkezésre álló lehetőségeik függvényében használják. Hiába antikolonialista akár a teljes afrikai földrész (a Száhel térsége biztosan), ha a nagyhatalmak csábításának, a *smart power* eszközeinek alig tudnak ellenállni az egyes államok. Afrika bizonyos tekintetben posztkoloniális korszakát éli, miközben elsősorban Kína, de az Európai Unió, Oroszország és kisebb részben India, Törökország és az öböl menti államok is komoly szereplőként igyekeznek feltűnni a földrészen.⁶⁷ Ismert az amerikai narratíva, miszerint az egyedüli hegemon Amerikai Egyesült Államok vezető szerepe nélkül több lenne az erőszak, lassúbb a gazdasági növekedés.⁶⁸ Ezt azonban a világ másik része nem osztja.

Vizsgálatunk következtetése tehát, hogy Afrika és azon belül a Száhel-övezet sokkal fontosabb színpad, mint azt a felületes vizsgáló gondolná. A nyersanyagok, természeti kincsek kivitele, az ipari túltermelő államok felvevő piaca, tehát az export és import ugyanúgy szerepel a megalapozott indokok között, mint az olyan biztonsági geostratégiai megfontolások, mint a népvándorlási hullám megállítása, vagy Európa déli szárnyának – igaz, közvetett – katonai biztonsága.

⁶⁴ Louis 2023: i. m.

⁶⁵ Africa is attracting... 2019.

⁶⁶ Marshall 2022, 158.

⁶⁷ Tetlák 2022, 53.

⁶⁸ Huntington 1993, 83.

Európai szempontból a migrációs és a menekültválság változásokat hozott az Európai Unió migrációhoz való hozzáállásában. A migráció hatékonyabb kezelése érdekében az EU szorosabb együttműködést próbált kialakítani a kibocsátó országokkal, főként az olyan, már meglévő szerződéses vagy stratégiai kereteken belül, mint az európai szomszédságpolitika vagy az EU–Afrika közös stratégia.⁶⁹

A Száhel-övezetben található Niger jelentősége többért: innen származik az Európai Unióba importált uránium érzékelhető hányada, ugyanakkor a terrorizmus fontos színhelye is. Niger 1971-ben nyitotta meg első kereskedelmi uránbányáját, s ma is két jelentős uránbányával rendelkezik. A nigeri urán a világ bányászati termelésének 4%-át, az EU importjának 25%-át adja, miközben a francia atomerőművekben a felhasznált urán kevesebb mint 10%-a származik Nigerből, bár arányaiban ez mégis jelentős függőségnek tekinthető.⁷⁰ Az ország uránbányái kapcsán azonban ma már nemcsak a korábbi gyarmattartót és Spanyolországot lehet megemlíteni, hanem Kínát is. 2007-ben az állami tulajdonú China National Nuclear Corporation (CNNC) közös vállalatot alapított a nigeri kormánnyal az ország közepén található Azelik uránbánya továbbfejlesztésére.⁷¹ Végül a Kreml is sokféleképpen kapcsolódik az urán piacához és az utóbbi időszak nigeri politikai eseményeihez. Ennek részletezésétől eltekintve inkább arra érdemes ráirányítani a figyelmet, hogy abban az esetben, ha a nyugat-afrikai ország „közelebb” kerül Oroszországhoz, akkor az urán piacán és az atomenergia tekintetében biztosan növekedne a világpiaci koncentráció.⁷² A francia érdekeltségű uránbányák nigeri államosítási gondolata sok elemző szerint egybeesik az orosz kapcsolatok erősödésével.⁷³

Franciaországnak komoly érdekeltségei voltak és még maradtak Nigerben, viszont jelentős feszültség gyülemlett fel Párizssal szemben az elmúlt években.⁷⁴ Az Európai Unió vezetése és tagállamai komoly problémával néznek szembe, a tét ugyanis nem csupán a nigeri törvényes rezsim helyreállítása, hanem a teljes Száhel-övezet stabilitása. Az elmúlt évek régiós tapasztalatai arra sarkallhatják az európai vezetőket, hogy értékeljék át a térséggel kapcsolatos politikájukat, ellenkező esetben jelentős mértékben szorulhatnak háttérbe az európai érdekek, miközben a Száhelt érintő nehézségek okozta kihívások elsősorban az Európai Uniót terhelik az övezetből áramló migrációs nyomás formájában.⁷⁵

Az EU ún. Stratégiai Iránytűje⁷⁶ egy olyan ambiciózus cselekvési tervet jelent, amelynek alapján az Európai Unió 2030-ra megerősítheti biztonság- és védelempolitikáját. Uniónk ereje az egységben, a szolidaritásban és az elszántságban rejlik. A stratégiai iránytű célja, hogy az EU erősebb és cselekvőképesebb biztonságsszolgáltatóvá válhasson. A fenyegetés nő, a tétlenség következményei nyilvánvalóak. A stratégiai iránytű gyorslepipítésű katonai kapacitás megteremtése mellett hírszerzési hibrid eszköztár létrehozását, védelmi beruházás támogatását, a nyugati államokkal és szövetségekkel (NATO, EBESZ) való partnerség szorosabbá tételét egyaránt előírja.

⁶⁹ Vecsey 2020: i. m. 92.

⁷⁰ Pásztor 2024.

⁷¹ Uo.

⁷² Uo.

⁷³ Niger to nationalise... 2025.

⁷⁴ Tárnok 2023: i. m.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Strategic Compass vagy Boussole Stratégique.

Európa, így az Európai Unió számára tehát a térség stabilitása létkérdés. Ezért indított stabilizáló kiképző missziót⁷⁷ EUTM Mali néven, mely 2024-ben szintén lezárásra kényszerült.

Amikor a nyugatinak mondott világ megünnepli a karácsonyt, vagy csak egy keltezésben leírja a 2024. évet, továbbá amikor a magyar nyelvben a születésnaposnak azt kívánjuk, hogy Isten éltesse, akkor kulturálisan úgy is keresztények vagyunk, ha a hit nincs meg mögötte. Globális értelemben e nyugati civilizáció erős defenzívába szorult, ezért lenne szükség Európában olyan stratégiai látásmódra, melyben egyrészt a közös múltú államok a közös érdekeket nem csak retorikai fogásnak tekintik. Ugyanakkor jelen mű szerzőjének szubjektív álláspontja, hogy az európai koncepcióban még egy lényeg hiányzik: a nyitás olyan partnerek irányába, amelyek nem tekinthetők a leghagyományosabb szövetségeseinknek. Európa egyszer csak arra ébredt, hogy geostratégiai játékosársai túlnőtték. Az tehát, hogy Franciaország megőrizze pozícióját a Száhel-övezetben, nemcsak francia, hanem összeurópai érdek is lehetne. Bármilyen feszült is a viszony, egyetlen európai ország kapcsolatai sem gyökereznek ugyanis olyan mélyen Afrikában, mint az Franciaország esetében megfigyelhető.⁷⁸

Az európai szemponthoz képest az EU-tag Magyarország érdeke merőben nem tér el. Lassan, de biztosan bebizonyosodik, hogy hazánk nemzetközi porondon sokat kritizált 2015-ös migrációs politikája a helyes vízió: a félreértelmezett humanitárius befogadás helyett a kibocsátó és a tranzitországokban, a kiváltó okok helyszínén kell a válságokat kezelni. E válságkezelés nemcsak a katonai stabilitást jelenti, hanem az agrárimport, sőt agrár- és egészségügyi beruházás magyar részvételét is. Magyarország nem tervezi, hogy Kína konkurenciája legyen, de lehetőségeihez mérten hozzá kíván járulni Európa és saját állampolgárainak jólétéhez, biztonságához. A Száhel egyik utolsó stabil állama Csád, ez is indokolja a szerepvállalás kiválasztásának helyszínét.

KÖVETKEZTETÉSEK

„Néhány apró, fehér folt még akad a térképen” – írta Rejtő Jenő 1938-ban, a tudományos igényességnek még a csíráját sem szándékozva elhinteni. Jelen gondolatmenet végén azonban mégis feltehetjük a kérdést: a fehér folt még mindig fehér folt? Vagy inkább: újra fehér folt? Minek tekinthető a Száhel-övezet jelene: posztkoloniális korszaknak? Inter- vagy mezzokoloniális korszaknak? Esetleg neokoloniális korszaknak? Vagy a kérdés iránya is rossz, mert egyik sem? Kína erősödik, az ázsiai nagyhatalom egyértelműen érezteti – elsősorban gazdasági – befolyási hatását a térségben; Törökország – ha kisebb mértékben is, de – eredményes céljai elérésében. Oroszország inkább csak próbálja, mintsem megvalósítja érdekövezetének kialakítását – de részeredményeket elérhet; a „Nyugat” visszaszorul vagy nem is akar (Amerikai Egyesült Államok) részt venni e mellékszínpad játszmájában; Franciaország fokozatosan veszti el befolyását a Magrebben és a Száhel-övezetben. Sok afrikai ország neokolonializmussal vádolja az egykori gyarmattartót, a feszültség az övezet számos országára terjedt tovább. De valóban jó iránytól félnek-e? Az új segítő kéz valóban segít-e majd, avagy éppen a mesebeli farkasként viselkedve igyekszik benyomulni a térségbe? A kérdés költői: jelen tanulmány szerzője szerint utóbbit evidenciaként kell értelmezni.

⁷⁷ EUTM-Mali: EU Training Mission in Mali; 22 EU-tagállam (Ausztria, Belgium, Bulgária, Csehország, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Írország, Olaszország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország, Svédország) és négy EU-n kívüli ország (Szerbia, Grúzia, Moldova és Montenegró) vett részt ebben a küldetésben.

⁷⁸ Franciaország: hibás stratégia... 2023: i. m.

A 19. századi európai gyarmatosító *hard power*rel szemben ma már az államok többsége – így jellemzően Kína, Törökország – a *soft power* taktikáját alkalmazza. A szerző többszöri csádi tárgyalásai során találkozott „Csád–Kína barátság kórház” vagy „Étterem Oroszországhoz” feliratú épületekkel.

Minden állam más és más okból érdeklődhet a régió iránt. Minden állam – képességei függvényében – más és más befolyásolási (*hard, soft, smart* stb.) hatalomtechnikát alkalmaz. Ugyanakkor míg a Száhel távolabbi hatalmaknak, így Kínának, Törökországnak, Indiának, Oroszországnak egy expanzív ugródeszékát jelenthet, addig Európának ez sokkal inkább defenzív, vitális érdekke zsu gorodott. Megállapítható a magyar szórakoztatóipar nagyjának, Rejtő Jenőnek e tekintetben is az éleslátása, miszerint „*a féltékeny nagyhatalmak is a kör-mére néznek egymásnak*”.

A geostratégiai nagyjátékosok bölcsességén fog múlni elsősorban, hogy nagyhatalmi rivalizálás ne emelje a Száhel-övezetet főszínpadi szintre. Ugyanakkor arra is ügyelni kell, hogy a világ nagyszínpadához képest ne hogy észrevétlenül, álmosan ásítva, és „csak úgy mellékesen” e mellékszínpadon dőljön el a lassan mellékszereplővé visszaminősülő Európa sorsa. Európa globális szinten mára túl kicsi lett ahhoz, hogy megengedje magának az össze nem fogás luxusát.

Akárhogy is alakul, a katonai szerepvállalás sosem (ön)cél, hanem eszköz a polgári (gazdasági, diplomáciai, politikai, önvédelmi) érdekek biztosítására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txrefere=00000001.txt> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 04.)
- 1264/2024. (IX. 9.) Korm. határozat a Magyarország Kormánya és a Csádi Köztársaság Kormánya között létrejött védelmi együttműködési megállapodás, valamint a Magyarország Kormánya és a Csádi Köztársaság Kormánya között a Csádi Köztársaság területén állomásozó magyar kontingens jogállásáról, a katonai együttműködésről és segítségnyújtásról szóló megállapodás szövegeinek végleges megállapítására adott felhatalmazásról. Magyar Közlöny, 2024. 09. 09. <https://magyar.kozlony.hu/dokumentumok/aecdd62a2bd7f6a874d5bdadc7245efd330d972e/megtekintes#;=2024> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 04.)
- 1654/2021. (IX. 21.) Korm. határozat A TAKUBA alkalmi harci kötelékben történő magyar katonai szerepvállalást előkészítő törzs kiküldéséről. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2021-1654-30-22> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 04.)
- 23/2023. (XI. 6.) OGY határozat Magyar Honvédség csádi katonai szerepvállalásáról. Jogtár. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A23H0023.OGY> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 04.)
- 2021. évi CVI. törvény a Francia Köztársaság Kormánya és a Nigeri Köztársaság Kormánya között a francia haderő Száhel-övezet biztonsága érdekében Nigerben történő beavatkozásának jogi szabályozásáról szóló, 2013. március 25-én Niameyben aláírt megállapodáshoz és a Francia Köztársaság Kormánya és a Nigeri Köztársaság Kormánya között a Száhel-övezet biztonságát szolgáló francia beavatkozás keretében Nigerben tartózkodó francia katonai állomány jogállásának szabályozásáról szóló, 2013. július 19-én Niameyben aláírt megállapodáshoz kapcsolódó, a Francia Köztársaság Kormánya és a Nigeri Köztársaság Kormánya közötti, a TAKUBA erők nem francia erőinek jogállásának szabályozásáról szóló Kiegészítő Jegyzőkönyvhöz Elfogadó Nyilatkozattal történő csatlakozás kihirdetéséről. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2100106.tv> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 04.)

- 2021. évi CVII. törvény a Francia Köztársaság Kormánya és a Mali Köztársaság Kormánya között levélváltás formájában létrehozott, Bamakóban 2013. március 7-én és Kouloubában 2013. március 8-án aláírt, a SERVAL erők jogállásáról szóló Megállapodáshoz kapcsolódó, a Francia Köztársaság Kormánya és a Mali Köztársaság Kormánya közötti, a TAKUBA erők nem francia erőinek jogállásának szabályozásáról szóló Kiegészítő Jegyzőkönyvhöz Elfogadó Nyilatkozattal történő csatlakozás kihirdetéséről. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2100107.tv> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 04.)
- Africa is attracting ever more interest from powers elsewhere. The Economist, 2019. 03. 07. <https://www.economist.com/briefing/2019/03/07/africa-is-attracting-ever-more-interest-from-powers-elsewhere> (Letöltés időpontja: 2024. 10. 23.)
- Attaque au nord du Mali: la junte rompt ses relations diplomatiques avec l'Ukraine. France 24, 2024. 08. 05. <https://www.france24.com/fr/afrique/20240805-attaque-au-nord-du-mali-la-junte-rompt-ses-relations-diplomatiques-avec-l-ukraine> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 04.)
- Barabanov, Ilya: *Ce que l'on sait de la mort de dizaines d'anciens mercenaires de la compagnie „Wagner” au Mali, leurs pertes les plus importantes depuis le début de leur présence en Afrique.* BBC News Afrique, 2024. 07. 29. <https://www.bbc.com/afrique/articles/cyx5z4997wxo> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 30.)
- Bonyhádi Lili: *Élelmzési válság a Száhel-övezet országaiban.* Flourish, 2023. 08. 03. https://public.flourish.studio/visualisation/14634222/?utm_source=embed&utm_campaign=visualisation/146342 (Letöltés időpontja: 2025. 07. 30.)
- Boudombo, Armand Mouko: *Lutte contre Boko Haram: Qu'est-ce que l'opération Haskanite lancée au Lac Tchad par le président Mahamat Idriss Deby Itno?* BBC News Afrique, 2024. 10. 30. <https://www.bbc.com/afrique/articles/c2dl3096d8eo> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 07.)
- Brzezinski, Zbigniew: *A nagy sakktábla.* Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017.
- Byrappa, Ramachandra: *A globális geopolitika „nyers” egyensúlya és az új harc Afrikáért.* MKI Elemzések, 2024/10., 1–9. <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2024.10> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 07.)
- ECOWAS: Mit takar Burkina Faso, Mali és Nigéria kilépése? Danube Institute, 2024. 02. 17. <https://danubeinstitute.hu/en/blog/ecowas-mit-takar-burkina-faso-mali-es-nigeria-kilepese> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Egyre komolyabb kihívások jelentkeznek a Száhel-övezetben. Danube Institute. 2023. 08. 05. <https://danubeinstitute.hu/hu/blog/egyre-komolyabb-kihivasok-jelentkeznek-a-szahel-ovezetben> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 30.)
- Framatome honlapja. <https://www.framatome.com/fr/> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 30.)
- Franciaország: hibás stratégia a Száhel-övezetben? Danube Institute, 2023. 11. 30. <https://danubeinstitute.hu/hu/blog/franciaorszag-hibas-strategia-a-szahel-ovezetben> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 30.)
- Franciaország tevékenysége a Száhel-övezetben. Budapesti Francia Nagykövetség, 2024. 08. 13. <https://hu.ambafrance.org/Franciaorszag-tevekenysege-a-Szahel-ovezetben> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 04.)
- Gagliano, Giuseppe: *Turquie et Tchad: De Nouvelles Alliances au Cœur de l'Afrique.* Le Diplomate, 2025. 01. 25. <https://lediplomate.media/2025/01/analyse-turquie-et-tchad-de-nouvelles-alliances-au-coeur-de-lafrique/giuseppe-gagliano/monde/afrique/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Halaska Gábor: *Mi köze egy afrikai közös pénznek a dollár hegemoniájához?* Makronóm, 2025. 03. 13. <https://makronom.eu/2025/03/13/mi-koze-egy-afrikai-kozos-penznek-a-dollar-hegemoniajához/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Huntington, Samuel P.: *Why International Primacy Matters.* International Security, 1993, Vol. 17, No. 4, 68–83. <https://doi.org/10.2307/2539022> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)

- ICRC: Climate change turns Mali's Lake Faguibine into desert and forces people to move. Climate Centre, 2021. 09. 29. <https://www.climatecentre.org/6788/icrc-climate-change-transforms-malis-lake-faguibine-into-desert-and-forces-people-to-move/> (Letöltés időpontja: 2024. 10. 23.)
- India opens 9 more embassies in Africa. The Times of India, 2020. 02. 13. https://timesofindia.indiatimes.com/india/india-opens-9-more-embassies-in-africa/articleshow/74108680.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Kepe, Marta et al: *Great-Power Competition and Conflict in Africa*. RAND Corporation, 2023. 07. 13. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA969-2.html (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Lagneau, Laurent: *La France envisage aussi de réduire drastiquement sa présence militaire au Tchad*. Opex 360, 2024. 06. 17. <https://www.opex360.com/2024/06/17/la-france-envisage-aussi-de-reduire-drastiquement-sa-presence-militaire-au-tchad/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 29.)
- L'armée française a quitté le Tchad, un "tournant" dans la politique africaine de Paris. Courrier International, 2025. 01. 31. https://www.courrierinternational.com/article/geopolitique-l-armee-francaise-a-quitte-le-tchad-un-tournant-dans-la-politique-africaine-de-paris_227165 (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- La Russie va utiliser une base libyenne près de la frontière avec le Tchad et le Soudan. Afrique Défense Forum, 2025. 02. 11. <https://adf-magazine.com/fr/2025/02/la-russie-va-utiliser-une-base-libyenne-pres-de-la-frontiere-avec-le-tchad-et-le-soudan/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Louis, Paul: *Niger, Mali, Burkina Faso... Quel avenir pour les entreprises françaises au Sahel?* BFM Business, 2023. 08. 01. https://www.bfmtv.com/economie/entreprises/niger-mali-burkina-faso-quel-avenir-pour-les-entreprises-francaises-au-sahel_AV-202308010344.html (Letöltés időpontja: 2024. 10. 23.)
- Marshall, Tim: A földrajz fogságában. Park Kiadó, Budapest, 2022.
- Mocnga, Éric Topona: *Tchad: après la France, la Turquie?* Le Pays Tchad, 2025. 02. 17. <https://www.lepaystchad.com/40229/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- „Monetáris imperializmus” Afrikában. Progresszív Internacionálé, 2024. 02. 07. <https://progressive.international/wire/2024-02-27-monetary-imperialism-in-africa/hu> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Nashed, Mat: *Starving to death is as scary as the war for Sudanese refugees in Chad*. Al Jazeera, 2024. 06. 18. <https://www.aljazeera.com/features/2024/6/18/sudanese-refugees-in-chad-fleeing-starvation-as-much-as-theyre-fleeing-war> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 01.)
- Niger to nationalise uranium mine operated by French state-affiliated firm. Al Jazeera, 2025. 06. 20. <https://www.aljazeera.com/news/2025/6/20/niger-nationalises-uranium-mine-as-spat-with-french-nuclear-giant-worsens> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 30.)
- Olivier, Mathieu: *Sénégal, Tchad, Côte d'Ivoire: 2024, annus horribilis pour la France en Afrique*. Jeune Afrique, 2025. 01. 02. <https://www.jeuneafrique.com/1645132/politique/senegal-tchad-cote-divoire-2024-annus-horribilis-pour-la-france-en-afrique/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Olumba, Ezenwa E. – Nwosu, Bernard: *Rupture entre le Tchad et la France: les causes et les conséquences pour les dynamiques de pouvoir dans le Sahel*. The Conversation, 2024. 12. 12. <https://theconversation.com/rupture-entre-le-tchad-et-la-france-les-causes-et-les-consequences-pour-les-dynamiques-de-pouvoir-dans-le-sahel-245856> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Partenariats Afrique-France. Banque de France, 2022. <https://www.banque-france.fr/fr/banque-de-france/partenariats-afrique-france> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 07.)
- Pásztor Szabolcs: *Niger – az uránpiac óriása, de a nagyhatalmi vetélkedés áldozata*. Oeconomus Gazdaságkutató Alapítvány, 2024. 01. 04. <https://www.oeconomus.hu/oecoglobus/niger-az-uran-piac-oriasa-de-a-nagyhatalmi-vetelkedes-aldozata/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 30.)

- Perelman, Marc: „*Au Tchad, il n'y aura ni militaires français, ni militaires russes*”, *dit son chef de la diplomatie*. France24, 2024. 12. 05. <https://www.france24.com/fr/%C3%A9missions/en-t%C3%AAt-%C3%A0-t%C3%AAt/20241205-il-n-y-aura-ni-militaires-fran%C3%A7ais-ni-russes-au-tchad-dot-le-chef-de-la-diplomatie-tchadienne> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Roger, Benjamin: *Le Tchad tourne le dos à la France et se cherche de nouveaux partenaires*. Le Monde Afrique, 2025 03. 02. https://www.lemonde.fr/afrique/article/2025/03/02/le-tchad-tourne-le-dos-a-la-france-et-se-cherche-de-nouveaux-partenaires_6572646_3212.html (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Sanogo, A: *Mali, Burkina, Niger, Tchad: Comment la France a perdu le Sahel*. La nouvelle voie du Mali, 2024. 12. 23. <https://lanouvellevoiedumali.com/mali-burkina-niger-tchad-comment-la-france-a-perdu-le-sahel/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Septier, Hugo: *Attaque contre Wagner au Mali: la Russie accuse l'Ukraine d'ouvrir „un deuxième front”*. BFMTV, 2024. 08. 07. https://www.bfmtv.com/international/asie/russie/attaque-contre-wagner-au-mali-la-russie-accuse-l-ukraine-d-ouvrir-un-deuxieme-front_AD-202408070286.html (Letöltés időpontja: 2025. 08. 04.)
- Tárnok Balázs: *Katonai puccs Nigerben – mit lép az Európai Unió?* Ludovika, 2023. 09. 01. <https://www.ludovika.hu/blogok/ot-perc-europa-blog/2023/09/01/katonai-puccs-nigerben-mit-lep-az-europai-unio/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Távoznuk kell az amerikai katonáknak Nigerből. EURONEWS, 2025. 03. 17. <https://hu.euronews.com/2024/03/17/tavozniuk-kell-az-amerikai-katonaknak-nigerbol;> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 31.)
- Tchad – Les forces françaises au Sahel conduisent l'exercice de projection aérienne, APUS 3. Ministère des Armées et des Anciens Combattants, 2024. 01. 18. <https://www.defense.gouv.fr/operations/actualites/tchad-forces-francaises-au-sahel-conduisent-l'exercice-projection-aerienne-apus-3#:~:text=Le%20dispositif%20des%20forces%20fran%C3%A7aises%20au%20Sahel%20repose,dans%20leur%20lutte%20contre%20les%20groupes%20arm%C3%A9s%20terroristes> (Letöltés időpontja: 2024. 07. 30.)
- Tetlák Örs: *A szubszaharai afrikai regionalizmus sajátosságai*. Afrika Tanulmányok, 16. évf. 2022/2., 41–62. <https://doi.org/10.15170/AT.2022.16.2.3> (Letöltés időpontja: 2024. 07. 30.)
- The new scramble for Africa. The Economist, 2019. 03. 07. <https://www.economist.com/leaders/2019/03/07/the-new-scramble-for-africa> (Letöltés időpontja: 2024. 07. 30.)
- The World Factbook – Africa. CIA, é.n. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/africa/> (Letöltés időpontja: 2024. 07. 30.)
- The World Factbook – Chad. CIA, é.n. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/static/c4f33ab4b6fcc4bcfff1e71abf311cf/CD-Chad-atlas.pdf> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 07.)
- The World Factbook – Country comparisons – median age. CIA, é.n. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/median-age/country-comparison/> (Letöltés időpontja: 2024. 07. 30.)
- The World Factbook – Mali. CIA, é.n. https://www.cia.gov/the-world-factbook/static/cced73edc07683a510a4db8dcc4dacb4/ML_Mali_atlas.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 08. 07.)
- The World Factbook – Niger. CIA, é.n. https://www.cia.gov/the-world-factbook/static/6f605c1d3e24ae91e4fc4ace0e9509a6/NG_Niger_atlas.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 08. 07.)
- Vecsey Mariann: *Afrika migrációs politikájának alakulása. Fókuszban Nyugat-Afrika*. Honvédségi Szemle, 148. évf. 2020/4., 92–107. <https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.7> (Letöltés időpontja: 2024. 07. 30.)

Szalkai Patrik – Kiss Álmos Péter – Daruka Norbert alezredes:

HADERŐHÖZ KAPCSOLÓDÓ ÁLLAMI KUTATÓ- HELYEK MŰKÖDTETÉSÉNEK MODELLJEI (2.)

DOI: 10.35926/HSZ.2025.6.4

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány, támogatva a haderő tudományos építkezését, azt vizsgálja, hogy milyen modellek alapján működnek Európában a hadseregekhez köthető tudományos kutatóhelyek. Ennek elérése érdekében a szerzők az első részben ismertetett francia, olasz, norvég, svéd és finn rendszerek után a portugál, román és japán modellt vizsgálják. A fő elemzési szempont a struktúra, szervezeti állomány és a tudományos eredmények terjesztése. Az elemzés konklúziója, hogy nem beszélhetünk egy egységes modellről, legfeljebb azonosságok vannak. Azonosíthatók közös pontok és olyan gyakorlatok, amelyeket a kutatóhelyek többségében alkalmaznak. Ezek egy része alkalmas a magyar rendszerbe való átültetésre, de vannak, amelyeknél a hazai szervezeti adottságok másfajta megoldást követelnek.

KULCSSZAVAK: tudományszervezés, katonai kutatás, tudományos kutatóhely, Portugália, Románia, Japán

A SZERZŐKRŐL:

- Szalkai Patrik honvédelmi alkalmazott, főelőadó (MH Transzformációs Parancsnokság Tudományos Kutatóhely), az NKE HDI doktorandusza (ORCID: 0000-0001-8004-3083; MTMT: 10088547)
- Dr. Kiss Álmos Péter (PhD) honvédelmi alkalmazott, főtanácsos, (MH Transzformációs Parancsnokság Tudományos Kutatóhely) (ORCID: 0000-0002-0662-5381; MTMT: 10027615)
- Dr. Daruka Norbert alezredes (PhD) osztályvezető (MH Transzformációs Parancsnokság Tudományos Kutatóhely) (ORCID: 0000-0002-7102-1787; MTMT: 10039981)

BEVEZETÉS

A Magyar Honvédség és a Honvédelmi Minisztérium tudományos törekvéseit támogatva indokolt szélesíteni a jelen tanulmánysorozat első részében vizsgált kutatóhelyek modelljeinek vizsgálatát. A második rész globálisabban vizsgálja a védelmi kutatóhelyeket. A teljesebb európai áttekintéshez és tovább gyűjtve a már jó gyakorlatokat a második rész kiterjed a portugál és a román modellre, de emellett a szerzők szükségét érzik a vizsgálatot globálisabb szintre emelni, ezért a tanulmánysorozat második része nemcsak Európára fókuszál, hanem megvizsgálja a japán honvédelemhez kapcsolódó kutatóhelyek modelljeit is.

Jelen tanulmány az első rész módszertanát követve azt vizsgálja, milyen szervezeti rendszerben és milyen (humán) erőforrásokkal működnek az európai haderőkön belüli és a hozzájuk kapcsolódó tudományos kutatóhelyek. Az írás kiterjed a vizsgált kutatóhelyek fő feladataira, beleértve a kutatási területeket és az egyéb, alaprendeltetésükből származó feladatokat (pl. oktatásban való részvétel, tudományos eredmények terjesztése). Megvizsgálja, hogy milyen módon tartják fenn a kapcsolatot a tudományos élet többi szereplőjével és a közvéleménnyel (pl. kiadványok, online megjelenés). Emellett a tanulmány arra is kiterjed, hogy ezek

a kutatóhelyek szervezetiileg hogyan illeszkednek a kormányzati struktúrába (pl. egyetemi rendszerbe, minisztériumi irányításba vagy a haderőbe), és mekkora létszámot tartanak szükségesnek a feladatok ellátására.

A cikksorozat első része Nyugat- és Észak-Európára fókuszált. A második vizsgálati kör ezt próbálja színesíteni azzal, hogy megvizsgál kelet-európai és ázsiai megoldásokat, valamint górcső alá veszi a Magyarországgal szinte azonos méretű és lélekszámú Portugália kutatóhelyét.

PORTUGÁLIA – NEMZETVÉDELMI INTÉZET (INSTITUTO DA DEFESA NACIONAL – IDN)

Az IDN az első portugál kutatóhely, amelynek feladata a védelmi kérdések kutatása és a kutatási eredmények terjesztése. Alapításától 1982-ig bizonyos szintű függetlenséget élvezett, de 1982 óta integrálódott a Védelmi Minisztériumba tudományos, pedagógiai és adminisztratív autonómiával.¹

A szervezet működését alapítása óta az 550-D/76. sz. törvényerejű rendelet (1976)² szabályozta; jelenleg a 2015. 07. 31-én kelt 7/2015. sz. rendelet szabályozza az intézmény működését, meghatározza feladatát és felépítését is. A rendelet preambuluma így indokolja a szervezet működtetését:

„A stratégiák minősége, a külső kihívásokra való reagálási képesség, valamint az állam értékeiről és prioritásairól való konszenzus nélkülözhetetlen tényezők a nemzeti biztonsági és védelmi politikák autonómiájának, koherenciájának és tartósságának biztosításához. A prioritások meghatározása, a döntések igazolása és a portugál közösség mozgósítása folyamatos, modern, szigorú és innovatív stratégiai gondolkodáson alapuló mérlegelést igényel.”³

A rendelet meghatározza a szervezet alaprendeltetését is, ami a következő pontokban foglalható össze (2. cikkely):

- a biztonsággal és a védelemmel kapcsolatos területeken a nemzeti stratégiai gondolkodás kialakításának és fejlesztésének támogatása;
- a nemzeti stratégiai gondolkodáshoz kapcsolódó egyéb szempontok kidolgozásának és megvitatásának ösztönzése az erre hivatott állami és magánszervezetekkel együttműködve;
- biztonsági és védelmi kérdések tanulmányozásának és terjesztésének ösztönzése;
- a nemzetközi kapcsolatok, valamint a biztonság és a védelem területén végzett kutatások ösztönzése;
- a civil-katonai kapcsolatok előmozdítása és erősítése, valamint a fegyveres erők, a közigazgatás, az állami, a magán- és az együttműködő szektor készségeinek fejlesztése a biztonság és a védelem területét érintő főbb nemzeti és nemzetközi kérdések tanulmányozása, terjesztése és megvitatása révén;
- hozzájárulás a társadalom tudatosságának növeléséhez a biztonság és a védelem kérdéseivel kapcsolatban, különös tekintettel az azokban rejlő alapvető értékek tudatosítására;
- együttműködés a hasonló nemzetközi szervezetekkel.⁴

¹ História, é. n.

² Uo.

³ Decreto 7/2015.

⁴ Uo.

Tehát a szervezet alaprendeltetése a védelemmel, stratégiákkal kapcsolatos kutatás, együttműködés más szervezetekkel, valamint kapcsolatot teremteni a katonai és a civil szféra között. Kiemelendő, hogy az alaprendeltetésből fakadóan az IDN nagyon széles körű belföldi és külföldi kapcsolatrendszerrel és együttműködési körrel rendelkezik. Belföldi viszonylatban 25 egyetemmel és szervezettel működik együtt, külföldi viszonylatban pedig hat együttműködésben vesz részt, és több tucat bilaterális megállapodást írt alá.⁵

Az alaprendeltetése mentén a szervezet az alábbi kutatási területekre fókuszál:

- nemzetközi biztonság és politika;
- transzatlanti kapcsolatok;
- európai biztonság- és védelempolitika;
- biztonság és fejlődés Afrikában;
- nemzeti biztonsági és védelmi stratégia;
- védelempolitika;
- digitális transzformáció és védelem.⁶

Az IDN a kutatói feladatok mellett oktatói tevékenységet is ellát. Ezt három formában valósítja meg. Az első a posztgraduális képzések indítása a következő témakörökben: információbiztonság, biztonságpolitika és jog. Ezek a képzések több szemesztert foglalnak magukban. Természetesen emellett szerveznek rövid programokat, amelyek specifikusabb témákat érintenek, vagy konkrétabb csoportoknak szólnak (pl. fiatalok, újságírók).⁷ További képzésfajta a „nemzetvédelmi tanfolyam”, amelyet az intézmény 1976 óta minden évben megszervez. Célja biztonsági és védelmi kérdések megvitatása, valamint a stratégiai gondolkodás fejlődését elősegítő szakismeretek terjesztése. A tanfolyamon részt vesznek az állami szervek és a helyi hatóságok egyéni vagy intézményi ellenőrei, a közigazgatás, a fegyveres erők, a biztonsági erők és szolgálatok vezetői és vezető beosztású munkatársai, a tudományos élet szereplői, független szakemberek, szociális partnerek, vállalkozók, újságírók és a portugál társadalmat képviselő egyéb intézmények tagjai, valamint a portugál nyelvű országok közössége delegáltjai. A tanfolyam keretében szerveznek konferenciákat, vitákat, csoportos kutatómunkákat és tanulmányutakat is.⁸ A pályakezdő fiatalok számára lehetőség van részt venni 3 és 6 hónapos gyakornoki programokban, míg az egyetemi hallgatók számára rendelkezésre áll a Seminario IDN Jovem (IDN Ifjúsági Szeminárium), amely lehetőséget biztosít bemutatni és megvédeni kutatásaikat.⁹

A teljes személyi állományra vonatkozó pontos adatok nem állnak rendelkezésre. Az IDN saját oldala szerint a kutatói állomány 26 fő (11 kutató, 7 társult kutató, 8 tanácsadó).¹⁰ Kiemelendő továbbá, hogy 1996-ig kizárólag katonák tölthették be az igazgatói státuszt, ezt követően civileket is kineveztek a szervezet élére.¹¹

Ahogy korábban említettük, az IDN a Védelmi Minisztériumhoz tartozik. Strukturális szempontból kiemelendő, hogy a kutatóhely azon intézetek közé sorolandó, amelyekben a Tudományos Tanács a szervezeten belül működik, tevékenységét rendelet szabályozza.

⁵ Cooperation, é.n.

⁶ Research Lines, é.n.

⁷ Course Catalogue, é.n.

⁸ Curso de Defesa Nacional, é.n.

⁹ Course Catalogue, é.n.: i. m.

¹⁰ Researchers, é.n.

¹¹ História, é.n.: i. m.

A Tanács tanácsadó funkciót lát el, és feladata az igazgató támogatása. Konkrét feladata a beterjesztett kutatási projektek véleményezése, a stratégiai iránymutatás és a pedagógiai, tudományos és kulturális jellegű kérdések kezelése. Elnöke az igazgató, tagságai az IDN kutató- és tanácsadó személyzetének tagjaiból, valamint a biztonsági és védelmi kérdések terén elismert katonai vagy polgári személyiségekből áll. Emellett az elnök a tárgyalandó ügyektől függően meghatározhatja az IDN más munkatársainak részvételét a tudományos tanács ülésein.¹²

A tudományos eredmények publikálását, közreadását illetően elmondható: az IDN számos specifikus kiadvánnyal rendelkezik. A *Nação e Defesa* (Nemzet és Védelem) 5–8 ezer szavas tanulmányokat tartalmazó tematikus kiadvány, amelyben a portugál mellett angol nyelvű cikkek is megjelenhetnek. Az ATENA sorozatban a szervezet saját kutatási eredményeit publikálja, az IDN Cadernos (Füzetek) című kiadványba belső és külső szerzők is írhatnak, míg az IDN Brief rövid cikkek és vélemények megosztására szolgál. Továbbá az E-Briefing Papers kiadvány célja az aktuális kérdések megvitatása és viták eldöntése.¹³

Online felületeken a szervezet meghatározó jelenléttel rendelkezik. A saját weboldal mellett van saját Facebook-, Instagram-, X- és YouTube-oldala is, tehát az összes releváns közösségi felületen jelen van. A közösségi médiafelületeken megosztott tartalmak hasonlóak a már korábban vizsgált kutatóhelyek felületeihez, hasonló tartalmakat osztanak meg. Érdekes, hogy a fiatalabb generáció bevonása érdekében elsősorban az Instagram felületét tekintik prioritásnak.

ROMÁNIA – VÉDELEMPOLITIKAI TANULMÁNYOK ÉS HADTÖRTÉNETI INTÉZET (INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ – ISPAIM)

A Védelempolitikai Tanulmányok és Hadtörténeti Intézet (ISPAIM) a román Honvédelmi Minisztérium tudományos kutatási struktúrája,¹⁴ amely jelenleg a Védelempolitikai, Tervezési és Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya alatt működik, illetve a román Oktatási és Kutatási Minisztérium tudományos kutatásra alkalmas intézményként akkreditálta.

1. ábra A Védelempolitikai Tanulmányok és Hadtörténeti Intézet címere

¹² Decreto 7/2015: i. m.

¹³ Publications, é. n.

¹⁴ Az ISPAIM az „egyéb közjogi vagy közjogi intézmények, amelyek tevékenységének tárgya a kutatás és fejlesztés, illetve ezek jogi személyiséggel rendelkező vagy jogi személyiség nélküli, jogilag létrehozott struktúrái” kategóriába tartozik. A román kormány tudományos kutatásról és technológiai fejlesztésről szóló 57/2002. sz. rendeletének 7. G pontja szerint: „a kutatás és fejlesztés, illetve ezek jogi személyiséggel rendelkező vagy jogi személyiséggel nem rendelkező struktúrái”.

„Az ISPAIM tudományos kutatásokat folytat a védelmi politika, a biztonság és a hadtörténelem területén, azzal a céllal, hogy népszerűsítse a román hadsereg történetét, a katonai értékeket és hagyományokat elemzések, tanulmányok és szakvélemények készítésével, amelyek szükségesek a biztonsági és védelmi kultúra fejlesztéséhez.”¹⁵

A tudományos kutatási tevékenységek lehetőséget teremtenek arra, hogy a román haderő aktívan részt vegyen a hazai és a nemzetközi tudományos párbeszédben, ezáltal erősítve az euroatlanti biztonsági struktúrákban betöltött szerepét, előmozdítva a nemzeti hadtörténelem megismerését, valamint hozzájárulva a társadalom ellenálló képességének növelésére irányuló konkrét erőfeszítésekhez.

A szervezet története egészen 1969-ig nyúlik vissza, ugyanis a hadtörténelem és a hadelmélet területén az első speciális tudományos kutatási struktúrát a Hadtörténeti és Hadelméleti Tanulmányok és Kutatások Központja képviselte, amelyet 1969. szeptember 1-jén hoztak létre a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága Titkárságának 1968. november 20-i – 2033. számú – határozatával: „A katonai elmélet és történelem területén a tudományos kutatás fejlesztése érdekében a Nemzetvédelmi Minisztériumon belül létre kell hozni egy Katonai Elméleti és Történelmi Kutatóközpontot.” A Legfelsőbb Politikai Tanácsnak alárendelt szervezet felépítését tekintve rendkívül érdekes volt, hiszen magában foglalt:

- egy hadtörténeti szekciót, amely különálló ókori-középkori, modern és kortárs részlegeket tartalmazott;
- egy katonai elmélet és doktrína szekciót, amely hadtudomány és -művészet, illetve katonai doktrína részlegekből állt;
- egy dokumentációs irodát, illetve a *Hadtörténeti és Elméleti Szemle* szerkesztőségét.

A kutatóközpont fő feladata az volt, hogy hozzájáruljon a nemzeti katonai doktrína megalapozásához, de fokozatosan a hadtörténelem is egyre nagyobb hangsúlyt kapott a kutatási tevékenységben.¹⁶ A szervezet stratégiai jelentőségét mi sem szemlélteti jobban, mint a szervezeti struktúrája, amelyben 52 beosztást (3 tábornok, 35 tiszt, 1 altiszt és 13 civil alkalmazott) rendszeresítettek.¹⁷

A Hadtörténeti szekció ókori-középkori részlege egy sajátos területnek tekinthető, amely megalakulásának pillanatától az ókor és a középkor fontos katonai objektumainak régészeti kutatásaiban vett részt, és olyan régészeti lelőhelyeken végzett régészeti vizsgálatokat és ásatásokat, mint Giurgiu, Făget (Facsád), Hălmaşiu (Nagyhalmagy), Mălăieşti (Malajezsd), Berzovia (Zsidovin) és Murighiol. A korszak minden korlátozása ellenére a kutatóközpont folyamatosan jelen volt a nemzetközi tudományos életben, találkozókat szervezett,¹⁸ vagy szakemberei révén részt vett különböző kutatási projekteken.

¹⁵ Az intézmény weboldalán található információk. Fordították a szerzők.

¹⁶ 1984–1989 között kiadott tudományos munkák: „A román nép hadtörténeti szerződése” hat kötet, amely az ókortól 1944. augusztus 23-ig terjedő időszakot ölelte fel; „Románia a függetlenségi háborúban” (1977); „Románia az első világháború éveiben” (1987, két kötet); „Románia a második világháború éveiben” (1989, három kötet); „Román nép hadtörténeti aktái” című gyűjtemény (1973–1988, 19 kötet); „Dokumentumok a román nép hadtörténetéből” (1974–1988, 17 kötet); „Az Unió dokumentumai” (1984); „Augusztus 23. Dokumentumok” (1984–1985, négy kötet).

¹⁷ History, é. n.

¹⁸ A Kutatóközpont egyik legfontosabb eseménye a Nemzetközi Hadtörténeti Kongresszus volt, amelyet a Román Hadtörténeti Bizottság szervezett Bukarestben 1980-ban.

Az 1989 után bekövetkezett politikai változások nagy hatást gyakoroltak a kutatóközpont életére is. Az évek során a hadelméleti és a hadtörténeti tudományos kutatások területe folyamatos átszervezésen ment keresztül:

- A Hadtörténeti és Hadelméleti Tanulmányok és Kutatások Központja 1990. március 1-jével kezdődően egyesült a román vezérkaron belül működő Műveleti-stratégiai Tanulmányok és Kutatások, Előrejelzések és Hadtörténeti Igazgatósággal. Az új igazgatóságként működő szervezet négy területre fókuszált: a doktrína és hadművészet tanulmányai és kutatásai; a katonai előrejelzés; a hadtörténelem; és a katonai tudományos kutatás koordinálása.
- 1991. június 1-jén a Műveleti-stratégiai Tanulmányok és Kutatások, Előrejelzések és Hadtörténeti Igazgatóság átalakult a Hadtörténeti és Elméleti Intézeté, amely három kutatási részlegre szerveződött: doktrína, hadművészet és hadtörténet.
- 1994. december 15-én az intézmény a nevét Műveleti-stratégiai Tanulmányok és Hadtörténeti Intézetre változtatta, és 1997 végéig ezen a néven működött.
- 1997. december 24-én az intézetet újra átszervezték, amely alkalommal az intézet megkapta jelenlegi nevét – Védelempolitikai Tanulmányok és Hadtörténeti Intézet (ISPAIM) –, és a Védelempolitikai Főosztály fennhatósága alá került. Az intézet új struktúrájában két igazgatóságot hoztak létre – a biztonságtudományi, illetve a védelmi tanulmányok programjai számára (amelyeken belül egy hadtörténeti ágazat is működött) –, valamint egy információs-dokumentációs részleget. Szintén ekkor került be az ISPAIM szervezeti struktúrájába a *Review of Military History* szerkesztősége.
- 2016-ban az intézet szervezeti struktúrája újabb jelentős átszervezésen ment keresztül. Ezzel az átszervezéssel hozták létre a biztonságtudományi, a védelmi tanulmányok és a hadtörténeti tanulmányok, valamint az adminisztratív és személyzeti szekciót.¹⁹
- 2024. június 30-án került sor az utolsó nagyobb átszervezésre. Eszerint a tudományos kutatási komponenst két egység, a biztonsági és védelmi tanulmányok, illetve a hadtörténeti tanulmányok létrehozásával átalakították, és újjáalakult a szerkesztőség.²⁰

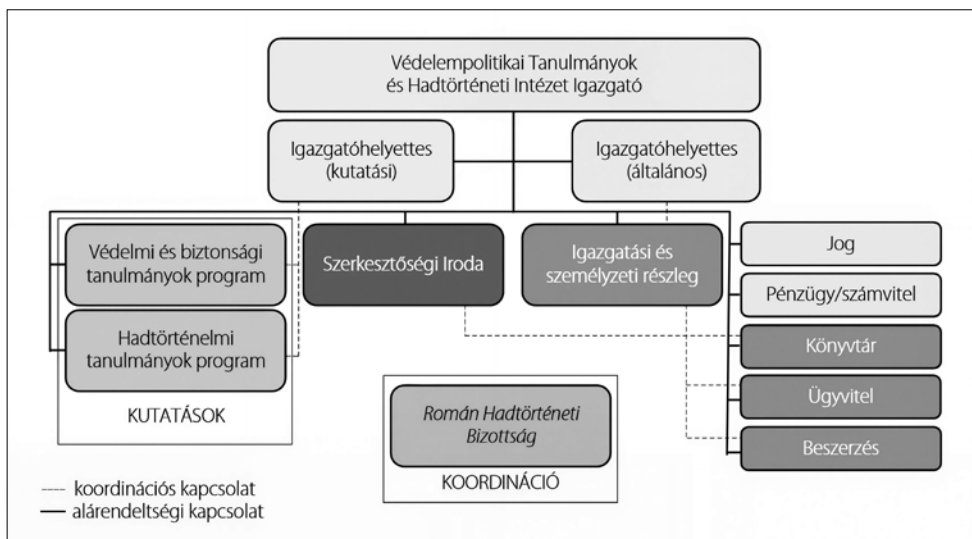
A Védelempolitikai Tanulmányok és Hadtörténeti Intézet tevékenységének területei:

- alap- és alkalmazott kutatások végzése a biztonságpolitika, védelem és hadtörténelem területén;
- hazai és nemzetközi kutatási projektek kezdeményezése és ezekben való aktív részvétel;
- együttműködés hazai (román) és külföldi intézményekkel, egyetemekkel, kormányzati, kormányközi és civil szervezetekkel közös érdeklődési területeken;
- tudományos rendezvények – konferenciák, szemináriumok, workshopok – szervezése a biztonságpolitika, védelem és hadtörténelem témakörében;
- részvétel hazai és nemzetközi tudományos és publicisztikai tevékenységekben, Románia történelmi értékeinek, érdekeinek és nemzetközi imázsának erősítése érdekében;
- nemzetközi tudományos kapcsolatok kialakítása, beleértve együttműködési megállapodások aláírását NATO-tagállamokkal és partnerországok kutatóintézeteivel, valamint közös kutatások, tanulmányok és kiadványok megvalósulásának elősegítése;

¹⁹ Meg kell jegyezni, hogy az átszervezés révén megszűnt a *Review of Military History* szerkesztősége, amely az intézet két állandó folyóiratának – a *Review of Military History* és a *Strategic Monitor* – szerkesztéséért felelős iroda volt.

²⁰ Legea nr. 183 din 2024.

- tudományos együttműködések kialakítása a Honvédelmi Minisztérium más struktúráival, hazai és külföldi kutatóintézetekkel, egyetemekkel és civil szervezetekkel;
- a NATO-ban, az Európai Unióban és más releváns nemzetközi biztonsági fórumokon zajló fejlemények figyelemmel kísérése és elemzése;
- a fegyveres erők társadalmi megbecsülésének és történelmi szerepének erősítése, a katonai hagyományok ápolása, valamint a történelmi tapasztalatok átadása a fiatalabb generációk számára;
- a nemzeti és nemzetközi hadtörténelem értékeinek közvetítése a társadalom felé: a múlt kritikus feldolgozása, elődeink tiszteletben tartása, a történelmi hibák tanulságainak levonása;
- a demokratikus értékek, etnikai és nemzeti tolerancia, polgári szellem és erkölcsi felelősség fejlődésének előmozdítása;
- részvétel a védelmi akadémiák és biztonságstudományi intézetek közös szakmai munkacsoportjaiban;
- a Román Hadtörténelmi Bizottság vezetésének és titkársági feladatainak ellátása, valamint a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság tevékenységében való aktív részvétel és kiadványainak szerkesztése;
- tudományos publikációk szerkesztése és megjelentetése a Katonai Kiadó, a Honvédelmi Minisztérium Műszaki Szerkesztősége, illetve más kiadók együttműködésével;
- időszakos kiadványok megjelentetése, valamint gyakorlati helyek biztosítása akkreditált felsőoktatási intézmények hallgatói számára.

2. ábra Az ISPAIM szervezeti felépítése²¹

²¹ A Institute for Political Studies of Defence and Military History weboldalának adatai alapján szerkesztették a szerzők.

Biztonság és védelem az ISPAIM szemszögéből

Az ISPAIM kutatásai a biztonság és védelem területén két fő szempontot vizsgálnak: a nemzeti képességek fejlesztését és a biztonsági környezet változásait. Tudományos tevékenysége a stratégiai, földrajzi és tematikus megközelítésre fókuszál, különös tekintettel Románia NATO- és EU-tagságára, valamint ezek politikáira. Kiemelten elemzi a Fekete-tenger medencéje, a Nyugat-Balkán, a Kaukázus és a Közel-Kelet biztonsági helyzetét, valamint a NATO és az EU fő biztonsági kérdéseit, például a transzatlanti kapcsolatokat, a terrorizmus elleni harcot és a két szervezet együttműködését.²²

Kutatásai jelentősen hozzájárulnak a nemzeti stratégiai kultúra fejlesztéséhez, támogatják a Honvédelmi Minisztérium döntéshozatalát, és elősegítik a katonai szervek alkalmazkodását az új biztonsági kihívásokhoz. Az ISPAIM emellett részt vesz a védelmi tervezést segítő stratégiai dokumentumok kidolgozásában.

Az intézet tudományos munkái és publikációi, mint a *Stratégiai Monitor* és a *Security Brief*, fontos platformot biztosítanak a nemzetközi biztonsági témák multidiszciplináris elemzéséhez. Az ISPAIM rendszeresen szervez konferenciákat és műhelyeket, amelyek segítik a kortárs biztonsági kihívások jobb megértését, miközben aktív szereplőként működik együtt nemzeti és nemzetközi kutatóintézetekkel.

Az ISPAIM a nemzeti kutatás egyik vezető intézménye, amely jelentős szerepet vállal a NATO (például PfP Consortium of Academies and Institutes for Security Studies)²³ és az EU kutatási hálózataiban (például European Network of Strategic Studies Institutes/NESSI),²⁴ többek között kétoldalú programokban és multinacionális együttműködésekben. Nemzetközi szinten az ISPAIM különböző tudományos együttműködésekben vesz részt, többek között NATO- és EU-tagállamokkal, valamint más országokkal, például Izraellel, Kínával és Indiával. Szimpóziumokat, konferenciákat szervez, amelyek a nemzeti és az európai történelem fontos eseményeire összpontosítanak, továbbá a szervezet tagja a Nemzetközi Hadtörténeti Bizottságnak és más nemzetközi tudományos társaságoknak. Az ISPAIM alapítója a Balkáni Hadtörténeti Kutatási Hálózatnak is.

A tudományos kutatások célja, hogy felhívja a figyelmet a történelmi tapasztalatokra, valamint hasznosítsa a nemzeti és a nemzetközi hadtörténet tanulságait a jelenlegi nemzetközi biztonsági helyzet megértésében. Az ISPAIM az egyetlen román kutatóintézet, amely a hadtörténeti kutatásokra specializálódott. Munkája a román és a világtörténelem kutatására összpontosít, különösen a háború, a fegyveres erők szerepe és az államok közötti kapcsolatok vizsgálatára.

Tevékenységei magukban foglalják a fontos történelmi eseményeket bemutató monográfiák, albumok és brosúrák kiadását, valamint a *Revista de Istorie Militară* szakfolyóirat megjelentetését, amely nemcsak román, hanem külföldi kutatók munkáit is közli. Az ISPAIM

²² Ordonata nr. 57/2002.

²³ Az ISPAIM-ot meghívták a PfP Consortium munkacsoportjainak képzési és indító üléseire, amelyeket 1998–1999-ben tartottak Szófiában és Brüsszelben. Az ISPAIM aktív taggá vált a szervezetben, és az Amerikai Egyesült Államokkal együtt átvette több munkacsoport koordinálását, például a NATO jövője (2002–2006) és a Fekete-tenger térségével foglalkozó munkacsoport (2004–2012) irányítását. Jelenleg az ISPAIM koordinálja a konfliktustanulmányokkal foglalkozó munkacsoportot, és 2017 óta az ISPAIM a Dán Királyi Védelmi Főiskola Stratégiai és Háborús Tanulmányok Intézetével közösen a konfliktustanulmányokkal foglalkozó munkacsoport társelnöke.

²⁴ A NESSI küldetése a szoftverek, adatok és digitális szolgáltatások területén végzett kutatás, fejlesztés és innováció (K+F+I) előmozdítása az európai ipar versenyképességének erősítése érdekében, valamint az ipar és az ezen a területen aktív egyéb szervezetek képviselete.

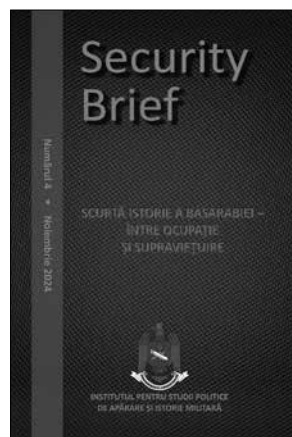
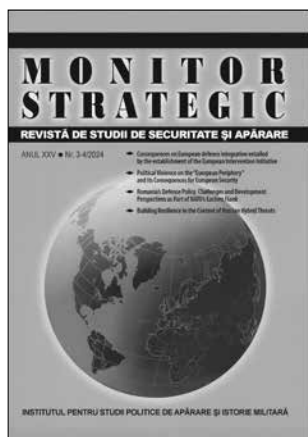
az utóbbi években olyan kutatási projekteket is indított, amelyek a 19. és a 20. századi politikai-katonai kapcsolatokat dokumentálják, például a román–ottomán és a román–japán kapcsolatok történetét.

Az intézet jelentős szerepet játszik a román hadtörténeti kutatások népszerűsítésében, és aktívan részt vesz a tudományos életben, ezenkívül koordinálja a Román Hadtörténeti Bizottság tevékenységét, és hozzájárul a román történelem oktatásához a civil és a katonai intézményekben.²⁵

Az ISPAIM fontosabb kiadványai

A *Strategic Monitor* kiadványt a Védelempolitikai Tanulmányok és Hadtörténeti Intézet szerkeszti, és 2000 óta kétszer jelenik meg évente. A kiadvány a biztonság- és védelmi politikára, a nemzeti és a nemzetközi biztonságra, geopolitikára, geostratégiára és a nemzetközi kapcsolatok elméletére összpontosít. Fontos tudományos témákat tárgyal, mint például:

- Románia védelmi és biztonságpolitikájának fejlődése;
- geopolitikai változások Oroszország és Kína vonatkozásában, regionális és globális szinten;
- aszimmetrikus konfliktusok Afrikában és a Közel-Keleten;
- a NATO reformfolyamata és az EU védelmi politikájának alakulása.

3. ábra A legjelentősebb kiadványok az ISPAIM szerkesztésében²⁶

A *Strategic Monitor* célcsoportja a szakosodott közönség, beleértve a román fegyveres erők katonai és polgári állományát, biztonságstudományokkal foglalkozó egyetemi oktatókat és hallgatókat, valamint a téma iránt érdeklődő nagyközönséget. A szerkesztőbizottság és a szerzők között romániai és nemzetközi szakértők, elemzők vannak, akik kormányzati és tudományos háttérrel rendelkeznek. A nemzetközi együttműködések közé tartozik a Nemzeti Védelmi Egyetem (Amerikai Egyesült Államok), a Királyi Nemzetközi Kapcsolatok Intézete (Belgium) és a Kínai Nemzetközi és Stratégiai Tanulmányok Intézete

²⁵ Dispoziția secretarului ... 2024.

²⁶ Strategic Monitor; Revista de istorie militară; Security Brief.

kutatóival való partnerség. A legtöbb számot nemzetközi kapcsolatok és biztonságstudományok mesterszakos és doktoranduszhallgatói is gazdagítják, akik rangos romániai és külföldi egyetemekkel építenek ki kapcsolatokat.

A *Revista de Istorie Militară* 1984 óta jelenik meg, 1990 óta évente három alkalommal. A kiadvány a következő kutatási területekre fókuszál:

- nemzeti és nemzetközi hadtörténelem;
- nemzetközi politikai-katonai kapcsolatok;
- katonai struktúrák, fegyverzet és harci technikák fejlődése;
- a világháborúk okai, alakulása és következményei;
- a csaták, amelyekben a román hadsereg részt vett, és az ezekből levont tanulságok;
- nagy katonai személyiségek szerepe a történelemben, valamint a hidegháború története.

A kiadvány lehetőséget biztosít az oktatási és kutatási intézmények katonai és civil történet-szei és kutatói számára a véleménycserére. A szerkesztőbizottság a történetírás neves szakembereiből áll, akik rangos romániai és nemzetközi kutató- vagy oktatási intézményeket képviselnek. A kiadványban szereplő tanulmányokat és cikkeket elismert szakértők, valamint fiatal kutatók jegyzik, és angol nyelvű összefoglalókkal, attraktív grafikai formában, megfelelő ikonográfiával jelennek meg, így a szerkesztett számokat nagy érdeklődés kíséri.

A *Revista de Istorie Militară* jelentős nemzetközi együttműködést ápol, és bemutatja többek között Belgium, Bulgária, Nagy-Britannia, Kanada, Oroszország, Franciaország, Finnország, Németország, Görögország, Izrael, Moldova, Szlovénia, Svédország, az Amerikai Egyesült Államok és Törökország kutatóinak munkáit. Az együttműködések során közös különszámok is készülnek.

Az ISPAIM saját weboldalon kívül rendelkezik Facebook- és X-oldallal is, azonban X-oldalukat nem kezelik. Facebook-oldalukon az intézet életéről, konferenciákról és a megjelenő publikációkról, valamint kiadványokról osztanak meg tartalmakat.

JAPÁN – VÉDELMI TANULMÁNYOK NEMZETI INTÉZETE

A Védelmi Tanulmányok Nemzeti Intézete (*National Institute for Defense Studies – NIDS*) a Védelmi Minisztérium központi kutatóintézete, amely elsősorban biztonságpolitikai és katonai történelmi témákban készít kutatásokat és tanulmányokat. Emellett felsőfokú oktatási intézményként is működik, ahol a védelmi erők felső vezetőinek képzése zajlik. Az NIDS feladatai közé tartozik továbbá katonai és haditengerészeti dokumentumok, archívumok és kiadványok kezelése; az intézetet Japán legjelentősebb katonai történeti kutatóközpontjaként tartják számon.

A japán Nemzetbiztonsági Tanács által elfogadott, majd a kabinet által 2022 decemberében jóváhagyott nemzetvédelmi stratégia hangsúlyozza: „Japán felülvizsgálja és megerősíti a Védelmi Tanulmányok Nemzeti Intézete által vezetett védelmi minisztériumi és önvédelmi erőkhöz tartozó kutatási rendszert, továbbá fokozza annak szerepét mint intellektuális központ.”²⁷

A védelmi fejlesztési program ehhez kapcsolódóan kiemeli, hogy „az NIDS központi szerepével erősíteni kell a *Védelmi Minisztérium és Önvédelmi Haderő* (MOD/SDF) kutatási és oktatási funkcióit, és bővíteni kell az együttműködést hazai és nemzetközi kutató- és oktatási

²⁷ National Defence Strategy of Japan 2022.

intézményekkel, egyetemekkel, agytrösztökkel és más szervezetekkel”.²⁸ Emellett a dokumentum azt is rögzíti, hogy „az NIDS fejleszteni fogja oktatási és kutatási tevékenységét a kiberbiztonság és más kiemelt területeken, hogy biztosítsa az önvédelmi erők számára a szükséges szakértői utánpótlást”.²⁹

2021 augusztusában az NIDS megkapta a japán Oktatási, Kulturális, Sport-, Tudományos és Technológiai Minisztérium által adható „tudományos kutatási támogatásra jogosult kutatóintézet”³⁰ minősítést. Ennek köszönhetően az NIDS kutatói pályázhatnak állami kutatási támogatásokra, ami várhatóan tovább javítja az intézet kutatási teljesítményét, és lehetővé teszi, hogy még nagyobb mértékben járuljon hozzá a tudományos közösség munkájához.

4. ábra A National Institute for Defence Studies hivatalos címere³¹

Az NIDS aktívan részt vesz kutatási, oktatási és képzési tevékenységekben, valamint kiemelt figyelmet fordít a nemzetközi kapcsolatokra és az információk megosztására. Mindezek révén Japán egyik legelismertebb biztonságpolitikai intézményeként működik, és meghatározó szerepet tölt be ezen a területen.

A Nemzeti Védelmi Tanulmányok Intézetének története

Az NIDS története egészen 1952-ig, a Nemzeti Biztonsági Főiskola megalapításáig nyúlik vissza. A főiskola létrehozásának fő célja az volt, hogy szakembereket képezzen a nemzetvédelem területén, és kutatásokkal támogassa a biztonságpolitikai döntéshozatalt. Két évvel később az intézmény nevét Nemzeti Védelmi Főiskolára módosították, ezzel is jelezve bővülő tevékenységi körét. 1956-ban az intézet kutatási profiljának erősítése érdekében a szervezet a Háborútörténeti Hivatallal³² került kibővítésre. Kisebb szervezeti változások folyamatosan nyomon követhetők voltak az intézet fejlődésében, de jelentős módosításnak tekinthető, hogy a nevét 1985 áprilisában Nemzeti Védelemkutató Intézetre változtatták, hogy jobban tükrözze kutatási és politikai elemzői szerepét.

A kilencvenes évek közepén (1994. október) a Szárazföldi, Tengerészeti, Légierő- és Közös Törzsfőiskolák könyvtárait összevonták, létrehozva az NIDS központi könyvtárát. 2001 márciusában a könyvtár hivatalosan is történeti levéltári státuszt kapott, majd 2002 áprilisában megalakult az NIDS Katonai Levéltár. Ez a könyvtári struktúra különösen fontos, hiszen egy tudományos kutatásokat végző szervezet megbecsültségét a rendelkezésére álló tudásbázis jelentősen megalapozza. A hazai és a nemzetközi elismertség fokozásának érdekében 2004

²⁸ Defence Build-up Program 2022.

²⁹ Uo.

³⁰ NIDS Overview, é.n.

³¹ Forrás: National Institute for Defense Studies 2025.

³² 1976-tól Katonai Történeti Osztályként folytatta működését a szervezeten belül.

tavaszan létrehozták az ügyvezető igazgatói beosztást, valamint átalakították a kutatási osztályokat, ami lehetővé tette a nemzetközi kapcsolatok erősítését és a kutatások fókuszálását.

2007 januárjában az NIDS hivatalosan is a Védelmi Minisztérium alá tartozó intézménnyé vált, és megkezdődött a hetedik kutatási iroda létrehozása, ami tovább bővítette a kutatási kapacitásokat. A kialakított struktúra olyan jól működött, hogy az NIDS 60 éves fennállásának ünnepén (2012) a jelentős nemzetközi elismertség és a kutatási hálózat jelentette kapacitásbővülés volt a középpontban.

2015 áprilisától új vezetői pozíciókat hoztak létre, köztük a Nemzetközi Kapcsolatok igazgatóját és a Politikai Szimuláció igazgatóját. A fő cél a nemzetközi kapcsolatok építése mellett a változó biztonsági kihívásokra történő reakciók felgyorsítása volt.

Fennállásának 70. évfordulójára a japánok elérték, hogy az NIDS már világszerte ismert és elismert kutatóintézménnyé vált a védelmi és a nemzetbiztonsági tanulmányok területén. Kiadványaikat, elemzéseiket magasan jegyzi a tudományos kutatási körökben.

A legutóbbi jelentős átalakítás 2023 áprilisában történt, ekkor a Politikai Tanulmányok Osztályán belül megalakult a Kiberbiztonsági Divízió, amely új kutatási irányt jelölt ki az intézet számára. Kiberbiztonsági tanulmányai mára már elérhetők a digitális platformokon, illetve tudományos rendezvényeken.³³

Látható, hogy az NIDS történetét a folyamatos fejlődés és alkalmazkodás jellemezte, és ma már meghatározó szereplője a nemzetközi védelmi és biztonságpolitikai kutatások világának.

Az NIDS működése napjainkban

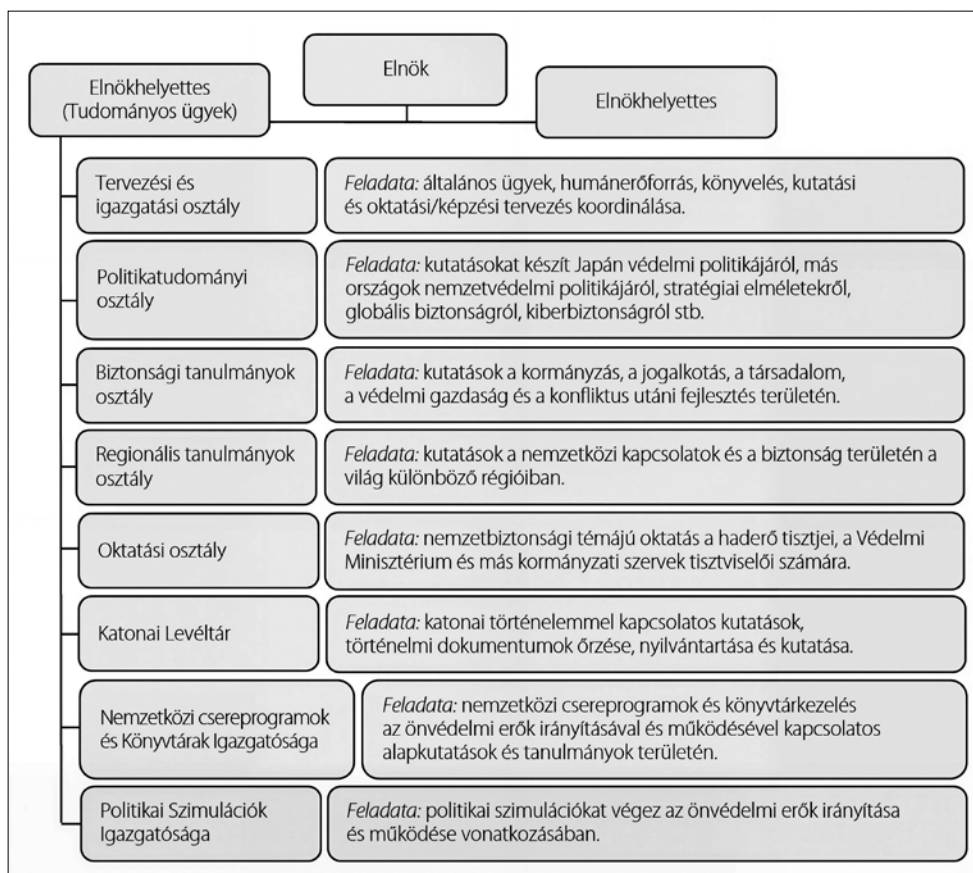
A japán Nemzeti Védelmi Tanulmányok Intézete közel 90 kutatóval – akik különféle projekteken dolgoznak Japán biztonságpolitikájától kezdve a globális és a regionális ügyekig –, és az őket támogató 80 adminisztratív beosztású dolgozóval működik. Kutatásaik kiterjednek a hagyományos témákra – mint a jog, gazdaság, társadalom és hadtörténelem –, valamint a modern kihívásokra is, például az űr- és kiberbiztonság területeire. Az intézetet a köziratok kezeléséről szóló törvény³⁴ értelmében olyan hivatalos szervezetként jelölték ki, amely történelmi dokumentumokat őriz, különös tekintettel a katonai témájú iratokra, amelyeket a nyilvánosság számára is elérhetővé tesz, támogatva ezzel a hazai és a nemzetközi kutatásokat.

Az NIDS továbbá oktatási feladatokat is ellát, hasonlóan más országok nemzetvédelmi akadémiaihoz. Képzéseket biztosít a Védelmi Minisztérium és az Önvédelmi Haderő (SDF)³⁵ magas rangú tisztjei, valamint más minisztériumok munkatársai számára. Ezek során a nemzetbiztonság és a védelem kérdéseit nemcsak katonai, hanem politikai szempontból is bemutatják, külső előadók – például diplomáciai képviselők tagjai – közreműködésével.

³³ Bővebben lásd National Institute for Defense Studies honlap.

³⁴ Law Concerning Access to Information... 1999.

³⁵ A Self-Defense Forces (SDF) a Japán alkotmánya alapján létrehozott fegyveres erők, amelyek kizárólag védekezés céljából működhetnek. Ezek az erők nem hadseregként, hanem önvédelmi szervezetként vannak definiálva az 1947-es pacifista alkotmány (különösen a 9. cikk) értelmében. Az SDF három fő ága: JGSDF – Japan Ground Self-Defense Force (Szárazföldi Önvédelmi Erő); JMSDF – Japan Maritime Self-Defense Force (Tengeri Önvédelmi Erő); JASDF – Japan Air Self-Defense Force (Légi Önvédelmi Erő). Az SDF hivatalosan nem „katonai erő”, mégis modern hadseregként funkcionál – fejlett felszereléssel, parancsnoki láncsal és hadgyakorlatokkal. Az alkotmányos korlátozások miatt Japán nem folytathat háborút vagy támadó hadműveletet más ország ellen. Az utóbbi években az SDF szerepe kibővült: békemissziókban, a kiberbiztonságban és a természeti katasztrófák elleni segítségnyújtásban is aktívan részt vesz. Constitution of Japan, 1947.

5. ábra Az NIDS szervezeti felépítése³⁶

Nemzetközi szinten az NIDS Japán védelmi csereprogramjai és biztonságpolitikai párbeszédei aktív résztvevője. Együttműködéseket folytat más országok nemzetvédelmi kutatóintézeteivel, kutatókat küld külföldre, és külföldi szakembereket fogad. Emellett konferenciákat szervez annak érdekében, hogy az NIDS kutatói széles körű nemzetközi kapcsolatrendszert építhessenek ki, valamint elősegítsék a közös gondolkodást a biztonságpolitikai kérdésekről – beleértve a magánszektor kutatóit is.

A kutatási eredményeket különféle kiadványokon keresztül ismertetik: ilyen például a *China Security Report*,³⁷ amely Kína biztonsági és katonai folyamatait közép- és hosszú távú nézőpontból elemzi; az *NIDS Perspectives*, amely globális stratégiai trendekkel foglalkozik;

³⁶ A National Institute for Defense Studies weboldal adatai alapján szerkesztették a szerzők.

³⁷ Kínai biztonsági jelentés. A tanulmány évente jelenik meg japán nyelven – de angol és kínai nyelven is elérhető –, legutóbbi kiadványai: (2025) *The Rising Global South and China*; (2024) *China, Russia, and the United States Striving for a New International Order*; (2023) *China's Quest for Control of the Cognitive Domain and Gray Zone Situations*.

a *Security & Strategy*³⁸ című tudományos folyóirat, amelybe külső kutatók is beküldhetnek cikkeket; valamint a *Military History Studies Annual*,³⁹ amely a hadtörténeti munkásságot foglalja össze évente. Emellett a hivatalos weboldalon megjelenik az *NIDS Commentary* rovat, ahol aktuális biztonságpolitikai eseményekről olvashatók szakértői vélemények, illetve az *NIDS Seminar*, amely szerkesztői cikkeket közöl, többek között a főképpen katonai témákkal foglalkozó *Asagumo* újságban is.

Az NIDS törekszik arra, hogy szélesebb közönséget is elérjen, többek között közösségi médián keresztül folytatott PR-tevékenységgel. Célja, hogy a japán társadalom pontos, megbízható információkat kapjon a biztonságpolitika területéről.

6. ábra A Nemzeti Védelmi Tanulmányok Intézetének brosrúrája⁴⁰

„A világban olyan átalakulások zajlanak, amelyek alapvetően befolyásolják és alakítják a jövőnket, de a változások végkimenetele még kiszámíthatatlan. Rá kell ébrednünk, hogy a globalizáció és a kölcsönös függőség nem biztosítja önmagában a világbékét és a fejlődést”⁴¹ – írja a kiadvány.

„A nemzetközi rendet jelentős kihívások fenyegetik, melyek a hatalmi egyensúly történelmi változásaiból és a geopolitikai verseny fokozódásából erednek. Az ilyen aggodalmak számos országban és régióban jelen vannak, bár eltérő jellegűek és mértékűek. A biztonság és a jólét nem garantáltak, egyre inkább bizonytalan és válságokkal teli világban élünk. Hogyan tudunk ebben a kiszámíthatatlan helyzetben boldogulni? Nehéz olyan stratégiát kidolgozni, amely választ ad erre a kérdésre. A Nemzeti Védelmi Tanulmányok Intézete folyamatosan elemzi és kutatja a Japán körüli stratégiai környezetet, figyelemmel kísérve a régiók és politikák változásait. A nemzetközi struktúra azonban olyan átalakulásokon megy keresztül, amelyek alapvetően meghatározzák a jövőnket. Soha nem volt még ennyire fon-

³⁸ Biztonság és Stratégia. 2021-től évente megjelenő angol nyelvű kiadvány. A folyóiratban szereplő cikkek a biztonsági és stratégiai kérdéseket elemzik, amelyekkel az NIDS kutatói – valamint külső szakértők – foglalkoznak. Így a témák friss, szakmailag megalapozott áttekintését nyújtják a nemzetközi közönség számára.

³⁹ Hadtörténeti tanulmányok éves kiadványa. A japán/angol nyelvű kiadvány tanulmányokat tartalmaz a japán hadtörténelem különböző aspektusairól, beleértve cikkeket, nemzetközi konferenciajelentéseket és vendégelőadások összefoglalóit.

⁴⁰ The National Institute for Defense Studies Brochure

⁴¹ National Defence Strategy of Japan, 2022: i. m.

tos a stratégiai trendek elemzése olyan szemszögből, amely túlmutat a régiók és a politikai területek határain, sőt, néha a tér és idő dimenzióin is átlép.”⁴²

Pontosan ez az oka az NIDS kutatási könyvsorozata, az *NIDS Perspectives* elindításának.

Az NIDS az online térben is jelen van. A saját weboldal mellett a kutatóhely rendelkezik YouTube- és X-oldallal is. A YouTube-oldalukon konferencia- és workshop-előadásokat osztanak meg, elsősorban japánul, de angol nyelvű tartalmak is megjelennek. X-oldalukon pedig az intézet életéről, konferenciákról, valamint a megjelenő publikációkról és kiadványokról tájékozódhatnak az oldal követői.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány második része a korábbi nyugat- és észak-európai vizsgálatokat kiegészítve három újabb haderőhöz kapcsolódó kutatóhely működési modelljét mutatja be Portugália, Románia és Japán példáján keresztül. A cél az, hogy feltérképezze ezek szervezeti beágyazottságát, kutatási profilját, létszámát, nemzetközi kapcsolatait és kommunikációs gyakorlatát, majd összevesse a tapasztalatokat a magyar honvédelmi kutatási struktúrák fejlesztési lehetőségeivel.

A portugál *Instituto da Defesa Nacional* (IDN) a Védelmi Minisztérium irányítása alatt működik, tudományos, pedagógiai és adminisztratív autonómiával. Fő feladata a nemzeti stratégiai gondolkodás támogatása, a biztonság- és védelempolitikai kutatások végzése, valamint a civil-katonai kapcsolatok erősítése. Széles hazai (25 partner) és nemzetközi (6 intézmény, több tucat bilaterális egyezmény) együttműködési hálóval rendelkezik. Oktatási tevékenysége kiterjed posztgraduális programokra, rövid tanfolyamokra és évente megrendezett nemzetvédelmi tanfolyamra. Létszáma 51–200 fő között mozog, ebből 26 a kutatói állomány. Kiadványai – mint a *Nação e Defesa* vagy az *IDN Brief* – több nyelven is elérhetők, és erős közösségimédia-jelenléttel támogatja a fiatalabb generációk bevonását.

A román *Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară* (ISPAIM) a Honvédelmi Minisztérium részeként működik, fő kutatási területei a biztonságpolitika, a védelem és a hadtörténelem. Tevékenysége szorosan kapcsolódik a NATO- és EU-tagságból fakadó feladatokhoz, különös tekintettel a Fekete-tenger térségére és a Nyugat-Balkánra. Kiemelt célja a nemzeti stratégiai kultúra erősítése és a katonai hagyományok ápolása. Kiterjedt nemzetközi kapcsolatrendszerrel épített ki, tagja több kutatási hálózatnak (pl. NESSI, PfP Consortium) és alapítója a Balkáni Haditörténeti Kutatási Hálózatnak. Fontosabb kiadványai a *Strategic Monitor* és a *Revista de Istorie Militară*.

A japán *National Institute for Defense Studies* (NIDS) a Védelmi Minisztérium központi kutatóintézete, amely biztonságpolitikai, regionális és hadtörténeti kutatásokat végez, valamint kiemelt figyelmet fordít a kiberbiztonságra. Emellett felsőszintű vezetői képzéseket biztosít a fegyveres erők és a kormányzati tisztviselők számára. Kutatói létszáma körülbelül 90 fő. Az intézet átfogó nemzetközi kapcsolatrendszerrel rendelkezik, együttműködik egyetemekkel, agytrösztökkel és külföldi védelmi intézetekkel. Kiadványai – például a *China Security Report*, az *NIDS Perspectives* és a *Security & Strategy* – jelentős tudományos elismertségnek örvendenek.

⁴² Manabu Imakyurei, President, National Institute for Defense Studies Ministry of Defense, Japan.

A vizsgálat összességében arra mutat rá, hogy nincs egységes nemzetközi modell a had-erőkhöz kapcsolódó kutatóhelyek működésére, ugyanakkor több közös jellemző azonosítható: a védelmi minisztériumi beágyazottság, a multidiszciplináris kutatás, az oktatási és továbbképzési feladatok ellátása, a nemzetközi partnerségi háló kiépítése, valamint a tudományos eredmények saját kiadványokon keresztüli terjesztése. A legnagyobb eltérések a kutatási fókuszok súlypontjában, a szervezeti struktúrában (szakosodott kutatóintézeteket összefogó központi szervezet vagy egy nagy kutatóhely), a tudományos tanács meglétében vagy hiányában és az online kommunikáció intenzitásában mutatkoznak.

A magyar honvédelmi kutatási struktúra fejlesztése szempontjából különösen hasznos lehet a tudományos tanács intézményének megerősítése, további szakosodott kutatóhelyek létrehozása és erős központi felügyelete, a nemzetközi kapcsolati háló tudatos bővítése, a fiatal kutatók bevonása és az online jelenlét fokozása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *Constitution of Japan*. 1947. https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html (Letöltés időpontja: 2025. 08. 20.)
- *Cooperation*. IDN, é. n. <https://www.idn.gov.pt/en/cooperation/Pages/default.aspx> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 11.)
- *Course Catalogue*. IDN, é. n. <https://www.idn.gov.pt/en/education/coursescatalogue> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 11.)
- *Curso de Defesa Nacional*. IDN, é. n. <https://www.idn.gov.pt/pt/formacao/catalogo/cdn> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 11.)
- *Decreto Regulamentar n.º 7/2015 de 31 de julho*. Diário da República, 2015/148., 5193–5195. <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-regulamentar/7-2015-69920319> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 20.)
- *Defence Build-up Program (Defence Build-up Program/Medium Term Defense Program)*. Japanese Ministry of Defence, 2022. 12. 16. https://www.mod.go.jp/j/policy/agenda/guideline/plan/pdf/program_en.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 08. 20.)
- *Dispoziția secretarului de stat pentru politica de apărare, planificare și relații internaționale nr. PA-2 din 2024 pentru aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a comisiei române de istorie militară*. Védelmi Minisztérium, Bukarest, 2025. 06. 16. https://ispaim.mapn.ro/webroot/fileslib/upload/files/Legislatie/20250616_N_DPA2_Regulament%20concur%20CS-02526.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 08. 20.)
- *História*. IDN, é. n. <https://www.idn.gov.pt/en/about/whoweare/history> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 10.)
- *History*. Institute for Defence Policy Studies and Military History, é. n. <https://en-ispaim.mapn.ro/pages/istoric> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 21.)
- *Institute for Political Studies of Defence and Military History*. <https://en-ispaim.mapn.ro/pages/acasa> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 21.)
- *Law Concerning Access to Information Held by Administrative Organs (Law No. 42 of 1999)*. https://www.archives.go.jp/english/basic_laws/pdf/source_01.pdf; https://www.soumu.go.jp/main_sosiki/gyoukan/kanri/translation4.htm (Letöltések időpontja: 2025. 08. 20.)
- *Legea nr. 183 din 2024 privind statutul personalului de cercetare, dezvoltare și inovare*. Igazságügyi Minisztérium, Bukarest. <https://legislatie.just.ro/public/DetaliiDocument/283972> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 20.)

- *National Defence Strategy of Japan*. Japanese Ministry of Defence. 2022. 12. 16. https://www.mod.go.jp/j/policy/agenda/guideline/strategy/pdf/strategy_en.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 08. 20.)
- *National Institute for Defense Studies*. Ministry of Defense, 2025. https://www.nids.mod.go.jp/english/about_us/pamph/pdf/2025_pamph.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 08. 07.)
- *National Institute for Defense Studies*. NIDS, é. n. <https://www.nids.mod.go.jp/english/> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 07.)
- *NIDS Overview*. NIDS, é. n. https://www.nids.mod.go.jp/english/about_us/reorg.html (Letöltés időpontja: 2025. 08. 20.)
- *Ordonata nr. 57 din 16 august 2002 privind cercetarea stiintifica si dezvoltarea tehnologica*. Igazságügyi Minisztérium, Bukarest. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/38222> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 20.)
- *Publications*. IDN, é. n. <https://www.idn.gov.pt/en/publications> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 11.)
- *Researchers*. IDN, é. n. <https://www.idn.gov.pt/en/research/projects/researchers> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 11.)
- *Research Lines*. IDN, é. n. <https://www.idn.gov.pt/en/research/projects/researchlines/Pages/default.aspx> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 10.)
- *Revista de istorie militară*. Institute for Defence Policy Studies and Military History, é. n. <https://en-ispaim.mapn.ro/pages/revista-de-istorie-militara> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 21.)
- *Security Brief*. Institute for Defence Policy Studies and Military History, é. n. <https://en-ispaim.mapn.ro/pages/security-brief> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 21.)
- *Strategic Monitor*. Institute for Defence Policy Studies and Military History, é. n. <https://en-ispaim.mapn.ro/pages/monitor-strategic> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 21.)
- *The National Institute for Defense Studies Brochure*. https://www.nids.mod.go.jp/english/about_us/pamph.html (Letöltés időpontja: 2025. 08. 08.)

Gergi Erna:

AZ ACÉLKOCA ALTISZTKÉPZÉSEN RÉSZT VEVŐ FIATALOK FIZIKAI ÁLLAPOTFELMÉRÉS- MUTATÓINAK VIZSGÁLATA A BEVONULÁSTÓL AZ ALAPKIKÉPZÉS VÉGÉIG

*„Akár azt hiszed, hogy képes vagy rá, akár azt, hogy nem,
igazad lesz, és magadnak be is bizonyítod.”*

Kemény Dénes

DOI: 10.35926/HSZ.2025.6.5

ÖSSZEFOGLALÓ: A katonai erények mellett a jó katona fontos ismérve a megfelelő fizikai állapot megléte. A Magyar Honvédség személyi állományára vonatkozó egyik legfontosabb követelmény, hogy a katonák hadrafoghatósága a lehető legmagasabb szintre emelkedjen. Ennek egyik alappillére a kiváló fizikai erőnlét. Napjaink egyik legnagyobb népegészségügyi problémája az elhízás és az inaktivitás. Ez a tendencia jellemző az Acélkocka Altisztképzésen részt vevő fiatalok fizikai állapotára is. A szerző írásában a 2022-ben, 2023-ban és 2024-ben a polgári életből beérkezett állomány fizikai állapotfelmérés-mutatóinak változását vizsgálja írásában. A dolgozat összegzéséből kiderül: a fizikai felmérő eredményei jelentős mértékben fejlődnek a 8, illetve 10 hetes alapkiképzés során. A képzés intenzív és célzott felépítése lehetővé teszi, hogy a bevonultak döntő többsége sikeresen teljesítse a fizikai állapotfelmérést.

KULCSSZAVAK: katonai fizikai állapotfelmérés, katonai fizikai alkalmassági vizsgálatok, Netfit-eredmények, motoros képességek, erő, állóképesség

A SZERZŐRŐL:

Tóthné Gergi Ernesztina honvédelmi alkalmazott (MH Altishti Akadémia), az NKE Hadtudományi Doktori Iskola elsőéves hallgatója (ORCID: 0009-0004-4407-3487)

BEVEZETÉS

Az emberiség evolúciója és a rendszeres testmozgás kéz a kézben jártak, a két folyamat elválaszthatatlan volt egymástól. Az egészségfejlesztéssel foglalkozó szakemberek munkáját könnyítené meg, ha ez napjainkban is így lenne. Őseink a fizikai aktivitásuknak köszönheték az életben maradásukat, a gyűjtögető, vadászó életmód, a vándorlás, a szálláshely keresése mindennapi életük része volt. A rendszeres, intenzív mozgásnak köszönhetően kiemelkedő fizikai állapotban voltak. A túléléshez, az idők során a háborúk megvívásához mentálisan és fizikálisan is felkészültneknek kellett lenniük.

A Magyar Honvédségnek (MH) is fel kell készülnie arra, hogy adott esetben katonáit a harcmezőre kell küldenie. A megfelelő fizikai felkészítés nélkül nem garantálható a siker. A Honvéd Vezérkar főnöke így nyilatkozott erről: „Az az ország tudja megvédeni magát

– még a NATO tagjaként is –, amelyiknek önálló, valóban hadra fogható, harcképes hadereje van. Ha ilyennel nem rendelkezik a tagállam, akkor a NATO sem jelent elegendő védelmet.”¹

Az ütőképes, erős hadsereg kialakításának egy fontos alapeleme a fizikailag megfelelő állapotban lévő, harcra megvívni képes állomány. A mindennapi feladatok sikeres és eredményes végrehajtásához elengedhetetlen, hogy mind fizikálisan, mind mentálisan fel tudjanak készülni katonáink a kihívásokra. Bár a mai haditechnika fejlődésének köszönhetően a test-elleni küzdelem háttérbe szorult – talán az idők folyamán el is tűnik –, ennek ellenére a haditechnikai eszközök hosszú távú kezeléséhez, működtetéséhez, a napi feladatokban történő helytálláshoz szükséges a megfelelő fittségi állapot megléte.

A siker kulcsa a katonai állomány fizikai, mentális és szakmai felkészítésében rejlik. A kiképzőállomány pozitív hozzáállása és a kiképzendők motivációja meghatározó a tekintetben, hogy az alapkiképzés kezdetén még gyenge mutatók annak végére már az elvárható szinten legyenek. Őseink vadászó és harcoló életmódja helyett napjainkban rendszeres sportolással, edzésekkel, erőnlétünk fejlesztésével tudjuk elérni a kitűzött célokat.

A Magyar Honvédségnél szolgálóknak minden évben számot is kell adniuk aktuális fizikai állapotukról. A fizikai állapotfelmérés (FÁF) a belépő Acélkocka-állomány első szint-felmérője, melyet az alapkiképzés befejeztével – egyfajta záró FÁF-ként – újra teljesíteniük szükséges. A 8 hetes alapkiképzés alatt nemcsak azon ismeretekre tesznek szert a résztvevők, amelyek a katonai szolgálat megkezdéséhez elengedhetetlenül szükségesek, hanem a foglalkozásoknak köszönhetően fizikai állapotukban is pozitív változás áll be.

Írásomban a civil életből érkező leendő kisalegységvezetők 8 – későbbiekben 10 – hetes kiképzés alatt elért eredményeit vizsgálom. Összefüggéseket keresek egyebek mellett arra, hogy milyen tényezők befolyásolják a 18–25 év közötti fiatalok gyengébb fittségi mutatóit, a sikeres felkészítést, milyen nehézségekkel kell szembenéznük a kiképzőknek és a kiképzendőknek.

FIZIKAI ALKALMASSÁGI VIZSGÁLAT ÉS AZ ÁLLAPOTFELMÉRÉS

1997-ben a 12/1997. (V.16) HM rendelettel² vezették be azt a fizikai alkalmassági vizsgálatot, amely az állományban lévő és az újonnan érkező hivatásos és szerződéses katonákra egyaránt vonatkozott. A mozgásanyagot úgy állították össze, hogy az egyszerű és könnyen végrehajtható legyen nagy létszám esetén is, valamint hogy ne igényeljen bonyolult sporteszközt és infrastruktúrát. Az évek alatt természetesen végrehajtották a szükségszerű változtatásokat, finomították a rendszeren, finomították a kategóriákon, módosították az azokhoz tartozó minimálkövetelményeket.

Fizikai alkalmassági vizsgálat. Olyan eljárások összessége, amely az alkalmassági kategóriának megfelelően az általános katonai feladatok, illetve egyes beosztások ellátásához szükséges fizikai követelményeknek való megfelelést vizsgálja.³

¹ Németh 2024.

² 12/1997. (V. 16.) HM rendelet.

³ 9/2024. (VI. 28.) HM rendelet.

Fizikai állapotfelmérés. Az előírt fizikai követelményeknek való megfelelés évenként történő ellenőrzése.⁴ Módszerei elsősorban pályakörülmények között alkalmazott vizsgálatok. A megfelelő színvonalú edzettségi állapot befolyással van a fizikai felkészültségre, amely a kiképzés folyamatának az eredménye. Ennek minősége befolyásolja a minőségi és eredményes munkavégzést.

2025. január 1-jétől lépett életbe az új, 9/2024. (VI. 28.) HM rendelet, melynek tartalmi elemei változást hoztak a FÁF rendszerében. A jelenlegi állományt megkérdézve, szigorodtak a teljesítés feltételei, ugyanakkor bővült a kötelezően végrehajtandó és választható feladatok száma. Tanulmányom az elmúlt 3 évben – a polgári életből – belépett Acélkocka-állományt vizsgálja, így a változás még nem érinti az eredményeket.

A 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet alapján meghatározott feltételrendszernek megfelelően mértük és értékeltük a tanulmányban vizsgált kiképzendő állományt.

„Katonai szolgálatra fizikailag az a katonai szolgálatra jelentkező, illetve honvéd alkalmas, aki a részére előírt fizikai kondicionális követelmény mozgásformáiból a minimális pontszámot, és a három mozgásformából összesen legalább 220 pontot elér.

A mozgásformánként elérendő minimális pontszám:

- a) állóképességi mozgásformák esetén 60 pont,
- b) kar és törzs erő-állóképességi mozgásformák esetén mozgásformánként 30–30 pont.”⁵

A FÁF követelményrendszere a következő tételekből állt össze:

Keringésrendszeri állóképesség	
44 éves korig	3200 m futás
45–49 év között	2000 m futás
Kar erő-állóképesség	
nők	karhajlítás térdelő fekvőtámaszban (2 perc)
férfiak	karhajlítás fekvőtámaszban (2 perc)
választható	húzódzkodás
Törzs erő-állóképesség	
nők	hanyatt fekvésből felülés (2 perc)
férfiak	

1. ábra Az Acélkocka Altisztképzési Rendszert (AAR) érintő fizikai kondicionális képességi követelmények, 2024 (Szerkesztette a szerző)

⁴ 9/2024. (VI. 28.) HM rendelet.

⁵ 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet 18. § (1).

Ha a honvéd huzamosabb ideig tartó, illetve maradandó egészségkárosodása következményeként a fizikai kondicionális képességi követelményeket nem képes teljesíteni, könnyített mozgásformák alkalmazását írhatják elő határozott időre, vagy véglegesen.⁶

50 év feletti kiképzendő nincs az Acélkocka állományában, illetve könnyített végrehajtást nem kellett eszközölni, így ezen feladatok bemutatása nem képezi a vizsgálat tárgyát.

1. táblázat FÁF-mozgásformák szélső értékei (ponttáblázat) (Szerkesztette a szerző)

		3200 m futás		Hanyatt fekvésből felülés		Fekvőtámasz/ térdelő fekvőtámasz		Húzódzkodás	
		max. 160 pont (perc:mp)	min. 60 pont (perc:mp)	max. 100 pont (db)	min. 30 pont (db)	max. 100 pont (db)	min. 30 pont (db)	max. 100 pont (db)	min. 30 pont (db)
Férfiak	< 25 év	13:30	19:32	90	25	70	14	20	9
	25–29 év	14:07	20:05	86	24	75	15	20	8
	30–34 év	14:32	20:30	82	22	70	14	18	7
	35–39 év	15:02	21:00	75	19	65	13	16	6
	40–44 év	15:42	21:35	65	15	60	12	14	5
Nők	< 25 év	15:20	20:45	90	25	70	14	16	8
	25–29 év	15:40	21:15	86	24	75	15	16	7
	30–34 év	16:05	22:00	82	22	70	14	14	6
	35–39 év	16:35	23:00	75	19	65	13	12	4
	40–44 év	17:23	24:10	65	15	60	12	10	4

A felvételi eljáráshoz szükséges fizikai alkalmassági vizsgálatok a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Repülőorvosi, Alkalmasságvizsgáló és Gyógyító Intézetben, Kecskeméten történnek. A megállapított értékek alapvetően tájékoztató jellegűek, de a felvételi eljárás során figyelembe veszik azokat. Minden bekerülő kiképzendőt a bevonulás hetében újra felmérnek, és ez lesz a hivatalos kiinduló adat. A felmérést az intézet vezetője határozza meg, és az általa kijelölt bizottság hajtja végre. Amennyiben az alapvető kritériumoknak nem felel meg a jelentkező, „fizikailag alkalmatlan” minősítést kap.

A mozgásformák és a hozzájuk tartozó értékelési ponthatárok életkor és nem szerint is differenciáltak. A legfiatalabb férfiaknak a 160 pont eléréséhez 04:15/1000 m kell futniuk 3200 méteres távon, ami relatíve nagy tempóval (14,1 km/h) futott, hosszú távú állóképességet feltételez. Ugyanezen korosztálynál az elvárt 60 minimum pont eléréséhez 6 perc 05 mp-es futótempó szükséges.

A 25 év alatti nőknél a legjobbaknak 4 perc 47 másodperces iram (12,5 km/h) kell, míg a minimális 60 pontért 6 perc 29 mp/1000 m. Fekvőtámaszban karhajlítás-nyújtást és hanyatt fekvésből felülést 2 percig kell végezni. Nőknél a karhajlítás-nyújtás esetében térdelő fekvőtámaszban történik a végrehajtás. A 2. ábrán foglaltam össze a mozgásformák minimális és maximális követelményrendszerét.

⁶ Uo. V. fejezet. Fizikai alkalmasság.

Ahhoz, hogy valaki a legjobbak közé kerüljön és a maximális 360 pontot elérje, kiváló kondicionális képességgel kell rendelkeznie. Az Acélkocka képzésben 220 pont a minimális elvárt pontszám.

AZ ACÉLKOCKA ALAP ALTISZTI KÉPZÉSBEN RÉSZT VEVŐKKEL SZEMBENI ELVÁRÁSOK

Ahhoz, hogy tudjuk, kire is lenne igazán szükség, fontos tisztázni, hogy valójában kiket értünk altisztek alatt. Mi az ő feladatuk, milyen képességekkel, kompetenciákkal kell rendelkezniük, miben kell példát mutatniuk, hogy hivatásukat a legmagasabb színvonalon tudják végezni.

Beosztása alapján minden altiszt vezető, függetlenül attól, hogy raj-, szakasz- vagy századparancsnoki feladatot lát el, vagy éppen támogatói/kiszolgálói területen tevékenykedik.

Az altiszti alapfelkészítés (AAF) célja felkészíteni az MH leendő altisztjeit a beosztásukból adódó megfelelő szintű vezetői tevékenységre, a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 24/2005. (IV. 30.) HM rendelet mellékletében meghatározott altiszti feladataikra, békeidőszakban és különleges jogrend időszakának bevezetése esetén, műveleti területen és nemzetközi környezetben egyaránt. Az AAF fő célkitűzése, hogy a leendő altisztekben kialakítsa a főbb személyes, társas, vezetői, illetve módszerkompetenciákat.⁷

A rajparancsnok feladatai:⁸

- gondoskodjon arról, hogy a raj beosztottjai mindenkor ismerjék, kinek mit kell tenni a készenlét fokozásakor, biztosítsa, hogy a raj végrehajtsa feladatait;
- az előjáró intézkedései szerint személyesen vezesse a raj kiképzését;
- raját közvetlenül, szóban és személyes példájával vezesse, világos, határozott parancsokat adjon, parancsainak végrehajtását ellenőrizze.

Természetesen ennél jóval több pont szerepel a meghatározott feladatok sorában, de most csak azokat emeltem ki, amelyekhez elengedhetetlen a személyes példamutatás. Ez az egyik legfontosabb erény, hiszen a „csapata” csak akkor tud felnézni rá és azonosulni vele. A hitelesség nemcsak a szakmaiságban, de külső jegyekben is megmutatkozik. Azt teszi, amit mond, és azt mondja, amit valóban hisz és tud. Ha egy vezető nem képes azokat a követelményeket teljesíteni, sőt esetenként túlteljesíteni, amiket az embereitől elvár, akkor nem jó vezető. Az Acélkocka-képzésben vezetőket képeznek, így a tanfolyam végén csak azokat a jelölteket avatják őrmesterré, akik minden tekintetben megfelelnek az elvárásoknak. A kiváló fizikai állapot a hitelesség és a példamutatás legfontosabb alappillére. A vezető fizikai felkészültsége nem csupán személyes erény, hanem közösségi érték is: motivációt ad, irányt mutat, és megerősíti a közös célokba vetette hitet. Ehhez elengedhetetlen a minimum 220 pont feletti FÁF-eredmény teljesítése a polgári életből érkező részéről. (Legénységi állományból érkezőknek 240 pont az elvárt minimum.)

A 10 hónapos Acélkocka képzés kizárólag a polgári életből érkező, 18–45 év közötti, legalább érettségivel rendelkező nők és férfiak számára meghirdetett képzés. Jelen tanfolyami rendszer 2019-ben váltotta az addigi 2 éves, iskolarendszerű, államilag elismert képzést.

⁷ Alap Altiszti Tanfolyam felépítése.

⁸ 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet I. fejezet 125. melléklet (részlet).

Az Acélkocka altiszti tanfolyam (AAT) négy szakaszból tevődik össze.

1. Egységes alapkiképzés (EAK) (10 hét)
2. Altiszti alapfelkészítés (AAF) (14 hét)
3. Szakmai felkészítés (ASZAF) (20–24 hét)
4. Altisztavatás (1 hét)

A megfelelő fizikai kondíció – legalább 220 pont – elérését az egységes alapkiképzés alatt kell megalapozni azoknál a kiképzendőknél, akik alacsonyabb pontszámmal érkeztek a képzésbe. Sajnálatos módon a fiatal generáció nem rendelkezik megfelelő fittségi mutatókkal, így nagyobb energiát kell fektetni a lemaradók felzárkóztatásába, mint a jók továbbfejlesztésébe. Azok a jelentkezők, akiknél a felvételi eljáráshoz szükséges fizikai felmérésen kiugróan alacsony – 100 pont alatti – eredményt mértek, nem nyernek felvételt a képzésbe. Ennek ellenére a mennyiségi kritériumnak köszönhetően nagy számban érkeznek 150 pont körüli pontszámokkal. Az ő felzárkóztatásuk fontos feladat a kiképzők számára. A kiképzők feladata, hogy minden kiképzendő fejlődését támogassák, függetlenül attól, hogy ki milyen szintről indul, így törekшенek egyforma intenzitással ösztönözni azokat, akiknek felzárkózásra van szükségük, illetve akik magasabb fizikai teljesítménnyel érkeztek. A cél a fejlődés, erősítve ezzel az egyént és a közösséget. A 14 hetes altiszti alapfelkészítést csak azok a kiképzendők kezdenek el, akik az egységes alapfelkészítés után minimum FÁF (F2 kategória) pontszámát teljesítik.⁹ Ennek megléte nélkül nem folytatható a képzés. A tapasztalat az, hogy bár gyenge fizikummal rendelkeznek a fiatalok, az egységes alapkiképzés elegendő ahhoz, hogy elérjék azt a szintet, amivel tovább tudnak lépni.

BELÉPŐ ÉS ZÁRÓ FÁF-EREDMÉNYEK ÖSSZEHAONLÍTÓ ELEMZÉSE

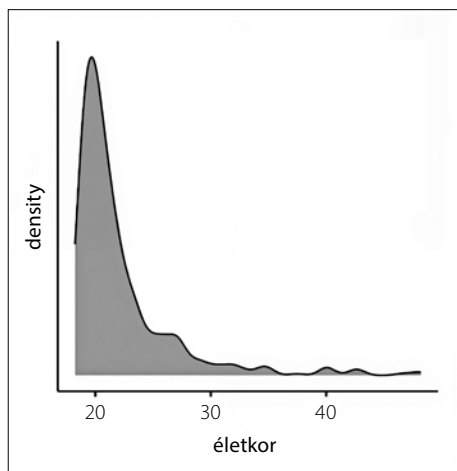
Az Acélkocka képzés elsősorban a fiatal generációt vonzza. (2. táblázat és 2. ábra) Átlagéletkor: 22,1 év. A bevonuló állomány 83%-a 25 év alatti, 34%-uk még nincs 20 éves; a 25–30 évesek 10%-át, a 30–35 évesek 4%-át, míg a 35 év felettiek 3%-át alkotják. A nők aránya 17%.

2. táblázat A bevonuló Acélkocka-állomány demográfiai adatai: 2022–2024

Nem	Korcsoport	N	Mean	SD	Minimum	Maximum
Férfi	25–29	41	26,90	1,26	25,09	29,46
	30–34	14	32,36	1,65	30,04	34,71
	35–39	4	38,73	2,24	35,37	39,93
	40–44	3	41,13	1,39	40,31	42,74
	45–49	1	48,15	NaN	48,15	48,15
	< 25 év	373	20,57	1,55	18,26	24,99

⁹ 444/2024 HVFK-intézkedés a 2021. évi CXL.törvény 18. § (1) bekezdése alapján, 3.3.9.

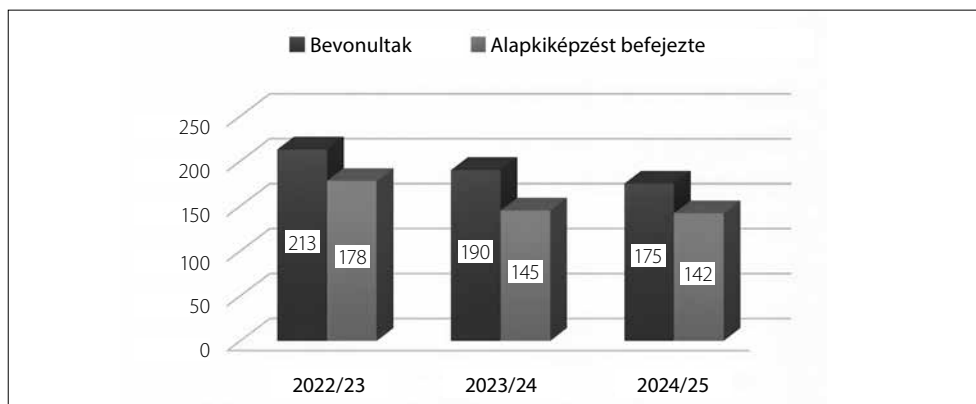
Nem	Korcsoport	N	Mean	SD	Minimum	Maximum
Nő	25–29	11	27,03	0,95	25,13	28,34
	30–34	5	32,13	1,85	30,41	34,90
	35–39	1	37,47	NaN	37,47	37,47
	40–44	3	52,57	0,44	42,18	43,04
	45–49	2	47,10	0,81	46,52	47,67
	< 25 év	78	20,70	1,70	18,33	24,97

2. ábra A demográfiai adatok grafikonos ábrázolása

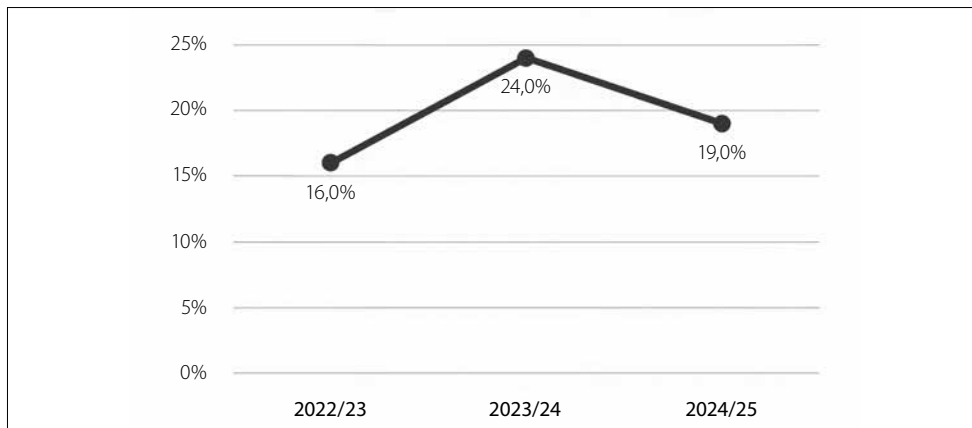
Minden év augusztusának végén történik a bevonulás a szentendrei MH Altishti Akadémiára. Az első hét szocializációja alatt már megtörténik az állomány fizikai felmérése. Az itt mért adatok tájékoztató jellegűek, egyrészt a kiképzői állomány, másrészt a kiképzendők felé. Az eredményekből már látni lehet a fejlesztésre szoruló területeket.

Jelen vizsgálat az elmúlt három évben az Acélkocka képzés keretében az alapkiképzést elkezdő bevonulók eredményeit tartalmazza.

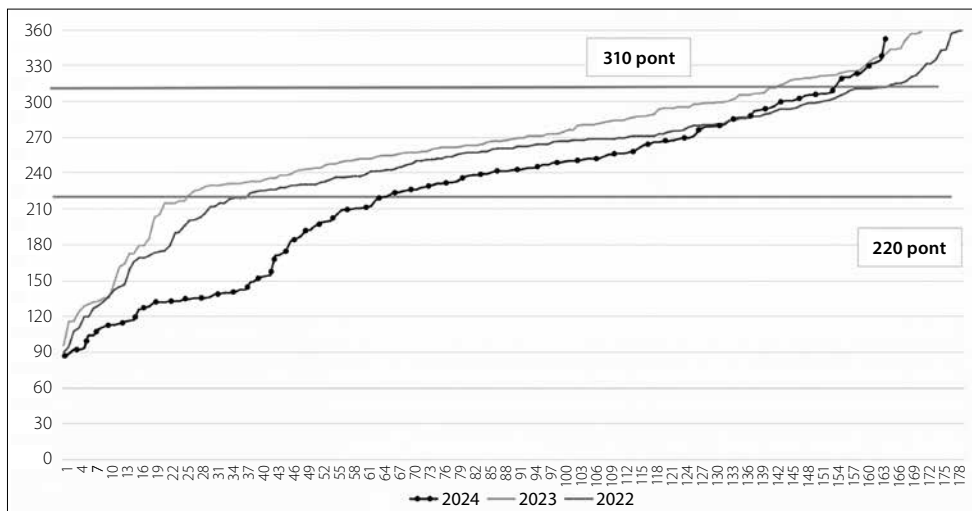
3. ábra Az Acélkocka képzés (az elmúlt 3 évben, a bevonulók és alapkiképzést befejezők száma)

A 3. ábra azok számát mutatja, akik az első fizikai felmérésen megjelentek, illetve eljutottak a 8–10 hetes alapképzés végéig, és a záró fizikai teszten is részt vettek.

4. ábra A lemorzsolódás aránya alapkiképzés alatt

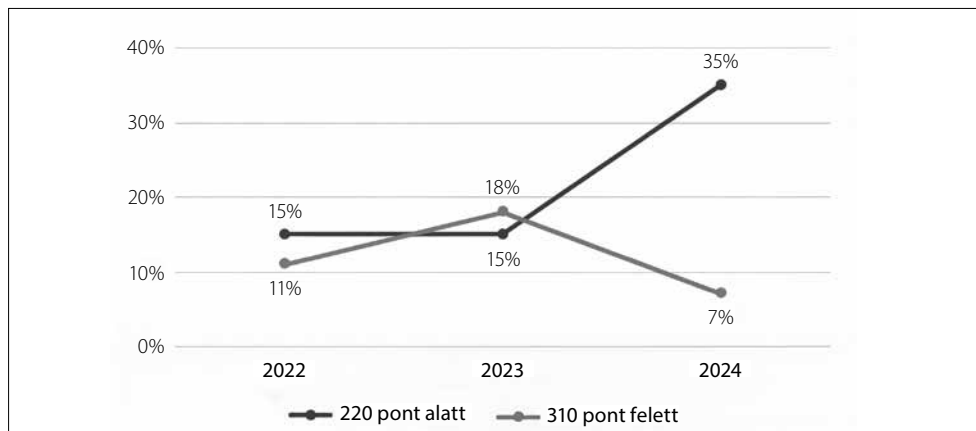
A 4. ábra a fluktuációt ábrázolja. Külön vizsgálom, hogy van-e összefüggés az alacsony FÁF-eredmény és a lemorzsolódás között. Vagyis azok adják-e fel leggyorsabban a képzést, akik nem elég erősek fizikálisan, vagy más tényezők állnak mögötte? (A kapcsolódó egyéb tényezőket nem vizsgálom, kizárólag a fizikai állapotot veszem górcső alá.)

5. ábra Az Acélkocka képzésben lévők bemeneti FÁF-eredményei (2022–2024-es adatok) (Szerkesztette a szerző)

Az 5. ábra jól mutatja, hogy nagy szórás van a legjobbak és a leggyengébbek között. A 220 pont azért fontos jelen kutatás szempontjából, mert az Acélkocka képzés esetén ez iránypontszám. Bár megjelenik a felvételi követelmények között is, de hangsúlyosan az AAF belépési kritériumánál válik élessé. Az elvárás, hogy már belépéskor rendelkezzen minden kiképzendő legalább

220 pontos minimum pontszámmal. Az előzetes kutatások is igazolják ezeket az eredményeket. Országné (2018; 2019) korábbi vizsgálatai szerint a felmért állomány 30-40%-a bevonuláskor éppen csak a minimálisan előírt pontszámot érte el a három fő mozgásformában. A realitás sajnos az, hogy a fiatalok egy része nincs felkészülve a kiképzés várható nehézségére (6. ábra).

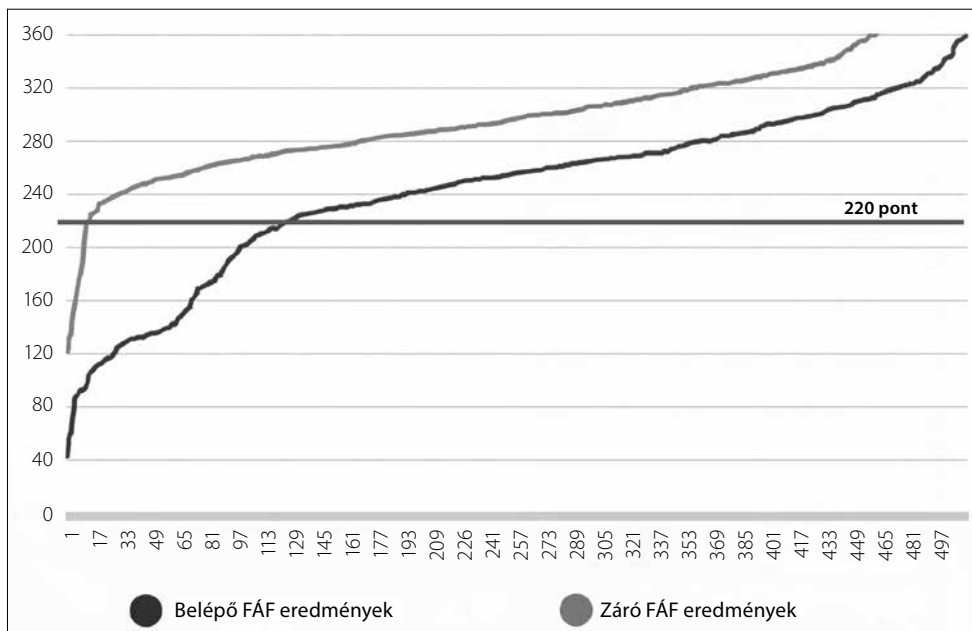

6. ábra A 220 pont alatt és a 310 pont felett teljesítő belépők %-os aránya (Szerkesztette a szerző)

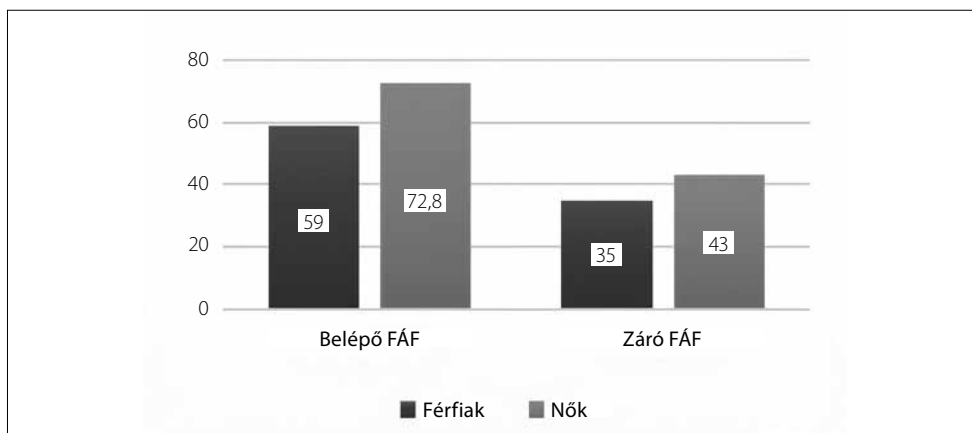
3. táblázat Az utolsó 3 év FÁF-adatai, különös tekintettel a 220 pont alatt és 310 pont felett teljesítőkre (Szerkesztette a szerző)

	2022/23	2023/24	2024/25	SUM
Átlag belépő FÁF-pontszám	249	262	218	243
EAK utáni átlag FÁF-pontszám	290	297	286	291
Átlag fejlődés	17%	13%	31%	20%
Belépő MÓDUSZ-adatok	268	261	252	
Kilépő MÓDUSZ-adatok	284	315	306	
220 pont alatt belépők száma	15%	15%	35%	21%
AAF FÁF kritériumát nem teljesítők aránya	4%	0,7%	4%	2,9%
310 pont feletti belépő száma	11%	18%	7%	12%
310 pont feletti záró FÁF száma	28%	37%	27%	31%

Az EAK eredményességét mutatja, hogy a végére szinte mindenki elérte az AAF belépési feltételeként állított 220 pontos megfelelt minősítést, illetve duplájára nőtt a kiváló eredményt elérők száma az alapkiképzés alatt az elmúlt 3 év összesített adatai alapján. (7. ábra) Mindössze 2,9% nem tudta teljesíteni a továbblépéshez szükséges minimum elvárást. Ők legénységi állományban folytatták tovább a katonai hivatásukat. F2 kategóriában kiváló minősítést a legalább 310 pontot elért altisztjelöltek kaphattak. Belépéskor 12% érte el ezt az „álomhatárt”, alapkiképzés után 31% tartozott ebbe a kategóriába. A 220 pont alatt teljesítők esetén a legnagyobb fejlődési mutató 46% volt. A teljes állományt tekintve 20%-os teljesítménynövekedés mutatható ki (lásd 3. táblázat).

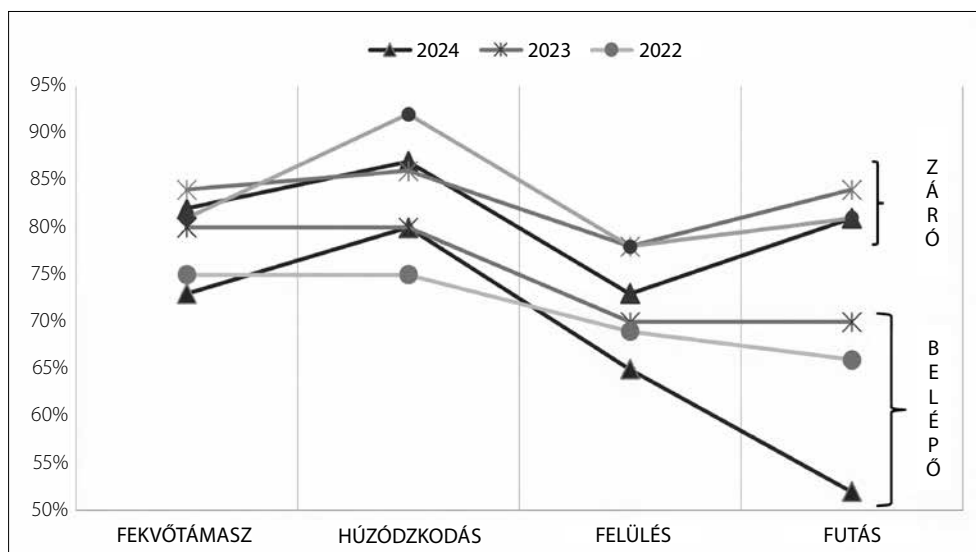
7. ábra A belépő és záró FÁF-eredmények fejlődésének diagramja

8. ábra Szórásértékek összehasonlítása nemek szerint összesített pontszámok alapján

Az átlagtól való eltérés vizsgálatánál a női minta eredményei szélesebb szórást mutatnak, mint férfitársaiké. Előbbieknél az átlagérték kevésbé reprezentatív, mivel sokan térnek el tőle, nagyobbak az egyéni különbségek (vannak határozottan gyenge és erős eredmények is). A férfiak sokkal egységesebbek. A záró eredménynél határozottan homogenizálódik az állomány (lásd 8. ábra).

A 2024-es adatok mind a bevonulók létszámában, mind a fizikai eredményekben negatív csúcsot döntöttek. A legnagyobb lemaradás az állóképességi futásnál tapasztalható. Az elért átlagos pontszámokat százalékos formában feltüntetve látható, hogy 2024-ben a maximálisan

9. ábra Belépő és záró FÁF-eredmények a civil területről érkezők esetén az Acélkocka képzésben. Összesített adat 2022–2024 (Szerkesztette a szerző)

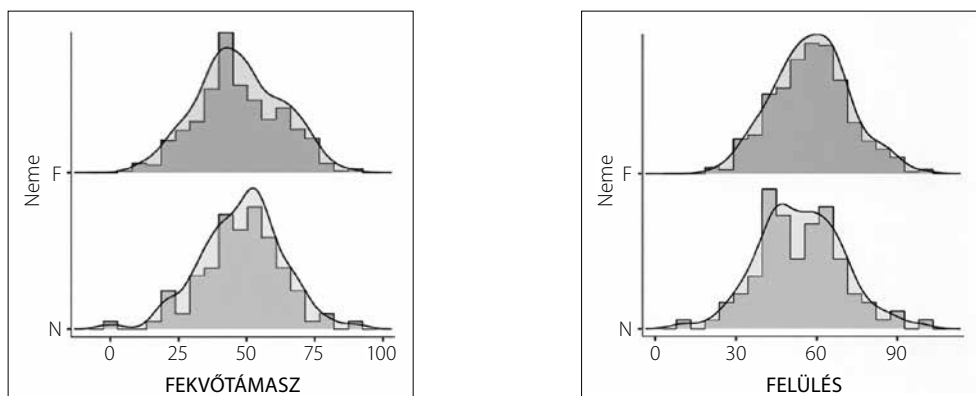
teljesíthető időeredménynek csak 52%-át érték el a bevonulók. Felülésben 65%, míg fekvőtámasznál 73%-os az átlagteljesítmény (lásd 9. ábra).

2024-ben került bevezetésre az úgynevezett szocializációs hét, mely a tényleges alapképzés előtti alapozó hétnek felel meg. Ebben az időszakban a kiképzendők kizárólag sportruházatban vesznek részt a foglalkozásokon, és a fő fókusz a fizikai felkészítésen van. A bevonult állomány napi 2-3 testnevelés-foglalkozáson vesz részt, ahol az erőfejlesztés mellett az állóképesség növelése a legfontosabb feladat (alakzatban történő futások, csoportos kül- és beltéri erőfejlesztő feladat-végrehajtások). Állandó mozgásformaként jelentkezik a kötélmászás, függeszkedés, húzódzkodás. A központi konditerem nyitvatartását sikerült 16 órától 20 óráig kitolni, így foglalkozások után az állomány egyénileg is használhatta azt. A célzott erő- és állóképesség-fejlesztés hatékonysága a 2024/25-ös tanfolyami évben már mérhető eredményekben is megmutatkozott. Az előző évekhez képest 13%-ról 31%-ra emelkedett az átlag fejlődési ráta. A jövőre nézve: megtartásra kerül a szocializációs hét, ami 2025-től már 2 hetet foglal magában, bízva abban, hogy a fokozatosság elvét betartva még többet fejlődhetnek katonáink. Az egyénre szabott módszertani foglalkozások még nem valósultak meg, így mindenki ugyanazt a terhelést kapja – ennek negatív következménye a sérülésekből adódó nagyszámú egészségügyi felmentés.

MOZGÁSFORMÁK SZERINTI ELEMZÉS

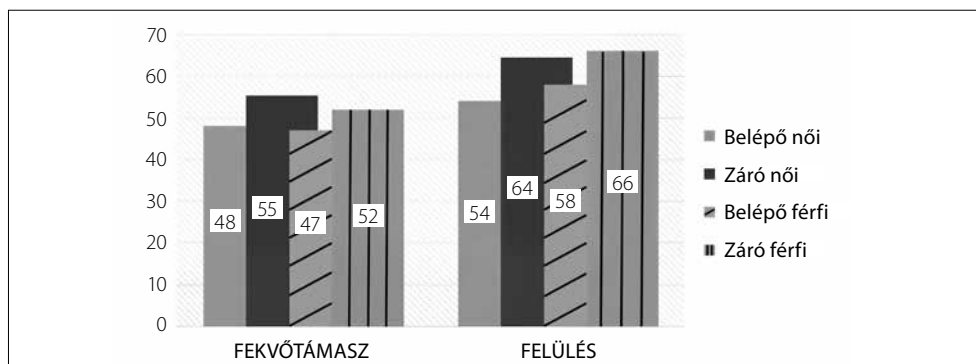
Vázizomzattereszt

A fekvőtámasz pontszámi eloszlásában látható, hogy a hölgyek a középső átlagszakaszban jobban teljesítenek, ám alacsonyabb pontértékkel is ők rendelkeznek. (A hölgyek esetén a fekvőtámasz könnyített, térdelő támaszban történik.) Felülés esetén fordítottan alakul a kép.

10. ábra A vízízomzattereszt felmért darabszámi eloszlása (Szerkesztette a szerző)

A férfiak esetén sokkal kiegyensúlyozottabb a teljesítmény, mint a nőknél, ám a maximális pontszám elérésében a nők arányaiban jobb eredményt érnek el. Az alapkiképzés alatti fejlődést a 11. ábra mutatja. A felmérések minden szegmensében folyamatos a fejlődés.

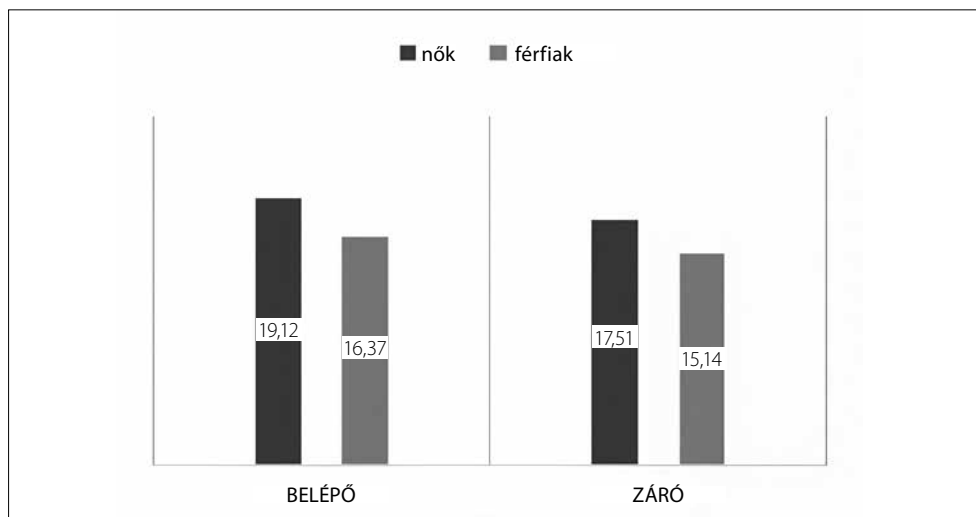

11. ábra Belépő és záró eredmények alakulása átlagos darabszám alapján

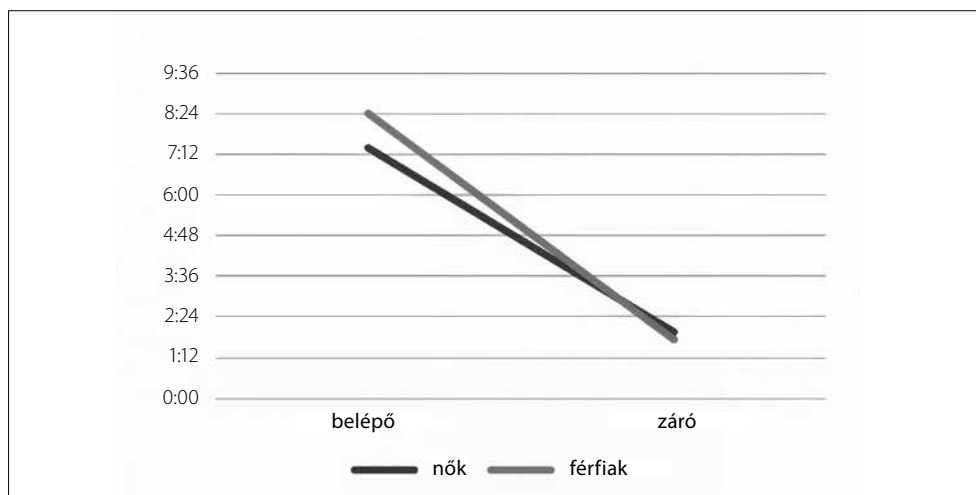
Az eredményekből jól látható, hogy a férfiak és a nők fejlődési mutatói – szórásértékei (fekvőtámasz esetén 15, míg felülésnél 14–16) – hasonló nagyságrendet képviselnek. Ezekben a mozgásformákban az egyéni eredmények csak mérsékeltet befolyásolják a vizsgált csoport átlagát.

Állóképességi teszt (3200 m futás)

Mint arról már tettem említést, az állóképességi teszttel boldogulnak legnehezebben a kiképzendők. A belépő FÁF-on a felmérték 12%-a nem érte el a minimum szintet. A záró futásnál ez az érték már csak 1,6%. Az állóképességi tesztnél a hölgyek 8,4%-os, míg a férfiak 7,5%-os javulást realizáltak. A szórásértékeknél is kizárólag azokat vizsgáltam, akik rendelkeztek belépő és záró eredménnyel is, vagyis időközben nem szereltek le. A belépő mérésnél mindkét nem esetében magas a szórás, vagyis nagyon eltérő eredmények születtek. A záró mérés során a szórás jelentősen csökkent, kiegyenlítődték a különbségek. Sőt, a nők esetében kisebb szórást

12. ábra Belépő és záró 3200 méteres futás átlagos időeredményei (perc/mp) (3 év vizsgált adatai)

13. ábra Belépő és záró 3200 méteres futás szórásértéke (Képzésben bent maradt 3 év vizsgált adatai)

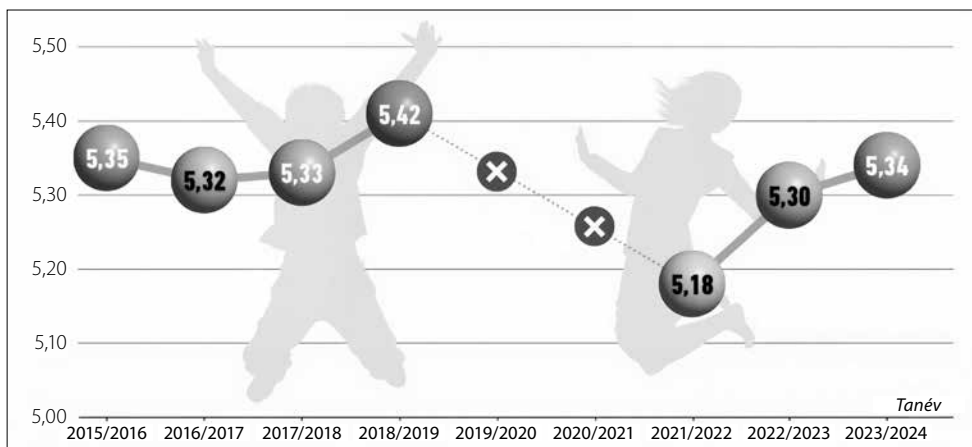
hozott az utolsó futás, mint férfi társaiknál, de tény, hogy a mért létszám 20,2%-át teszik ki. Az időeredmények javulásában a rendszeres testnevelés-foglalkozások mellett nagy szerepet játszott a 10 héten át alkalmazott magas intenzitású fizikai terhelés (menetgyakorlatok) is. Ez az „edzésforma” nem csupán a fizikai állóképességet növelte, hanem hozzájárult a pszichés és stresszkezelési képesség fejlődéséhez is. A környezeti feltételek változásai is fontos szerepet játszanak a javulásban. Az augusztusi hőség átvált kellemes őszi időjárásba, ami további könnyebbséget jelent a futóknak. A teljesítménynövekedés multifaktoriális hatások összessége.

A COVID-NETFIT-GYENGE FIZIKAI ÁLLAPOT ÖSSZEFÜGGÉSEI

Sokan felteszik a kérdést: hogyan lehetséges, hogy ennyire gyenge fizikai mutatókkal rendelkeznek a fiatalok. A képzésbe érkezők átlagéletkora 22,1 év. Közel 50%-uk 20 év alatti. Ezek a fiatalok a Covid-19 két évfolyamot is érintő iskolazárása alatt éppen középiskolai tanulmányaikat végezték. A 2019/2020-as tanév 2. félévében, illetve a 2020/2021-es tanév novemberétől május közepéig online oktatásra álltak át. Gyakorlatilag 1,5 éven keresztül nem voltak közösségben, nem tartottak számukra testnevelésórákat, de nagyon sok sportág esetében (a versenysport kivételével) a beltéri edzések is szüneteltek, félbeszakítva ezzel a bajnoki szezont. Sportolásra kizárólag otthon, házon, lakáson belül volt lehetőség. Ahol több generáció vagy iskolás testvér is lakott, ott vagy nem engedték, vagy hely- és időhiány miatt nehezen volt ez megoldható. A testnevelés-érettségik gyakorlati részét törölték, csak az elméleti vizsga volt megtartva. Ez további kérdéseket vetett fel a testkultúra szakokra és intézményekbe jelentkezők, továbbtanulók esetében is.

A NETFIT (Nemzeti Egységes Tanulói Fittségi Teszt) célja, hogy átfogó képet adjon a 10–18 év közötti fiatalok általános fizikai állapotáról. A NETFIT 4 fittségi profilban 9 mérés segítségével jellemzi a tanulók állóképességét, erejét, hajlékonyságát és testösszetételét. A mérések eredményei tesztől függően két, illetve három zónába kerülhetnek. Egészségzónába, fejlesztési zónába, fokozott fejlesztési zónába.

A Covid-19 ideje alatt nem volt lehetőség NETFIT-méréseket végezni. A lezárást követő első mérhető év a 2021/2022-es tanév volt, ahol az eredmények erős visszaesést mutattak. Soha előtte nem mértek olyan alacsony értéket, mint a kikényszerített 1,5 év otthon tartózkodás után. Ezen időszak inaktivitása egyértelműen látható és érzékelhető a mért eredményeken (14. ábra). A lassú javulás a mindennapos testnevelés újbóli megtartásával, az edzések újraindításával már kézzelfogható eredményt mutat. Sajnálatos módon a testtömegindex értékek voltak a legkritikusabbak.

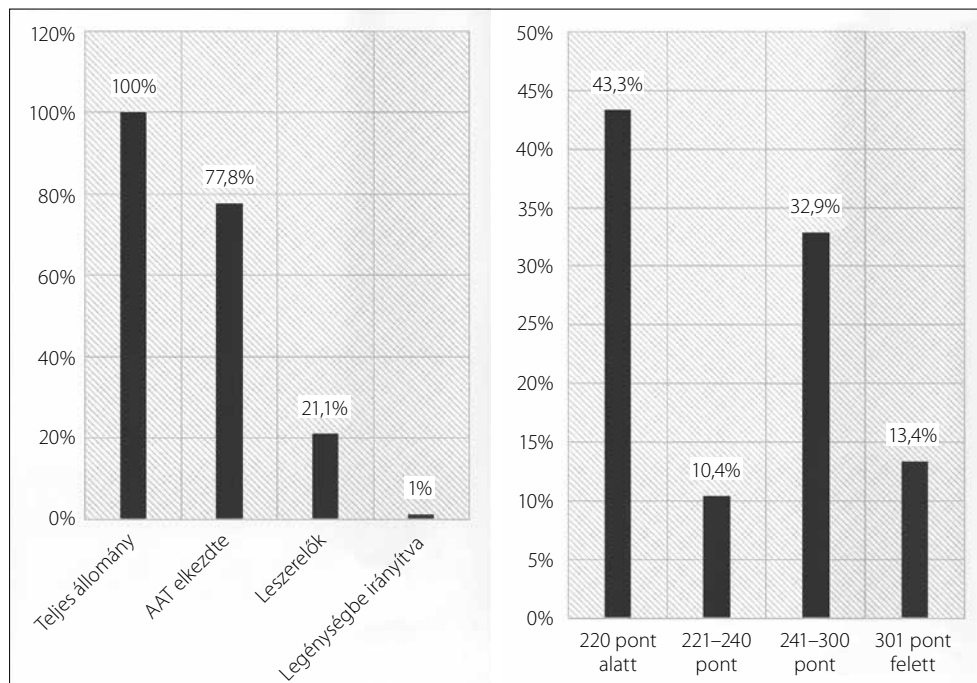
14. ábra Az országos átlagos intézményi fittségi index alakulás¹⁰

¹⁰ Forrás: Magyar Diáksport Szövetség (MDSZ).

Már a 2022-ben bevonult állomány is a pandémia miatti bezárások „áldozata”. A 2024-ben bevonultak 45%-át érintette középiskolai tanulmányaik során az online oktatás. A pandémia okozta lezárások, a testnevelésórak és a sportolási lehetőségek korlátozása, a fizikai inaktivitási krízis kritikus hatással volt a tanulók fittségi állapotára.¹¹ Ezek a rossz fizikai mutatók sajnos megjelentek a kiképzendőik teljesítményében is. A NETFIT-mérések esetén csak nagyon lassú javulás volt kimutatható. A gyenge NETFIT-eredmények kihatással vannak a beérkezők FÁF-eredményeire is, hiszen a középiskolások esetében az átlagnál is lassúbb fejlődés volt kimutatható. Ez némi magyarázatot ad a nagyarányú alacsony belépő FÁF-eredményekre.

A GYENGE FIZIKAI MUTATÓK ÉS A LESZERELÉS ÖSSZEFÜGGÉSEI

Joggal merül fel a feltételezés, hogy azért hagyják el a frissen bevonult fiataljaink a honvédség kötelékét, mert fizikálisan nem bírják a megpróbáltatásokat. Az elmúlt három év bevonult állományának 12,5%-a döntött – az alapkiképzés végéig – a leszerelés mellett, míg 2% a légénységi állományban folytatta. Az altiszti képzést elhagyók 11%-a nő, míg 89%-a férfi. (A bevonulók 17,5%-a nő.) Légénységi állományba azok az altisztjelöltek kerültek, akiknek nem sikerült a záró fizikai állapotfelmérése. A szabályozókban rögzítettek szerint csak azok mehetnek tovább az alapaltiszti tanfolyamra (AAT), akik az alapkiképzés végzetével legalább 240 pontos eredményt tudnak elérni a felmérésen. Az alapkiképzés vége előtt leszereltek 43%-a nem rendelkezett megfelelő FÁF-eredménnyel a következő szint belépési

15. ábra Az Acélkocka Altisztképzésből kilépők aránya alapkiképzés végéig (Szerkesztette a szerző)

16. ábra Elért FÁF-eredmények a leszerelők körében (Szerkesztette a szerző)

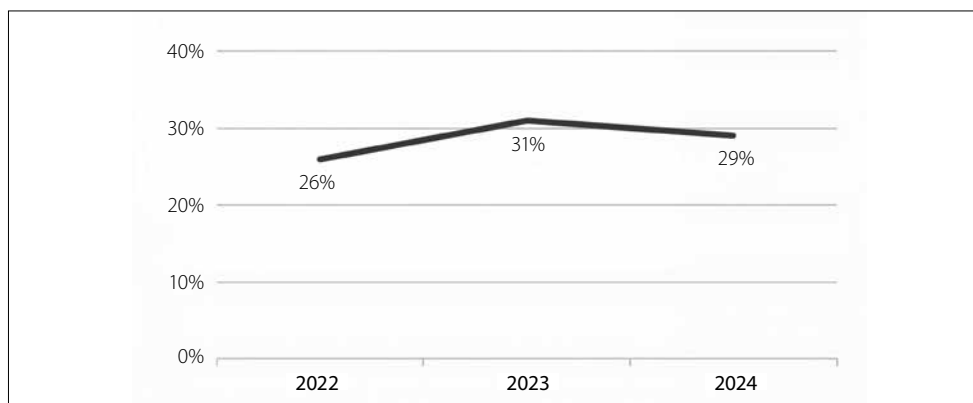
¹¹ Javulnak az iskolai fittségi eredmények, kimagaslik az Aktív Iskolák fejlődése. MDSZ 2025.

feltételeként. A további pályaelhagyók 10%-a 221–240 pont között, 33%-uk 241–300 pont között, míg 13%-uk 300 pont felett teljesített a bevonulás hetében (17–18. ábra). Ők azok, akik nem jutottak el a záró fizikai felmérésig, mert idő előtt leszereltek. A leszerelők közel fele gyenge fizikai mutatókkal érkezett, ami nagyban befolyásolja a pályaelhagyási motivációt. A leszerelés pillanatában személyes beszélgetés és kérdőív formájában nyilatkoznak arról, hogy mi szerepel a leszerelés hátterében. Szignifikánsan csak azoknál jelentkezik elsődleges leszerelési okként a nehéz fizikai terhelés, akik kimagaslóan alacsony eredményekkel érkeztek. Természetesen nem jelenthetjük ki egyértelműen, hogy kizárólag a gyenge fizikum a leszerelés oka, de összefüggés megfigyelhető.

Hasonló adatokkal már találkozhattunk Kovács (2006) vizsgálatánál¹². A 2008–2015 közötti időszak fluktuációja 12–15% között volt, melynek hátterében főként az állóképességi futás eredménytelensége állt.

A SÉRÜLÉSEK ÉS A FIZIKAI KONDÍCIÓ ÖSSZEFÜGGÉSEI

Az elmúlt 3 év vizsgálata során az alakulat egészségügyi intézményét számtalan esetben és indokkal keresték fel az alistsztjelöltek az alapképzés alatt. 2023-ban közel 280, 2024-ben 217 alkalommal jelentkeztek különböző egészségügyi problémákkal. Az esetek egy része helyben volt orvosolható, 32%-nál további szakrendelési vizsgálat volt szükséges. A leggyakrabban diagnosztizált sérülések: ficam, húzódás, ízületi gyulladás, megfázás, vírusos tünetek. A 17. ábrán látható az elmúlt 3 évben a „kiskocka”-képzésből leszerelők aránya, akiknél a távozás mögött valamilyen egészségügyi okok álltak.

17. ábra Egészségügyi felmentéssel leszereltek aránya az összes leszerelőhöz viszonyítva (Szerkesztette a szerző)

Molloy és munkatársai 2012-es tanulmányukban amerikai újoncokat vizsgáltak. A gyenge fizikai állapot és a képzésből adódó sérülések, illetve a lemorzsolódás összefüggéseit vizsgálták. A gyengébb fizikai állapotban lévők sérülési aránya 2-3-szor volt magasabb, mint azon társaiké, akik jobb erőnlétben érkeztek a képzésbe.¹³ Megoldásként javasolták a célzott megelőző beavatkozásokat (fokozatos terhelés, sérülésmegelőző programok, előzetes felkészítés). Knapik

¹² Kovács 2006.

¹³ Molloy et al. 2012.

(2006) úgynevezett „Fitness-Assessment Program” bevezetésével csökkentette a fluktuációt 18%-ról 8%-ra, míg a sérülések aránya 25%-kal mérséklődött az alapkiképzés végéig.¹⁴ (A program egy előzetes, 4–8 hetes felkészítés azok számára, akik nem érték el a minimális szintet.)

ÖSSZEGRZÉS

A kutatás eredményei, valamint a hazai és nemzetközi szakirodalom is egyértelműen igazolja, hogy a polgári életből érkező fiatalok fizikai állapota gyakran elmarad a minimálisan elvárttól. A kutatások arra is rámutatnak, hogy nemcsak a lemorzsolódás kockázatát növeli, hanem a sérülések előfordulását is. A teljes állományt tekintve azonban a fizikai felmérés eredményei jelentős mértékben fejlődnek a 8, illetve 10 hetes alapkiképzés során. A képzés intenzív és célzott felépítése lehetővé teszi, hogy a bevonultak döntő többsége sikeresen teljesítse a fizikai állapotfelmérést. A pozitív tendencia a szocializációs „ráhangolás” hétnek, a kiképzői állomány felkészültségének, másrészt a résztvevők motivációjának és kitartásának köszönhető. A vizsgálat rámutat arra is, hogy a társadalmi háttér és a pandémia időszakában tapasztalt mozgásszegény életmód kedvezőtlenül hatott a fiatalok fizikai teljesítőképességére, ennek ellenére a katonai környezetben biztosított következetes és fokozatos terhelés ellensúlyozza a korábbi hiányosságokat. Összességében megállapítható, hogy az Acélkocka képzés nemcsak a minimálisan elvárt követelmények teljesítését biztosítja, hanem hozzájárul a hosszú távon is fenntartható fizikai, mentális és pszichés állóképesség megalapozásához. A tapasztalatok alapján indokolt lehet a képzés során alkalmazott módszertan további erősítése és a civil szféra felől érkező jelentkezők előzetes felkészítésének ösztönzése – akár célzott felkészítése –, hiszen ezzel a lemorzsolódás aránya is tovább csökkenthető.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 9/2024. (VI. 28.) HM rendelet a hivatásos és a szerződéses katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmassági követelmények és ellenőrzésük keretszabályairól. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2024-9-20-15> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 10.)
- 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2015-10-20-15> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 10.)
- 12/1997. (V. 16.) HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonák egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról. Jogkódex. https://jogkodex.hu/jsz/1997_12_hm_rendelet_6135144 (Letöltés időpontja: 2025. 09. 12.)
- 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról. Jogtár. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500024.hm> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 12.)
- A Honvéd Vezérkar főnökének 444/2024. HVFK intézkedése a 2021. évi CXL. törvény 18 (1) bekezdése alapján.
- Alap Altiszti Tanfolyam felépítése. Magyar Honvédség Altiszti Akadémia, 2025. mhaa.honvedseg.hu (Letöltés időpontja: 2025. 09. 15.)
- Knapik, Joseph J. et al.: *Increasing the physical fitness of low-fit recruits before basic combat training: Evaluation of Fitness, Injuries, and Training Outcomes*. Military Medicine, Vol. 171, 2006/1., 45–54. <https://doi.org/10.7205/MILMED.171.1.45> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 12.)

¹⁴ Knapik et al. 2006.

- Dr. Kovács Péter: *A fizikai alkalmasság vizsgálatának tapasztalatai a Magyar Honvédségben 1998 és 2005 között*. Honvédorvos, 58. évf. 2006/1–2., 89–102. https://epa.oszk.hu/04900/04906/00164/pdf/EPA04906_honvedorvos_2006_1-2_089-102.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 09. 12.)
- Molloy, Joseph M. et al.: *Physical training injuries and interventions for military recruits*. Military Medicine, Vol. 177, 2012/5., 553–558. <https://doi.org/10.7205/MILMED-D-11-00329> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 12.)
- Németh Márton Sándor: *A NATO-val együtt készülünk Magyarország minden négyzetcenti-méterének a megvédésére*. Index, 2024. 05. 16. <https://index.hu/belfold/2024/05/16/szalay-bobroviczky-kristof-borondi-gabor-magyar-honvedseg-hadero-honvedelem-katonak-beszerzesek-vedelmiipar/> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 12.)
- Országné Faragó Éva: *A fizikaialkalmasság-vizsgálatok szabályzóinak áttekintése a változások tükrében*. Honvédségi Szemle, 146. évf. 2018/4., 79–88. https://real.mtak.hu/124936/1/HSZ_2018_146_4_Orszagne_Farago_Eva.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 09. 12.)
- Országné Faragó Éva: *A Magyar Honvédség állománya fizikaialkalmasság-vizsgálatainak kutatásában alkalmazható matematikai statisztikai módszerek*. Honvédségi Szemle, 146. évf. 2018/2., 88–100. <https://real.mtak.hu/124875> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 12.)

Kazareczki Noémi

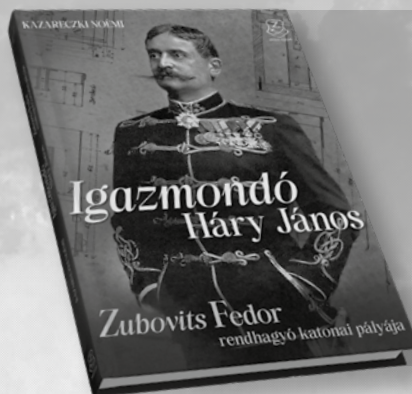
Igazmondó Hány János

Zubovits Fedor rendhagyó katonai pályája

Zubovits Fedor (1846–1920) sokoldalú és legendás személyiség volt: katona, haditudósító, vadász, sportember, feltaláló, diplomata, publicista, megyei tisztségviselő és a 19. század utolsó párbajhőseinek egyike.

2024
keménytáblás
176 oldal

3200,-

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér utca 14.) **25% kedvezménnyel** vásárolható meg.

Rozs Bálint:

„CSAK A ZÖLD ACÉL LEHET A-CÉL?“, AVAGY AZ EU ZÖLDÍTÉSI SZABÁLYOZÁSAINAK HATÁSA AZ EURÓPAI ACÉLIPARRA A FEGYVERKEZÉSI VERSENY KONTEXTUSÁN KERESZTÜL

DOI: 10.35926/HSZ.2025.6.6

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző tanulmányában az acél mint a modern fegyverrendszerek nélkülözhetetlen strukturális alapanyaga hadiipari szerepét vizsgálja. Rámutat, hogy az acélipari kapacitások nem csupán gazdasági, hanem stratégiai jelentőséggel is bírnak a katonai ellenálló képesség fenntartásában. Ezen kontextusban elemzi az Európai Unió dekarbonizációs derogációit (ETS, CBAM), amelyek a zöld átállás révén jelentősen szűkítették az acélgyártás mozgásterét. Vizsgálata fő célja volt, hogy feltárja azt a láthatatlan stratégiai dilemmát, amely a dekarbonizációs törekvések és a védelmi képességek fenntartásának követelményei között húzódik.

KULCSSZAVAK: hadiipari ellátási láncok, háborús gazdaság, Oroszországi Föderáció, zöld acél

A SZERZŐRŐL:

Rozs Bálint, az NKE HHK Katonai Műszaki Doktori Iskola hallgatója (ORCID: 0009-0005-5080-2225; MTMT: 10089537)

BEVEZETÉS

Az elmúlt években az Európai Unió olyan ambiciózus klímapolitikai célkitűzéseket határozott meg, amelyek érdemben befolyásolják a nagy energaintenzitású iparágak, például az acélgyártás alapvető működését és jövőbeli versenyképességét. Az Európai Zöld Megállapodás,¹ valamint a „Fit for 55”² jogszabálysomag keretében az EU vállalta, hogy 2030-ig legalább 55%-kal csökkenti az üvegházhatású gázkibocsátását az 1990-es bázisévhez képest, 2050-re pedig eléri a teljes klímasemlegességet. Ennek részeként jelentősen szigorodtak az ipari kibocsátáshoz kapcsolódó előírások. Az Európai Unió kibocsátáskereskedelmi rendszerének keretében (Emission Trading Scheme, a továbbiakban ETS) fokozatosan emelkednek az ún. szén-dioxid-árak, továbbá az EU bevezeti a szén-dioxid-vámként ismert karbonhatár-mechanizmust (Carbon Border Adjustment Mechanism, a továbbiakban CBAM) is. Ez utóbbi karbonintenzitástól függő többletköltséget ró a nagy kibocsátású termékek, különösen az acél importjára. Bár célja a dekarbonizáció, az intézkedés jelentős alkalmazkodást követel meg az európai nehézipartól. Az acél stratégiai jelentőségű hadiipari alapanyag, hiszen nélkülözhetetlen a páncélozott harcjárművek, a hadihajók és az egyéb fegyverrendszerek

¹ Az európai zöld megállapodás... 2019.

² „Irány az 55%!”... 2021.

gyártásában. Ugyanakkor az acélgyártás a legnagyobb szén-dioxid-intenzitású ágazatok közé tartozik, ezért különösen érzékeny az emelkedő karbonárakra és a szigorodó környezetvédelmi normákra. A zöldhidrogén-alapú kohászat és az elektromos ívkemencék hosszabb távon fenntarthatóbb termelést hozhatnak, rövid távon viszont kapacitásszűkülés, költség-növekedés és ellátási bizonytalanságok jelentkezhetnek a hadiiparban.

Ezzel párhuzamosan a nemzetközi térben egy új fegyverkezési verseny van kibontakozóban. A Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) adatai szerint 2024-ben a globális katonai kiadások elérték a 2,72 billió dollárt, ami mintegy 9,4%-os növekedést jelent az előző évhez képest. Ez a legnagyobb évi emelkedés a hidegháború végétől számítva. Európában az átlagot meghaladó, mintegy 17%-os növekedés volt megfigyelhető a katonai kiadások esetében.³ Az orosz–ukrán háború rávilágított a hadiipari, különösen a nehézipari kapacitások stratégiai jelentőségére, hiszen a harcéri veszteségek pótlása jelentős acélmenynyiséget, illetve acélgyártókapacitást igényel. Az EU tagállamai növekvő védelmi kiadásokkal igyekeznek pótolni a békeidőben lecsökkent/kimerült készleteket, ám e törekvéseket veszélyezteti a leépülő ipari háttér. Egy elhúzódó konfliktus és a fegyverkezési verseny fokozódása mellett kérdéses, hogy az európai acélipar a zöld átállás követelményeinek betartásával hosszú távon képes-e biztosítani a védelmi szektor alapanyagigényeit.⁴

Nemzetközi összehasonlításban az európai iparpolitika és szabályozás élesen eltér a nagyhatalmak gyakorlatától. Az Oroszországi Föderáció (a továbbiakban Oroszország) acéliparra továbbra is fosszilis energiára épül, és kevésbé korlátozzák környezetvédelmi előírások, ami rövid távon versenyelőnyt jelenthet a hadiipari utánpótlásban. Az Amerikai Egyesült Államok (a továbbiakban Egyesült Államok) az Inflation Reduction Act (inflációcsökkentési törvény) és más célzott iparpolitikai ösztönzők révén egyszerre támogatja a nehézipart és a kibocsátáscsökkentést, miközben a Buy American⁵ elv biztosítja az alapanyag-ellátás elsődlegességét. A Trump-adminisztráció várhatóan tovább enyhíti majd azokat a környezetvédelmi és dekarbonizációs előírásokat, amelyek már eddig is kevésbé voltak szigorúak az európai szabályozási keretekhez képest.

Kína adja a globális acéltermelés közel felét, amit jelentős állami támogatásokkal tart fenn.⁶ A belső kereslet alacsony szintje túlermelési kockázatot hordoz, ugyanakkor az állami mechanizmusok mesterségesen alacsonyan tartják az acél árát. Peking vállalása szerint 2030-ra kívánja elérni a szén-dioxid-kibocsátás tetőzését, 2060-ra pedig a karbonsemlegességet, ugyanakkor az acél- és hadiipari termelés jelenleg csupán minimális környezeti szabályozás mellett működik.⁷ Ez az aszimmetria rávilágít arra, hogy az iparpolitikai döntéshozatal és a nyersanyag-stratégiák terén az Európai Unió és versenytársai, különösen Kína és Oroszország eltérő kompromisszumokkal kénytelenek szembenézni a zöld átmenetben.

A tanulmány célja az acél hadiipari stratégiai alapanyagként betöltött szerepének rendszerszintű vizsgálata, különös tekintettel az Európai Unió klímapolitikai szabályozásainak acéliparra gyakorolt hatásaira. A kutatás azt elemzi, miként tartható fenn az európai acélgyártás versenyképessége a zöld átmenet és egy esetleges fegyverkezési verseny kereszteződésében, valamint hogyan egyeztethetők össze a klímacélok a védelmi ipar fenntartható

³ Reuters, 2025.

⁴ Industry bets on clean... 2024.

⁵ Buy American elv: Minden olyan projekt esetén, amely szövetségi támogatást kap, törekedni kell az amerikai alapanyagok használatára, különösen az acél és egyéb fémipari termékek esetében.

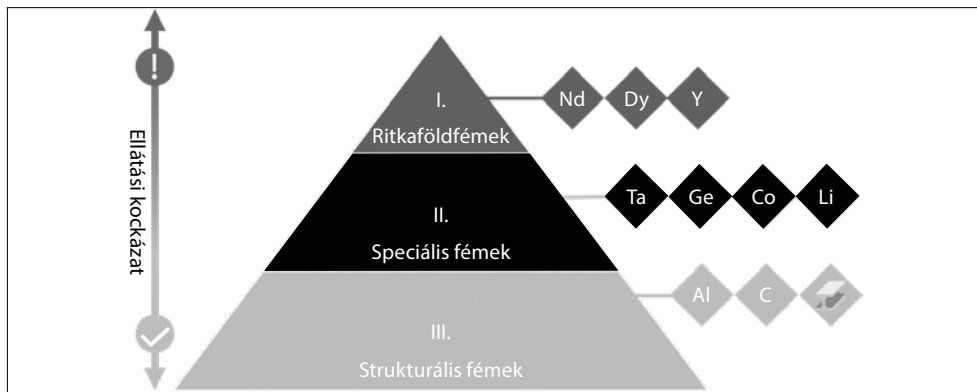
⁶ Bickenbach et al. 2024, 214–221.

⁷ China's 2024 Crude Steel... 2025.

működésének követelményeivel. Demonstratív jelleggel egy hipotetikus veszteségkosár pótlási költségeit is összevetem a zöld acél és a hagyományos szénacél európai és orosz árszintjei alapján, rávilágítva azokra a strukturális és szabályozási tényezőkre, amelyek korlátozhatják az Európai Unió védelmi iparának válaszképességét.

A STRATÉGIAI JELENTŐSÉGŰ NYERSANYAGOK SZEREPE A MODERN HADIIPARBAN

A hadiipari szempontból kritikusnak tekintett nyersanyagok alapvetően három fő csoportba sorolhatók, ahogy az 1. ábrán is látható.

1. ábra A hadiipari szempontból kritikus nyersanyagok osztályozása (Szerkesztette a szerző)⁸

A piramis csúcsán elhelyezkedő első csoportba olyan ritkaföldfémek tartoznak, mint például a *neodímium* (Nd), *diszprózium* (Dy), de az átmeneti fémek közé sorolható *ittrium* (Y) is, amelyek elsősorban elektronikai rendszerekben kapnak szerepet.⁹ A második kategóriát az energiatárolási célokra használt speciális fémek alkotják, úgymint a *tantál* (Ta), *germánium* (Ge), *kobalt* (Co) vagy a *lítium* (Li), amelyek jellemzően akkumulátorokba és különféle meghajtórendszerekbe kerülnek.¹⁰ Bár jelen tanulmány elsősorban az acéliparra fókuszál, az említett kritikus fontosságú nyersanyagok szintén kulcsszerepet játszanak a modern haditechnikában. Ezen elemek többsége nélkülözhetetlen a precíziós fegyverek, a radarok, valamint fejlett repülőgépek és tengeralattjárók vezérlő- és hajtásrendszereiben. Számos nyugati kutató foglalkozik az ide kapcsolódó függőségi kockázatokkal, különösen annak fényében, hogy a globális ellátási láncok erősen koncentráltak.¹¹ A harmadik csoport alapanyagai jellemzően a tömeggyártott katonai platformok vázszerkezetét, burkolatát alkotják. Ide tartozik az alumínium, a grafit, valamint az acél.¹²

A hadiipari nyersanyagok közül az acélnak sajátos szerepe van. Bár nem tartozik a legmagasabb ellátási kockázatú anyagok közé, azonban stratégiai jelentősége mégis kiemelkedő a hadiiparban. Az acél szinte valamennyi katonai eszköz gyártásának alapvető anyagát

⁸ Girardi et al. 2023.

⁹ Uo. 6–7.

¹⁰ Uo. 8–10.

¹¹ Turner 2025, 289–293.

¹² Girardi et al. 2023: i. m. 5–6.

képezi, legyen szó páncélozott harcjárművekről, hadihajókról, tengeralattjárókról vagy tűzérési rendszerekről. Szerkezeti alapanyagként az acél biztosítja az eszközök mechanikai integritását és védelmi képességét, különösen a kinetikus hatásokkal szemben. Az acél nélkül elképzelhetetlen a hadiipar működése, mivel alapvető szerepet tölt be a legtöbb hagyományos katonai platform szerkezeti és páncélozási megoldásaiban.¹³ Ebből következik, hogy egy nemzet acéliparának mérete és kapacitásai nem csupán gazdasági jelentőséggel bírnak, hanem közvetlenül meghatározzák annak katonai képességeit is. Az acélipar tehát nem egyszerűen egy nyersanyagtermelő ágazat, hanem egy olyan stratégiai kapacitás, amely a fegyveres konfliktusokra való felkészülés, az eszközpótlás és a katonai ellenálló képesség egyik kulcstényezője. Az acél rendelkezésre állása és ipari feldolgozási képességei végső soron befolyásolhatják egy ország fegyveres érdekérvényesítő képességét, valamint annak nemzetközi biztonságpolitikai megítélését is.

A történelem különösen szemléletes példával szolgál a második világháború időszakából. A Pearl Harbor elleni japán támadást követően az Egyesült Államok gyorsan mozgósította ipari kapacitásait, melynek középpontjában az acélipar állt. A U.S. Steel jelentős mértékben bővítette termelését: új kohókat és gyártóüzemeket létesített, visszahívta a nyugdíjas munkavállalókat, valamint újraindította a korábban elavultnak ítélt gyártóberendezéseket. Ennek eredményeként 1945-re az Egyesült Államok a világ nyersvastermelésének 67%-át, az acéltermelésének pedig 72%-át állította elő.¹⁴

AZ ACÉL ALKALMAZÁSA A FEGYVERGYÁRTÁSBAN

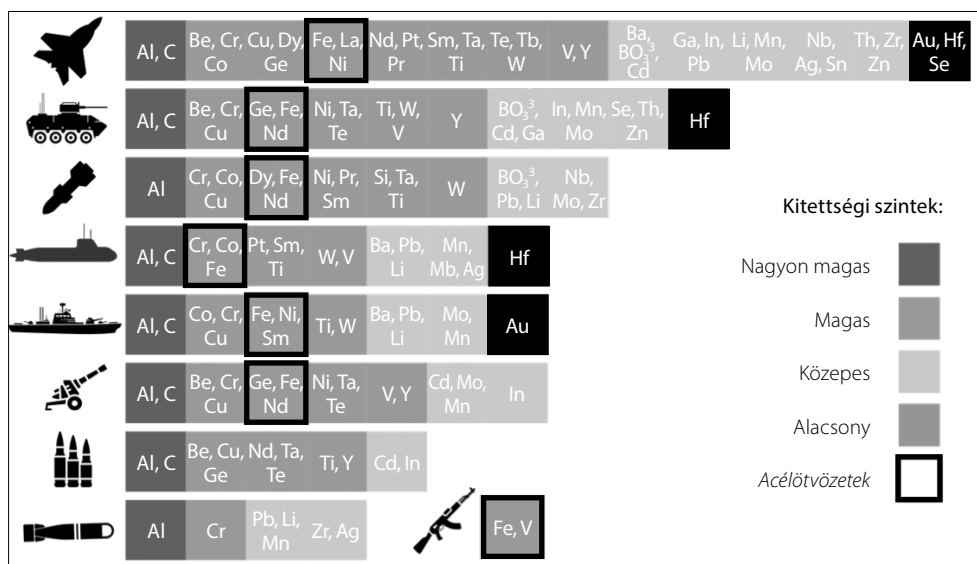
Az acél a védelmi iparban az egyik legsokoldalúbban alkalmazott, esszenciális jelentőségű alapanyag, amely mindhárom haderőnem eszközei esetében nélkülözhetetlen. A 2. ábrán megjelenítettem néhány, a modern hadviselés szempontjából meghatározó eszközt és a hozzájuk rendelt kritikus fontosságú nyersanyagokat.

A szárazföldi eszközök körében a harckocsik, gyalogsági harcjárművek (IFV/APC), illetve a vontatott és önjáró tűzérési rendszerek strukturális és páncélozott elemeinek előállításához használnak acélötvözeteket. Az acél alapvető szerepet játszik a rendszeresített harcjárművek fegyverzeti és vázszerkezeti elemeiben, valamint a kézfegyverek gyártásában. A haditengerészet haditechnikai rendszereiben a hadihajók és tengeralattjárók hajószerkezeteinek elsődleges alapanyaga, továbbá nélkülözhetetlen a hajtáslánc mechanikus elemeiben, például a tengelyekben és hajócsavarokban. A légierőnél elsősorban a repülőgépek és helikopterek futóműveiben, teherhordó szerkezeti elemeiben és bizonyos elektronikai komponensek burkolataiban jelenik meg. Emellett a kiszolgáló létesítmények és radarrendszerek építésében is kulcsszerepet tölt be.

Am a vizsgált források esetében ellentmondás figyelhető meg. Az 1. ábra szerint az acél nem tartozik a kiemelt ellátásbiztonsági kockázattal rendelkező nyersanyagok közé, a 2. ábra viszont azt mutatja, hogy a kilenc vizsgált haditechnikai eszközből hét esetében magas kitettségi kockázat áll fenn. Ez azzal magyarázható, hogy az acél termelése globálisan diverzifikált, ugyanakkor Kína jelentős piaci részesedése befolyásolási potenciált biztosít számára. Az eszközosztályok szintjén ugyanakkor nyilvánvalóvá válik a strukturális jelleg,

¹³ Uo. 15–21.

¹⁴ Documenting the Wartime Effort...

2. ábra A hadiipari szempontból kritikus nyersanyagok osztályozása (Szerkesztette a szerző)¹⁵

hiszen acél, grafit vagy alumínium nélkül még csökkentett technológiai tartalommal sem állíthatók elő a szükséges rendszerek. A geopolitikai feszültségek, például a vámintézkedések vagy a Kínával és Oroszországgal fennálló konfliktusok a globális ellátási láncokon keresztül komoly destabilizáló hatást gyakorolhatnak a hadiipari termelésre. Az acélgyártás magas energiaigénye további kockázatot hordoz, különösen az Európai Unió szigorodó környezetvédelmi és klímapolitikai szabályozási környezetében, amely hosszabb távon az európai acélipar versenyképességét is gyengítheti.

AZ EU ACÉLIPARÁNAK HELYZETE ÉS SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZETE

Az acélipar az Európai Unió ipari gazdaságának egyik meghatározó alappillére, elég csak a nagy jogelődre, az Európai Szén- és Acélközösségre (ESZAK) gondolni. A patinás iparág ugyanakkor jelentős kihívásokkal néz szembe napjainkban, aminek fő oka a kontinens ambíciós decarbonizációs törekvése. Az ágazat az uniós szén-dioxid-kibocsátás egyik legnagyobb forrása, hiszen az acélgyártás évente körülbelül 221 millió tonna CO₂ kibocsátásáért felelős egymaga, ami az EU teljes kibocsátásának 5%-át jelenti, a teljes ipari kibocsátásnak pedig mintegy egynegyedét teszi ki.¹⁶

A termelési volumeneket tekintve az EU a globális acéltermelés harmadik legnagyobb szereplője Kína és India után. 2023-ban a közösség körülbelül 126 millió tonna acélt állított elő, amely a világ össztermelésének mintegy 6,8%-át jelentette. Ám az EU acélgyártása 2018 óta hanyatlóban van. A 2018-as bázisévhez viszonyítva mára mintegy 34 millió tonnával csökkent az éves termelés. Ez önmagában még nem feltétlenül utalna mély strukturális problémákra, ám az import aránya ezzel párhuzamosan évről évre magasabb értékeket vesz

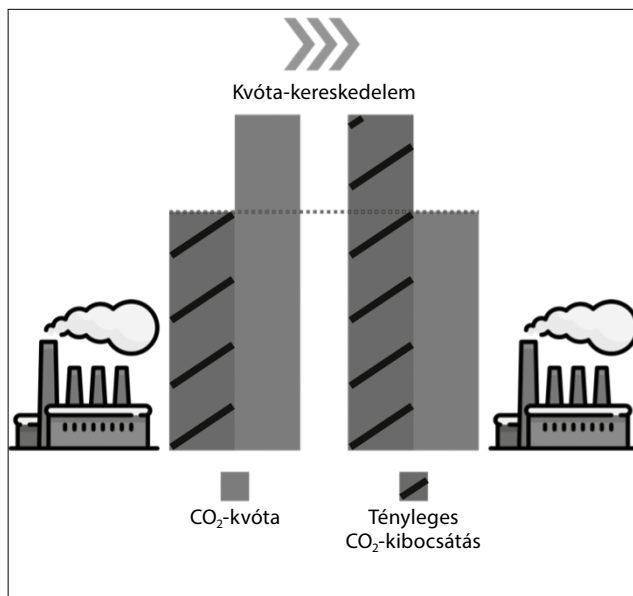
¹⁵ Girardi et al. 2023: i. m.

¹⁶ Joint Research Centre, 2022.

fel (jelenleg már a belső kereslet mintegy negyedét teszi ki). A kedvezőtlen számok okán az EU-nak elkerülhetetlenül végre kellett hajtania a szerkezeti átalakításokat, amelyeket a növekvő globális túlkínálat is megalapozott.¹⁷ A közösség nehéziparának újragondolása a zöld átállás jegyében kezdődött el, amelynek fő célja az iparág kibocsátáscsökkentése, a zöld acélra történő irányváltása volt.

A FIT FOR 55, AZ ETS ÉS A CBAM HATÁSAI

A 2019-ben elfogadott Fit for 55¹⁸ egy átfogó jogi csomag volt az EU részéről, amelyben a közösség vállalta, hogy a jogszabályait a 2030-as kibocsátáscsökkentési célhoz igazítja. Az acéliparra nézve ez a csomag több szempontból is rendkívül lényegesnek tekinthető. A meghatározott kibocsátáscsökkentési célszámok elérésének egyik legfontosabb eszköze az ún. ETS lett, ami már 2005 óta formálódott. Az ETS egy szén-dioxid-árázó mechanizmus, amely minden, az acéltermelés során keletkező CO₂ tonnájára egy meghatározott árat szab, ezáltal pénzügyi „ösztönzést” teremt a kibocsátás csökkentése érdekében. Az ETS egy kapukereskedelmi rendszer, amely összességében egy kibocsátási kvótát állapít meg minden energiaintenzív iparág számára. Ennek megfelelően osztja ki az engedélyeket, amelyeket a vállalatoknak minden kibocsátott tonna CO₂ után fel kell mutatniuk. Annak elkerülése érdekében, hogy a szennyező, de stratégiai fontosságú iparágak ne lehetetlenüljenek el, ingyenes kvótákat határozott meg a közösség a rendszer bevezetésétől számítva. Ezen kiosztott engedélyek egyik legnagyobb haszonélvezője volt az európai acélipar, így a legtöbb üzemnek a meghatározott kibocsátási szintig nem kellett külön engedélyt megvásárolnia. 2008 és 2019 között az EU ingyenes kvótákat osztott az acélipar számára a teljes kibocsátás mintegy

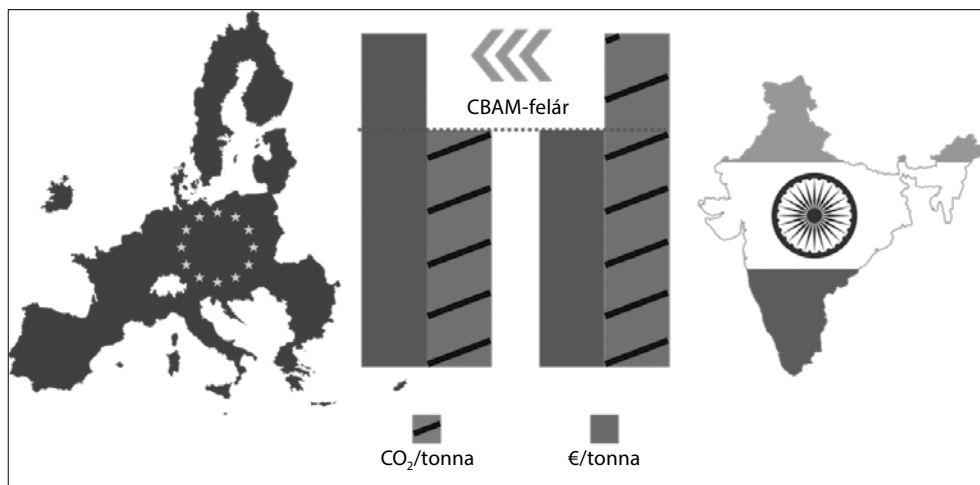
3. ábra Az ETS kvóta-kereskedelem működése (Szerkesztette a szerző)

¹⁷ Eurofer, 2024.

¹⁸ „Irány az 55%!”... 2021: i. m.

95%-áig, ami részben megvédte az iparágat a karbonköltségtől, sőt lehetőséget biztosított a fennmaradó engedélyek kereskedelmére, ahogy azt a 3. ábrán szemléltetem. Bár ezen kitétel csökkentette az ETS hatását, az uniós acél CO₂-kibocsátása az elmúlt évtizedben közel állandó maradt (220 millió tonna CO₂ évente). A Fit for 55 csomaghoz kapcsolódó reformok ezt a status quót változtatták meg.

A „szennyező fizet” elvre épülő, immár módosított kvótarendszer olyan szabályozási eszközzé alakult, amely ösztönözheti az energiaintenzív iparágak szereplőit a dekarbonizációs lépések megtételére. Ez az acélvállalatok szempontjából azt jelenti, hogy drasztikusan csökkenteniük kell a kibocsátásukat, vagy több szén-dioxid-kvótát kell vásárolniuk, ami adó formájában tovább emeli a költségeiket. A 2026 és 2034 közötti időszakban évente körülbelül 10%-os csökkentés várható az ingyenesen kiosztott acélipari kvóták számában, így 2034-re az acélüzemeknek minden kibocsátásuk után meg kell vásárolniuk az engedélyeket. Ezzel párhuzamosan pedig elindult az ún. karbonhatár-mechanizmus,¹⁹ amelynek célja az „egyenlő” versenyfeltételek megteremtése. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az EU az importált acél árába is beépítette a CO₂-felárat, azaz nem lesz mód a szennyezőbb, de költséghatékonyabb indiai, kínai vagy török üzemekből alacsonyabb áron megvásárolni a szükséges acélt. Technikailag ez egy vámmechanizmus, ami 2023 és 2025 között még csak teszt jelleggel üzemel, azaz az importőröknek ekkor még csak adatszolgáltatási kötelezettsége van arra vonatkozóan, hogy az általuk importált acélárut milyen kibocsátási paraméterekkel gyártják, ahogy az a 4. ábrán is látható.

4. ábra A CBAM működése (Szerkesztette a szerző)

Bár az európai zöld átállási törekvések megalapozottsága nem vitatható, a költséges technológiai beruházások kikényszerítése olyan globális versenyhelyzetben, ahol a legtöbb szereplő eltérő normák szerint működik, a versenyképesség romlását eredményezheti. A probléma különösen éles, mivel a globális fegyverkezési ciklus felfutó szakaszban van, és ezzel párhuzamosan nő az acél iránti kereslet a védelmi szektorban. Így kettős nyomás alá kerülnek:

¹⁹ Az (EU) 2023/956 rendelete... 2023, 52.

- egyrészt azok a hadiipari gyártók, amelyek számára kulcsfontosságú a nagy mennyiségben, megfelelő minőségben és versenyképes áron elérhető acél,
- másrészt maguk az acélipari szereplők, amelyek kritikus beszállítóként működnek a stratégiai iparágakban.

Továbbá a globális kereskedelmi-politikai környezet is destabilizálódni látszik, amit az új Trump-kormányzat bejelentett vámpolitikai nyomásgyakorlása is alátámaszt.²⁰

A FENNTARTHATÓ ACÉLGYÁRTÁS ÉS NEHÉZIPAR DEKARBONIZÁCIÓJÁNAK KORLÁTAI

A „zöld acél” mint koncepció az acélgyártás dekarbonizációjának egyik kulcsszava lett az elmúlt években, azonban a fenntarthatóságra vonatkozó ígéretek mögött gyakran súlyos technológiai, gazdasági és geopolitikai korlátok húzódnak meg, amelyeket a politikai diskurzus hajlamos figyelmen kívül hagyni. A leggyakrabban hivatkozott alternatíva, a hidrogénalapú redukció (H-DRI) technológia elviekben valóban jelentős CO₂-kibocsátás-csökkentést tehet lehetővé, azonban ennek megvalósítása jelenleg rendkívül magas energiaigénnyel jár.²¹ Egy tonna zöld acél előállításához kb. 61 kg zöld hidrogén szükséges, amelynek előállítása mintegy 2800 kWh megújuló villamos energiát igényel, ami többszöröse a hagyományos elektromos ívkemencék energiafelhasználásának.²² Szakértői becslések szerint a zöld acél előállítása jelenleg lényegesen költségesebb a hagyományos, szénalapú acélgyártás költség szintjénél, akár 60–100%-kal is meghaladja azt, ami komoly gazdasági akadályt jelent a technológia széles körű elterjedése előtt.²³ Továbbá megemlítendő a skálázás problémája. A jelenlegi költség- és energiabecslések jellemzően pilot projektekből származnak, ezért a nagy volumenű gyártás, valamint a hidrogén előállításához, tárolásához és szállításához szükséges kapacitások kiépítése jóval magasabb beruházási és működtetési költségeket feltételez. Ez jelentősen korlátozza a technológia versenyképességét a globális acélpiacon, különösen úgy, hogy Kína és India továbbra is széntüzelésű kohók dominanciájára épít, karbonárazás nélkül.

A költségek mellett pedig egy egyre látványosabb technológiai probléma is kezd kibontakozni. A teljesen zöld gyártásra való áttérés nemcsak új kohászati technológiák kifejlesztését, hanem a teljes energiarendszer átalakítását is megkövetelné. Európa megújuló kapacitásai még a jelenlegi fogyasztási szinteket sem képesek minden esetben fedezni, ahogy ezt az Ibériai-félszigeten történt példátlan áramszünet is bebizonyította.²⁴ Ha még inkább megpróbáljuk elektrifikálni a nehézipari folyamatainkat, élen az acélgyártással, az súlyos ellátásbiztonsági kockázatot hordozhat magában. Ha gázüzemű erőművek segítségével próbáljuk meg áthidalni a problémát, akkor pedig a zöld célok elérése válik kérdésessé, nem beszélve a költségekről, amit a gáz világszintű áremelkedése indukálhat.

Összességében tehát a zöld acél nem csodaszer, hanem egy olyan hosszú távú megoldás, amely csak globális koordinációval, jelentős állami támogatásokkal és ipari szintű innovációval válhat valóban fenntarthatóvá. Ezzel szemben a jelenlegi retorika sokszor figyelmen

²⁰ Baynham 2025.

²¹ Iron and Steel Technology... 2020, 138–139.

²² Industrial Transformation 2050... 2019, 78.

²³ Hoffmann et al. 2020.

²⁴ Spain suffered multiple power incidents... 2025.

kívül hagyja az anyag- és energiamérleget, valamint a stratégiai kockázatokat. Intő jel lehet az ArcelorMittalnak, a világ második legnagyobb acélipari gyártójának tavalyi bejelentése, amely szerint elhalsztja európai zöldacél-beruházásait. A vállalat döntését az Európai Unió szabályozási bizonytalanságával, a szén-dioxid-kibocsátási határmechanizmus gyengeségével és a kínai acélimport okozta piaci nyomással indokolta.²⁵ Ha a kontinens mindenáron ragaszkodik nehéziparának zöldítéséhez, az hosszú távon nemcsak további versenyhátrányt idézhet elő, hanem súlyosan alááshatja az európai önvédelmi képességek visszaépítésének folyamatát is.

A GLOBÁLIS ACÉLGYÁRTÁS ALAKULÁSA

Az acélgyártás alakulásának mélyebb megértéséhez az *Our World in Data*²⁶ által közzétett nyers adatokat vettem alapul, amelyek lehetőséget nyújtanak a hosszú távú globális trendek vizsgálatára. Az adatokat a 6. ábra szemlélteti, amely a legfontosabb acélpiaci szereplők teljesítményét mutatja be, különös tekintettel az Európai Unióra, az Egyesült Államokra, Oroszországra és Kínára. Az EU esetében a jelenlegi, 27 tagállamból álló közösség aggregált adatait vettem figyelembe, ugyanakkor a 2000-es évek eleji statisztikák még a keleti bővítések előtti összetételt tükrözik. A 2000 és 2023 közötti időszakban a globális acéltermelés jelentősen nőtt: 2000-ben körülbelül 850 millió tonna volt, 2023-ra pedig megközelítette az 1900 millió tonnát. A növekedés döntő részét Kína adta, amely 2000-ben még marginális szereplőnek számított, 2010-re azonban már vezető globális termelővé vált, és 2020-ra a világ acéltermelésének több mint felét biztosította.

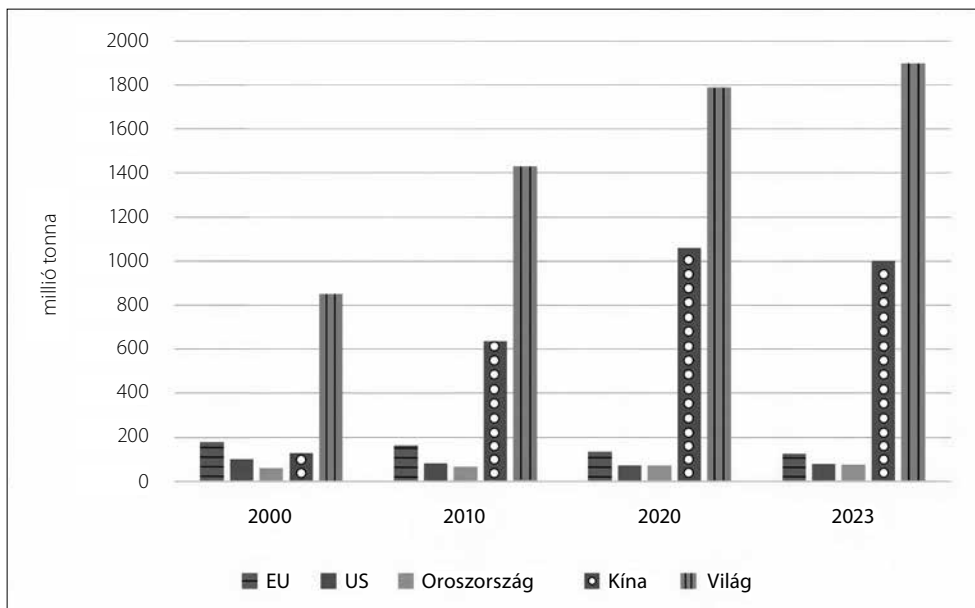
Az Európai Unió és az Egyesült Államok acélgyártása az elmúlt két évtizedben stagnált vagy csökkent. Az EU termelése 2000 után mérséklődött, majd 2020-ra és 2023-ra látványosan visszaesett. Az amerikai acélipar termelése szintén folyamatosan csökkent az ipari szerkezetváltás és a külpiaci versenyképességi gondok miatt. Oroszországban a kilencvenes évek válságát fokozatos növekedés követte, 2010-re helyreállt a termelés, majd 2020-ig stabilizálódott. A 2023-as adatok még nem jelzik egyértelműen a hadiipari mobilizáció hatásait, de a fegyverkezési igények jövőbeli hatása vizsgálatra érdemes. Kína előretörését az államilag vezérelt iparpolitika, a nagyszabású infrastrukturális fejlesztések és az exportra építő kapacitásbővítés tette lehetővé, így a globális termelési súlypont Ázsiába tolódott. Ez a nyugati országok számára komoly versenyképességi kihívásokat jelent a szigorodó környezetvédelmi szabályozások és a dekarbonizációs célok mellett.

Az ázsiai dominancia valódi súlyát az EUROFER²⁷ (2024) friss elemzése mutatja be a legélesebben, amely szerint a világ acéltermelésének mintegy 73,76%-a már Ázsiában koncentrálódik. Ez a földrajzi koncentráció nem csupán a kínai, hanem az indiai, a dél-koreai és a délkelet-ázsiai kapacitások robusztus bővülésének is köszönhető. Ezzel szemben Európa részesedése globális szinten 13,8%-ra zsugorodott, ám ez a szám önmagában félrevezető lehet: az EUROFER adatai szerint ugyanis ebbe a kategóriába sorolták Ukrajna és a Független Államok Közössége (Commonwealth of Independent States, CIS) tagországainak termelését is, amelyek politikai és gazdasági értelemben is egyre inkább „kívül” esnek az európai

²⁵ No business case for... 2025.

²⁶ Our World in Data – Steel production, 1943 to 2023.

²⁷ EUROFER 2024: i. m. 14.

5. ábra A globális acéltermelés alakulása (Szerkesztette a szerző)²⁸

integrációs térségen. Így az EU tényleges részesedése az acélgyártásban még alacsonyabb lehet, különösen, ha figyelembe vesszük a geopolitikai szakadások hatását az értékláncokra és a kapacitáskooperációra.

Ez a statisztikai torzulás az európai acélipar részesedésének túlbecsüléséhez vezet, és új aspektusból világít rá a nyugati ipar stratégiai kihívásaira. A mutatók mögötti valóság azt mutatja, hogy az Európai Unió iparpolitikai mozgástere folyamatosan szűkül. Az ágazat egyszerre szenved a globális versenynyomástól, amelyet az alacsony költségű, tömegtermelésre építő ázsiai kínálat erősít, valamint a belső zöld átállásból fakadó költségektől, amelyeket csak részben enyhítenek a derogációk és kompenzációs mechanizmusok. Az EU által bevezetett kettős teher következtében az európai acélipar súlyos válságba került, amely akár egy rendszerszintű ellehetetlenülés előszobája is lehet. Ebben a kontextusban a „nyugati tömb” acélipara, beleértve az EU-t és az Egyesült Államokat, egzisztenciális válságot él át, ahol a túlélés már nemcsak gazdasági, hanem stratégiai kérdés is.

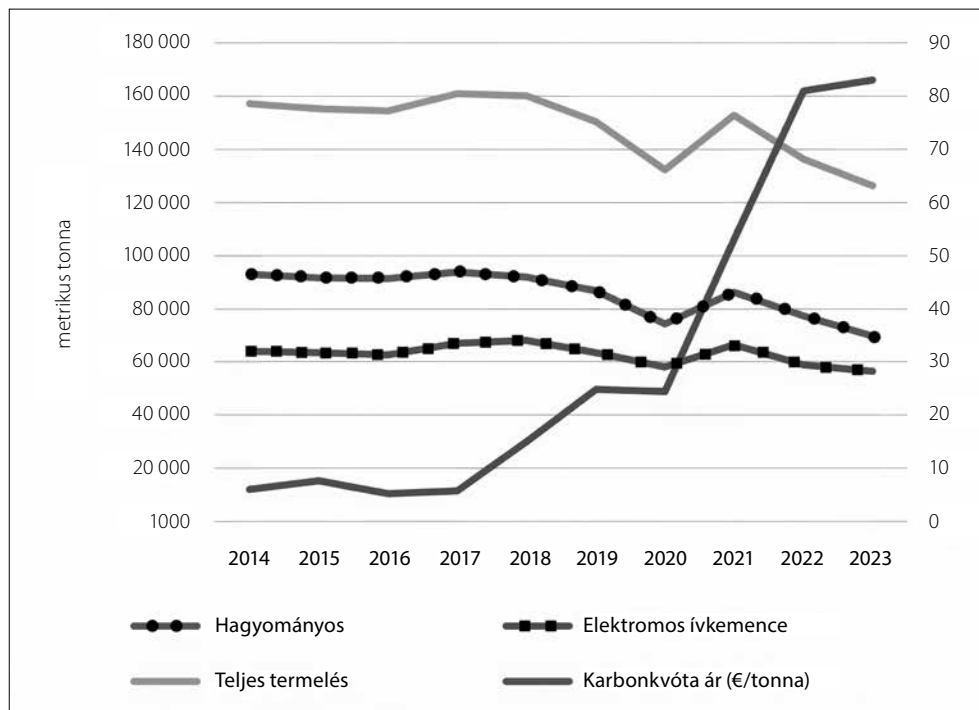
EURÓPAI KITEKINTÉS A DEKARBONIZÁCIÓ ÁRNYÉKÁBAN

Az európai acélgyártás helyzetét illetően az EUROFER²⁹ által közölt adatok különösen aggasztó tendenciára hívják fel a figyelmet. Figyelemre méltó, hogy a termelés tartós visszaesése éppen a Fit for 55 csomagról szóló tárgyalásokkal egy időben válik először egyértelműen láthatóvá. Bár a 2020-as évek elejét meghatározó Covid-19 világjárvány jelentős mértékben hozzájárult a kedvezőtlen folyamatokhoz. Az európai acéltermelés csökkenése

²⁸ Our World in Data – Steel production, 1943 to 2023: i. m.

²⁹ EUROFER 2024: i. m. 17.

már meghaladja a válságidőszak hatásait. Az európai acéltermelés tartós és strukturális jelleggel esik vissza egy olyan időszakban, amikor az uniós kibocsátáskereskedelmi rendszer (ETS³⁰) szigorítása önmagában még nem indokolná az iparág ekkora mértékű hanyatlását, hiszen az acélipar még bőséges ingyenes kvótát kapott.

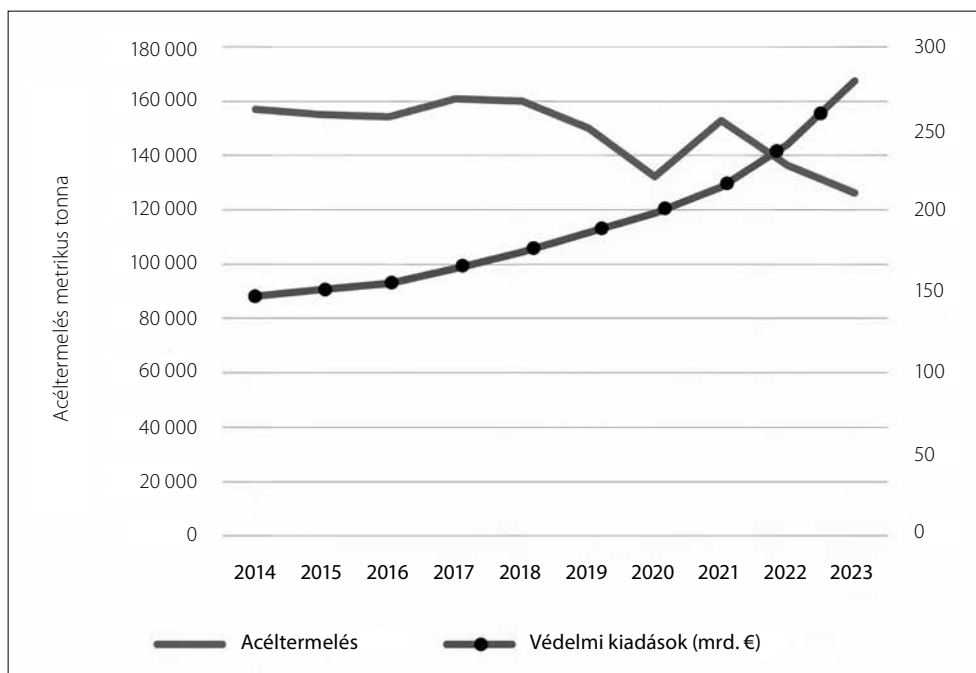

6. ábra Az európai acéltermelés alakulása³¹

A hagyományos nagyolvasztós és az elektromos ívkemencés eljárások egyaránt csökkenő vagy stagnáló trendet jeleznek. Ez arra utal, hogy a folyamat nem pusztán technológiai preferenciák átrendeződéséből, hanem mélyebb gazdasági és szabályozási tényezőkből fakad. A zöld átállás eddigi ösztönzői valójában inkább a termelési kapacitások leépítésére hatottak, miközben a derogációk sokáig kíméletesek voltak a nehéziparral, benne az acéliparral. Ha a jelenlegi trend folytatódik, az európai acéltermelés az évtized végére akár 30 százalékkal is csökkenhet. Az uniós klímapolitikai szigorítások, különösen az ETS és a CBAM, tovább gyorsíthatják a visszaesést, amely így a mostani prognózisokat is meghaladhatja. Bár a CBAM elméletileg kedvezhet a belső gyártás fennmaradásának, egyúttal jelentős kínálati szűkösséget idézhet elő az európai piacokon.

³⁰ EU Carbon Permits... 2025.

³¹ EUROFER REPORT 2024: i. m.

7. ábra Az európai acéltermelés³² és védelmi kiadások³³ paradoxona

Az acélárak emelkedése közvetlenül növeli a haditechnikai eszközök előállítási költségeit, ami különösen kritikus egy olyan időszakban, amikor regionális és globális szinten is felfutóban vannak a hadiipari beruházások. A 6. ábra jól mutatja az európai fegyverkezés ezzel kapcsolatos ellentmondásait. Reális forgatókönyv, hogy egyes államok a védelmi képességek gyors növelése érdekében inkább késztermékek importjára támaszkodnak, ami nem az európai ipar bázisán zajló fegyverkezést eredményezne. Ez nemcsak hatalmas költségekkel terhelné az uniós költségvetéseket, hanem hosszabb távon a kontinens stratégiai autonómiáját is gyengítené.

ANYAGHÁBORÚS ACÉLKÖLTSÉGEK

A 2022 februárjában kezdődő orosz–ukrán háború során az orosz haderő súlyos haditechnikai veszteségeket szenvedett el. Az Oryx OSINT³⁴ adatbázis alapján több mint 20 ezer harcjárművet veszített el az orosz fél, ami példátlan a modern háborúk történetében, ám intő jel lehet a jövőre nézve. Annak meghatározására, hogy az acélköltségek és -előállítás szintjén ez pontosan mit jelentene, létrehoztam egy hipotetikus „háborús” kosarat, amelybe az 5 meghatározó elvesztett eszköztípust helyeztem el, megjelölve azok tömegét.³⁵

³² Uo.

³³ Defence Data Portal – Aggregated Data 2014–2023.

³⁴ Attack On Europe... 2025.

³⁵ T-72B3 Russia Russian... 2025.

- Harckocsi (T-72B3) /46 tonna
- Páncélozott harcjármű (BMP-2) /14,3 tonna
- Általános célú gépjármű/teherautó (Ural-4320) /11,5 tonna
- Tüzérségi rendszer (2S19 Msta-S) /42 tonna
- Légvédelmi rendszer (9K33 Osa) /18 tonna

A háború első három évére vetítve a veszteségek a következőképpen alakultak a megjelölt típusbontásban az Oryx adatai szerint:

- T-72B3 – 2520 egység
- BMP-2 – 4680 egység
- Ural-4320 – 5625 egység
- 2S19 Msta-S – 930 egység
- 9K33 Osa – 465 egység

Az intenzitás hullámváza ellenére a demonstratív számításhoz a harci veszteségeket éves bontásban egyenlően osztottam el. Az így kapott veszteségi egységeket acélban számoltam, feltételezve, hogy az érintett eszközök tömegének legnagyobb része acélötvözet. Az éves acélszükséglet így körülbelül 98 320 tonna, három év alatt összesen mintegy 294 960 tonna, vagyis hasonló intenzitású konfliktus esetén ekkora acélmennyiséget kellene legyártani a veszteségek pótlásához.

A pótlási költségeket három különböző acéltípus esetében határoztam meg. A Transition Asia³⁶ és más iparági források³⁷ alapján határozták meg az acélárakat. Mivel ezek USD-ben voltak megadva, így 0,8825-as átváltási aránnyal számították át euro-értékre.

- Zöld acél (hidrogénalapú, EU-technológia) – 870 USD; 767,775 €
- Hagyományos európai szénacél / (BF-BOF-technológia) – 684 USD; 603,63 €
- Hagyományos orosz szénacél / (BF-BOF-technológia) – 500 USD; 441,25 €

Az 1 USD $\approx$ 0,8825 EUR (2025. május) árfolyama mellett három évre vetítve a teljes pótlási költség zöld acél esetén megközelíti a 226 millió eurót, míg az európai hagyományos acél alkalmazása 178 millió eurót, orosz szénacél mellett pedig 130 millió eurót eredményez. A zöld acél költsége így mintegy 74%-kal haladja meg az orosz szénacél költségét, a hagyományos európai acél pedig 37%-kal drágább az orosznál. Konfliktus esetén a hirtelen megnövekvő acélkereslet kínálati szűkösséget teremthet az európai piacon, és a CBAM miatt csak rendkívül magas árak mellett lenne reális behozatalra támaszkodni, ami tovább növelné az árakat minden vizsgált típust tekintve. Ugyanakkor az orosz acélárak a termelési szerkezetük és exportorientációjuk miatt háborús környezetben is alacsonyak maradhatnak, így a demonstratív pótlási költségek európai szempontból valójában magasabbak is lehetnek. A bemutatott költségszintek csak az acél „extra” gyártási terheit tükrözik; az energia, a munkaerő és az alkatrészlogisztika további költségeket ad hozzá, ezért egy orosz szintű európai harceszköz előállítási ára végső soron többszöröse lehet a pusztán acélköltség alapján számoltak. A dekarbonizáció hosszú távon elkerülhetetlen, de a jelen geopolitikai környezetben a termelési költségek versenyképessége közvetlenül befolyásolja a katonai potenciál fenntarthatóságát.

³⁶ Green Steel Economics 2024.

³⁷ Commercialization Outlook... 2024.

ÖSSZEGRÉS

A vizsgálat rámutatott arra, hogy az acél továbbra is a modern hadiipar egyik legfontosabb strukturális alapanyaga, mivel szinte valamennyi katonai platform szerkezeti elemeiben meghatározó szerepet tölt be. Stratégiai jelentőségét nem a ritkasága, hanem nélkülözhetlensége és a felhasználás volumene adja, hiszen acél nélkül a katonai eszközök tömeges előállítását a legegyszerűbb technológiai megoldások mellett is ellehetetlenülne. Éppen ezért indokolt az acélra kiemelt figyelmet fordítani, jóllehet a jelenlegi kutatások elsősorban a ritkaföldfémekre koncentrálnak.

Az acélipari kapacitások ezért nem csupán gazdasági, hanem nemzetvédelmi szempontból is kulcsfontosságúak, egy elhúzódó konfliktusban pedig a gyártási kapacitások mérete és rugalmassága közvetlenül meghatározza az államok és szövetségi rendszerek védelmi potenciálját. A globális gyártókapacitások súlypontja egyre inkább Ázsiába helyeződik át, egy már évtizedek óta tartó tendencia eredményeként. Ennek következtében a világ gyártási kapacitásának több mint 70%-a jelenleg is Ázsiában koncentrálódik.

Ebből a szempontból különösen aggasztónak tekinthetők az Európai Unió nehézipari dekarbonizációs mechanizmusai, mindenekelőtt az ETS és a CBAM. Már pusztán bevezetésük is érezhetően rontotta az európai acélipar versenyképességét, termelési teljesítményét és beruházási hajlandóságát, mivel jelentős többletköltségeket rótt az ágazatra, miközben a nemzetközi versenytársakra nem, vagy csak jóval enyhébb formában vonatkoznak hasonló korlátozások. Az EU a jövőben várható további szigorításokkal tovább szűkíti az iparág mozgásterét, ami közép- és hosszú távon az európai hadiipar ellátásbiztonságát is veszélyeztetheti. Ez a probléma különösen súlyosnak tűnik a jelenlegi globális biztonságpolitikai környezetben, amely egy új fegyverkezési ciklus küszöbén áll. Ebben az összefüggésben felvetődik annak kockázata, hogy az európai iparpolitikai és klímapolitikai szabályozások olyan aszimmetrikus versenyhelyzetet idézhetnek elő, amely hátrányosan befolyásolja az Európai Unió stratégiai autonómiáját, illetve gyengíti a válsághelyzetekben szükséges gyors védelmi ipari kapacitásbővítés lehetőségeit. Az acélárak növekedése közvetlenül emeli a haditechnikai eszközök előállítási költségeit, így miközben a védelmi beszerzésekre fordított források növekednek, a drágábban előállítható eszközökből mégis kevesebb kerülhet beszerzésre. Ez a helyzet arra ösztönözhet egyes államokat, hogy a hazai kapacitásbővítés helyett késztermékek importjára támaszkodjanak, ami rövid távon ugyan gyorsabb megoldást jelent, hosszabb távon azonban jelentős költségekkel jár, és gyengíti Európa stratégiai autonómiáját.

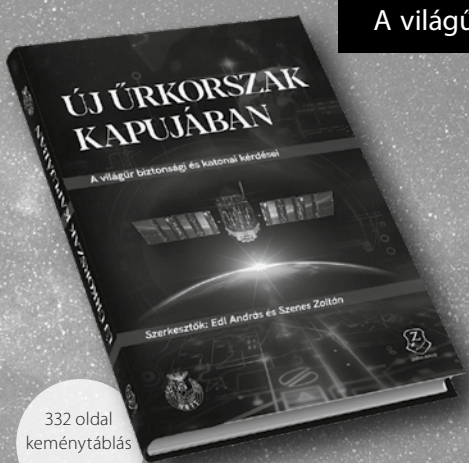
Egy demonstratív, hipotetikusan összeállított haditechnikai eszközkosár alapján végzett számítás szerint az európai zöld acél pótlási költsége mintegy 74 százalékkal haladta meg az orosz szénacélét. Ez azt jelzi, hogy bár az uniós klímapolitikai törekvések hosszú távon indokoltak, rövid távon érdemben csökkenthetik a védelmi ipar ellátásbiztonságát és költséghatékonyságát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Attack On Europe: Documenting Russian Equipment Losses During The Russian Invasion Of Ukraine. Oryx, 2022. <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-equipment.html> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 29.)
- *Az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2023/956 rendelete az importárúk karbonintenzitását ellensúlyozó mechanizmus létrehozásáról.* Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 130, 2023. 05. 16., 52–104. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023R0956> (Letöltés időpontja: 2025. 06. 05.)

- *Az európai zöld megállapodás.* Európai Bizottság, 2019. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 11.)
- Baynham, Sharon: *US Tax Policy: The First Six Weeks of the Trump Administration.* KPMG UK, 2025. 03. 06. <https://kpmg.com/uk/en/insights/tax/tmd-us-tax-policy-the-first-six-weeks-of-the-trump-administration.html> (Letöltés időpontja: 2025. 05. 05.)
- Bickenbach, Frank et al.: *EU Concerns About Chinese Subsidies: What the Evidence Suggests.* Intereconomics, Vol. 59, No. 4, 2024, 214–221. <https://doi.org/10.2478/ie-2024-0044> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 06.)
- China's 2024 Crude Steel Output Slips to Five-Year Low on Feeble Property Demand. Reuters, 17. 01. 2025. <https://www.reuters.com/markets/commodities/chinas-2024-crude-steel-output-five-year-low-weak-demand-2025-01-17/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 07.)
- Commercialization Outlook for Russian Steel: Development of Domestic Consumption and Search for New Markets. Yakov and Partners, 2024. 12. <https://yakovpartners.com/publications/commercialization-outlook-for-russian-steel/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 06.)
- Defence Data Portal. Total Defence Expenditure 2025. European Defence Agency. <https://eda.europa.eu/publications-and-data/defence-data> (Letöltés időpontja: 2025. 05. 14.)
- *Documenting the Wartime Effort: U.S. Steel and the Arsenal of Democracy.* Harvard Business School Library. <https://www.library.hbs.edu/us-steel/exhibition/documenting-the-wartime-effort> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 02.)
- EU Carbon Permits. Trading Economics, 2025. <https://tradingeconomics.com/commodity/carbon> (Letöltés időpontja: 2025. 05. 20.)
- *EU Climate Targets: How to Decarbonise the Steel Industry.* European Commission, 2022. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/eu-climate-targets-how-decarbonise-steel-industry-2022-06-15_en (Letöltés időpontja: 2025. 06. 03.)
- European Steel in Figures 2024. European Steel Association, Brussels, 2024. <https://www.eurofer.eu/assets/publications/brochures-booklets-and-factsheets/european-steel-in-figures-2024/EUROFER-2024-Version-June14.pdf> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 03.)
- Girardi, Benedetta et al.: *Strategic Raw Materials for Defence: Mapping European Industry Needs.* The Hague Centre for Strategic Studies, 2023. <https://hcss.nl/wp-content/uploads/2023/01/Strategic-Raw-Materials-for-Defence-HCSS-2023-V2.pdf> (Letöltés időpontja: 2025. 06. 21.)
- Green Steel Economics – EU Factsheet. Transition Asia, 2024. <https://transitionasia.org/green-steel-economics-eu-factsheet/> (Letöltés időpontja: 2025. 05. 20.)
- Hoffmann, Christian et al.: *Decarbonization Challenge for Steel.* McKinsey & Company, 2020. <https://www.mckinsey.com/industries/metals-and-mining/our-insights/decarbonization-challenge-for-steel#/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 08.)
- Industrial Transformation 2050: Pathways to Net-Zero Emissions from EU Heavy Industry. Material Economics, Stockholm, 2019. <https://materialeconomics.com/publications/industrial-transformation-2050> (Letöltés időpontja: 2025. 05. 17.)
- Industry bets on clean steel: Brussels' industrial gamble. Politico, 2024. <https://www.politico.eu/article/industry-steel-eu-bets-clean-future-brussels-belgium-industrial-coal/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 06.)
- „Irány az 55%!” *Az EU 2030-ra vonatkozó éghajlat-politikai célkitűzésének megvalósítása a klímasemlegesség elérése érdekében.* Európai Bizottság, 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0550>. (Letöltés időpontja: 2025. 07. 12.)
- Iron and Steel Technology Roadmap. IEA, Paris, 2020. <https://www.iea.org/reports/iron-and-steel-technology-roadmap> (Letöltés időpontja: 2025. 06. 21.)

- No business case for hydrogen-based green steel, says ArcelorMittal, despite being granted billions in subsidies. Hydrogen Insight, 06. 02. 2025. <https://www.hydrogeninsight.com/industrial/no-business-case-for-hydrogen-based-green-steel-says-arcelormittal-despite-being-granted-billions-in-subsidies/2-1-1776011> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 05.)
- Spain suffered multiple power incidents in build-up to full blackout. Reuters, 02. 05. 2025. <https://www.reuters.com/business/energy/spain-suffered-multiple-power-incidents-build-up-full-blackout-2025-05-02/> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 06.)
- T-72B3 Russia Russian Army main battle tank technical data sheet specifications pictures video. Army Recognition, 2024. <https://armyrecognition.com/military-products/army/main-battle-tanks/main-battle-tanks/t-72b3-russia-uk> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 10.)

ÚJ ŰRKORSZAK KAPUJÁBAN
A világűr biztonsági és katonai kérdései
Szerkesztők: Edl András és Szemes Zoltán

ÚJ ŰRKORSZAK KAPUJÁBAN

A világűr biztonsági és katonai kérdései

A könyv kétéves kutatás eredményeit foglalja össze: tárgyalja a világűr általános biztonságpolitikai kérdéseit, országtanulmányokban értékeli a három nagy űrhatalom (Egyesült Államok, Oroszország, Kína) tevékenységét és a különböző térségek országainak űrpolitikáját, továbbá válogat az űrkutatás műszaki-technológiai kérdéseiből.

Szerzők: Várdai Mihail Istvanovics, Horváth Attila, Kövesi Csaba, Edl András, Gazdag Erika, Haiszky Edina Julianna, Szivák Júlia, Molnár Dóra, Rémai Dániel, Kim Mo Rang, Óvári Gyula, Nagy Gábor, Szemes Zoltán

A könyv olvasását a QR-kóddal elérhető zenei melléklet teszi élvezetesebbé.

332 oldal
keménytáblás
6500 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Filler utca 14.) **25% kedvezménnyel** vásárolható meg.

Hermann Róbert:

A HONVÉDSÉG SZÜLETÉSE¹

A magyar hadsereg 1848–1849 legsajátabb alkotása²

DOI: 10.35926/HSZ.2025.6.7

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány áttekinti azt a folyamatot, ahogy az 1848 áprilisában hatalomra került Batthyány-kormány megszerezte a rendelkezést a Magyarországon és Erdélyben állomásozó cs. kir. hatóságok és csapatok felett, s ezzel párhuzamosan megkezdte az önálló magyar hadsereg szervezését. Ennek törvényi alapját a nemzetőrsegről szóló 1848:XXII. törvénycikk adta. A kormány ennek egyik paragrafusát használta fel arra, hogy megindítsa tíz önkéntes zászlóalj szervezését; ezeket május végétől már honvédeknek nevezték. Szintén a nemzetőrségi törvény révén nyílt mód az önkéntes mozgó nemzetőrség szervezésére, amelynek zászlóaljai 1848 őszén és telén reguláris honvédzászlóaljjá alakultak át. A tömeghadsereg megszervezését a magyar országgyűlés által 1848. augusztus végén elfogadott törvény tette lehetővé. A tanulmány áttekintést ad a honvédsereg egyéb alkotóelemeiről, így a többnyire huszárokból álló lovasságról, a tüzérségről, a műszaki alakulatokról, illetve az időnként több fegyvernemből álló külföldi (bécsi, lengyel, német, olasz) légiókról is.

KULCSSZAVAK: 1848-as szabadságharc, Batthyány-kormány, nemzetőrség, honvédség

A SZERZŐRŐL:

Prof. dr. Hermann Róbert (DSc) történész, egyetemi tanár, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum parancsnokának tudományos helyettese (ORCID: 0000-0002-1326-5943; MTMT: 10014068)

A Batthyány-kormány 1848 áprilisában úgy került hatalomra, hogy nem volt fegyveres ereje. Az 1848. március–áprilisban megalkotott törvények között sem szerepelt az ország fegyveres erejéről rendelkező cikkely. A III. törvénycikk sem fogalmazott elég egyértelműen, csak azokat a tárgyakat utalta határozottan a magyar kormány hatáskörébe, amelyek korábban a Magyar Királyi Kancellária, a Helytartótanács és a Kamara köréhez tartoztak, vagy „azokhoz tartozniok kellett volna”. A törvénycikk további szövege csak általában szólt a minisztériumhoz tartozó „katonai és általában minden honvédelmi” tárgyakról. A korábbi kormányzások legfeljebb a Magyarországon állomásozó császári–királyi (*továbbiakban cs. kir.*) hadsereg ellátásában, illetve a katonai és a polgári hatóságok közötti kapcsolat-tartásban játszottak szerepet. A katonaság ügyeinek nagy részét a főhadparancsnokságok, a Generalkommandók intézték, a birodalom egész területére kiterjedő rendszerben. Ezekről

¹ A tanulmány lábjegyzetek nélküli változata olvasható a Zrínyi Kiadó új kötetében is. A Magyar Honvédség útja Pákozdtól a NATO-ig (Budapest, 2025; szerkesztette: Gyarmati István). A tanulmánykötet további szerzői: Böröndi Gábor, Csóti György, Ligeti Dávid, Szakály Sándor, Horváth Miklós, Kiss Dávid, Babos Tibor, Csiki Varga Tamás, Benkő Tibor, Kunos Bálint, Gyarmati István, Kajári Ferenc és Lázár Leila Mária.

² A szabadságharc hadseregére általában lásd Szentneményi (szerk.) 1950; Barcy–Somogyi 1986; Bona 1998, 3–25.

azonban nem rendelkeztek az 1848. évi törvénycikkek, ahogy arról sem, hogy mit jelent a magyar katonaság: az országban állomásozó, nagyobbreszt osztrák, lengyel, cseh, morva, ukrán kiegészítési alakulatokat? Vagy az ország területén toborzott és sorozott katonaságot?

Az uralkodó – Batthyány Lajos miniszterelnök határozott fellépésének köszönhetően – május 7-én királyi kéziratban négy magyarországi főhadparancsnokságot, a budait (Magyarország), a temesvárit (Bánság), a péterváradit (Szlavónia és Szerémség) és a zágrábit (Horvátország) a Batthyány-kormány rendelkezése alá helyezte. A nagyszebenit (Erdély) csak az erdélyi unió szentesítését követően, június 10-én utasította a magyar kormányzat rendeleteinek teljesítésére.³ E hatóságok engedelmessége azonban ugyancsak sok kívánnivalót hagyott maga után. Vezetőik az uralkodó iránti feltétlen hűség és a birodalmi egység gondolatának jegyében nőttek fel. Sőt, a rendelkezésük alá tartozó csapatok többségét – idegenek lévén – sem fűtötte túlzott lelkesedés, a szerintük a birodalom egységét veszélyeztető magyar politikusok iránt.

Batthyány ezért is tartotta fontosnak, hogy ezeket az alakulatokat minél előbb a külföldön állomásozó magyar ezredekre cseréljék. A Galíciában, Csehországban és Ausztriában állomásozó huszár- és gyalogezredek esetében erre volt még némi remény, ám az itáliai hadszíntéren harcoló, cs. kir. hadseregben szolgáló alakulatok hazahozataláról szó sem lehetett. A magyar kormány ezt már csak azért sem erőltette, mert azt a látszatot kelthette volna, hogy nem szándékozik teljesíteni a Pragmatica Sanctióból fakadó kölcsönös védelmi kötelezettségét. Végül is az év végéig összesen 25 serezi zászlóalj, nyolc teljes és két csonka huszárezred került haza. A gyalogzászlóaljak közül nyolc a cs. kir. hadsereghez csatlakozott, legénysége többnyire román, szerb és horvát volt. A huszárezredek egy részét hazavezényelték, a többiek szeptember végétől gyakran fegyverrel küzdöttek a hazajutásért.⁴

A NEMZETŐRSÉG ÉS AZ ÖNKÉNTES, MOZGÓ NEMZETŐRSÉG⁵

Az 1848. március 15-i pesti forradalom legfontosabb dokumentumának, a 12 pontnak ötödik követelése a nemzeti őrsereg felállítása volt. A polgári forradalmak jellegzetes vívmánya 1848–1849 Magyarországon különleges jelentőségre tett szert. Keretet teremthetett ahhoz, hogy a lakosság jelentős része elsajátítsa a fegyverforgatás alapismereteit, és kamatoztatható tudással rendelkezzen a reguláris hadsereg megszervezéséhez.

A nemzetőrség alapegységét a zászlóalj adta (a városokban általában egy, a megyékben egy–négy között volt a számuk). A zászlóaljakat századokba, ezeken belül szakaszokba szervezték. Az összeírt nemzetőrség létszáma 1848 nyarára elérte a 350–380 ezer főt, de ebben nincs benne Erdély, illetve a határőrvidék és Horvátország nemzetőrsége. A jelentős létszámban mindössze 6000 lovas nemzetőr volt, meglehetősen egyenetlen területi eloszlásban.

Az 1848:XXII. törvénycikk azokat a 20 és 50 év közötti férfiakat kötelezte nemzetőri szolgálatra, akik városokban vagy rendezett tanáccsal ellátott községekben éltek, 200 forint értékű házzal vagy földdel, egyéb községekben fél jobbágytelekkel vagy ennek megfelelő nagyságú földterülettel rendelkeztek, illetve ha évi 100 pengő forint tiszta jövedelmük volt.

A nemzetőrségi törvény szerint a nemzetőrség elsődleges feladata „a személyes és vagyonbátorság, a közcsend, a belbéke biztosítása” volt. A törvény egyes paragrafusai lehetővé tették a község és a törvényhatóság határain kívüli szolgálatot, de valószínűleg a törvényalkotók sem

³ Közli őket Hermann 2022, 113–114., 153–154.

⁴ Minderre lásd Urbán 1971, 211–237.; Urbán 1963, 145–169.; Bencze 1998, 9–33.

⁵ A fejezet egészére lásd Urbán 1973, 13–221.

gondolták, hogy milyen hamar és milyen gyakran lesz szükség e paragrafusok alkalmazására. A délvidéki szerb lázadás kitörése, illetve Jellačić horvát bán fegyveres készülődései miatt a kormány úgy intézkedett, hogy a nemzetőrséget rendszeres váltásokban a veszélyeztetett vonalakra vezényli. A váltások időtartama általában négy és nyolc hét között váltakozott.

A nemzetőrség tábori szolgálata azonban nem váltotta, nem is nagyon válthatta be a hozzá fűzött reményeket. Mire egy-egy zászlóalj belejött volna a tábori szolgálatba, már indulhatt is haza. A nemzetőrség nimbuszát végképp tönkretette, hogy Szenttamás első ostroma után a táborban állomásozó tolnai nemzetőrzászlóalj fogta magát és hazament a szülőföldre. Az eset ugyan nem okozott különösebb zavart a hadműveletekben, de figyelmeztette a politikai és katonai vezetést arra, hogy a nemzetőrség tábori szolgálatától nem lehet komolyabb eredményeket várni.

Mészáros Lázár hadügyminiszter július 25-én, valószínűleg Batthyány Lajos miniszterelnök egyetértésével, rendeletet adott ki, amelyben arra hivatkozva, hogy az egyes megyék a nemzetőrség mozgósításánál célszerűtlenül jártak el, a következő kérdésekre kért választ a törvényhatóságoktól:

1. A törvényhatóságban hány összeírt nemzetőr van?
2. Ezekből mennyi van kiképezve és felszerelve?
3. Hányat lehetne közülük kiindítani mint önkéntest, vagy mint hosszabb szolgálatra alkalmas személyt?⁶

Ez a rendelkezés már megelőlegezte a mozgósítás rendszerének gyökeres átalakítását. Augusztus 13-án újabb rendeletben maga a miniszterelnök fordult a törvényhatóságokhoz. Ebben – arra hivatkozva, hogy a nemzetőrség mobilizációja nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket – utasította a hatóságokat, hogy „egy nemzetőrökből álló hadi erőt teremtsenek, mely önkénytesen ajánlkozó, erős, egészséges egyénekből legyen alkotva, kik kötelezvék mindaddig, míg a harc tart, vagy a haza szolgálatukat igényelni fogja, a kormány rendelete alá helyezni magukat”. A rendelet szerint az önkénteseket a hatóság gyűjtse össze, ossza századokba, fegyverezze fel (akár rekvirálás útján is), gyakoroltassa be őket katonaszolgált egyének segítségével, majd tegyen jelentést számukról és kinevezendő parancsnokukról. Amint ez megtörtént, a hadügyminisztérium tudatni fogja a megyével a csapat kiindulásának napját és „útbaigazítását” (azaz rendeltetési helyét). Hozzáteve, hogy az önkéntesek kiindulásuk napjától a honvédekkel egyenlő fizetést kapnak, s a honvédség fegyelmi rendszabályai vonatkoznak rájuk. A rendelet szerint „minden egyéb, a nemzetőrseregek kimozdítására vonatkozó rendeletek ezennel megszüntetnek”, kivéve a már kimozdított vagy még augusztusban kimozdítandó nemzetőr zászlóaljakra vonatkozó intézkedéseket. Ezeket a zászlóaljakat a megszervezendő önkéntes zászlóaljak fogják felváltani.⁷

Augusztus 15-én Batthyány – a fenyegető horvát veszélyre való tekintettel – a Duna és a Dráva közötti törvényhatóságokat szólította fel önkénteseik minél előbbi kiállítására, azzal a kiegészítéssel, hogy „lássák el azokat legjobb fegyvereikkel, húzzák össze egy helyütt, és jelentsék ide fel azoknak számát sürgönnyel, hogy ezen seregeket egy, a dunántúli kerületben rendelkezendő, e napokban kinevezendő hadvezér alá lehessen helyezni”. A rendelet már jelezte, hogy az önkéntes nemzetőröket nem fogják azonnal a drávai, illetve a bácsi védvonalra vezényelni.⁸

⁶ Közli Róna–Urbán 1999. II. k., 967–968.

⁷ Uo. 1055–1056.

⁸ Uo. 1070–1071.

Mindezt egyértelművé tette Batthyány augusztus 27-i rendelete, amelyben közölte, hogy az önkéntes mozgó nemzetőrség egységeit négy kerületi táborban vonják össze. A négy kerület kijelölése az ország hagyományos közigazgatási-bíráskodási felosztását vette alapul, összpontosítási helyszínül a Dunán inneni kerületben Vácot, a dunántúliban Pápát, a Tiszán inneni kerületben Szolnokot, a tiszántúliban Aradot jelölte ki. Vác és Szolnok az akkori Magyarország leghosszabb vasútvonalának végpontjai voltak, így a táborokat rövid idő alatt egyesíteni lehetett akár mindkét helyen, akár a fővárosban. Sőt, a szolnoki táborat a Tiszán Szegedre, a váciat a Dunán Komáromba, vagy az Al-Duna vidékére lehetett indítani. A pápai tábor egyforma távolságra volt Keszthelytől, Komáromtól és Székesfehérvártól. Az aradi tábor elhelyezését a vár közelsége (és raktárainak remélt felhasználása) is magyarázta.

A nádor – Batthyány előterjesztésére – a négy tábor parancsnokává számfeletti honvéd (tehát nem nemzetőr) őrnagy rangban Ivánka Imre (Vác), Görgei Artúr (Szolnok), Kosztolányi Mór (Pápa) és Máriássy János (Arad) honvéd századosokat nevezte ki.

A miniszterelnöki rendelet felszólította a törvényhatóságokat, hogy működjenek együtt a kinevezett parancsnokokkal. A parancsnokok legkésőbb szeptember 3-án „rendeltetésük helyein lesznek”, de a hatóságok addig is írjanak, „mennyi számmal, hogy fegyverezve, és mikor érnek oda a nemzetőrök, hogy azok fogadására megtörténhessenek a szükséges intézkedések”. A megyékben kinevezett őrnagyok, „kik szinte kiindulnak”, megtartják rangjukat, de a hadjárat idejére a kinevezett, „bár velők egy fokozatú vezér rendelkezései alatt fognak állani”.

A miniszterelnök külön is írt Pápa, Vác, Arad és Szolnok városok, illetve Veszprém, Pest, Arad és Heves vármegyék hatóságainak. Közölte velük, hogy a kijelölt város „stratégiaiilag alkalmas fekvése szükségessé tette a kerületbeli önkéntesen alakuló nemzetőrsereget itt összevgyűjteni és szervezni”.⁹

Az 1848 szeptemberében létrejött önkéntes mozgó nemzetőrzászlóaljak többsége az ősz folyamán szintén honvéddzászlóaljjá alakult át. Különösen kiváló szerepet játszott közülük a 47. zalai, a 48. szabolcsi, a 62. nógrádi, a 66. és 71. pesti zászlóalj.

A HONVÉDSÉG SZÜLETÉSE¹⁰

A kormány már az április 12-i minisztertanácson utasította Esterházy Pál külügyminisztert, hogy a felvidéki szlovák mozgalmak miatt eszközölje ki „egypár magyar ajkú ezrednek Galiciából beszállítását” az osztrák hadügyminisztériumnál.¹¹ Április 16-án a minisztertanács arra hivatkozva sürgette az olasz–osztrák háború mielőbbi befejezését, mert különben félt, hogy a magyar közvélemény kitör, „ha az Olaszországban lévő [magyar] sereg visszajött még sokáig elmarad”.¹² Április 20-án arra hivatkozva, hogy „az ország több helyein a közcsend és rend megháborított, részint fenyegetve van, s ekkorig 26 megye kért katonaságot”, ismét utasította a külügyminisztert, hogy sürgesse meg a galíciai és morvaországi magyar csapatok hazahozatalát.¹³

Az április 24-i minisztertanács jegyzőkönyve hosszadalmasan felsorolta e mozgalmakat. Leszögezte, hogy a kormány a monarchia kényes állására való tekintettel „a külföldön lévő katonaság viszonyai iránt, amennyire csak lehet, a fennálló körülmények kíméletével jár el

⁹ Uo. 1137–1140.

¹⁰ A fejezet egészére lásd Urbán 1973: i. m. 224–359.

¹¹ Róna–Urbán 1999. I., 308–309.; F. Kiss 1989, 18.

¹² Róna–Urbán 1999. I.: i. m. 333–334.; F. Kiss 1989: i. m. 24–26.

¹³ Róna–Urbán 1999. I.: i. m. 359–360.; F. Kiss 1989: i. m. 30–32.

mindaddig, míg a közbátorságot s a törvényes rendet más úton is fenntarthatni gondolta”. Majd arra hivatkozva, hogy az országban mindössze 18 ezer sorkatona van, s a március óta alakult nemzetőrség sincs felfegyverezve, felszólította a külügyminisztert, hogy az osztrák külügyminiszternél tegyen lépéseket a magyar katonaság hazahozatalára. Eddig a minisztertanácsi határozat nem volt több, mint a korábbi határozat kibővített megismétlése. Itt azonban egy új elem következett. „Mert ha a minisztérium ezen követelése jelenleg is elutasítatnék, s a közbátorság fenntartására szükséges katonaság behozatala tovább is gátoltatnék, a minisztérium oly lépések megtételét látja elkerülhetetlennek, minőkre felelősségének érzete kényszeríti.” Ez a burkolt figyelmeztetés azt jelentette, hogy ha a minisztérium nem kapja meg a kért katonaságot, saját fegyveres erőről gondoskodik. Ez a lépés annál is indokoltabb volt, mert az uralkodó az előző felszólítások hatására is csak néhány százszázad hazavezénylését rendelte el.¹⁴

István nádor a magyar kormány e szándékára külön is figyelmeztette az uralkodót, s általa az osztrák kormányt. A Batthyány-kormány pedig, a választ be sem várva, április 26-án „az országban mutatkozó mozgalmak vészes természetére” hivatkozva elhatározta „egy mozgó nemzetőrség felállítását, vagy egy önkényes őrsereg kiállítását”. A határozat szerint 10 ezer emberre költségvetést kell készíteni. A kormány a teendőkkkel a hadügyeket ideiglenesen vezető miniszterelnököt és Kossuth Lajos pénzügyminisztert bízta meg.¹⁵

A határozat közvetlen előzménye az volt, hogy 1848. április 24-én Nagykikindán, egy Dorde Radak nevű szerb joghallgató vezetésével, a kincstári földek újrafelosztását követelő tömeg kiűzte a városból a feloszlására kivezényelt katonaságot, majd kiszabadította a városi börtönben fogvatartott köztörvényes rabokat. Ezt követően brutális módon meggyilkolták a városi magisztrátus két szerb nemzetiségű tanácsosát, és kirabolták a helybéli módos polgárság házait. A mozgalomnak kezdetben volt némi szerb jellege, de amint a köztörvényeseket kiszabadították, a meglehetősen nyersen érvényesített szociális vonások kerültek előtérbe. A pusztításnak a katonaság bevetése vetett véget.¹⁶

Április 27-én a kormány hivatalos közlönyének szerepét betöltő Pesti Hírlapban megjelent az április 24-i minisztertanácsi határozat kivonata. A közlemény utalt a kormány további lépéseire is. A 10 ezer fő felszerelésére teendő költségvetés kidolgozásával megbízott Kossuth valószínűleg nem lelkesedett az ötletért. Amikor Pulszky Ferenc államtitkár útján a tervezett őrsereg költségeiről adatokat kért Batthyánytól, közölte is, hogy jobbnak tartaná, ha inkább a Magyarországgal még nem egyesült Erdélyből vezényelnének át néhány ezer határőrt. Ez kevesebbe kerülne, s már készen lévő haderő lenne. Batthyány valószínűleg visszautasította Kossuth javaslatát, mert amikor a pénzügyminiszter május 1-jén a kamatos kincstári uralványok kibocsátásáról hirdetményt tett közzé, a kibocsátás egyik indokaként „talán egy mobilis őrseregnek önkéntesekből” történő felállítását hozta fel.¹⁷

Az önkéntes mobilis nemzetőrsereg ötlete valószínűleg Batthyánytól származott; erre utal mind Szemere Bertalan Batthyányról írott jellemrajza, mind Mészáros Lázár emlékirata. Ismerve azt a gondoskodást, amellyel Batthyány a honvédség ügyeivel foglalkozott, ezt szinte biztosra vehetjük.¹⁸

¹⁴ Róna–Urbán 1999. I.: i. m. 385–386.; F. Kiss 1989: i. m. 35–36.

¹⁵ F. Kiss 1989: i. m. 37–39.

¹⁶ Thim 1940, 66–69.

¹⁷ Kossuth Lajos összes munkái 1957, 98. (Továbbiakban KLÖM XII.)

¹⁸ Mészáros Lázár emlékiratai 1990, 118.

Batthyány május 1-jén Bécsbe utazott, hogy elérje a magyarországi főhadparancsnokságok engedelmességre szorítását. Ezért helyettesét, Deák Ferenc igazságügyminisztert kérte meg, hogy intézkedjék a tervezet elkészítéséről. Deák még aznap utasította az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot (mivel a határozatban nemzetőrségről volt szó), hogy dolgoztasson ki egy tervet az 1200 fős nemzetőri alakulat felállításáról.¹⁹ A Haditanács ideiglenes elnöke, a soproni születésű Franz Ottinger vezérőrnagy, budai dandárparancsnok valószínűleg Széchenyi István közmunka- és közlekedésügyi miniszterhez fordult, hogy mitévő legyen. (Mint cs. kir. tiszt számára talán kényelmetlen volt, hogy ő dolgoztassa ki a független sereg tervezetét). Így aztán Széchenyi titkára, Tasner Antal útján felszólította Sztankó Somát, a cs. kir. 62. (Turszky) gyalogezred hadnagyát, a Haditanács munkatársát, hogy készítse el a tervet. Sztankó május 3-án látott munkához, és 8-ára már el is készült vele. A tervezetet Deáknak adta át, aki átküldette Széchenyihez. Széchenyi németre fordíttatta, megvizsgáltatta egy katonai szakértővel, majd néhány megjegyzéssel visszaküldte az időközben Bécsből visszatért Batthyánnak.²⁰ A miniszterelnök május 15-én kapta meg a tervezetet, azon a napon, amikor megérkezett Hrabovszky János báró, altábornagy, szlavóniai és szerémségi főhadparancsnok jelentése arról, hogy Szerbia fenyegető magatartást tanúsít, és beavatkozni készül Magyarországon.²¹ A minisztertanács még aznap elhatározta, hogy a határvidéki várakat harcalkészültségbe helyezteti, Szeged környékén 12 ezer fős tábort állít fel, és haladéktalanul megkezdi a 10 ezres mobilis nemzetőrsereg kiállítását.

A kormány tehát akkor intézkedett a zászlóaljok felállításáról, amikor még csak azok terveze készült el. A toborzás megszervezését Batthyány a Haditanács új elnökére, Baldacci Manó báró, ezredesre bízta.

Május 16-án megjelent Baldacci – Batthyány által ellenjegyzett – kiáltványa, amely a fenyegető veszélyre hivatkozva bejelentette a toborzás megkezdését. A kiáltvány a 10 ezer főből álló rendes nemzetőrsereg felállításáról szólt, és közölte: az önkéntesekből kiállítandó sereg tagjai három évig szolgálnak, és a zsoldjuk magasabb lesz a sorkatonákénál. Az önkéntesek fegyvert és ruhát az államtól kapnak. A kiáltvány felszólította a sereztiszteket, hogy ha az így kiállítandó zászlóaljokban tiszti beosztást akarnak nyerni, jelentkezzenek Baldaccinál. A felhívás szerint az önkénteseket a következő hadfogládó helyeken várták: Pest, Pozsony, Kassa, Miskolc, Nagykároly, Nagykálló, Debrecen, Gyula, Szeged, Eger, Jászberény, Kunszentmiklós, Győr, Komárom, Veszprém, Zalaegerszeg, Szombathely, Székesfehérvár, Kaposvár, Szekszárd és Pécs.²²

Május 17-én egy újabb felhívás látott napvilágot, ezúttal „a Magyarországon tanyázó sorkatonasághoz”. Lényegében megismételte, illetve értelmezte a május 16-i felszólítás sereztisztkarra vonatkozó részeit. Közölte, hogy a kiállítandó sereg 10 zászlóaljból fog állni, „a hadseregnél szokásban levő tisztekkel ellátva, és katonai szabályok szerint gyakorolva és oktattva leendő és őrnagyok által kormányoztatni fog”. Ez egyértelművé tette, hogy nem csupán afféle elit nemzetőrségről, hanem reguláris katonaságról van szó. A felhívás részletesen szabályozta a seregredektől történő átlépéssel, a rangviszonyokkal és a szolgálatban „elaggottak” ellátásával kapcsolatos kérdéseket.²³

¹⁹ Róna–Urbán 1999. I.: i. m. 439.

²⁰ A tervezetet közli Urbán 2020, 96–111. Széchenyi levelét közli Róna–Urbán 1999. I.: i. m. 518–519.

²¹ Közli Thim 1930, 217–218.

²² Közli Róna–Urbán 1999. I.: i. m. 527. Batthyány aznap kelt, ezzel kapcsolatos egyéb intézkedéseit lásd uo. 528–529.

²³ Közli Pap 1868. I. k., 135–137.

Május 20-án országszerte megkezdődött a toborzás. A zászlóalj alakulási helyét tudató közlemény csak május 30-ára készült el, a toborzási utasítást pedig csak június 6-án küldték meg a hatóságoknak.

A kezdetben bonyolult elnevezést az új alakulatok közjogi helyzete is magyarázza. A különböző dokumentumok eleinte „önkéntes”, „rendes” vagy „mobilis” nemzetőrségről beszéltek, ezzel is jelezve, hogy e csapatok a nemzetőrséghez tartoznak, tehát megszervezésük az 1848:XXII. törvénycikk biztosította kereteken belül történik. Ugyanakkor éppen az említett finom megkülönböztetések érzékeltetik, hogy a kormány e sereget eleve másnak és többnek szánta. Már az április 26-i minisztertanácsi határozat is utalt finoman, egy félmondatban arra, hogy „a katonaság hiányát annyira szükséges pótolni”.²⁴ A május 16–17-i felhívások is egyértelművé tették, hogy az új sereg a reguláris katonasággal egyenlő szerepet fog játszani. Batthyánnak sikerült a májusban Innsbruckba menekült udvarral is elfogadtatnia az új sereg felállítását. Az uralkodó június 12-én értesítette a magyar külügyminisztert, hogy tudomásul vette a szerbek elleni védő hadsereg (Defensiv-Heer) megszervezését. A közjogi alapot a nemzetőri törvény egyik passzusa adta, mely szerint olyan, a vagyoni és végzettségi kvalifikációt meg nem ütő személyeket is fel lehet venni a nemzetőrségbe, akik „érdekeltek az alkotmányos rend fenntartásában”.²⁵

Az új alakulatok nehézkes elnevezése rövidesen átadta helyét egy új szónak, a honvédeknek. Az elnevezés a nem magyarországi sorkatolozókat tartalmazó zászlóaljaknak, a Landwehr-zászlóaljaknak tükröfordítása volt. Magyarországon egyébként a honvéd kifejezést először Kisfaludy Károly használta „Az élet korai” című versében. Kossuth május 23-án, a kamatos kincstári utalványok kibocsátásáról kiadott felhívásában szintén használta a „honvédsereg” kifejezést²⁶, másnap Baldacci ugyancsak honvédsereghez történő kinevezéseket terjesztett fel Batthyánnak. Június elejétől a kormányhatóságok, júliustól pedig a törvényhatóságok is ezt az elnevezést használták. (Volt, aki az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot is „Nemzetőrségi és Honvédi Tanácsnak” nevezte).

Sztankó 1374 főre tervezte a zászlóaljakat. A tervezet véglegesítését Erdős Ferenc őrnagy, a haditanács gazdasági osztályának vezetője végezte. A végleges tervezet szerint egy zászlóalj 1094 főből állt volna, amelyet nyolcfős törzs (egy őrnagy, egy segédtszáz, egy fő- és két alorvos, egy számvevő segéd, két zászlós), valamint hat században századonként egy-egy százados és főhadnagy, két hadnagy, két őrmester, 12 tizedes, két dobos, egy ács és 160 köznemzetőr alkotott.

István nádor nem lelkesedett a toborzás ötletéért, ezért is írta alá a felhívást Baldacci és Batthyány. Sőt, június 10-én az uralkodóhoz intézett felterjesztésében kijelentette, hogy mivel a tervezett haderő inkább a sorkatonasághoz, mint a nemzetőrséghez áll közel, a kinevezéseket csak a király utólagos jóváhagyása reményében írja alá.²⁷ (1848. szeptember végétől december elejéig az Országos Honvédelmi Bizottmány és a hadügyminisztérium ennek a formulának az alkalmazásával hidalta át a kinevezések szükségessége és a megerősítésük reménytelensége közötti űrt).

A zászlóaljak szervezésénél kezdetben komoly problémát okozott, hogy a toborzásra kijelölt szerezési hadfogadó kormányok többsége nem a rendelet megjelenésekor, hanem csak a részletes toborzási utasítás kézhezvétele után kezdte meg munkáját. A toborzásra kijelölt

²⁴ F. Kiss 1989: i. m. 37–39.

²⁵ Urbán 1973: i. m. 232.

²⁶ KLÖM XII.: i. m. 179.

²⁷ Róna–Urbán 1999. I.: i. m. 710–711.

városok közül nem mindegyikben volt hadfogadó kormány, ezért külön intézkedni kellett az ott jelentkező önkéntesek fogadásáról. Az egyes hadfogadóknál nem volt elegendő pénz, így nem minden esetben tudták kifizetni a beállásnál adandó kézipénzt (foglalót). Batthyány a honvédek felszerelésénél nemcsak a magyarországi cs. kir. hadsereg szervezetét, hanem készleteit is igénybe kívánta venni, különös tekintettel a katonák felruházására, de itt is voltak fennakadások.

A következő probléma a magassági előírásokkal adódott. A hadügyminisztérium május 28-i rendeletében öt láb két hüvelyknyi magasság (163 centiméter) szerepelt; ami ekkortájt szálás termetnek számított. A jelentkezők egy része azonban nem ütötte meg ezt a „félelmetes” termetet, ezért a magassági mértéket június 14-én egy hüvelykkel leszállították. A baj csak az volt, hogy közben a magassági előírások miatt fel nem vettek egy része a hadfogadást végző sorezredekhez jelentkezett, így a zászlóaljok létszáma a tervezettnél lassabban töltődött fel.

A zászlóaljok alakulási helyét az Országos Nemzetőrségi Haditanács május 30-án közölte a hatóságokkal. Ezek a következők voltak: 1–2. Pest és Buda, 3. Szeged, 4. Pozsony, 5. Győr, 6. Veszprém, 7. Szombathely, 8. Pécs, 9. Kassa, 10. Debrecen. (Az uralkodó az erdélyi uniót csak június 10-én szentesítette, ezért a honvédek toborzása itt csak a nyár második felében kezdődött meg). Jelentkezni természetesen nemcsak a kijelölt városokban lehetett. Ha valahol harmincnál több jelentkező gyűlt össze, azokat közkölségen átszállították a legközelebbi toborzóhelyre.

A toborzás a különböző helyszíneken eltérő sikerrel folyt. Volt, ahol a tervezett 1094 fő felett, másutt 500 alatt volt a jelentkezők száma. Azokon a helyeken, ahol a létszám betelt, a kormány leállította a toborzást ahelyett, hogy a létszámtöbbletet átírányította volna a kevésbé sikeres központokba. Különösen a dunántúli zászlóaljaknál, főleg a 6. és 7. zászlóaljnál nőtt lassan a létszám. Június 6-án a minisztertanács elhatározta, hogy a sorezredeknel 4. zászlóaljakat állít fel, „a magyar sorkatonaság buzdítása, s a nemzet és haza iránti szeretetének ébresztése végett”.²⁸ Ez a határozat értelemszerűen a magyarországi sorgelegezredekre vonatkozott. Június 11-én azonban a minisztertanács megváltoztatta határozatát, s a nádornak újabb honvédzászlóalj felállítására nyújtott be tervezetet. Ezt azonban Batthyány visszaérkezéséig István nádor elfektette.²⁹ Valószínűleg az Innsbruckból június 14-én visszatérő Batthyány maga sem tartotta tanácsosnak újabb zászlóalj toborzását, mivel még az első tíz zászlóalj létszáma sem telt be, ugyanakkor a sorezredek 4. zászlóaljainak felállításával nyert fegyveres erő legalább annyira hatékonynak, felszereltetése pedig könnyebbnek ígért, mint a honvédeké.

István nádor június 15-én megkérdezte Mészáros Lázárt, hogy mikor és milyen módon képzei az újabb zászlóalj kiállítását? A hadügyminiszter visszakozott és közölte, hogy csak akkor tartja célszerűnek, „ha az elsőeknek teljes száma kiállítva és felfegyverezve lévén, a szaporításnak valódi szükségéről meggyőződnenk”.³⁰ Ehhez hozzájárult az a tény is, hogy éppen ezekben a napokban végre hazaérkezett a 60. (Wasa) gyalogezerd egy zászlóalja. Lehetséges, hogy a kormány a hazavezénylések folytatásában reménykedett.

A jelentkezők egyenlőtlen területi eloszlására tekintettel június 29-én azokon a helyeken is újrakezdték a toborzást, ahol a betelt létszám miatt korábban már leállították. Július elején a tíz honvédzászlóalj összlétszáma körülbelül 7000 fő lehetett; ebből 4000 fő alkotta a teljes létszámú zászlóaljakat. A létszám augusztus közepére elérte a 9500 főt. A délvidéki

²⁸ F. Kiss 1989: i. m. 54–55.

²⁹ Róna–Urbán 1999. I.: i. m. 715.

³⁰ Uo. 737.

szerb fölkelés kiterjedése és Jellačić fenyegető betörése miatt azonban sok helyen nem várták meg, amíg a létszám teljessé válik, a hiányos zászlóaljkat is megindították a délvidéki hadszíntérre vagy a drávai örvonalra.

A zászlóaljok társadalmi összetételét vizsgálva szembevetendő az értelmiség magas aránya. Természetesen országrészenként változó a kép, ám a túlnyomó részt paraszti elemek mellett mintegy 10 százalékot tett ki az értelmiség, és viszonylag magas volt az iparoslegények részvétele is. Az értelmiségiek relatív súlya annyira meghatározta az egyes zászlóaljok arculatát, hogy a visszaemlékezők egy része 30 százalékos arányt is említ. (Ennek ellentmond, hogy volt olyan honvédzászlóalj, amelynek egyetlen tagjától sem maradt ránk emlékirat vagy napló). Visszaemlékezései szerint Mészáros hadügyminiszter kimondottan örült a magas értelmiségi részvételnek, egyrészt azért, mert a katonaság már akkortájt sem volt bővében a művelt embereknek, másrészt azért, mert a jelentkezők nem a hadügyminiszteren és a kormányon köszörülték éles nyelvüket, hanem az ellenségre fenték a szuronyukat. Ezek az alakulatok afféle kiképzőzászlóaljjá is váltak. A szeptembertől szervezett újabb honvédzászlóaljok főtiszt karának jelentős része innen került ki. Az értelmiségi részvétel kezdetben konfliktusokat is szült. „A tisztek eleinte természetesen szolgált katonákból tétettek, s a nagyságos úrfi egy durva káplár keze alá került, aki nem értett semmit sem a jusból, se a politikából. A jurátus közlegény okoskodott a sorban is, jobban akart tudni mindent, feleselt, vitázott, s csak nehezen ment a fejébe a »föltétlen« engedelmség”.³¹

Az új zászlóaljok fegyverzetének nagyobb része a budai és a temesvári főhadparancsnokságok raktáraiból származott.

A tisztikar összetételéről megállapítható, hogy a szeptember végéig kinevezett 24 törzstiszt mindegyike, a 360 főtiszt 77 százaléka volt előzőleg cs. kir. tiszt. Az első tíz zászlóalj őrnagyai közül Szemere Pál szeptember 2-án elesett, hatan – köztük a tábornoki rangig avanzsáló Lázár György gróf – 1849. január közepéig elhagyták a honvédsereget, hárman, Cserey Ignác, Damjanich János és Szabó Zsigmond (2., 3. 6. zászlóalj) mindvégig kitartottak.

Batthyány a honvédzászlóaljok kiképzési, felszerelési és ellátási kérdéseinek koordinálására létrehozta a honvéd főparancsnokságot. Az intézmény ötlete Mészárostól származott, felállítását ugyanis az tette szükségessé, hogy a hadszíntérre vonuló zászlóaljok ügyeit egyeztetni kellett a hadügyminisztériummal, amely a tábori szolgálatot ellátó csapatok fölött rendelkezett. Így a honvéd főparancsnokság a hadügyminisztériumban, de szervezetiileg attól függetlenül jött létre, Szeth Jánosnak, a 62. (Turszky) gyalogezred alezredesének vezetésével. A főparancsnokság anyagi eszközök fölött nem rendelkezett. Szeth szeptember közepén szintén lemondott, feladatát szeptember 25-én Pándy Samu alezredes vette át. A honvéd főparancsnokság 1848 decemberében a hadmegyék (honvéd hadkiegészítő kerületek) létrehozásával szűnt meg; ám a továbbiakban az 1. hadmegye, s ennek élén Pándy koordinálta a hadmegyék működését 1849 januárjáig.

A szerveződő honvédzászlóaljok mozgósítására június második felében, tehát a toborzás megkezdése után körülbelül egy hónappal került sor. Eredetileg a délvidéki táborba küldendő sorkatonaság felváltására, helyőrségi szolgálatra szánták, majd különböző, a hadszíntérhez közeli, de gyakorlatozásra még alkalmas táborokba vezényelték őket. A Délvidéken Szegedet, a Dráva-vonalon Nagykanizsát jelölték ki táborhelyül. A Délvidékre vezényelt zászlóaljok többségét azonban röviddel Szegedre érkezésük után valamelyik, a szerbekkel szembeni katonai táborba vezényelték. Így kerültek a bácskai és bánsági hadszíntér különböző pont-

³¹ Vajda 1972, 330.

jaira a 2., 3., 5., 6., 9. és 10. zászlóaljak. A 4. és 8. zászlóaljak hosszú ide-oda menetelés után szintén a Délvidéken kötöttek ki. Az 1. zászlóalj már július elején Nagykanizsára érkezett, a 7. zászlóaljat csak a horvát támadást közvetlenül megelőző napokban vezényelték oda.

A TÖMEGHADSEREG LÉTREHOZÁSA

A népképviselői országgyűlés 1848 augusztusában kezdte meg a katonaállítási törvénycikk vitáját. Mészáros Lázár hadügyminiszter terve az volt, hogy a kiállítandó újoncokból újabb sorezredi zászlóaljakat hoznak létre. Ezt a tervezetet az országgyűlés többsége elutasította. A képviselők jelentős része újabb honvédzászlóaljak szervezését indítványozta. Végül kompromisszumos megoldás született: az újoncokból kiegészítették volna a Magyarországon állomásozó, magyarországi sor- és lovasezredeket, a fennmaradó újoncokból pedig újabb honvédzászlóaljakat szerveztek volna. Az országgyűlés augusztus 26–29-én elfogadta a katonaállítási törvényjavaslatot, az uralkodó azonban ezt nem szentesítette.³²

Jellačić betörése miatt az országgyűlés szeptember 12-én határozatot hozott a katonaállítási törvénycikk életbeléptetéséről. Batthyány e parlamenti határozat alapján rendelte el szeptember 14-én az újabb honvédtoborzást, majd a sorozást. Az újoncokból csak honvédzászlóaljakat szerveztek. Szeptember 16-án az országgyűlés Nyáry Pál indítványára úgy határozott, hogy a törvényhatóságoknak minden 127 fő után két újoncot kell kiállítaniuk. A szabadságharc hadseregének nagyobbik felét tehát már *nem önkéntes*, hanem *sorozott* alakulatok tették ki. Az 1848 májusától szervezett honvédzászlóaljak száma 1848 szeptemberében mindössze 15 volt (13 magyar, két erdélyi).

Ez a szám az 1848. december végéig kiadott sorszáмок alapján 66-ra emelkedett, 1849. április végére 91-re nőtt (beleértve a fogságba esett négy zászlóalj pótlását is), június végére 16 sorszámozászlóalj beosztásával elérte a 127-et, július végére pedig a 148-at. Az utolsó négy (201–204.) zászlóaljat Klapka tábornok 1849 augusztusában Komáromban állította fel. A szám nélküli honvédzászlóaljak száma is meghaladta a tízet. A honvédzászlóaljakat, eltekintve a cs. kir. sorszámozással, nem ezrekbe, hanem csupán zászlóaljakba szervezték.

Az első tíz honvédzászlóalj tisztikarának többségét olyan nyugalmazott, kilépett vagy aktív cs. kir. tisztek alkották, akik legfeljebb a századosi rangig vitték. Komoly csábítást jelentett, hogy az előzőnél eggyel magasabb rangban vették át őket, a fizetésük is jócskán meghaladta sorezredi társaikét. Az 1848 őszen szervezett honvédzászlóaljak tisztikarában már az első tíz honvédzászlóalj tagjait is megtaláljuk. A honvédsereg felső vezetésének mintegy 70 százaléka szolgált korábban a cs. kir. hadseregben, a többiek külföldi önkéntesekből, a magyar nemesség és értelmiség soraiból kerültek ki. A tisztikar átlagéletkora 35–45 év között volt.³³

A HUSZÁROK HAZASZÖKÉSE ÉS AZ ÚJ LOVASSÁG

Batthyány Lajos fontosnak tartotta, hogy az idegen alakulatokat minél előbb kicseréljék a külföldön állomásozó magyar ezredekre. Törvényes módon került haza a 4. (Sándor), a 6. (Württemberg), a 9. (Miklós) huszárezred nagy része, kivéve a 6. huszárezred egy századát, amely 1848. május végén hazaszökött Galíciából.

³² Varga 1998, 112–185.

³³ A honvédség tisztikarának összetételére lásd Bona 2015, 11–108.; Bona 2008, 9–60.

1848 őszétől megszűntek ezek a lehetőségek. Ezért a külföldön állomásozó magyar huszárezredek megpróbálták hazaszökni. Galíciából indultak útnak a 8. (Coburg) és a 10. (Vilmos) huszárezred katonái. Ausztriából szökött haza a 4. (Sándor) huszárezred két százada. A leg-súlyosabb harcokat a 12. (Nádor) huszárezred katonái vívták, akik Cseh- és Morvaországból próbáltak meg hazajutni. Az utolsó szökésekre 1849 júniusában került sor. A hazatérő alakulatokat a magyar kormányzat kiegészítette és felszerelte.³⁴

Az új huszárezredek többségét önkéntes lovasokból alakították meg. A szabadságharc végéig hat teljesen új huszárezred állt fel: a 13. (Hunyadi) huszárezredet a Hunyadi-szabadcsapat lovasságából, a 14. (Lehel) huszárezredet járszági önkéntesekből, a 15. (Mátyás) huszárezredet Erdélyben a Kossuth-lovagokból, a 17. (Bocskai) huszárezredet a Bocskai-szabadcsapat lovasságából a Hajdú-kerületben, a 18. (Attila) huszárezredet pedig Komárom és Heves megyei önkéntesekből szervezték meg. A 16. (Károlyi) huszárezred szervezésére Károlyi István gróf ajánlotta fel a számára járó úrbéri kárpótlási összeg egy részét. Újoncokból alakították újra az Itáliában harcoló 5. (Radetzky) és 7. (Reuss-Köstritz) huszárezredeket.³⁵

AZ EGYSÉGES HONVÉDSEREG

A honvédsereg egységesítése 1848 októberében kezdődött meg, deklaráció szintjén 1848. november végére fejeződött be. A honvédgyalogság a volt serezekekből, a honvédzászlóaljakból, az önkéntes mozgó nemzetőri zászlóaljakból és más önkéntes csapatokból jött létre. 1849. június elején Görgei Artúr hadügyminiszter elrendelte, hogy a volt serezekei zászlóaljak is honvédzászlóalji számot kapjanak.

Speciális alakulatok voltak a vadászok. Az első vadászalakulatot Mieczyslaw Woroniecki szervezte meg 1848 nyarán. A többiek az év őszén és telén állították fel. Ezeket azonban – a cs. kir. hadsereggel ellentétben – ezredekbe, ezeken belül osztályokba osztották. Többségük szintén önkéntesként került a honvédseregbe.³⁶

A honvédsereg lovassága az itthon állomásozó és a külföldről hazaszökött, valamint az újonnan szervezett huszárezrekekből állt, összesen 18 ilyen ezred alakult. A magyarországi lengyel légió két dzsidásezreddel rendelkezett, ezek azonban csak két-két századból álltak. Az erdélyi lengyel légió lovasságát szintén két század dzsidás alkotta. Előbb az erdélyi hadseregben, majd az olasz légióban szolgált a 7. (Kress) könnyűlovas (cheveaulégers) ezred fél százada. Kazinczy Lajos ezredes Munkács környékén szervezett két század dzsidás lovas 1849. július végén. A honvédseregnek, ellentétben a cs. kir. hadsereggel, nem volt nehézlovassága.

A tüzérség megszervezését még a Batthyány-kormány kezdte meg. A cs. kir. hadsereggel ellentétben a honvédugeek nem hat, hanem nyolc lövegöl álltak. A későbbiekben ez nagyobb tüzeröl biztosított. A tüzekek részben a cs. kir. hadseregböl, részben különbözö műszaki tanulmányokat folytató diákok közül kerültek ki. A tüzérség talán a honvédsereg legjobb fegyvernemévé vált. A cs. kir. és az orosz tiszték meg voltak gyözödvé arról, hogy a magyar seregnek francia tüzerei vannak, s igencsak csodálkoztak, amikor kiderült, hogy 16-18 éves ifjak leckéztették meg öket.³⁷

³⁴ Rédvay 1941.

³⁵ Kedves 1992.

³⁶ Süli 2016.

³⁷ Csikány 2000; Urbán 2009, 336–359.

A műszaki csapatok megszervezése 1848 novemberében kezdődött. Az utász zászlóaljnak komoly szerep jutott az 1849-es téli hadjáratban, amikor gyakran embertelen körülmények között kellett lehetővé tenniük a csapatok haladását. A szabadságharc végéig összesen négy utászzászlóaljat szerveztek meg.³⁸

Az önkéntes alakulatok közé az első tíz honvédzászlóalj, az önkéntes mozgó nemzetőrök, valamint a szabadcsapatok tartoztak. Utóbbiakat arra szánták, hogy az ellenség háta mögött gerilla-hadviselést folytassanak. Többségük ugyanolyan reguláris egységgé vált, s a hadsereg kötelékében harcolt, mint a sorkatonák, a honvédek vagy az önkéntes nemzetőrök. Egy részük szabályos honvédzászlóaljjá szerveződött át. Az 1848–49 telén létrejött szabadcsapatokat többnyire a nemzetiségi fölkelők ellen, Erdélyben és a Délvidéken alkalmazták. Felszereltségük és fegyelmük egyaránt rossz volt. Mind a polgári lakosság, mind a katonai hatóságok gyakran és indokkal panaszkodtak rájuk.

A KÜLFÖLDI LÉGIÓK³⁹

Az ősztől szerveződő külföldi légiók, a lengyel, a német, a bécsi, majd az 1849 tavaszán felállított olasz légió részben önkéntesekből, részben a cs. kir. hadsereg átállt katonáiból állottak. Összlétszámuk 6000 fő körül lehetett. Közülük különösen a lengyelek tettek ki magukért: az 1848–49 téli harcokban többször is egy-egy lengyel század önfeláldozó utóvédharcai mentették meg a visszavonuló magyar csapatokat.

A bécsi Akadémiai Légió önkénteseiből alakult bécsi légió 1848 szeptemberében érkezett Magyarországra. A valamivel több mint 100 fős alakulat részt vett az ozorai hadműveletben, majd Miskolcra, 1848 novemberében pedig Erdélybe vezényelték. Itt részt vett az erdélyi hadjáratban, s komoly veszteségeket szenvedett. Az életben maradt katonákat tisztté nevezték ki.

A lengyel légiók szervezése 1848 novemberében Pesten kezdődött meg. A légiók a lengyel területekről, illetve nyugatról érkező önkéntesekből, valamint a cs. kir. hadsereg katonáiból álltak. A több hadszíntérre szétosztott lengyel légiókat 1849 május–júniusában Miskolcon egyesítették, Józef Wysocki parancsnoksága alatt. A magyarországi lengyel légió három gyalogos zászlóaljjal, négy dzsidásszázaddal és két félüteggel rendelkezett. Összlétszáma mintegy 2300 fő lehetett. Erdélyben Bem József is szervezett lengyel légiót, ami egy gyalogos zászlóaljból, két dzsidásszázadból és egy félütegből állt.⁴⁰

A német légiót Bécsből és Németországból érkezett, valamint magyarországi németekből szervezték. Parancsnoka Peter Giron őrnagy volt. A légióból három zászlóalj alakult meg. Ezek közül az 1. zászlóalj katonái nagyjából Erdélyben harcoltak a román fölkelők ellen. Ezek a századok 1849 májusában súlyos veszteségeket szenvedtek. A 2. és 3. zászlóaljakat Pesten vonták össze, és 1849 júniusában 126. számmal honvédzászlóaljjá szervezték át.⁴¹

Az olasz légió magjául a magyar oldalon szolgáló 16. (Zanini) gyalogezred két százada szolgált. Ezt kiegészítették a cs. kir. hadseregből átszökött vagy fogságba esett olasz önkéntesekkel. A légió egy teljes és egy két századból álló zászlóaljból, egy vadászszázadból és egy század könnyűlovászból állt, parancsnoka Alessandro Monti ezredes volt.⁴²

³⁸ Hermann 2019, 7–52.

³⁹ A légiókra általában ld. Sitzler 1980.

⁴⁰ Kovács 1998.

⁴¹ Böhm 1970, 194–215.

⁴² Pete 2014.

A HONVÉDSEREG ÖRÖKSÉGE

A szabadságharc leverése után a honvédsereg állományának 25-30 százalékát sorozták be a cs. kir. hadseregbe, méghozzá úgy, hogy egy-egy századba legfeljebb egy-két volt honvédtiszt kerüljön. 1852-től fegyelmi problémák miatt egy részüket tartósan szabadságolták, engedélyezték a katonai szolgálat pénzbeli megváltását is. Még így is több tízezren voltak kénytelenek letölteni a szerencsésükre békés hét esztendő, ami alatt csak a goromba altisztek kíméletlen bánásmódjának voltak kitéve.

Amikor Magyarország 1848–1849-es teljesítményét mérlegre tesszük, nem feledkezhetünk meg egy fontos tényről: a döntő kérdés az ország polgári átalakulása volt. Ez azonban – jóllehet, kedvezőtlenebb körülmények között – bekövetkezhetett volna az egységes Habsburg-birodalomba tagolt Magyarországon is. Az átalakulás magyar programja 1848 előtt már készen állt, az ellenzék vezetői csak a megfelelő kül- és belpolitikai helyzetre vártak, hogy életbe léptessék. A magyar hadsereg azonban 1848–1849 legsajátabb alkotása volt. A forradalom előtt még program szintjén sem létezett, 1848-ban azonban Batthyány Lajos kormánya néhány hónap alatt létrehozta. Ez a hadsereg képes volt megállítani a horvát bán több tízezres armádiáját, elviselte egy kudarcokkal teli téli hadjárat megpróbáltatásait, s kevesebb mint egy évvel születése után már a határokig kergette és az erődök sáncai mögé kényszerítette a büszke cs. kir. hadsereget.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barcy Zoltán – Somogyi Győző: *A szabadságharc hadserege*. Corvina Kiadó, Budapest, 1986.
- Bencze László: *A Habsburg Birodalom katonai rendszere*. In: Bona Gábor (szerk.): *A szabadságharc katonai története – Pákozdtól Világosig, 1848–1849*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1998, 9–33.
- Bona Gábor: *A szabadságharc fegyveres ereje*. Hadtörténelmi Közlemények, 1998/1., 3–25.
- Bona Gábor: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. I. kötet*. Heraldika Kiadó, Budapest, 2008, 9–60.
- Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2015.
- Böhm Jakab: *A német légió szervezése és tevékenysége az 1848–1849. évi magyar szabadságharcban*. Hadtörténelmi Közlemények, 1970/2., 194–215.
- Csikány Tamás: *Honvédtüzérség az 1848–49-es szabadságharcban*. Tinta Kiadó, Budapest, 2000.
- F. Kiss Erzsébet: *Az 1848–1849. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek*. A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok, Budapest, 1989.
- Hermann Róbert: *A honvéd utászkar megszervezése 1848-ban*. Hadtörténelmi Közlemények, 132. évf. 2019/1., 7–52.
- Hermann Róbert: *Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc*. Osiris Kiadó, Budapest, 2022.
- Kedves Gyula: *A szabadságharc hadserege I. – A lovasság*. Sygnatura, Budapest, 1992.
- Kossuth Lajos összes munkái. XII. k. Kossuth Lajos az első magyar felelős minisztériumban. S. a. r. Sinkovics István. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai, Budapest, 1957.
- Kovács István: *„...mindvégig veletek voltunk” Lengyelek a magyar szabadságharcban*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
- Mészáros Lázár emlékiratai. Az eredeti kéziratokból közrebocsátja Szokoly Viktor. I. kötet. Pest, 1866.

- Pap Dénes: Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez 1848–1849. I. kötet. Pest, 1868.
- Pete László: „Viva l’Unione magiario-italica!” Magyar–olasz kapcsolatok 1848–1849-ben. Printart Press, Debrecen, 2014.
- Dr. Rédvay István: *Huszáraink hazatérése 1848/49-ben*. Vitézi Rend Zrínyi Csoportja, Budapest, 1941.
- Róna Judit – Urbán Aladár (szerk.): *Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. I–II. kötet*. Argumentum Kiadó, Budapest, 1999.
- Katrin Sitzler: *Solidarität oder Söldnertum. Die ausländischen Freiwilligenverbände im ungarischen Unabhängigkeitskrieg 1848–1849*. Studien zur Militärgeschichte, Militärwissenschaft und Konfliktforschung. Bd. 24. Biblio Verlag, Osnabrück, 1980.
- Süli Attila: *A nemzetőrség, a honvédség és a Kossuth-szabadcsapat szervezése Erdélyben 1848-ban*. Charta Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2011.
- Szemere Bertalan: *Politikai jellemrajzok – Okmánytár*. Sajtó alá rendezte Hermann Róbert és Pelyach István. Budapest, 1990.
- Dr. Szentneményi Béla: *1848–49. A szabadságharc katonáinak egyenruhái*. Honvéd Levéltár és Múzeum, Budapest, 1950.
- Thim József: *A magyarországi 1848–49-iki szerb fölkelés története. I. kötet*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1940.
- Thim József: *A magyarországi 1848–49-iki szerb fölkelés története. II. kötet*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1930.
- Urbán Aladár: *A Batthyány-kormány hadügyi politikájának első szakasza (1848. április–május)*. Hadtörténelmi Közlemények, 18. évf. 1971/2., 211–237.
- Urbán Aladár: *A magyarországi osztrák hadszervezet és a hazánkban állomásozó katonaság 1848 áprilisában*. Hadtörténelmi Közlemények, 10. évf. 1963/2., 145–169.
- Urbán Aladár: *A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.
- Urbán Aladár: *A Nemzetőrségi Haditanács és a honvéd tüzérség megszervezése 1848-ban*. In: Uő. Batthyánytól Kossuthig. Hadsereg és politika 1848 nyarán és őszén. Argumentum Kiadó, Budapest, 2009, 336–359.
- Urbán Aladár: *Sztankó Soma tervezete az 1848-as honvédség felállítására*. In: Uő. A törvényesített forradalomtól az önvédelmi háborúig. Line Design Kft., Budapest, 2020, 96–111.
- Vajda János: *Egy honvéd naplójából*. In: Barta János – Seres József (szerk.): Vajda János összes művei. IV. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972, 309–363.
- Varga János: *Az országgyűlés szerepe a honvédelem megalapozásában*. In: Szabad György (szerk.): *A magyar országgyűlés 1848/49-ben*. KIT Képzőművészeti Kiadó és Nyomda Kft., Budapest, 1998, 112–184.

Boda Mihály:

A „HADSZÍNTÉRHÁBORÚTÓL” A HIBRID HÁBORÚIG

A nemzetközi rend és a háború karakterének együtt változása
a 18. századtól a 21. századig

DOI: 10.35926/HSZ.2025.6.8

ÖSSZEFOGLALÓ: A nemzetközi rend és a háború karaktere legalább a modern állam kialakulásától (a 17–18. századtól) összefügg egymással. Ez azt jelenti, hogy a háború természete – például, hogy összefügg a politikával – állandó marad, a háború karakterében bekövetkező változások lekövetik a nemzetközi rendben bekövetkező változásokat. Az államközi hatalomegyensúly jellemezte 18–19. századi nemzetközi rendben a felvilágosult abszolutista államok és a 19. századi nemzetállamok kisebb-nagyobb hadsereggel a hadszíntéren csaptak össze. A 20. század második felében, a két szuperhatalom uralta nemzetközi világban a nukleáris fegyverekre épülő elrettentés állt a háborús konfliktus középpontjában. A 20. század végén a megmaradt egyetlen szuperhatalom globális „békefenntartó” szerepet vállalt. A 21. század elején pedig a megerősödő nem állami és állami szereplők poliarchikus (sokközpontú) rendjében a hibrid háború kap nagyobb jelentőséget. A tanulmány ezt a változást mutatja be, majd arra a kérdésre is igyekszik választ adni, hogy mi jöhet a poliarchikus rend és a hibrid háború után.

KULCSSZAVAK: nemzetközi viszonyok története, biztonságpolitika, hibrid háború, BRICS, poliarchikus rend

A SZERZŐRŐL:

Dr. Boda Mihály (PhD) tanszékvezető, habilitált egyetemi docens (Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtörténelem Tanszék) (ORCID: 0000-0003-3037-3644; MTMT: 10027457)

BEVEZETÉS

A hadtörténelem egyik tanulsága, hogy a háború korról korra, politikai közösségről politikai közösségre változik. A változás főbb okai között minden bizonnyal ott találjuk a politikai változást. Carl von Clausewitz (1780–1831) szerint „rögzítenünk kell, hogy a háború *nem más, mint az állampolitika más eszközökkel való folytatása*”.¹ A háború ezen megközelítésével együtt Clausewitz azt is tartotta, hogy a háború politikai természete részben állandó, részben azonban változó (vagyis, hogy a háború kaméleon). Előbbi jellemző részleteit a „rendkívüli hármasság” fogalma adja meg. Ennek lényege, hogy a háború állandó természetét mindig három, a politikumon belüli tendencia (erő) valamilyen arányú összejátszása határozza meg: az ösztön, mely a néphez kapcsolható, a valószínűségek és véletlenek számbavételén

¹ Clausewitz 2013, 31.

alapuló szabad szellemi tevékenység, mely a hadvezérhez és hadseregéhez kapcsolható, illetve a pusztá értelem használata, mely pedig a kormányzat jellemzője.² Ennek a három tendenciának a különböző összejátszásai különböző háborúkat határoznak meg. Így amennyiben például az ösztön és a nép dominál a két másikkal szemben, akkor népi vagy felkelőháborúról beszélhetünk;³ amennyiben a szabad szellemi tevékenység és a katonai oldal, akkor totális háborúról,⁴ és amennyiben a politikai oldal, akkor hibrid háborúról.⁵

A történelem során létrejött különböző típusú belpolitikai rendek különböző háborútípusokkal jártak együtt. Ennek megfelelően másként fogták fel a háborút az őskori testvéri érdekközösségek, az ókori városállamok és birodalmak, a kora középkori keresztény-germán királyságok és az érett középkori keresztény közösség, a fejedelmek vagy éppen nemzeti kormányok vezette újkori államok, illetve a birodalomként működő katonai tömbök és az állammal nem rendelkező népek, embercsoportok a második világháború után.

A háború karaktere azonban nem kizárólag ezektől a belső politikai elemektől függ, hanem attól is, hogy a politikai entitások milyen nemzetközi rendszerben kapcsolódnak egymáshoz. Bár a nemzetközi rend nem teljesen független a belpolitikaitól, ám Kenneth N. Waltz (1923–2013) politikatudós szerint nem is redukálható arra, mivel a nemzetközi rend olyan strukturális tulajdonságokkal rendelkezik, amelyek nem vezethetők le a rend tagjainak a belpolitikai jellemzőiből.⁶ A háború karaktere és annak változása így vizsgálható a belpolitikai tendenciáktól elkülönítetten, kizárólag a nemzetközi rend szemszögéből is.

A nemzetközi rend és a háború változásának kapcsolata legalább kétféleképpen érthető meg, vagy a nemzetközi rendszerek közötti átmenethez kapcsolódó háborúk vizsgálatával, vagy az egy-egy nemzetközi rendszerre jellemző háborútípus vizsgálatával. Az első esetben Abramo F. K. Organski (1923–1998) amerikai és George Modelski (1926–2014) lengyel politikatudósok elméletei a mérvadóak. Organski realista kiindulópontja szerint az államok nemzetközi rendszerében minden állam rendelkezik valamennyi hatalommal. Békeidőben a rendszerben nem a hatalom egyensúlya uralkodik, hanem mindig van egy állam, amely domináns a hatalom szempontjából, egy-két további olyan állam, amely másodlagos jelentőségű, illetve több kisebb állam. Organski szerint a háború mindig a hatalomeloszlás struktúrájában bekövetkezett változás eredménye, mely során egy korábban nem domináns pozícióban lévő állam annyira megerősödik, hogy hatalma pillanatnyilag közel kerül a domináns államéhoz. Ekkor vagy az aktuálisan domináns állam érzi veszélyben pozícióját, és háborút kezdeményez a felemelkedő – „kihívó” – állammal szemben, vagy a felemelkedő állam igyekszik stabilizálni hatalmát, és megszerezni a domináns pozíciót.⁷

Az Organski által megokolt háborúk a nagy vagy más néven hegemónikus háborúk. Modelski szerint a hegemónikus háborúk a megelőző békés korszakokkal együtt hosszú, politikai természetű és globális változásciklusokként az 1500-as évektől (mások szerint azonban már Athén és Spárta regionális küzdelmétől)⁸ kezdve vannak jelen a hadtörténelemben. Modelski öt ilyen ciklust és háborút különböztet meg: a portugál ciklust, amikor

² Uo. 55.

³ Forgács 2020, 3–4. fejezet.

⁴ Honig 2012, 34–38.

⁵ Boda 2023a, 22.

⁶ Boda 2023b, 355–356.

⁷ Organski 1958, 322–323.; Organski–Kugler 1980, 13., 19–20.

⁸ Gilpin 1988.

Spanyolország a felemelkedő hatalom; a holland ciklust, amikor Franciaország a felemelkedő hatalom; Nagy-Britannia két ciklusát, amikor Franciaország, illetve Németország a felemelkedő hatalmak; végül az Amerikai Egyesült Államok (USA) ciklusát, amikor a Szovjetunió a felemelkedő hatalom. A ciklusok általános jellemzői, hogy (1) a későbbi domináns hatalom megnyeri a világháborút; (2) amivel világhatalmi monopóliumra tesz szert a biztonság, a tudás, a tranzakciók, a kommunikációáramlás és a szabályok meghatározása felett; (3) monopóliuma speciális bázisra épül (például arany- vagy fűszerbehozatalra, gyapjú- vagy olajkiviteltre); (4) területi igényekkel lép fel a riválisok feletti dominanciát és a monopóliumait biztosító bázisai számára, és ezeken keresztül hálózati kontrollt gyakorol; (5) a domináns hatalom eredetileg hatékonyan működő nemzetállam volt, ami ilyen nagyra növe azonban már nem képes kezelni a vetélytársakat, ami végül ismét háborúhoz vezet.⁹

A háborúk mint a hatalomátmenet eszközeinek vizsgálata mellett a nemzetközi rendek és a háború karakterének változása vizsgálható arra a problémára koncentrálni is, hogy a különböző nemzetközi rendek tipikusan, de nem kizárólag milyen háborúkarakterrel járnak együtt. Jelen tanulmány célja a kisebb vagy nem hegemonikus háborúk jellegének a vizsgálata a nemzetközi rend jellege felől. A vizsgálat a 18–21. század közötti államközponitú nemzetközi rendszerre fókuszál, illetve azon belül is főként a kortárs, 21. század elejére jellemző nemzetközi rendre és háborútípusra, a poliarchikus rendre és a hibrid háborúra. A nemzetközi rend és a háborútípus összefüggésének vizsgálata nem jár együtt azzal, hogy adott nemzetközi rend keretei között csak és kizárólag az adott háborútípus fordul elő, hanem csak azzal, hogy az adott háborútípus a jellemző, vagy mert abból van sok, vagy mert akkor jelenik meg.

A háború karakterének változása természetesen nem csupán a belpolitika vagy a nemzetközi rend alakulásától függ, hanem többek között a rendelkezésre álló fegyvertechnikától is.¹⁰ Ezt a dimenziót azonban most figyelmen kívül hagyom, amennyire erre lehetőségem van. A második világháború utáni világrend és háborúkarakter tárgyalásánál azonban a nukleáris fegyverek jelenlétének központi jelentősége van, mivel az alapjaiban határozza meg mind a nemzetközi rend természetét, mind az azzal együtt járó háború karakterét.

A NEMZETKÖZI REND ÉS A HÁBORÚ KARAKTERE A 18. SZÁZADTÓL A 20. SZÁZAD VÉGÉIG

Azok az események, amelyek lebontották a középkori politikai rendet, és alapvetően befolyásolták a következő és máig fennálló európai, majd globális nemzetközi rend alapjait, a 16–17. század folyamán zajlottak le. Ezek az események a reformáció (1517) és a katolikus megújulás, illetve az utóbbival összefüggésben a Habsburg Birodalom kora újkori építése, majd a harmincéves háború és a vesztfáliai béke (1648).¹¹ Ezeknek hatására elkezdődött a birodalmak helyett az államokra és az államközi viszonyokra épülő nemzetközi rend kialakulása.

Ezek az események azonban nem egy állandó szerkezettel rendelkező és a 18. századtól a 20. század végéig fennálló nemzetközi rendet határoztak meg, hanem csak a rend alapjait helyezték le. Így a „vesztfáliai”-nak nevezett nemzetközi rend 17. századi megalkotását követően több olyan változáson ment keresztül, amelyekre a jelen tanulmány keretei között,

⁹ Modelski 1978.

¹⁰ Boda 2024a.

¹¹ Watson 1992, 169–181.; Boda 2023b: i. m. 145–207.

a nemzetközi rend és a háború karakterének vizsgálata során figyelemmel kell lenni. Ezek a változások a 17. század végi francia hegemonikus törekvéseket lezáró spanyol örökösödési háborúnak és az utrechti békének (1713); a napóleoni háborúknak és az azt követő bécsi kongresszusnak (1815); a második világháborút követő időszakot meghatározó teheráni, jaltai és potsdami konferenciáknak (1943, 1945); végül pedig az új szovjet politikának (*peresztrojka*) (1985) és a Szovjetunió szétesésének (1991) köszönhetők.¹²

Ezen események alapján a nemzetközi rend és a háború karaktere 18–20. századi történetének négy nagyobb periódusa különböztethető meg. Így az első fejlődési stádiumban a 18. és a 20. század közepe közötti nemzetközi rend az államokra és kapcsolataikra épült. Ezen belül a 18. századra a több, felvilágosult abszolút uralkodók által vezetett állam léte és a közöttük fennálló hatalmi egyensúly volt a jellemző. A 19. századot még mindig az egymással jogilag egyenlőnek tekintett államok léte határozta meg, azonban ez az időszak már a népek és nemzetek, majd a nemzetállamok hatalmi egyensúlyának évszázada volt. A harmadik periódus, a 20. század második felének nemzetközi viszonyait alapvetően a két „szuperhatalommal” rendelkező állam (az USA és a Szovjetunió) köré tömörülő két hatalmi blokk viszonya határozta meg. Végül a negyedik stádiumban egyetlen szuperhatalom (az USA) igyekezett hatalmát globálisan fenntartani és elmélyíteni.

A négy időszakban a nemzetközi katonai-politikai hatalom eloszlásával, illetve egy esetben az állam természetének a változásával változott a háború karaktere. A 18. és a 19. században a nemzetközi hatalom több, jogi szempontból egyenlőnek tekintett állam között, multipolárisan¹³ oszlott el, ám amíg a 18. században az államok abszolút monarchiák voltak, addig a 19. században már nemzetállamok (még ha sok esetben uralkodók vezették is a nemzetet). A 20. század második felében a két szuperhatalom közötti hatalmoszlás bipoláris rendet hozott létre, a század végén pedig az egyetlen szuperhatalom multipoláris rendben találta magát. A háborúk karakterének változása lekövette a nemzetközi rend változását, amelyek közül a multipoláris, a bipoláris és az unipoláris nemzetközi rendekkel együtt járó háborús karakterekről lesz szó.

A multipolaritás hatalmoszlás és a „hadszintérháborúk”

Az 1648-as vesztfáliai béke hozadéka a nemzetközi rendre nézve annak a rögzítésével járt együtt, hogy az európai nemzetközi rend államok rendszere. Ehhez képest az 1713-as utrechti béke annyival ment tovább, hogy rögzítette, az államrendszerben a „folyamatosan mozgó egyensúly”¹⁴ uralkodik. Ez azt jelenti, hogy a jogilag egyenlő kisebb és nagyobb államok a hatalmuknak megfelelő hatással voltak egymásra, így amennyiben egy állam megerősödött, akkor a többi eltávolodott tőle, amennyiben pedig meggyengült, akkor a többiek közeledtek hozzá, fenntartva ezzel az egyensúlyi állapotot. Az egyensúlyi rend öt meghatározó, nagy állama Franciaország, Ausztria, Nagy-Britannia, Poroszország és Oroszország volt. A rend olyan kisebb hatalmai támogatták őket, mint Spanyolország, Hollandia, Svédország, Dánia, Csehország, Szászország vagy Lengyelország.

¹² Watson 1992: i. m. 198–213., 238–250., 288–298.

¹³ A multipolaritás, bipolaritás, unipolaritás (hierarchikus) fogalmakhoz lásd Egedy 2017, 64–66.

¹⁴ Watson 1992: i. m. 198.

A 18. század államait felvilágosult abszolút fejedelmek uralták, akik megszervezték alattvalóik összeírását és azok életének központosítását. A nemzeti nyelv és eszme részben az uralkodók egyik eszköze volt az alattvalók megszervezésére,¹⁵ részben pedig a felvilágosodás terméke, amit a közös nyelvvel és történelemmel rendelkező alattvalók hangoztattak.¹⁶ A 19. század az előző évszázaddal szemben így már a népek, nemzetek és a nemzetállamok korszaka volt. A század nemzetközi rendjének eredete a 18. századi államfejlődésben, a francia forradalomban (1789) és annak alapértékeit – pl. népszuverenitás – Európa-szerte elterjesztő napóleoni birodalomban keresendő. A század első felében még a múlt századi rend tért vissza, amikor a bécsi kongresszus által létrehozott rend, az öt nagyhatalom kollektív hegemoniája sikeresen akadályozta a társadalmi és politikai változásokat. Ezeket a változtatási kísérleteket azonban már a nacionalizmus inspirálta. A század második felében viszont a bécsi kongresszus rendje már nem volt képes feltartóztatni a nemzeti forradalmakat és új nemzetállamok létrejöttét. Végeredményben a 19. század végére a nemzetállamok egy sajátos egyensúlya határozta meg a korszak európai nemzetközi rendjét. A nemzetállamok között kiemelkedő szerepe volt Franciaországnak, Nagy-Britanniának, Németországnak, amelyekhez csatlakozott az egyelőre birodalmi keretek között működő Oroszország és az Osztrák–Magyar Monarchia.¹⁷

Az európai politikában domináns államok listája így a 18. és a 19. században nem változott, ahogyan a nemzetközi politikai és katonai hatalomeloszlás sem. Az európai politikára mindkét évszázadban a nemzetközi politikai és katonai hatalom eloszlásának multipoláris jellege volt a jellemző, azaz az egymástól elkülönülő és kisebb-nagyobb hatalommal rendelkező sok állam hatalmi egyensúlya.

Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) a 18. század második felében írva az európai nemzetközi viszonyokról jól látta saját kora és a következő évszázad jellemzőit is. Rousseau az *Egy tartós béke az Európai Föderáció által* (1756) című munkájában a Saint-Pierre abbénak (1658–1743) tulajdonított, úgynevezett örökbéke-tervezetet vizsgálta, amely szerint az európai államok konfliktusait nem háborúkkal, hanem békés eszközökkel és egy európai föderáció létrehozásával kellene rendezni. A kérdés tárgyalását Rousseau kora államközi viszonyainak és az államok háborúinak ismertetésével kezdte. Úgy vélte, hogy az államok kölcsönösen nemzetközi (területi és öröklési) jogi igényekkel állnak elő egymással szemben, és amennyiben nem tudnak megegyezni békés úton, akkor a háborúra és azzal a szerencsére bízzák jogvitájuk eldöntését. Az alapfeltételezésük az volt, hogy a felek esélyei egyenlők a hadiszerencse tekintetében, ami ezzel a jogviták eldöntésének „legfőbb bírójává” vált.¹⁸ Saint-Pierre abbé ezzel szemben úgy vélte, hogy a jogviták rendezéséhez nem szükséges háború és hadiszerencse, hanem elegendő az államok képviselő-testülete is, ami döntést hozhat a jogvitákban, amennyiben a felek erre nem képesek. Rousseau szerint ez ugyan tényleg érdekében állna az államoknak, hiszen ezzel például megszabadulnának a saját hadsereg fenntartásának költségétől, az államok azonban nem képesek igazi érdekeiket megvalósítani. Saját önző érdekeik ugyanis minden más fölé kerekednek, így az együttműködésre sarkalló és tartós békét eredményező igazi érdekeik fölé is.¹⁹

¹⁵ Anderson 2006, 44–51.; 78–99.

¹⁶ Boda 2023b: i. m. 323.

¹⁷ Watson 1992: i. m. 242–249.

¹⁸ Rousseau 1917, 75.

¹⁹ Uo. 91.

Rousseau ezzel már a 19. századi (nemzet)államfelfogás megalkotása felé tett egy lépést, amit *A háború állapota* (1755 körül) című munkájában mélyített tovább. Ebben elsősorban azzal a Thomas Hobbesnak (1588–1679) tulajdonított elképzeléssel vitatkozott, hogy a háború a természeti állapotban élő emberek sajátja. Rousseau szerint azonban a társadalmon kívül élő természeti ember félénk és békés, így nem is háborúzik társaival. Az ember csak tartós politikai viszonyok közé kerülve, állampolgárrá, majd katonává válásával lesz képes háborút kezdeményezni, mivel a háború ellenségességet foglal magában, ami pedig tartós állapotot feltételez. A természeti állapotban is van egyének közötti veszekedés, vita és emberölés is, de ezek egyike sem jelent háborút, hanem megmaradnak a személyes konfliktus szintjén. A háborút az államok kialakulásával a tartós politikai viszonyok hívják életre. Ennek irányába az első lépést a 18. századi abszolút monarchiák jelentik, amelyekben az állampolgárok még a fejedelmek hatalmában vannak, így konfliktusuk még mindig nem minősül háborúnak, mivel azok a fejedelmek személyes konfliktusai. A következő és utolsó lépésben azonban kialakul a társadalom, egy mesterségesen létrehozott csoport, amiben az egyének a közös azonosságtudat által érzelmeikben, illetve a közös akarat által cselekedetben is egyesülnek. Ezek az államok a nemzetállamok, amelyek konfliktusa már nem személyes konfliktus, hanem háború, viszonyuk pedig a háború állapota.²⁰

A nemzetközi rend jellegének bizonyos mértékű változása a 18. és a 19. század között ezáltal jól kimutatható, azonban a rend alapvető meghatározottsága – a multipolaritás és a hatalomegyensúly – szempontjából nézve az állandónak tekinthető. Ehhez hasonlóan vannak változó és állandó jellegzetességei a multipoláris nemzetközi rendre jellemző háborúnak.

A háború és azon belül a hadászat számos változáson esett át a 18–19. század során. Ami a háború céljait illeti, Rousseau óta tudjuk, hogy a háború a 18. században főként fejedelmi és dinasztikus célokért folyt, tipikusan egy-egy dinasztia által magának igényelt területekért, országokért. Ezt egészíti ki Ferdinand Foch (1851–1929) francia marsall meglátása a 19–20. század fordulóján azzal, hogy a 19. századi nemzeti háborúk három típusba oszthatók. A háború először azzal kapott nemzeti jelleget, hogy általa egy nemzet igyekezett kivívni a függetlenségét, és létrehozni önálló területtel és határokkal rendelkező nemzetállamát; majd ezt követően akkor, amikor a nemzet különböző csoportjainak egyesítéséért zajlott, azaz további területek megszerzéséért; végül pedig akkor, amikor a felszabadított és egyesített nemzet érdekében gazdasági és kereskedelemi előnyöket biztosított, tipikusan gyarmatok szerzésével.²¹

Ami a hadászatot illeti, a már említett Foch marsall szerint az újkori háborúk két részre oszthatók, a 18. század manőverező háborúira, amelyekben a felek a győzelmet azzal igyekeztek megszerezni, hogy a fejedelem költségén felállított, kiképzett és békeidőben is fenntartott professzionális hadsereg manőverek segítségével elvágja az ellenséges hadsereg utánpótlását, vagy egyéb tekintetben döntő pontot (például ellenséges főváros) foglal el.²² Ezt az elképzelést képviselte a korszak végén Adam Dietrich Heinrich von Bülow báró (1757–1807), aki szerint kora (a 18. század) hadseregeinek utánpótlási igénye olyan nagy, hogy előrehaladásuk során tárházak sorát kell létrehozni az állandó utánpótlás biztosításához. Ezek a tárházak és az azokat a hadsereggel összekötő vonalak azonban kimondottan sebezhetők az védekező hadsereg manőverei által.²³ A 19. századi hadászat ezzel szemben

²⁰ Rousseau 2011, 256–262.

²¹ Foch 1920, 35.

²² Howard 2009, 54–74.

²³ Bülow 2021, 27–47.

a nemzet tagjaiból sorozott hadseregek közötti harcot és az ellenség fizikai vagy morális megsemmisítését helyezte a középpontba a győzelem megszerzésében.²⁴

Georgij Szamojlovics Isszerszon (1898–1976) szovjet hadtudós a két világháború között úgy látta, hogy a 19. századi hadászat újkori fejlődése három részre osztható: a ponthadászatra, a vonalhadászatra és mélyhadászatra.²⁵ A ponthadászatra a lehetőség szerint hosszú hadműveleti vonalakon való mozgás volt jellemző, amit ehhez képest rövid időtartamú és a tér egy földrajzi pontjára korlátozódó döntő csata zárt le. Az elképzelést a 18–19. század hadtudósai mindegyikénél megtaláljuk valamilyen formában, így Antoine-Henri Jomininél (1779–1869) a döntő pontok elméletében,²⁶ Carl von Clausewitznél (1780–1831) pedig a döntő csata elméletében.²⁷ A vonalhadászat jellemzője az erők szélességben és egy vonalban való szétbontakoztatása és a szárnyakkal végrehajtott koncentrikus manőver volt, mely Isszerszon szerint id. Helmuth von Moltke (1800–1891) porosz hadtudós írásaiban érhető tetten.²⁸ Végül a mélyhadászat nem vagy nem csupán az arcvonál szélességében igyekezett az ellenséges állásokon túlkerülni azt legyőzni, hanem annak a hátába, a háta mögötti területre hatolva is. Ez az elképzelés a két világháború közötti szovjet hadtudományi iskola, többek között Isszerszon érdeme, de megtaláljuk olyan nyugat-európai szerzőknél, mint John Frederick Charles Fuller (1878–1966) brit hadtudós is.²⁹

A Rousseau, Foch és Isszerszon által bemutatott háborús célok és a hadászati elképzelések jól elkülönülnek egymástól, ennek ellenére mégis fontos hasonlóságot mutatnak: mindegyik esetben lényeges, hogy a katonai erők győzelmet érjenek el a hadszíntéren, legyen a háborús cél személyes vagy nemzeti, vagy legyen a hadszíntér döntő pont, vonal vagy terület jellegű. A hadszíntér itt használt fogalma legkönnyebben Jomini hadműveleti hadszíntér fogalmával jellemezhető, aminek értelmében a hadszíntér az a terület, ami a szemben álló hadseregeket és azokat a kulcspontokat (stratégiai pontokat és vonalakat) foglalja magában, amelyek segítségével megszerezhető a győzelem.³⁰

A multipoláris nemzetközi rend a jogi és hatalmi szempontból egyenlő államok viszonyai-ból áll. Az államok meghatározott területtel és meghatározott határokkal rendelkező politikai entitások, amelyek céljai – legyenek az államok az abszolút monarchiák vagy nemzetállamok –, a dinasztikus igényben szereplő vagy a nemzettel összefüggésbe hozott területek szerzése és megtartása. Ez meg is határozza, hogy milyen természetű háborúk jellemzők a multipoláris hatalomeloszlásra: a hadszíntérháborúk.

A bipoláris rend és az elrettentés

A második világháborút követően a háborúban megerősödő hatalmaknak, illetve a technikai fejlődésnek köszönhetően új korszak köszöntött be mind a nemzetközi világ, mind a háború természetének tekintetében. A háború két fő nyertese az USA és a Szovjetunió volt,

²⁴ Foch 1920: i. m. 27–29.; Howard 2009: i. m. 94–135.

²⁵ Isszerszon 1969, 32–35.; 56–65.

²⁶ Jomini 2024, 117–118.

²⁷ Clausewitz 2013: i. m. 253–269.

²⁸ Moltke 1985, 361.

²⁹ Fuller 1985, 460., 469.

³⁰ Jomini 1985, 307–313. Megjegyzendő, hogy Jomini a hadműveleti hadszíntér fogalmától megkülönbözteti a sokkal szélesebb és bizonytalanabb tartalmú háborús hadszíntér fogalmát, ami minden olyan földrajzi helyet magában foglal, ahol az ellenséges hatalmak egymásra támadhatnak, illetve a jelentősen szűkebb taktikai hadszíntér fogalmát, ami nagyjából a csatatérnek felel meg.

amelyek a számukra győztes háborút követően tovább terjeszkedtek volna. Ezzel meg is határozták a következő időszak bipoláris nemzetközi rendjét, amelyet mindkét oldalról elméleti keretek között is igyekeztek rögzíteni. A bipoláris politikai elmélet éppúgy megjelent a nyugati szerzőknél, mind a keletiekénél. Így Nicholas J. Spykman (1893–1943) amerikai politikatudós Halford J. Mackinder (1861–1947) korábbi geopolitikai elméletét fogalmazta át az USA szemszögéből, Lev Gumiljov (1912–1992) szovjet földrajztudós pedig a Szovjetunió szempontjából fogalmazta újra az eurázsianizmust.

A geopolitikusok Mackinder óta felosztják a világot Euráziára, illetve a maradék kontinenseket, azaz Ausztráliát, Afrikát és az Amerikát magában foglaló külső peremívre. Eurázsia egy részét az oroszok, a külső peremívet pedig a tengeri hatalmak uralják. Az eurázsiai kontinens a brit Mackinder számára a 20. század elején részben azért volt fontos, mert úgy vélte, az európai civilizációt közvetve az innen induló nomád támadások hozták létre, így végeredményben Eurázsia a világ középpontja, Európa pedig csak egy félsziget ezen a kontinensen. Másrészt azonban azért is fontos Eurázsia Mackindernek, mert Eurázsia sztyeppei része a kulcsterület, a többi kontinenssel szemben a flottaépítéshez nyersanyagban nagyon gazdag terület. Amennyiben Oroszország képes ezt a területet egységbe fogni, és kijutni valamelyik meleg óceánhoz, akkor a tengerek és azzal a világ urává válhat. Ezzel összhangban Eurázsia másik része Mackinder szerint a belső peremív, Európa, a Közel-Kelet és a dél-ázsiai monszonos terület, amelyen keresztül vezethet Oroszország útja a tengerekig. A belső peremívet azonban a gyarmatosítás következményeként a tengeri hatalmak ellenőrzik, a kulcsterület feletti hatalom pedig a Kelet-Európa feletti hatalom által valósítható meg.³¹ Spykman a 40-es években annyiban ment tovább Mackindernél, hogy annak hármass világfelosztását (kulcsterület, belső és külső peremív) egy negyedik résszel egészítette ki. Úgy véli, hogy a szárazföldi hatalom által uralt magterületet övező rész a szárazföldi jellegű peremterület, amit viszont a part menti szigeteket és szigetkontinenseket magában foglaló peremív vesz körbe. A peremívnek két része van, a part menti szigetek és a marginális tengerek, illetve a szigetkontinensek (Ausztrália, Afrika). A peremterületet Spykman ütközőzónának tekinti a tengeri és a szárazföldi hatalom között.³²

Az eurázsianizmust képviselő gondolkodók egy önálló kontinenst és a nyugatitól eltérő kultúrát azonosítottak azon a területen, ahol a Mackinder–Spykman-elméletben a kulcsterület helyezkedik el. Az olyan korai gondolkodók, mint Nyikolaj Trubeckoj (1890–1938) és más emigráns tudósok szerint ezt a kultúrát (és a kultúrát hordozó népet) alapvetően a belső-ázsiai földrajzi terület (a sztyeppe) jellege határozza meg és különíti el a nyugati kultúrától. Ezzel szemben a Szovjetunióban élő Gumiljov szerint az orosz szuperethnosz etnogenezésének, azaz történelmének van meghatározó szerepe az eurázsiai kultúra kialakulásában, aminek a földrajzi terület csak helyet adott,³³ amiként korábban a türk és a mongol szuperethnosz kialakulásának is. Ennyiben Gumiljov elmélete összhangban volt a kommunista tannal, ami szerint a nemzeti történelem határozza meg a nemzetek társadalmi osztályait. Az orosz szuperethnosz kultúrájának a jellegzetessége, hogy az fogja össze Eurázsia népeit, úgy, hogy egyszerre meg is őrzi a különböző népek önállóságát. Gumiljov úgy véli, hogy „a régi ideológiai alapon, a pravoszlávia talaján létrejött új magatartásrendszer tette lehetővé Oroszországnak, hogy döntő szava legyen Eurázsia [egyszerre a kontinens és az annak a területén létrejött szuperethnosz] történetében. [...] A történelem tanúsága szerint

³¹ Boda 2023b: i. m. 325.

³² Spykman 2002, 61.

³³ Laruelle 2008, 31–32., 66.

mindaddig, amíg minden népnek megmaradt a joga arra, hogy önmaga legyen, az egyesült Eurázsia sikerrel állt ellen mind a nyugat-európai, mind a kínai, mind a muzulmán nyomásnak. Sajnos a 20. században eltértünk ettől az egészséges és országunkban hagyományos politikától, s hagytuk az európai elvek szerint vezetett magunkat – igyekeztünk mindenkit egyformává tenni”.³⁴

A bipoláris világ két szuperhatalma közötti bipoláris viszony kialakulását és fenntartását alapjaiban segítette az új fegyvertechnika, a nukleáris fegyverek megjelenése is. A nukleáris fegyverek romboló ereje, hogy a nagy távolságra lévő ellenséggel szemben is elegendő egyetlen bomba célba juttatása, kitágította a geopolitikai teret. A nukleáris fegyverek fejlesztésének, gyártásának és alkalmazásának költségei pedig elsősorban nem a nemzetállamok közötti politikát részesítették előnyben, hanem a nemzetek és népek tömörülései közötti politikát, aminek köszönhetően a kisebb államok a nagyobbak védelmébe húzódtak.

Bernard Brodie (1910–1978), a korszak amerikai stratégája szerint a nukleáris fegyverek abszolút pusztító erővel rendelkező fegyverek, mivel bármilyen város elpusztítható néhány bombával, ami ellen nem is lehet hatékonyan védekezni, ezért hagyományos alkalmazásukra nem kerülhet sor. Bár eleinte a szemben álló felek és az elméletalkotók a nukleáris fegyverek hagyományos bevetésében gondolkodtak, végül „csupán” az elrettentésre építő felhasználásukra került sor.³⁵ A nukleáris fegyverek elrettentésre való felhasználásának köszönhetően a szuperhatalmak között még csak hagyományos nyílt háborúra sem került sor, hanem csak proxyháborúkra és alacsony intenzitású konfliktusokra. Úgy vélték ugyanis, nagy a kockázata annak, hogy a konfliktus tényleges nukleáris háborúvá eszkalálódik.³⁶ Így működött az elrettentés, ami proxy és alacsony intenzitású szinten tartotta a háborút.

Az elrettentésre használt nukleáris fegyvereknek ugyanakkor a béke állapotára is hatásuk volt. Önmagában már a nukleáris elrettentésre épülő politikai viszony is azzal járt együtt, hogy a másik fél bármikor nukleáris csapást mérhet, így a katonai és politikai elrettentéssel együtt járt a mindennapi félelem a társadalomban. A nukleáris fegyverek elrettentésre való alkalmazása azonban motivált egy másik viszonyt is a szuperhatalmak között, a fegyverkezési versenyt. Ugyanis egy ország elrettentésre használt nukleáris arzenáljának mérete, illetve ezzel összefüggésben a nukleáris arzenál egy esetleges első csapást túlélő képessége határozta meg az ország elrettentő erejét. A fegyverkezési verseny mellett a nemzetbiztonsági szolgálatok nagyarányú munkájának igénybevétele is befolyásolta a béke természetét. A szolgálatok igénybevétele a proxykonfliktusokban és annak a feltérképezésében – hogy vajon hol tart a másik fél a fegyverkezési versenyben –, ugyanis szintén konfliktusosabbá tette a békét. Ezt tükrözi Kenneth N. Waltz (1924–2013) amerikai politikatudósnak a korszakban kialakított neorealista elmélete. Waltz szerint a háborúk okai általában véve a nemzetközi államközi rend anarchikus jellegében keresendők, ami által az államok csak a saját biztonságukat tartják szem előtt. A biztonsági paradoxon értelmében azonban az egyik állam biztonságának biztosítása egy másik állam biztonságát veszélyezteti. Az anarchikus nemzetközi rend így minimálisan hidegháborút eredményez, ami az eseti lehetőségek függvényében forró háborúvá szélesedhet.³⁷

Összességében, az elrettentő erővel rendelkező nukleáris fegyverek alacsonyabb intenzitású háborúkat és konfliktusosabb békét eredményeztek.

³⁴ Gomuljov 2004, 327–328.

³⁵ Brodie 1946, 6–14.; Brodie 1959, 248., 264–304.

³⁶ Gallie 1991, 86.

³⁷ Waltz 1988, 620.

Az unipoláris nemzetközi rend és a béke fenntartása

A Szovjetunió összeomlását (1991) követően a nemzetközi rend egyetlen szuperhatalma az USA maradt, ami így unipolárisan minden jelentős nemzetközi katonai és politikai hatalommal rendelkezett. Ez nem jelentette azonban a háború megszűnését, hanem csupán az átalakulását.

John Rawls (1921–2002) amerikai filozófus szerint a 20. század végi világrendben négyféle fontosabb állam (vagy ahogy ő fogalmaz: nép) található: a szabadelvű népek, a tisztességes hierarchiájú népek, a jogsértő népek és a nehézségekkel küzdő népek. A szabadelvű népek társadalma és állama az egyéni szabadságon és egyenlőségen, az emberi jogok, illetve a nemzetközi jogi alapelvek tiszteletén alapul. Utóbbiak tekintetében tiszteletben tartják, hogy a népek szabadok, függetlenek és egyenlők, betartják a szerződéseiket, nem avatkoznak be egymás belügyeibe, csak ön- és másvédelem esetén háborúznak, és ekkor is betartják a háborúviselés szabályait, tiszteletben tartják az emberi jogokat, és segítik a rászoruló népeket. A szabadelvű népek elsődleges példája az USA. A tisztességes hierarchiájú népek muszlim vagy egyéb vallásos népek, ahol a közjó áll a középpontban, ám emellett a nemzetközi jogi alapelveket is tiszteletben tartják. A jogsértő népek megsértik a nemzetközi jogelveket, így vagy beavatkoznak más népek életébe, vagy nem tisztelik a saját állampolgáraik emberi jogait. A nehézségekkel küzdő népek pedig kulturális vagy természeti okok miatt társadalmi nehézséggel rendelkeznek. Rawls meggyőződése, hogy minden népnek előbb-utóbb szabadelvű néppé kell válnia, addig is azonban elsősorban a szabadelvű népek felelőssége, hogy katonai vagy békésebb eszközökkel fellépjenek a jogsértő népekkel szemben, illetve hogy megsegítsék a rászoruló népeket.³⁸ Rawls ugyan csak nagyon óvatosan fogalmaz a szabadelvű népek lehetséges humanitárius intervencióit illetően, azonban a korszakban számos amerikai humanitáriusintervenció-elmélet látott napvilágot. Ez jól mutatja a téma iránti amerikai érdeklődést, és érthetővé teszi „az USA a világ rendőre” szlogent, ami szerint az USA a törvényeknek érvényt szerezve igyekszik a nemzetközi békét fenntartani.³⁹

Ezen kutatásokhoz hasonlóan fontosabb szerepet szán a beavatkozásoknak Thomas P. M. Barnett (1962–) amerikai stratégia. Barnett azonban határozottan elutasítja az USA-ra nézve „a világ rendőre” elnevezést, és helyette a „a világ tűzoltója” elnevezést javasolja, mert úgy véli: az USA-nak hobbesi Leviatánként globálisan kell biztosítani a békét a globális gazdasági tevékenység kiterjesztéséhez, és „elfojtania” a fellángoló helyi ellenállást.⁴⁰ Ezen elképzelés szerint az USA globális szerepét így nem nemzetközi jogi-morális alapon kell felfogni, hanem gazdasági szempontból (bár azt ő is elfogadja, hogy az USA a „szabadság birodalma”, amelyet ki kell terjeszteni).

Barnett úgy véli, hogy a gazdaság globalizálódásával a világ államait két nagyobb típusra lehet felosztani. Az egyik típusba a *magországek* tartoznak, amelyeket összeköt a globális gazdaság, és amelyek prototípusa és legfontosabb képviselője az USA. A másik típus a *résországek*, amelyek kimaradnak a globális gazdaságból, politikailag és biztonsági szempontból instabilak, és a nemzetközi terrorizmus melegágyai. Ezekkel az államokkal és az ott készülő terroristákkal szemben a magországeknek (az USA-nak) nem csupán meg kell magát védenie, hanem a globális gazdaságot előremozdítva biztonságot és békét kell biztosítani az együttműködésre hajlandó résországekben is. Ezeknek az országoknak a nyersanyagai ugyanis

³⁸ Rawls 2008.

³⁹ Lee 2010.

⁴⁰ Barnett 2004, 4.

fontosak a globális gazdaság számára, de biztosításukhoz a résállamokon belüli beruházási lehetőségek, szállítási infrastruktúra, pénzügyi biztonság, stabil jogi környezet és végeredményben ezen államok és környezetük biztonsága és békéje szükséges.⁴¹

Az unipoláris nemzetközi rend felvázolása mellett Barnett azt is hangsúlyozza, hogy a hidegháború végével és különösen a 2001-es terrortámadást követően az USA-nak nem egy nagy ellenségre kellett felkészülnie (mint amilyen a Szovjetunió volt, és amilyennek Kínát vélik a jövőben). Sokkal inkább az olyan kisebb, végeredményben a globalizáció folyamatával ellenséges tettekkel (*lesser includeds*) szemben, mint a nem állami szervezetek és az azokat pártoló országok cselekedetei.⁴² Az unipoláris nemzetközi rend így az egyik oldalon egy szuperhatalom szerepvállalását foglalja magában, a másik oldalon azonban jogsértő államok, illetve nem állami szervezetek jelenlétét. Utóbbiak között találunk a nemzetközi bűnbandákhoz hasonló terrorista szervezeteket, politikai identitással és célokkal rendelkező szabadságharcos szervezeteket, illetve etnikai vagy vallási kultúrájukra támaszkodó, saját politikai identitásuk megalkotására törekvő csoportokat is.⁴³ Az ilyen ellenséggel szemben való fellépés és adott esetben hadviselés az USA távolabbi érdekeit képviseli, szemben az USA területének és állampolgárainak közvetlen megvédésével, ezért az egyetlen szuperhatalom a saját emberi erőforrásait kímélése és a technikai fölény kialakítása és elmélyítése felé fordulva aszimmetrikus háborúhoz folyamodott.

A háborúban való aszimmetria sokféleképpen megragadható, végeredményben a szerencse mellett mindig ez dönti el a küzdelmet. A jelen aszimmetria a szuperhatalom felől nézve a negyedik generációs hadviseléssel ragadható meg, aminek az elnevezése a háború karakterének a megváltozására is utal. A negyedik generációs hadviseléssel zajló háborúban William S. Lind amerikai katonai szakíró és társai, illetve Thomas X. Hammes amerikai katonai szakíró szerint fontos szerepe van annak, hogy a háború kiterjed az ellenség egész társadalmára, és azt, illetve a harcolókat nem csupán fizikailag, hanem morálisan kívánja megtörni. Az ilyen bevetések kisebb – speciális vagy fedett – és földrajzi szempontból szétszórott egységek alkalmazását feltételezik, amelyek utánpótlása nem hosszú utánpótlási vonalak mentén történik, hanem helyben megoldható, és amelyek a bevetésük során valós idejű információs hálózatba vannak kapcsolva az információforrással és a döntéshozó parancsnoksággal. Az ilyen, úgynevezett „hálózatközpontú”,⁴⁴ „virtuális”⁴⁵ vagy „kockázatkerülő”⁴⁶ bevetések sikerességét olyan magasan fejlett információs és egyéb technika segíti, mint a műholdak, a bevetésben érintettek információs hálózata, a precíziós, majd az autonóm fegyverrendszerek, illetve az online és telekommunikációs információs és propagandabefolyásolási technikák.⁴⁷

Az aszimmetrikus háborúban a nem állami szereplők ezzel szemben „új háborút” vívnak, aminek az elnevezése szintén a háború megváltozott karakterére utal. Az ilyen háborúban alkalmazott erőszak célja a nem állami szereplők etnikai, vallási vagy egyéb ideológia által meghatározott közösségi azonosságának felépítése, illetve beépítése a közösség életformájába. Ezen túlmenően az ilyen háborúban az erőszakot egyféle kommunikációs formaként

⁴¹ Uo. 199–205.

⁴² Uo. 63., 87.

⁴³ Creveld 2000, 35–42.

⁴⁴ Alberts et al. 2000, 53–116.

⁴⁵ Ignatieff 2000, 161–215.

⁴⁶ Boda 2024c.

⁴⁷ Lind et al. 23–24.; Hammes 2005, 205–219.

is használják, amikor a szimbolikus célpontok támadásával vagy félelem generálásával az ellenség erkölcsi erejének gyengítésére törekednek. A résztvevők a támadási oldalon számos nem hagyományos eszközt alkalmaznak az öngyilkos támadásoktól kezdve, a kiskorú katonákon át a bűnszervezetek működtetéséig; a védekezési oldalon pedig a tágabb közösség nem harcolói közé rejtőznek.⁴⁸

A POLIARCHIKUS NEMZETKÖZI REND ÉS A HIBRID HÁBORÚ

A 21. század elejére a világ több országa fejezte ki szóval vagy tettel a szándékát a regionális vagy globális befolyásgyakorlásra, ami hozzájárult ahhoz, hogy a korábbi egyetlen szuperhatalom ereje meggyengüljön. Utóbbi nem szűnt meg, azonban globálisan már korántsem örvend akkora elismertségnek, mint korábban. Barnett megkülönböztette a régi és az új *magországek* csoportját, az első csoportba sorolva az USA-t, a nyugat-európai országokat és Japánt, a másodikba pedig többek között Kínát, Indiát, Braziliát és Oroszországot.⁴⁹ Barnett, bár érzékelt potenciális konfliktust a régi és az új magországek között, azért alapvetően egy csoportként gondolta el azokat. A 21. század elejére ez az egység felbomlott, és az unipoláris rendből poliarchikus rend alakult ki. A poliarchikus rendben több hatalmi centrum van, így a multipoláris hatalomeloszlásra hasonlít, olyannyira, hogy némely szerző szerint valójában multipoláris rendről is kell beszélni a hidegháború után.⁵⁰ Jelentős különbség azonban a kettő között, hogy a multipoláris rendben a hatalmi központok elkülönülnek egymástól, és saját hatalmi régiókkal rendelkeznek, a poliarchikus rendben azonban nem. A poliarchikus rend ugyanis Seyom Brown szerint „rendkívül interaktív és részeiben egymásra utalt, azonban egyszerre decentralizált rendszer, amiben többféle – kisebb és nagyobb, illetve állami és nem állami – cselekvő kap szerepet”.⁵¹

BRICS-ideológia: Oroszország, Kína és a Dél-afrikai Köztársaság

A poliarchikus rend kialakulását egyik oldalról jól jellemzi a nem állami közösségek szerepének korábbra visszanyúló megnövekedése a globális politikában, a másik oldalról pedig az unipoláris nemzetközi renddel elégedetlen nagyhatalmak megerősödése és ehhez kapcsolódóan a BRICS nemzetközi szervezet létrejötte 2009-ben.⁵² A BRICS-országok 2024-es kazanyi deklarációjukban azt tűzték ki célul, hogy a nemzetközi multilaterális rend megreformálásával igazságosabb nemzetközi rendet hozzanak létre, részben a BRICS segítségével, részben pedig a BRICS-országok más nemzetközi szervezeteinek a segítségével.⁵³ A multilateralizmussal a BRICS-ideológia a poliarchikus nemzetközi rend alapjává vált.

A BRICS poliarchikus ideológiájának tartalma és hihetőségének egyik mércéje az, hogy az egyes részt vevő országok külpolitikai ideológiája összhangban áll-e a multilateralizmussal. Mivel mára már tíz BRICS-ország van, érdemes kiválasztani néhány ország ideológiáját erre a vizsgálatra. A két legjelentősebb BRICS-ország, Oroszország és Kína és egy kisebb

⁴⁸ Lind et al.: i. m. 25.; Münkler 2004, 62–67.

⁴⁹ Barnett 2004: i. m. 55.

⁵⁰ Huntington 2023, 16.

⁵¹ Brown 2016, 244.

⁵² A „BRICS” elnevezés az alapító országok kezdőbetűiből (Brazília, Oroszország, India és Kína), plusz a 2010-ben csatlakozott Dél-afrikai Köztársaság kezdőbetűjéből álló rövidítés.

⁵³ Kazan Declaration... 2024.

jelentőséggel rendelkező ország, a Dél-afrikai Köztársaság ideológiája jó példa lesz a BRICS-ideológiával való összhangra.

Oroszország tekintetében Alexander Dugin (1962–) orosz politikai filozófus szerint a nemzetközi rendben a civilizációknak van központi szerepe. A civilizáció fogalmának azonban van egy időbeli és egy térbeli értelmezése is. Az előző – liberális értelmezés – szerint az emberiség és minden emberi közösség fejlődésében eljön az a pillanat, amikor a barbárság állapotából a civilizáltság állapotába lép, azaz fejlődik. A fejlődést elő lehet segíteni a politikai vagy egyéb értékrendszerek, illetve gazdasági rendszerek importjával, ezzel pedig egy-egy konkrét etnikai vagy társadalomtípus egyetemessé tételével. A területi értelmezés ezzel szemben arra céloz, hogy a civilizáció egy adott időszakaszban igyekszik területi szempontból kiterjedve befolyást szerezni. A civilizáció ebben az értelemben azonos a történelmi alapokon álló kultúrával és a birodalommal. Ezek ugyan szintén magukban foglalják az egyetemesség fogalmát, azonban ez egyféle helyi egyetemességfogalom. Az ilyen helyi egyetemességet magukban foglaló civilizációkat Dugin „nagyterek”-nek nevezi, és úgy véli, hogy a „többpólusú világ ideája, ahol annyi pólus lesz, ahány civilizáció, lehetőséget ad, hogy az emberiség választhasson a kulturális, paradigmatis, társadalmi és spirituális alternatívák sokaságából”.⁵⁴ Dugin a következő nagytereket különbözteti meg: nyugati (USA), nyugati (európai), eurázsiai (az oroszok mellett többek között a törökök is ide tartoznak), a kontinentális iszlám és a csendes-óceáni iszlám, kínai, japán, indiai, latin-amerikai és afrikai.⁵⁵

A kínai kultúra központi fogalma a „*Tianxia*” („Égalatti”, azaz az egész világ). Tingyang Zhao (1961–) kínai politika-filozófus szerint a *Tianxia* egy nemzetközi rend, ami egyidős a kínai civilizációval, eredete tényszerűen a Kr. e. I. évezredre, a legendákban pedig a Kr. e. III. évezredig vezethető vissza. Az I. évezredbeli létrehozásának célja, hogy a viszonylag kicsi Zhou dinasztia vezette kínai nép képes legyen befolyásoló szerepre szert tenni a nagyobb népek között. A *Tianxia* népek hosszú távú együttműködésére épülő rend, ami lehetőség szerint az egész (ismert) világot magában foglalja. Alapvető jellegzetességei, hogy az együttműködőknek kölcsönös előnye származik az együttműködésből, ezáltal a csatlakozók kölcsönösen függenek egymástól, és képesek a közös érdeknek megfelelően cselekedni. A *Tianxia*-rend hierarchikus és rétegzett rendszer, amiben a *Tianxia* vezetője biztosítja a csatlakozó népek jóllétét és védelmét, amelyek vezetői pedig szintén biztosítják a hozzájuk csatlakozott népek jóllétét és védelmét, cserébe hatalmuk elismeréséért. A *Tianxia* történeti értelmezésében a *Tianxia* vezetője az „Ég fia”, a kínai császár, aki erényei (mint igazságosság, jóakarat, hűség, hagyományok tisztelete, bölcsesség) miatt az Ég-istentől kapja felhatalmazását. A *Tianxia* alapállapota a béke, azonban amennyiben azt megzavarja valami, akkor a *Tianxia* vezetőjének helyre kell állítania rendet.⁵⁶

A *Tianxia* rend más elnevezés alatt, de hasonló tartalmi elemekkel tovább élt a 20. század második felében is, a kommunista Kína időszakában,⁵⁷ amíg a 21. század elején újra központi szerepre tett szert hagyományos formájában és elnevezéssel. Zhao szerint az ideológia kortárs formájában a népeket kultúrák váltották fel, amelyek képesek értelmet adni az egyének életének (és nem csupán a túlélésüket biztosítják), ami által képesek mozgósítani is őket. Zhao szerint a *Tianxia* manapság is jelentőséggel rendelkező rend, melynek négy fontos tulajdonsága van. A *Tianxia* összekapcsolva a többféle kultúrát képes azokat béké-

⁵⁴ Dugin 2017, 129.

⁵⁵ Uo. 127–128.

⁵⁶ Zhao 2019, 2–7.

⁵⁷ Boda 2020, 1698.

ben összefogni (*internalizations of the world*). Ennek módja, hogy a tagok létezése helyett közösségük létezésére összpontosít, azaz a tagok csak az egymással való viszonyaikban léteznek, ami által minimálisra csökken közöttük az ellenségeskedés (*relational rationality*). A tagok azonban nem olvadnak fel a közösségben, mivel bármelyik tag gazdagodása a többiek fejlődését is jelenti, így a gazdagodás nem a közérdeket elégíti ki, hanem szimultán a tagok érdekét (*Confucian improvement*). Ez azt jelenti, hogy a tagok mindegyike egyetemesen magasra értékeli bizonyos jellemzőket, amelyek azonban a szimmetrikus viszonyokra és nem a viszonyban állókra alkalmazhatók (például az általában relációs racionalitás vagy konkrétan a kölcsönös bizalom,⁵⁸ és nem a jogok) (*compatible universalism*). A *Tianxia* legfontosabb tulajdonsága így, hogy az az együtt létezésen és a szimultán hasznon alapuló viszonyokat magában foglaló békés világrend, aminek nincs vezetője abban az értelemben, hogy egy kultúra önérdéke a többieké elé helyeződne. A *Tianxia* ezen túl nem rendelkezik meghatározható értéktartalommal, hanem olyan, mint egy módszer, ami lehetőséget kínál a világ kultúrái számára az együttműködésre. Egy olyan rend, aminek többféle megvalósulása van a befoglalt különböző kultúrákban.⁵⁹

Végül az utolsó tárgyalt BRICS-ideológia a dél-afrikai *ubuntu*-ideológia. Az *ubuntu* eredetileg dél-afrikai zulu kifejezés a közös (emberi) természetre, ideértve a közösségi természetet és az „egyének” egymástól való kölcsönös függését. Eredetileg a közös természet és a közösség a teremtető isten, az ősök és a még élők között állt fenn. Ennek a fogalomnak a segítségével az egyén úgy fogható fel, mint aki létezni kezd a teremtető isten és az ősei által,⁶⁰ vagy mint aki, miután rosszat tett valakinek, megbékél, és helyreállítja a korábban megromlott kapcsolatait,⁶¹ azaz mint aki közösségi kapcsolataiban és folyamataiban él. Manapság az *ubuntu* sokkal inkább a közös emberi természetre, az egyének kölcsönös függésére és az emberi közösségre utal. A modern fogalom megjelent a dél-afrikai belpolitikai megbékélés folyamatában,⁶² majd 1994-től a Dél-afrikai Köztársaság külpolitikájának a vezérelve lett,⁶³ és egy közös afrikai értékrend alapjaként is számon tartják.⁶⁴ Ezekből most a külpolitika bír jelentőséggel.

A dél-afrikai külpolitika háttérül szolgáló, a 2010-es évek elején készült stratégiai ajánlás (úgynevezett *white paper*), a *Building a Better World: The Diplomacy of Ubuntu*⁶⁵ fogalmazza meg az *ubuntu* helyét a dél-afrikai külpolitikában. A dokumentum szerint a számos és összekapcsolódó regionális és globális, gazdasági és politikai problémára nem lehet hatékony unilaterális választ adni, hanem az önálló kultúrákra építő multilaterális válasz szükséges, ami az erővel szemben a közös szabályokat helyzeti előtérbe. A Dél-afrikai Köztársaság válasza ezekre a problémákra az *ubuntu*-diplomácia. Az *ubuntu*-diplomácia a dél-afrikai belpolitika folytatása, így ugyan kiterjed a nemzeti érdekekre, ám ezek mellett megcélazza a déli afrikai, az afrikai, a déli féltekére jellemző, illetve a globális problémákat is. Az *ubuntu* fogalmának a hangsúlyozása ebben az összefüggésben annak az elismerése, hogy a kisebb-nagyobb térségek problémái összefüggenek, amelyek megoldásában más nemzetek, népek

⁵⁸ Fukuyama 2022, 140–157.

⁵⁹ Zhao 2019: i. m. 50–60.

⁶⁰ Dolamo 2013, 3–4.

⁶¹ Arthur et al. 2015, 71.

⁶² Uo.

⁶³ Madise 2019, 1.

⁶⁴ Metz 2007, 321–322.

⁶⁵ Building a Better World... 2012.

és kultúrák tiszteletére alapozva multilaterálisan kell eljárni. A stratégiai ajánlás szerint a multilateralizmus az *ubuntu* összefüggésében a Dél-afrikai Köztársaságnak az arra való képessége, hogy az ország a konszenzus keresése által más nemzetek, népek és kultúrák partnerévé váljon.

Hibrid háború

A poliarchikus nemzetközi rend számos kisebb-nagyobb hatalma deklaráltan globális együttműködésre és az ezzel járó békére törekszik, ugyanakkor ezt a békés állapotot igyekszik is kihasználni a saját regionális és globális növekedéséhez. Ez feszültséggel jár a nemzetközi viszonyok minden területén, aminek legalább kétféle kifutása van a háború természetére nézve: a regionális „hadszínterháborúk”, illetve a hibrid konfliktusok megjelenése.

Az olyan politikatudósok szerint, mint John Mearsheimer és Barry Buzan, a 20. század „hadszínter-világháborúit” és a hidegháború nukleáris elrettentésre épülő globális szembenállását a 21. században regionális nagyhatalmi (hegemón) törekvések, illetve regionális biztonsági kihívások váltják fel.⁶⁶ A regionális konfliktusokra jellemző háborúk „hadszínterháborúk”, regionális vagy még kisebb, lokális kiterjedéssel, amelyet azonban más régiók nagyhatalmai igyekezhetnek befolyásolni.⁶⁷ Továbbá ezek a konfliktusok nem csupán a katonai szembenállásra terjednek ki, hanem az államok viszonyainak egyéb területeire is, így például a propagandára vagy a gazdasági viszonyra is. Ezzel összefüggésben Buzan elképzelésének az is a részét alkotja, hogy az új biztonságpolitika nem csupán a hagyományos katonai biztonságot foglalja magában, hanem az államok kapcsolatának minden szektorára kiterjedve biztonsági komplexumot alkot.⁶⁸

Buzan utóbbi elképzelése felveti annak a lehetőségét is, hogy az államok konfliktusai elszakadnak mind a hagyományos „hadszínterháború-jellegű” katonai szembenállástól, mind pedig a regionális szinttől, és hibrid háború formáját öltik. A hibrid háború a poliarchikus nemzetközi rendre tipikusan jellemző háborúforma, mely a nem állami szervezetek ellen viselt negyedik generációs hadviselés tapasztalataiból nőtt ki.⁶⁹ A két jelentős BRICS-állam, Kína és Oroszország saját elképzelést alakított ki a hibrid háborúról.

A hibrid háború kínai változata Qiao Liang és Wang Xiangsui ezredesek nevéhez kapcsolódik, akiknek 1999-ben jelent meg könyve a jövőbeli nem korlátozott háborúról.⁷⁰ A kínai elképzelés kiindulópontja, hogy a háború alapelve megváltozott, mert az már nem „az ellenség alávetése a saját akaratnak a fegyveres erők segítségével”, hanem „az ellenség kényszerítése, hogy elfogadja a saját érdeket bármilyen eszköz segítségével, ideértve a fegyveres és a nem fegyveres erőket, illetve a katonai és nem katonai, és a halálos és nem halálos eszközök alkalmazását”.⁷¹ A változás oka általánosságban nézve az információs korszak eljövetele, konkrétan pedig a katonai (információs) technikában bekövetkezett fejlődés, ami számos új fegyver mellett a különböző elektronikus-információs platformok integrációját eredményezte. A változás megjelenése a háború négy alapkérdésének a tekintetében érhető

⁶⁶ Mearsheimer 2014, 41.; Buzan et al. 2006, 62–63.

⁶⁷ Ilyen például az orosz–ukrán konfliktus, amit az USA proxyháborúként kezelt. Ld. Boda 2023c.

⁶⁸ Buzan et al. 2006: i. m. 60–61.

⁶⁹ Boda 2023a: i. m. 22.

⁷⁰ Liang–Xiangsui 1999.

⁷¹ Uo. 7.

tetten: „Miért folyik a háború?“, „Hol folyik a háború?“, „Kik vesznek részt a háborúban?“, és „Milyen eszközöket használnak a háborúban?“

A korábbiakkal ellentétben, amikor a háborúk olyan világos célokkal rendelkeztek, mint a kommunista forradalom terjedésének elősegítése vagy éppen feltartóztatása, a jövő háborújában ez sokkal kevésbé jól meghatározható, bármilyen állami érdek kerül a középpontba (például terület, erőforrás, vallásos hit, törzsi ellentét, ideológia, gazdaság és kereskedelem, hatalmi befolyás). Amíg a világos célok egyértelművé tették, hogy ki az ellenség, és ki a barát, addig a nem korlátozott önértékvényesítés nem meghatározott viszonyokat teremt, és a pillanatnyi kapcsolatokat helyezi előtérbe. A nem korlátozott célokért való hadviselés területe is kiterjed a hagyományos harctérhez képest. A hadszíntérháborúnál volt szó róla, hogy az a pont-, vonal- és mélységi (terület) hadászat során fejlődött. Ezzel azonban a háború által érintett terület kiterjedése nem érte el a legnagyobb méretét, hanem a légierő és a nukleáris fegyverek felhasználásával tovább terjedt a civil hátországra, majd a pszichológiai térre, a víz alatti területekre és az elektromágneses térre, legújabban pedig az űrre és a virtuális térre. A háborút ezeken a területeken már nem a tömeghadseregek vívják, hanem a magasan képzett katonák mellett a civileknek is komoly szerep jut, mint például a hackereknek, a nem állami szervezet tagjainak, a programfejlesztőknek, vagy mint a pénzügyi és médiatámogatást biztosító személyeknek. A katonáknak nincs monopóliumuk a jövő háborújában. Végül az ezredek szerint a jövő háborújában számos hadviselési típust használnak az információs hadviseléstől kezdve a precíziós hadviselésen és a közös hadműveleteken át a háborún kívüli hadműveletekig. Utóbbi kiterjedhet többek között a kereskedelmi, a gazdasági és az ökológiai háborúra, az új típusú – információs támadásokat magában foglaló – terrorizmusra, továbbá a pszichológiai, a csempész-, a média-, a drog-, a jogi és a gazdaságisegély- stb. háborúkra.⁷²

Az oroszok hibrid háborús koncepciója 2013-ban jelent meg Valerij Geraszimov tábornok tollából.⁷³ E szerint a 21. századi háborúban a béke és a háború közötti vonal elmosódott, és ismeretlen sablon szerint zajlik. A háborúk lényege a pusztítás és a szélsőséges társadalmi, gazdasági és politikai következmények előidézése, melyek éppúgy előidézhetők katonai, mint nem katonai eszközökkel. Utóbbiakkal kezdődik a konfliktus. Idetartoznak a politikai intézkedések (szövetségek alakítása, diplomáciai nyomásgyakorlás, helyi ellenállás kiépítése és az ellenzéki erők akcióinak támogatása), a gazdasági szankciók és blokád, illetve az információs műveletek és a humanitárius intézkedések, melyeket fedett katonai műveletek egészítenek ki. A katonai – mint békefenntartó vagy válságkezelő – erők nyílt bevetésére csak a konfliktus egy bizonyos fázisában kerül sor. A nem katonai és a katonai eszközök aránya Geraszimov szerint négy az egyhez. A védekezés is átalakul, amennyiben a saját terület védelmét nem (csak) a hadsereg látja el, hanem az állami hatalom minden szereplője és a területvédelmi erők is.⁷⁴

KÖVETKEZTETÉSEK

A nemzetközi katonai-politikai hatalom a 18–21. században a nemzetközi rendben (előbb az európai majd a globális szinten) multipoláris, bipoláris, unipoláris és poliarchikus formában oszlott el. A hatalomnak ezek az eloszlásai a háború különböző formáit határozták

⁷² Uo. 36–55.

⁷³ Holecz 2017.

⁷⁴ Uo. 11–20.

meg. A 18. századtól a második világháborúig a multipoláris hatalomeloszlásban a felvilágosult abszolút fejedelmek, majd a nemzetállamok kisebb vagy nagyobb hadseregei hadszíntérháborúval igyekeztek konfliktusaikat eldönteni. A hidegháborúban a két szuperhatalom a bipoláris hatalomeloszlás és a nukleáris fegyverek alkalmazása logikájának megfelelő elrettentésen, proxyháborún, alacsony intenzitású háborún és a nemzetbiztonsági szolgálatok kiterjedt alkalmazásán alapuló konfliktusban állt egymással. A 20. század végén a Szovjetunió szétesését követően az USA az unipoláris nemzetközi rendben egyetlen szuperhatalomként a globális szintű, a béke megőrzésére irányuló aszimmetrikus háborút vívott a vele szemben fellépő nem állami csoportokkal és az azokat támogató államokkal szemben. Végül korunkban, a 21. század elején az USA hegemoniájának meggyengülésével párhuzamosan több hatalom is jelezte igényét, hogy beleszóljon a globális nemzetközi politikába, ami a nemzetközi katonai-politikai hatalom poliarchikus eloszlásához vezetett. A poliarchikus rendben a kiemelkedő hatalmak főként hibrid konfliktusok keretében igyekeznek érvényesíteni érdekeiket.

A nemzetközi viszonyokkal összefüggő „poliarchikus rend” kifejezés és fogalom Seyom Brown alkotása, aki ezt az elnevezést eleinte az USA unipoláris hatalmának ellenálló és ezzel az USA-t az erőszak növekvő mértékű nemzetközi alkalmazására készítő államok és nem állami csoportok egymással összekapcsolódó rendjére használta.⁷⁵ Ebben az értelemben a poliarchikus rend éppúgy az USA hegemoniájához kapcsolható, mint az unipoláris rend, annak azonban az instabil állapotát jelzi (míg az unipoláris rend stabil USA-hegemoniát jelent). Ezzel szemben Brown egy következő írásában a poliarchikus rendet egyaránt szembeállította az unipoláris, a bipoláris és a multipoláris renddel, és egy olyan önálló rendként határozta meg, aminek a legfontosabb jellemzői a nem állami és állami szereplők jelenléte, illetve ezek illékony kapcsolatai egymással. Az USA is csak egyike ezeknek a szereplőknek.⁷⁶

Vajon mi lehet a következő lépcsőfok a változásban, mi következik a poliarchikus rend és a hibrid háború után? Bár Brown hangsúlyozta a multipoláris és a poliarchikus rend eltérő jellegét, ennek a kérdésnek a megválaszolása érdekében a kettő hasonlóságára építve érdemes visszatekinteni a 18–19. századra. A 18. századra jellemző multipoláris rendet az egymást kölcsönösen erősítő hatalmi egyensúly és a közös, a felvilágosodáson alapuló egyetemes emberi kultúra határozta meg. Ez a hatalomeloszlás nem is vezetett nagy, hegemónikus háborúhoz, hanem a „békés háborúk” korának tekinthető. A 18. és a 19. századot a felvilágosodás eszméin alapuló, nemzeti önállósulási törekvések választják el egymástól, amiket a 19. század során a nemzetegyesítési, majd a nemzeti érdekeket képviselő gyarmatosító háborúk követtek. A 19. század nemzetekre és nemzetállamokra épülő nemzetközi rendjének legfontosabb jellemzője a hatalmi egyensúly volt, amit azonban a felvilágosodás eszméinek nemzeti értelmezései miatt már nem erősített a közös és egyetemes nemzetközi emberi kultúra. A hatalmi egyensúly így egy idő után gazdasági és fegyverkezési versennyé alakult át, ami pedig hegemónikus háborúhoz, majd a bipoláris rend létrejöttéhez vezetett a 20. század első felében.

A poliarchikus rendet is jellemzi a hatalmi egyensúly, részben ez indokolja a háborúk hibrid jellegével azok alacsony intenzitását. Mi a helyzet azonban a közös kultúrával? Ilyen kultúra nem jellemző a 21. század eleji poliarchikus rendre. Az unipoláris rendre jellemző volt az emberi jogokon alapuló európai és amerikai eredetű kultúra, a BRICS mögött azonban nincs

⁷⁵ Brown 2003, 2–3.

⁷⁶ Brown 2016: i. m. 244.

közös kulturális háttér. Ami a hatalmi egyensúly pillanatnyi állapotán túl összekapcsolja a BRICS-államokat, és ezzel fenntartja a poliarchikus rendet, az a kimondott vagy körülírt közös Amerika- (vagy unipolaritás-) ellenesség.⁷⁷ Ennek két formája van. Az egyik a Dugin-féle verzió, ami valójában egy egyszerű szembenállás az USA unipoláris törekvéseivel a különböző civilizációk elméletébe csomagolt birodalmi érdekre alapozva. Ez nem más, mint a hatalmi egyensúlyon alapuló hatalmi szembenállás és versengés megfogalmazása más szavakkal. Az Amerika-ellenesség másik formája a globálisan inkább jelentőséggel rendelkező kínai *Tianxia* és az inkább afrikai jelentőséggel rendelkező dél-afrikai *ubuntu* fogalmain alapszik, és alapvetően a különböző kultúrák békés együttműködésen alapuló kölcsönösen gyümölcsöző együttélésre való igényének a megfogalmazását jelenti. Mivel a poliarchia nem harmonikus, hanem állami önérdéken alapuló alacsony intenzitású hibrid konfliktusokkal terhelt rend, ezért amennyiben a meghatározó hatalmak hagyják egymás regionális hegemon törekvéseit, akkor a poliarchikus rend is stabil lehet rövid távon. Hosszabb távon azonban, a 19. századi multipoláris rendhez hasonlóan, vélhetően a poliarchikus rend sem lesz stabil, mivel azt nem stabilizálja egy közös egyetemes kultúra. A poliarchikus rendnek így előbb vagy utóbb hegemonikus háború fog véget vetni, amiben eldől, hogy ki lesz vagy kik lesznek a következő időszak meghatározó hatalmai.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Anderson, Benedict: *Elképzelt közösségek*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2006.
- Barnett, Thomas P. M.: *The Pentagon's New Map*. G. P. Putnam's Sons, New York, 2004.
- Boda Mihály: *A háború mint kaméleon: A fegyvertechnika fejlődésének hatása a háború és a politika viszonyára a kezdetektől a mesterséges intelligenciáig*. Hadtudomány, 34. évf. 2024a/3., 99–113. <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2024.34.3.99> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 10.)
- Boda Mihály: *A háborús ideológiák története*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023b.
- Boda Mihály: *A kockázatkerülő háború és a bátorság a 20–21. század fordulóján*. Honvédségi Szemle, 152. évf. 2024c/3., 113–125. <https://doi.org/10.35926/HSZ.2024.3.9> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 17.)
- Boda Mihály: *A proxyháború filozófiai és etikai megközelítésben*. Honvédségi Szemle, 151. évf. 2023c/6., 27–39. <https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.6.3> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 01.)
- Boda Mihály: *Az igazságos háború hagyománya Európában és a Távol-Keleten (Kínában)*. In: Pohl Árpád (szerk.): *Biztonság és honvédelem*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020.
- Boda Mihály: *Hibrid háború: konfliktusforma a harmonikus béke és a direkt háború között – A hibrid háború katonafilozófiai értelmezése*. In: Göcze István – Padányi József (szerk.): *Lehelyezett kő*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023a.
- Brodie, Bernard: *Strategy in the Missile Age*. The RAND Corporation, Santa Monica, 1959.
- Brodie, Bernard: *War in the Atomic Age*. In: Brodie, Bernard (szerk.): *The Absolute Weapon*. Yale Institute of International Studies, New Haven: Connecticut, 1946.

⁷⁷ Kazan Declaration... 2024: i. m. 1–2.; Dugin 2004, 333–336.; Building a Better World... 2012: i. m. 6.; Zhao 2019: i. m. 46–49.

- Brown, Seyom: *Purposes and pitfalls of war by proxy: A systemic analysis*. Small Wars and Insurgencies, 27. évf. 2016/2., 243–257. <https://doi.org/10.1080/09592318.2015.1134047> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 17.)
- Brown, Seyom: *The Illusion of Conroll. Force and Foreign Policy in the 21st Century*. Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2003.
- *Building a Better World: The Diplomacy of Ubuntu. White Paper on South Africa's Foreign Policy*. South African Government, 2012. https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/final-draft-white-paper-sa-foreign-policy.pdf (Letöltés időpontja: 2025. 10. 10.)
- Buzan, Barry et al.: *A biztonsági elemzés új keretei*. In: Tálas Péter – Póti László (szerk.): Nemzetközi biztonsági tanulmányok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006, 53–112.
- Bülow, Adam Dietrich Henrich von: *Az új Hadi-Tudomány lelke*. In: Süli Attila (szerk.): *Jakkó László hadtudományi munkái*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021, 25–173.
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- Creveld, Martin van: *Through a Glass, Darkly*. Naval War College Review, 53. évf. 2000/4., 25–44.
- Dolamo, Ramathate: *Botho/ubuntu: the heart of African ethics*. Scriptura, 112. évf. 2013/1., 1–10. <https://doi.org/10.7833/112-0-78> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 17.)
- Dugin, Alexander: *A geopolitika alapjai*. In: Siselina, Ljubov – Gazdag Ferenc (szerk.): *Oroszország és Európa*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004, 333–366.
- Dugin, Alexander: *A negyedik eszme*. Kvintesszencia Kiadó, Debrecen, 2017.
- Egedy Gergely: *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. HVG–ORAC, Budapest, 2017.
- Foch, Ferdinand: *The Principles of War*. Henry Holt and Company, New York, 1920.
- Forgács Balázs: *Gerillák, partizánok, felkelők. Az irreguláris hadviselés elméletének története – korunk kihívásai*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020.
- Fukuyama, Francis: *Bizalom*. Európa Kiadó, Budapest, 2022.
- Fuller, John Frederick Charles: *A gépesített háború (Részletek)*. In: Kocsis Bernát (szerk.): Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1985.
- Gallie, W. B.: *Understanding War*. Routledge, London–New York, 1991.
- Gilpin, Robert: *The Theory of Hegemonic War*. The Journal of Interdisciplinary History, 18. évf. 1988/4., 591–613.
- Gumiljov, Lev: *A Rusztól Oroszorszáig*. In: Ljubov, Siselina–Gazdag Ferenc (szerk.): *Oroszország és Európa*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004, 323–328.
- Hammes, Thomas X.: *War Evolves into the Fourth Generation*. Contemporary Security Policy, 26. évf. 2005/2., 189–221.
- Holecz József: *A Geraszimov-doktrína – egy másik megvilágításban*. Felderítő Szemle, 16. évf. 2017/3–4., 5–27.
- Honig, Jan: *The Idea of Total War From Clausewitz to Ludendorff*. In: The Pacific War as Total War. Proceedings of the 2011 International Forum on War History. National Institute for Defence Studies, Tokyo, 2012.
- Howard, Michael: *War in European History*. Oxford University Press, Oxford, 2009.
- Huntington, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása*. Európa Kiadó, Budapest, 2023.
- Ignatieff, Michael: *Virtual War*. Picador USA, New York, 2000.
- Isszerszon, Gregorij Szamoljovics: *A hadműveleti művészet fejlődése*. In: Szemelvények a szovjet katonai teoretikusok és katonai írók műveiből (1917–1940). Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Hadművészet Története Tanszék, Budapest, 1969.

- Jomini, Antoine-Henri: *A hadművészet kézikönyve*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2024.
- Kazan Declaration. Strengthening Multilateralism for Just Global Development and Security. Russian Federation, Kazan, 2024. 10. 23. https://cdn.brics-russia2024.ru/upload/docs/Kazan_Declaration_FINAL.pdf?1729693488349783 (Letöltés időpontja: 2025. 10. 17.)
- Laruelle, Marlène: *Russian Eurasiansm. An Ideology of Empire*. Woodrow Wilson Center Press, Washington, D.C., 2008.
- Lee, Stephen L.: *Humanitarian Intervention – Eight Theories*. Diametros, 23. évf. 2010, 22–43.
- Liang, Qiao – Xiangsui, Wang: *Unrestricted Warfare*. PLA Literature and Arts Publishing House, 1999. A szöveg angol fordítása: <https://archive.org/details/unrestricted-warfare-by-qiao-liang-and-wang-xiangsui> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 01.)
- Lind, William S. et al.: *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*. Marine Corps Gazette, 73. évf. 1989/10., 22–26.
- Mearsheimer, John: *The Tragedy of Great Power Politics*. W.W. Norton and Company, New York–London, 2014.
- Modelski, George: *The Long Cycle of Global Politics and the Nation-State*. Comparative Studies in Society and History, 20. évf. 1978/2., 214–235.
- Moltke, Helmuth Karl von: *Hadtudományi írások (részletek)*. In: Kocsis Bernát (szerk.): Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1985.
- Münkler, Herfried: *Háborúban vagyunk? – Terroristák, partizánok és a háború új formái*. Politikatudományi Szemle, 13. évf. 2004/3., 59–69.
- Organski, Abramo Fimo Kenneth: *World Politics*. Alfred A. Knopf, New York, 1958.
- Organski, Abramo Fimo Kenneth – Kufler, Jacek: *The War Ledger*. The University Press of Chicago Press, Chicago–London, 1980.
- Rawls, John: *A népek joga*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2008.
- Rousseau, Jean-Jacques: *A Lasting Peace through the Federation of Europe and The State of War*. Constable and Company Limited, London, 1917.
- Rousseau, Jean-Jacques: *The State of War*. In: Rousseau, Jean-Jacques: *Basic Political Writings*. Hackett Publishing Company, Inc., Indianapolis–Cambridge, 2011.
- Spykman, Nicolas John: *Eurázsia politikai térképe*. In: Csizmadia Sándor et al. (szerk.) Geopolitikai szöveggyűjtemény. Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal, Budapest, 2002.
- Waltz, Kenneth N.: *The Origins of War in Neorealist Theory*. The Journal of Interdisciplinary History, 18. évf. 1988/4., 615–628.
- Watson, Adam: *The Evolution of International Society*. Routledge, London–New York, 1992.
- Zhao, Tingyang: *Redefining A Philosophy for World Governance*. Palgrave Macmillan, London, 2019.

Gémesi Géza alezredes:

SZAVAK FEGYVERBEN: NARRATÍVÁK, PROPAGANDA ÉS NYELVHASZNÁLAT AZ OROSZ–UKRÁN KONFLIKTUSBAN

DOI: 10.35926/HSZ.2025.6.9

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány a közösségi médiatérben kifejtett tevékenység hatását vizsgálja az orosz–ukrán konfliktus narratívájának irányításában. A szerző célja, hogy feltárja, hogyan próbálják az orosz és az ukrán szereplők uralni a konfliktussal kapcsolatos narratívát a közösségi médiában, a háborús erőfeszítések lakosság általi támogatása érdekében hogyan alakítják saját vezetésük arculatát, valamint milyen megoldásokat alkalmaznak ebből a célból. Ezek közé tartozik a különböző manipulált információk terjesztése, a trollok alkalmazása, a politikai propaganda, és az érzelmekre ható tartalmak terjesztése, melyek hatással vannak a közvéleményre és befolyásolják a lakosság konfliktussal kapcsolatos kognitív tartalmait. A tanulmány célul tűzi ki, hogy láttassa, hogyan hatnak az információs műveletek a digitális térben, és hogy felhívja a figyelmet a közösségi média szerepére az információs hadviselés területén.

KULCSSZAVAK: orosz–ukrán konfliktus, narratíva, közösségi média, dezinformáció, propaganda

A SZERZŐRŐL:

Dr. Gémesi Géza alezredes, vezető kiemelt főtiszt (HM Portfóliókezelő Főosztály), az NKE Hadtudományi Doktori Iskola PhD-hallgatója (ORCID: 0009-0006-6903-3937; MTMT: 10089255)

BEVEZETÉS

Az „uralni a narratívát” kifejezés arra utal, hogy egy személy, csoport vagy entitás képes irányítani, befolyásolni vagy manipulálni egy történetet vagy elbeszélést annak érdekében, hogy meghatározza adott eseményeknek vagy helyzeteknek a befogadó közönség általi értelmezését. Ez a koncepció különösen fontos a média, a politika és a kommunikáció területén. Napjainkban, amikor a hírek, az események és az információk gyorsan terjednek, az a személy vagy szervezet, aki/amely képes irányítani a narratívát, jelentős befolyással bírhat a közvéleményre és az emberek véleményére. Aki uralja a narratívát, hatással lehet az események vagy tények hangsúlyozására vagy éppen elhallgatására, azok értelmezésére és jelentéstartalmának értékelésére.

Az egyik módszer a narratíva uralására az információk manipulációja vagy elferdítése, hogy az megfeleljen bizonyos nézeteknek vagy érdekeknek. Ez magában foglalhatja a hamis információk terjesztését, a kiválasztott részletek kiemelését vagy elhallgatását, az események és személyek negatív vagy pozitív megjelenítését a kívánt hatás elérése érdekében.

A téma feldolgozása érdekében áttekintettem a vonatkozó megjelent irodalmat, hogy megismerjem a már meglévő ismereteket és kutatási eredményeket: milyen hatással volt a

közösségi médiában kifejtett tevékenység az orosz–ukrán konfliktus narratívájára. Ezután a közösségi médiában fellelhető tartalmakat és kommunikációt elemzem, beleértve a posztokat, kommenteket, megosztásokat és más releváns digitális nyomokat.

A tartalmakat kvalitatív elemzéssel dolgoztam fel annak érdekében, hogy azonosítsam az elterjedt narratívákat, a felhasznált nyelvi eszközöket és a kommunikációs stratégiákat. A téma feldolgozása során kombináltam a szakirodalom áttekintését, a tartalomelemzést, a digitális nyomok elemzését és az esetvizsgálatokat annak érdekében, hogy átfogó képet kapjak az orosz–ukrán konfliktusban részt vevő felek közösségi médiában folytatott tevékenységéről és narratívájuk alakításáról.

A SZEMBEN ÁLLÓ FELEK KOMMUNIKÁCIÓS STRATÉGIÁJA

Az ukrán haderő egyik fontos stratégiai célkitűzése az, hogy megpróbálja megnyerni a közvéleményt a közösségi médiában. A haderő rendszeresen posztol tartalmakat a különböző platformokon, mint például a Facebookon és az X-en (korábbi nevén: Twitter), hogy bemutassa az ukrán katonai erőfeszítéseket, valamint az emberi oldalt is igyekszik láttatni. Az ukrán katonák gyakran osztanak meg fotókat és videókat, amelyek bemutatják, hogy milyen nehéz körülmények között dolgoznak, és hogyan működnek együtt az ukrán lakossággal. Az ilyen tartalmak célja az emberek megnyerése támogatókká, valamint hogy bemutassák az orosz agresszióval szembeni küzdelem fontosságát. Az ukrán haderő továbbá igyekszik megcáfolni az orosz propaganda által terjesztett állításokat a közösségi médiában, és saját értelmezése szerint bemutatni a konfliktus történetét. Ennek a stratégiának az a célja, hogy az ukrán lakosság támogassa a kormányzat háborús erőfeszítéseit, valamint ellensúlyozza az orosz információs kampányban közzétett üzeneteket, amelyekkel az orosz propaganda próbálja befolyásolni a közvéleményt.

Az orosz propaganda a konfliktusban szintén arra törekszik, hogy hatékonyan befolyásolja és irányítsa a közvéleményt. Az orosz média és kommunikációs csatornák aktívan terjesztik az állam által preferált felfogást, amely hozzájárul az orosz pozíciók megvédéséhez és az ellenfél negatív bemutatásához. Meglátásom szerint a konfliktusban részt vevő mindkét félnek az a célja, hogy befolyásolja a közvéleményt, azonban módszereik jelentősen különböznek egymástól. Míg mindegyikük igyekszik megerősíteni saját narratíváját és nézőpontját, az orosz és ukrán szereplők eltérő eszközöket alkalmaznak. Az orosz oldal aktívabban használja a hagyományos médiumokat, a televíziót, a rádiót és a nyomtatott sajtót, amelyeket állami irányítás alatt tartanak. Az orosz média erős kontroll alatt áll, és a kormányzati szervek hatékonyan terjesztik az állam által preferált narratívát. Az orosz propaganda stratégiája a dezinformáció és manipuláció intenzív használatán alapul, célja, hogy a közvéleményt befolyásolja, meggyőzze az orosz pozíciókról és az ukrán kormány ellen hangolja. Ukrajnában viszont nagyobb hangsúlyt kapnak az online platformok, különösen a közösségi média.

Az ukrán fél többnyire az alternatív médiumokra és az online aktivistákra támaszkodik, hogy eljuttassa az üzeneteit és ellenpontot állítson az orosz narratívával szemben. Az ukrán propaganda főként a közösségi médiára koncentrál, ahol az online közösségekben és a fiatalabb generációk körében terjesztik az ukrán nézőpontot, és igyekeznek eloszlatni és hatástalanítani az orosz dezinformációt.

A tanulmány további részében bemutatom a szemben álló felek által alkalmazott különböző módszereket, a médiafelületeken továbbított üzeneteket és arculatépítési tevékenységeket.

OROSZ MÓDSZEREK ÉS SZEREPLŐK

Egy mintegy 5000 orosz állami médiacikket feldolgozó tartalomelemzés¹ rámutatott arra, hogy az orosz háborús propaganda központi eleme a történeti narratívák tudatos alkalmazása. A vizsgálat szerint az orosz állami médiumok szisztematikusan építik be a nagy honvédő háború (a második világháború szovjet narratívája) retorikáját a jelenlegi ukrain invázió keretezésébe. Az elemzett cikkek gyakran párhuzamot vonnak a múltbeli, nemzetiszocialista Németország elleni küzdelem és a mai ukrainai események között, így a háborút „folytatólagos felszabadító harcként” ábrázolják. A nyelvi eszköztár központi eleme az analógia: az ukrán vezetést rendszeresen szélsőjobboldaliként jelenítik meg, míg az orosz katonai fellépést a történelmi igazság és a hősiesség örökösének tüntetik fel. A kutatás arra is rámutat, hogy ez a diskurzív stratégia nem pusztán múltidézés, hanem politikai legitimációs gyakorlat, amely a közönség kollektív emlékezetére építve erősíti a háborús mobilizációt. Az orosz propaganda újszerűsége éppen abban rejlik, hogy a hagyományos, második világháborús metaforákat digitális felületeken és tömegesen elérhető tartalmakon keresztül frissíti fel és terjeszti, így a múltból kölcsönzött szimbolikát aktív politikai eszközzé alakítja a jelen konfliktusban.²

A hősi múlt hangsúlyozása mellett Oroszország gyakran negatív, dehumanizáló üzeneteket is közvetít ellenfelével szemben. Ezek továbbítása jóval a 2014-es, Krím elleni agresszió előtt megkezdődött. Azóta, hogy Ukrajna 1991-ben függetlenné vált, az orosz propagandaszereplők rendszeresen fejtették ki tevékenységet Ukrajna államiságának leértékelése, marginalizációja céljából. A továbbiakban bemutatok több kulcsfontosságú narratívát, amelyek az ukrán szuverén államiságot próbálják kétségbe vonni, és igazolni Ukrajna katonai megszállását. Egy ilyen narratíva példája az orosz állami hírügynökség, az RIA Novosti által kiadott, *Mit kellene tennie Oroszországnak Ukrajnával?*³ című cikk (szerzője Timofej Szergejev). A szöveg azt próbálja bizonyítani, hogy Ukrajnának nincs joga szuverén államként létezni, és ezért be kell olvasztani Oroszországba.⁴ Ugyanez a narratíva megjelenik Vlagyimir Putyin *Az oroszok és az ukránok történelmi egységéről* című cikkében, ahol Ukrajnát és Oroszországot „egy nemzetnek, egyetlen egésznek” ábrázolják, és Vlagyimir Iljics Lenint „Ukrajna alapítójaként” mutatják be.⁵

Az ukrán nyelv negatív színben történő bemutatását megtaláljuk a 18. századi orosz tudós, Mihail Lomonoszov munkáiban (aki azon elmélkedett, hogy Lengyelország uralma miatt a nyugati Ukrajnában a „kisorosz dialektus” keveredett a lengyel nyelvvel, és „romlottá vált”), valamint az orosz birodalmi rendeletekben, amelyek betiltották az ukrán nyelvet. Az ukrán nyelvész Konsztantyin Tyiscsenko szerint Ukrajna a következő arányban osztozik közös szókincsben más nyelvekkel: 84%-ban a belorusz nyelvvel, 70%-ban a lengyelrel, 68%-ban a szlovákkal, és csak 62%-ban az orosz nyelvvel. Tehát Ukrajnának több közös vonása van a nyugati szláv nyelvekkel, mint az orosz nyelvvel, amely az orosz nyelvek csoportjába tartozik. Ezeket a narratívákat a Szovjetunióban a marginalizáció politikájává alakították, ahol az ukrán nyelvet gyakran a műveletlen vidéki rétegek nyelvének ábrázolták. A szovjet propaganda kiemelte az ukrán nyelv „vidéki” és „naiv” jellegét, miközben az orosz vezető elit és az intellektuálisok nyelvének írta le. Ennek eredményeként az orosz propagandisták

¹ Khlevniuk et al. – 2025.

² Uo.

³ Szergejev 2022.

⁴ Brown 2022.

⁵ Putyin 2021.

„hamisnak” és „mesterségesnek” nevezték az ukrán nyelvet, és az ukrán kormányt vádolták „erőszakos ukránosítással”.⁶

A korrupció mint narratíva beemelése a közbeszédbe szintén megtörténik, annak ellenére, hogy a Transparency International adatai szerint 2021-ben Oroszország helye a korrupció érzékelési indexén (29) rosszabb, mint Ukrajnáé (32); az orosz propaganda azt állítja, hogy Ukrajna „túl szegény és korrupt” ahhoz, hogy csatlakozzon az Európai Unióhoz.⁷ Az „ukrán korrupcióról” szóló állításokat esetenként arra használják, hogy orosz dezinformációt terjesszenek az Ukrán Fegyveres Erőkről, amelyek, állítólag, „nyugati fegyvereket”, például Caesar lövegeket „csempésznek” Oroszországba abból a célból, hogy „eladják” azokat Oroszországnak. A francia védelmi minisztérium ezt az állítást cáfolta, de az orosz propaganda továbbra is használja ezeket a közléseket annak érdekében, hogy eltántorítsa a nyugati országokat a fegyverek szállításától, és késleltesse az ukrán hadsereg esetleges ellenoffenzíváját.⁸

UKRÁN MÓDSZEREK ÉS SZEREPLŐK

Az ukrán propaganda főként az orosz narratívával szembeni ellenpontosításra és az ukrán nézőpont erősítésére összpontosít. Az ukrán propaganda igyekszik bemutatni az orosz agresszió részleteit, az ukrán területek és az ukrán nép elleni támadásokat, jogsértéseket, valamint a manipulációs törekvéseket.

Az orosz oldal cselekedeteinek elítélésével igyekeznek a nemzetközi közvélemény figyelmét ráirányítani az orosz agresszióra. Bemutatják az orosz támadások nyomán keletkezett veszteségeket, ezzel is az ukrán nép védelmének szükségességét hangsúlyozva. Erőteljesen hangsúlyozzák az orosz agressziót és az ukránok szabadságküzdelmét, valamint az orosz állam manipulatív és dezinformációs módszereit. Az ukrán propaganda nemcsak az ellenfél negatív bemutatására koncentrál, hanem arra is törekszik, hogy saját magával szemben szimpátiát és támogatást ébresszen.⁹

Az ukrán oldal erősíti az ukrán nép összetartását és az identitástudatot, valamint hangsúlyozza az ukránok bátorságát és ellenállását az orosz agresszióval szemben. Emellett az ukrán propaganda különböző eszközökkel és üzenetekkel igyekszik felkelteni a nemzetközi közösség szimpátiáját az ukrán nép iránt, valamint támogatást és segítséget kér az orosz támadások elleni védekezésben. Az ukrán propaganda főbb eszközei közé tartozik az online közösségi média, ahol a közösségek és a fiatalabb generációk aktív részvételére támaszkodnak. Az ukrán oldal igyekszik aktívan jelen lenni az online térben, híreket, videókat és történeteket oszt meg, amelyek célja az orosz narratíva ellenpontosítása és az ukrán nézőpont erősítése. Fontos megjegyezni, hogy míg az ukrán propaganda is befolyásolni kívánja a közvéleményt, annak fő célja az orosz agresszió és manipuláció feltárása és ellensúlyozása.

Az ukrán fél igyekszik felhívni a nemzetközi közösség figyelmét az orosz támadásokra és az ukrán nép jogainak védelmére, valamint az orosz propaganda manipulatív jellegének bemutatására. Az ukrán oldal célja a figyelemfelkeltés és az orosz manipuláció feltárása, valamint az ukrán nép támogatása és az orosz agresszió elleni fellépés ösztönzése.

⁶ Poljanszka 2022.

⁷ Corruption Perceptions Index 2021.

⁸ The Ukrainian Military... 2022.

⁹ Suny 2022.

Az ukrán közösségi médiaaktorok által kifejtett tevékenység néha extrém formákat képes öltetni: egy ukrain Telegram-fiók például lehetőséget kínál arra, hogy a felhasználók üzenetet írjanak fel az általuk kiválasztott tüzérségi lövedékre, amelyet aztán orosz ellenfélre lőnek ki 40 dollár ellenében. A fiók szerint a begyűjtött összeget ukrán katonák felszerelésére fordítják. Az artillery_text nevű fiókot egy másik Telegram-fiókon keresztül hirdették, amely a háborúról készült felvételek megosztására szakosodott. A posztban az állt, hogy „Lehetőség van azonosítani az orkokat a saját szövegeddel a 152 mm-es ágyúlövedéken, amelyet orosz katonákra fognak kilőni”. A hirdetés szerint „az összes adományt katonai felszerelésre fordítjuk. Az egyedi üzenet ára 40 dollár. Ha kettőt veszel, akkor kedvezményesen 70 dollár”. „A frontra küldött katonák filctollal felírják a kiválasztott szöveget a 152 mm-es lövedék oldalára, majd kilővik az oroszokra. Bármilyen szöveget rögzíthetnek: boldog születésnapot kívánhatnak, halált, házasságot javasolhatnak, felírhatják a nevüket vagy az Instagram-/Telegram-felhasználónevüket” – áll a Telegram-posztban.

Az artillery_text működtetője szerint a projekt eddig körülbelül 11 000 dollárt termelt. Két Starlink rendszert vásárolt belőle, egy hőkamerát, és vett egy autót is. „Az autókra nagyon nagy szükség van, hogy sérült katonákat evakuálhassanak a frontról” – nyilatkozta. Egy másik fórumon ugyanez a fiók korlátozott ideig ajánl akcióban levegő-föld rakétákra írt üzeneteket, amelyeket egy Buk rakétarendszerből lőnek ki. Az ár, amit kérnek érte, 400 dollár. „Képet kapsz egy rakétáról az üzenetteddel” – áll a hirdetésben. Az artillery_text működtetője szerint 120 beérkezett üzenet várakozik arra, hogy lövedékekre vagy rakétákra írják őket, ezért újabb és újabb egységeket kell felkérniük az együttműködésre.¹⁰

ÚJSZERŰ NYELVEZET ALKALMAZÁSA A HÁBORÚS ERŐFESZÍTÉSEK ÉRDEKÉBEN

A nyelv és kommunikáció fontossága a háborúban egyértelművé vált Ukrajna számára, mivel az ellenfél szintén magas színvonalon alkalmazza a médián keresztül történő befolyásolást. Az orosz–ukrán fegyveres háború és az azt kísérő propagandaháború az új szavak és kifejezések megjelenésével együtt radikálisan megváltoztatta az ukrán nyelv és a kommunikáció használatát az országban. A hagyományos hivatalos kommunikációs formák és a szovjet időkből származó propaganda helyett a „hétköznapi” emberek által használt és elterjedt szavak és kifejezések határozzák meg az ukrán politikai nyelvet. Az esetenként egyszerre használt obszcén kifejezések és a hősies jelzők hivatottak erősíteni a lakosság harci szellemét és az ukrán identitást a világ számára; mint harcos, nyertes nemzetet jelenítik meg a közvélemény előtt. Az Al Jazeera cikkei szerint az ukrainai közbeszéd a háború nyelvezetével bővült. Az új kifejezések részben idegen nyelvekből átvettek, valamint esetenként a fantázia világából erednek, és céljuk, hogy kifejezzék az ellenség elutasítását és a harcot az orosz agresszió ellen. Az ukrán vezetők az új kommunikációs technikával igyekeznek megtörni a Szovjetunióban megszokott hivatalos, hosszadalmas beszéd monotóniáját.

Az ukrán elnök, Volodimir Zelenszkij szóhasználata esetenként például kifejezetten vulgaris eszközöket tartalmaz. Az ukrainai háború nyelve egyre több szlenggel és kifejezéssel bővül. Az egyik ilyen kifejezés az „orkok”,¹¹ amelyet nemcsak a köznyelvben, hanem Ukrajna védelmi minisztériumának hivatalos jelentésében is alkalmaznak – és része a magas rangú

¹⁰ Gault 2022.

¹¹ Leggyakrabban egy a fantasy világában élő, zöld vagy szürke bőrű, harcias lényt jelöl, aki általában rosszindulatú, és az emberiség ellensége.

tisztviselők, katonák és a média által használt egyre bővülő háborús szókincsnek. Az ukrán nyelvben elterjedt „rashist” kifejezést pedig gyakran használják a orosz katonákra utalva, ami az orosz, rasszista és fasiszta szavak keverékéből áll össze. Mind az oroszok, mind az ukránok használnak olyan kifejezéseket, amelyek az egykori náci Németországhoz kapcsolódnak. Az oroszok például gyakran használják a „náci” kifejezést Ukrajna vezetőinek vagy az ország fegyveres erőinek lejáratására, míg az ukránok a megszállt területek orosz megbízottjaira a Harmadik Birodalomhoz köthető „Gauleiter”¹² és „Polizei” kifejezéseket használják.¹³

Kifejezetten az orosz nyelvvel kapcsolatos kommunikációt tett közzé az ukrán Védelmi Minisztérium 2023. június 6-án, az orosz nyelv napján. A minisztérium X-fiókján megjelent üzenet jól példázza a közösségi médiában alkalmazott szimbolikus kommunikációt. A rövid, szlogenszerű bejegyzés az orosz nyelvet „a megszállók nyelveként” nevezi meg, és felszólítja az orosz erőket Ukrajna elhagyására, miközben figyelmeztet: senki sem kerülheti el a felelősségre vonást. A poszt stílusa konfrontatív és propagandisztikus, egyszerre szolgálja a hazai lakosság harci szellemének erősítését és a nemzetközi figyelem felkeltését. Ez az eset rávilágít arra, hogy a digitális térben a nyelvhasználat nem pusztán információközlő eszköz, hanem politikai fegyver is, amely a narratívák formálásán keresztül befolyásolja a konfliktus percepcióját.¹⁴

Ukrajna gyakran használja az X közösségi médiaplatformot arra is, hogy köszönetet mondjon a szövetséges országoknak a küldött fegyverekért. Ezek az üzenetek általában rövid, tömör és közvetlen stílusban fogalmazódnak meg. Az ukrán kormány és hadsereg kiemeli a szövetségesek támogatásának fontosságát, és értékeli a kapott fegyvereket mint az Ukrán Fegyveres Erők hatékonyságának növelését szolgáló eszközöket.¹⁵ Az ilyen üzenetek célja, hogy nyilvánosan is felhívják a figyelmet az elkötelezettségükre és hálájukra, valamint erősítsék az együttműködést és támogatást a nemzetközi közösség felé. Ezáltal az üzenetek segítenek építeni és fenntartani az ország szövetséges kapcsolatait, valamint erősíteni az ukrán nép szimpátiáját és bizalmát a külföldi partnerek iránt.¹⁶

Az információs tevékenység területén az ukrán regionális tisztviselők központi szerepet töltenek be. Az ukrán polgármesterek, kormányzók és védelmi tisztviselők Telegram-, X- vagy Facebook-fiókkal rendelkeznek, és azonnal tájékoztatják a közönséget a hozzájuk tartozó közigazgatási területek fejleményeiről, anélkül, hogy a kijeji felsőbb szervek jóváhagynák. Az ukránok támaszkodnak ezekre a bejegyzésekre, élő közvetítéseikre és videóikra – és nagyra értékelik azok őszinteségét. Olekszij Aresztovics, Zelenszkij elnök korábbi tanácsadója az invázió első napjait követően napi sajtótájékoztatókat tartott, melyekkel szinte celebritás szintre emelkedett.¹⁷ Optimista, megnyugtató és szarkasztikus eligazításai „egész Ukrajna pszichoterapeutájává”¹⁸ tették, olyannyira, hogy róla elnevezett „nyugtató tabletták”-kal kapcsolatos internetes mémek is kialakultak róla.¹⁹ Aresztovics kommunikációjának egyik specialitása, hogy amikor nem tud valamit cáfolni vagy megerősíteni, akkor más módokat

¹² A náci Németországban egy közigazgatási területi egység vezetői tisztsége. Hluscenko 2022.

¹³ Mansur 2022.

¹⁴ Defense of Ukraine: Today, russia carried... 2023.

¹⁵ Oleksii Reznikov: I want to thank... 2023.

¹⁶ Mejova et al. 2025.

¹⁷ Mansur 2022: i. m.

¹⁸ Kolobajeva 2023.

¹⁹ Mansur 2022: i. m.

használ üzenete közvetítésére. Április 1-jén robbanás történt Belgorodban, egy Ukrajnával határos nyugatorosz városban, ahol katonai bázisok és raktárak találhatók. A robbanás megsemmisített egy óriási üzemanyagtárolót – ezt széles körben egy ukrán rakétatámadásnak tulajdonították. Az esettel kapcsolatban elhíresült Aresztovics – egy kacsintás kíséretében adott – reakciója: „Talán valaki rossz helyen gyújtott cigarettára.”²⁰

KUTATÁSI EREDMÉNYEK, ÖSSZEGZÉS

Az orosz–ukrán konfliktusban a nyelv és a kommunikáció rendkívül fontos szerepet játszik. Mind az orosz, mind az ukrán oldal szándékosan igyekszik befolyásolni a közvéleményt, és erősíteni saját narratíváját. A propagandastratégiájuk középpontjában az ellenség negatív bemutatása és saját hősiességük hangsúlyozása áll. Mindkét fél agresszív és intenzív kifejezéseket használ, néha obszcén vagy durva módon, hogy megalázza és elítélje az ellenfelet. Ukrajna hasonló módszereket alkalmaz, mint Oroszország, de próbál lépést tartani a modern kommunikációs trendekkel. Az ukrán oldal kihasználja a közösségimédia-platformokat és más új kommunikációs eszközöket, hogy hatékonyabban juttassa el üzeneteit, és befolyásolja a közvéleményt.

A tanulmány során végzett kvalitatív tartalomelemzés alapján több olyan összefüggés rajzolódott ki, amely elméleti szinten hipotézisként is megfogalmazható. A közösségi médiában zajló információs műveletek, a narratívakeretek alakulása, valamint a nyelvi reprezentációk és szimbolikus kifejezések tudatos alkalmazása mind azt mutatják, hogy a kommunikációs tér nem pusztán a konfliktus leképezése, hanem aktív alakítója is.

Egy, a Bathi Egyetem kutatói által végzett vizsgálat szerint az orosz–ukrán háború drámai módon felgyorsította az ukrán nyelv használatának elterjedését a közösségi médiában. A kutatás több millió Twitter-bejegyzést elemzett, és kimutatta, hogy míg 2020-ban az orosz nyelv dominált (napi több mint 2000 poszttal szemben az ukrán kb. 1000 és az angol kb. 400 bejegyzésével), a 2022-es teljes körű inváziót követően a trend megfordult. 2022 novemberére az ukrán nyelvű tweetek napi száma mintegy 2500-ra emelkedett, miközben az orosz és angol nyelvű bejegyzések egyaránt 500 körülire estek vissza. A kutatás arra is rávilágít, hogy a nyelvváltás nem pusztán kommunikációs preferenciát tükröz, hanem politikai és identitásképző aktus: az ukrán nyelv tudatos használata erősíti a nemzeti összetartozás érzését, világos elhatárolódást jelez az orosz narratíváktól, és közvetlenül hozzájárul a háborús erőfeszítések legitimitásához és támogatottságához. Ez az elmozdulás jól mutatja, hogy a digitális térben a nyelvhasználat is stratégiai eszközzé vált a konfliktus során.²¹

Az elemzett esettanulmányok és források alapján az alábbi összegző megállapítások tehetők:

- A nyelvhasználat és a digitális térben alkalmazott narratívák aktívan formálják a lakosság háborús percepcióját és politikai lojalitását.
- Az orosz és ukrán fél közötti kommunikációs stratégiai különbségek – különösen a centralizált versus decentralizált propagandaformák – meghatározzák az információs műveletek hatékonyságát.
- A történelmi múltra és kollektív emlékezetre épülő narratívák (pl. Ukrajna államiségének megkérdőjelezése vagy heroizálása) legitimáló vagy delegitimáló célokat szolgálnak, attól függően, hogy ki alkalmazza azokat.

²⁰ Russo-Ukraine War – Fighting Words 2023.

²¹ War with Russia Accelerated... 2023.

- A háborús nyelvezet és az új, gyakran informális kommunikációs formák terjedése hozzájárul egy új típusú nemzeti identitás és ellenállási diskurzus kialakulásához.

E megállapítások a tanulmányban bemutatott példák, médiatartalmak és nyelvi eszközök elemzéséből fakadnak, és rávilágítanak arra, hogy az orosz–ukrán konfliktusban az információs tér nem csupán a hadműveletek kísérője, hanem önálló hadszíntérként működik. A közösségi média által közvetített narratívák, a szimbolikus nyelvhasználat és a digitális kommunikációs stratégiák éppúgy hozzájárulnak a háborús realitások alakításához, mint a hagyományos katonai eszközök.

A vizsgált példák alapján kijelenthető, hogy a nyelv és a narratíva nemcsak a tájékoztatás eszköze, hanem befolyásolási, legitimációs és identitásképző funkciót is betölt. A konfliktus kommunikációs dimenziójának megértése ezért nem választható el a katonai, politikai és pszichológiai vetületektől – sokkal inkább ezek integrált értelmezését kívánja meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Brown, Chris: *Kremlin Backed Editorial Suggests Ukraine's Identity Should Be Wiped Out*. CBC News, 2022. 04. 05. <https://www.cbc.ca/news/world/kremlin-editorial-ukraine-identity-1.6407921> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 20.)
- Corruption Perceptions Index 2021. Transparency International, 2021. <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/ukr> (Letöltés időpontja: 2025.09.20.)
- Defense of Ukraine [@DefenceU]: *Today, russia carried...* X, 2023. 06. 06. <https://x.com/DefenceU/status/1666120992538722304> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 14.)
- Gault, Matthew: *Ukrainians Will Write Your Message on Munitions Aimed at Russians for Donations*. vice.com, 2022. 06. 13. <https://www.vice.com/en/article/4axg9j/ukrainians-will-write-your-message-on-munitions-aimed-at-russians-for-donations> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 20.)
- Hlusczenko, Olga: „Gauleiter” Stremousov Announces Preparation of Ukrainian Offensive on Kherson. *Ukrainska Pravda*, 2022. 10. 19. <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/10/19/7372515/> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 20.)
- Khlevniuk, Daria et al.: *The Temporality of Memory Politics: An Analysis of Russian State Media Narratives on the War in Ukraine*. *The British Journal of Sociology*, 76. évf., 2025/2., 390–406. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.13171> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 20.)
- Kolobajeva, Nagyeczda: *Oleksiy Arestovych: Interview*. *The Insider*, 2023. 01. 20. <https://theins.ru/en/opinion/oleksiy-arestovych/263125>
- Mansur, Mirovalev: „Orcs” and „Rashists”: *Ukraine's new language of war*. *Al Jazeera*, 2022. 05. 03. <https://www.aljazeera.com/news/2022/5/3/orcs-and-rashists-ukraines-new-language-of-war> (Letöltés időpontja: 2025. 02. 18.)
- Mejova, Yelena et al.: *Narratives of War: Ukrainian Memetic Warfare on Twitter*. *Proceedings of the ACM SIGCHI Conference on Computer-Supported Cooperative Work & Social Computing (CSCW)*, 2025, arXiv. <https://arxiv.org/abs/2309.08363> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 22.)
- Oleksii Reznikov [@oleksiireznikov]: *I want to thank my friend...* X, 2023. 08. 31. <https://x.com/oleksiireznikov/status/1697185080534290775?utm> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 14.)
- Poljanszka, Inna: *A History Of Defamation: Key Russian Narratives On Ukrainian Sovereignty*. *EU Vs. Disinfo*, 2022. 11. 02. <https://euvsdisinfo.eu/a-history-of-defamation-key-russian-narratives-on-ukrainian-sovereignty-2/> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 22.)

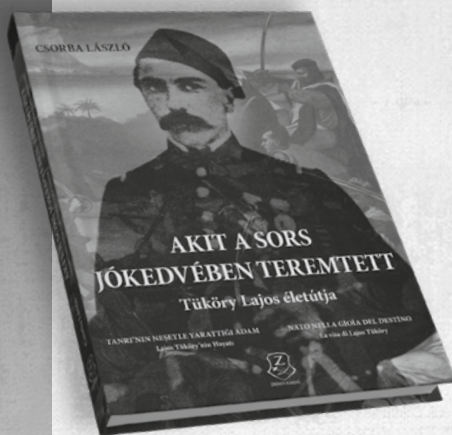
- Putyin, Vlagyimir: *On the Historical Unity of Russians and Ukrainians*. President of Russia, 2021. 07. 12. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 19.)
- *Russo-Ukraine War – Fighting Words*. Globalsecurity, 2023. <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/russo-ukraine-lexicon.htm> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 22.)
- Suny, Ronald: *The Ukraine conflict is a war of narratives – and Putin’s is crumbling*. The Conversation, 2022. 10. 27. <https://theconversation.com/the-ukraine-conflict-is-a-war-of-narratives-and-putins-is-crumbling-192811> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 22.)
- Szergejev, Timofej: *Mit kezdjen Oroszország Ukrajnával?* RIA Novosztij, 2022. 04. 03. <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 21.)
- *The Ukrainian Military ‘Sold’ French Self-Propelled Guns to the Russians*. Detector Media, 2022. 06. 06. <https://disinfo.detector.media/en/post/the-ukrainian-military-sold-french-self-propelled-guns-to-the-russians> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 21.)
- *War with Russia Accelerated Use of Ukrainian Language on Social Media, New Research*. University of Bath, 2023. 11. 05. <https://www.bath.ac.uk/announcements/war-with-russia-accelerated-use-of-ukrainian-language-on-social-media-new-research/> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 21.)

Csorba László

Akit a sors jókedvében teremtett

Tüköry Lajos életútja

Tüköry Lajost – akit Garibaldi tábornok a halála után ezredessé léptetett elő –, három nemzet tartja a katonahősnének. Az 1848/49. évi magyar szabadságharc csatáiban érett férfivá, az Oszmán Birodalom védelmében harcolt a cári csapatok ellen a krími háború kaukázusi frontján, majd tagja lett az olaszországi Magyar Légiónak 1859-ben, és végül a marsalai Ezrek vitézeként küzdött Calatafiminél és Palermo bevételénél.

2023
keménytáblás
magyar-török-olasz nyelvű
248 oldal

12 990,-

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában
(shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó
könyv- és térképboltjában
(1024 Budapest, Filler utca 14.)

25% KEDVEZMÉNNYEL vásárolható meg.

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE

A SZERZŐRŐL:

Dr. Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD), a Magyar Honvédség korábbi parancsnoka, vezérkari főnöke, nyugalmazott nagykövet (ORCID: 0000-0003-1688-6574; MTMT: 10087268)

EGY TÖKÉLETESEBB BÉKE:

VÉGET ÉRNET-E IGAZSÁGOSAN AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ?

A CIKK SZERZŐIRŐL: Nathaniel B. Davis az amerikai haderő ezredese, valamint az Amerikai Egyesült Államok Szárazföldi Vezérkari Akadémiájának dékánhelyettese, nemzetbiztonsági és stratégiai adjunktusa. A Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézetének (IISS) tagja. Hadtudományi doktori fokozatát a londoni King's College-ban, közgazgatási mesterdiplomáját a Harvard Egyetemen, bölcsészettudományi alapidiplomáját pedig a Michigani Egyetemen szerezte.

Marlon A. Thomas az amerikai hadsereg tisztje, a szárazföldi haderőnem minisztériumának G-3/5/7 parancsnokságán szolgál. Harcolt Irakban és Afganisztánban. A hadtudományok mesterdiplomáját a School of Advanced Military Studiesban, a stratégiai tanulmányok mesterdiplomáját pedig az Amerikai Egyesült Államok Szárazföldi Vezérkari Akadémiáján szerezte.

FORRÁS: Nathaniel B. Davis – Marlon A. Thomas: *A More Perfect Peace: Can the Russia-Ukraine War End Justly?* *U.S. Army Quaterly Parameters*, 53. évf. 2025/3., őszi szám. <https://publications.armywarcollege.edu/News/Display/Article/4218028/a-more-perfect-peace-can-the-russia-ukraine-war-end-justly/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 12.)

Bevezetés

A szerzők cikkükben amellel érvelnek, hogy a háború befejezéséről való kreatív gondolkodás – mind filozófiai, mind politikai szempontból, a *jus post bellum* (igazságszolgáltatás a háború után) elvei és az ösztönös politikai kompromisszumok alkalmazásával – lehetőséget kínálnak egy fenntartható, igazságos békére.

Az Amerikai Egyesült Államok elnöki adminisztrációjának változásával az ukrainai háború új szakaszba lépett. Az előző adminisztráció alatt Ukrajna viszonylag állandó támogatást élvezett az Amerikai Egyesült Államoktól és európai szövetségeseitől, ami lehetővé tette számára a háborús erőfeszítések folytatását. Donald Trump elnök megválasztása, aki következetesen a háború gyors befejezését szorgalmazta, megváltoztatta az amerikai pénzügyi és anyagi támogatás jellegét, és nem világos, hogy Európa hajlandó vagy képes-e pótolni a különbséget. A csataterén sem Ukrajna, sem Oroszország nem bizonyította, hogy képes döntő katonai győzelmet aratni. Ukrajna érdemi ellentámadásra irányuló kísérletei 2023 nyarán kudarcot vallottak, és a harcok felőrlő hadviseléssé fajultak. Oroszország azóta folyamatos taktikai előnyöket ért el egy széles fronton, amelyek, ha nem állítják le őket, végül hadműveleti előnyökké válhatnak, de olyan áron, hogy valószínűleg fenntarthatatlanok. Eközben

Ukrajna bebizonyította, hogy képes hadművelleti eredményeket elérni a Kurszk régióba való rövid ideig tartó behatolásával és a Fekete-tengeren az orosz tengeri hatalom semlegesítésére irányuló tartós aszimmetrikus kampányával, de bebizonyította azt is, hogy nem képes elegendő stratégiai hatást kifejteni háborús céljainak eléréséhez.

Ez a helyzet jelentős találgatásokra adott okot a háború befagyott konfliktussá alakulásával kapcsolatban. A befagyott konfliktusok nem rendezett konfliktusok, és hosszú távú erőforrás-veszteségekkel járnak, késleltetik az igazságszolgáltatást, talán határozatlan időre, és látens eszkalációs potenciált rejtnek magukban. Ahogy a tárgyalások kilátásba helyezése felmerül, lehetőségek nyílnak arra, hogy minden fél számára jobb eredményeket érjenek el, mint amelyeket egy befagyott konfliktus kínál.

B. H. Liddell Hart brit katonai teoretikus azt írta, hogy a háború paradox célja egy „tökéletesebb béke” megteremtése, és ezért „elengedhetetlen, hogy a háborút folytassuk a kívánt béke elérése érdekében”. Ha tökéletesebb békét akarunk elérni, és a háborúnak tartósan akarunk véget vetni, akkor annak igazságosan kell véget érnie. A rendezésnek kielégítően meg kell oldania a konfliktust kiváltó mögöttes problémákat, vagy kellően el kell tántorítania egy jövőbeni orosz agressziót ahhoz, hogy a háború ne lángoljon fel újra.

A tanulmány áttekinti a hadviselő felek háborús céljainak alakulását, bemutatva, hogy más konfliktusokhoz hasonlóan a háborús célok is a csataterén, a belföldi fronton és a nemzetközi közösségen belüli körülmények változásával módosultak, jelezve, hogy további változások lehetségesek, különösen a háború befejezésekor.

A szerzők ezután megvizsgálják az igazságos háború etikájának *jus post bellum* – vagyis a háború befejezésében való igazságosság – alapelveit, felvázolva és megfogalmazva, hogy ezek az elvek hogyan nyilvánulhatnak meg az orosz–ukrán háborúra alkalmazva. Mivel a jelenlegi háborús célok nincsenek összhangban a *jus post bellum* elveivel, különösen az oroszok esetében, ezek az elvek tájékoztatást nyújthatnak arról, hogyan vívják a háborút, és milyen tárgyalások útján lehet eljutni arra a pontra, ahol az orosz háborús célok ismét képlékenyebbé válnak.

Végül a cikk – intuíciónkkal ellentmondó módon – azt állítja, hogy Ukrajna érdekében állhat a Krím és a Donbasz feladása, míg Ukrajna NATO-csatlakozása Oroszország érdekében áll. Ez az érvelés rávilágít arra, hogy a háborús célok fejlődése és a *jus post bellum* elvek közelítése hogyan segíthet Oroszországnak és Ukrajnának fenntarthatóan elérni a háború paradox célját, a „tökéletesebb békét”.

Változó célok

A konfliktus kezdetén Oroszország kimondott céljai között szerepelt Ukrajna lefegyverzése és „náciatlanítása”, az ukrán semlegesség garantálása, valamint az orosz szuverenitás elismerése a Krím felett, illetve Donyeck és Luhanszk függetlensége. Oroszország valódi céljai valószínűleg az ukrán hadsereg legyőzése, valamint a rezsimváltás voltak, hogy megszabaduljanak a Nyugat-barát ukrán kormánytól, és egy oroszbarát rezsimet hozzanak létre.

A háború kezdetén az oroszok egy kész helyzet létrehozására törekedtek, amelyben a gyors erőszakos fellépést egy sikeres invázió formájában azonnal megerősítették volna az elretentés révén, meggyőzve a potenciális beavatkozókat arról, hogy az invázió visszafordítása lehetetlen lenne, vagy elfogadhatatlan veszteségekkel járna. Oroszország a tervét a sikeres *faits accomplis* hosszú sora újabb lépésének szánta, gyors és hatékony katonai műveletek által realizálva, amelyeket dezinformációs kampányok támogattak, és amelyek célja az orosz

befolyási övezet helyreállítása és a NATO további bővítésének korlátozása volt, ahogyan azt 2008-ban Grúziában, valamint 2014-ben a Krímben és Kelet-Ukrajnában tette. Ezúttal azonban Ukrajna megghiúsította ezt.

Az orosz légideszanterek által a Kijev melletti Hosztomel repülőtér ellen indított támadást ideiglenesen visszaverték. Az invázió fő páncélosereje Kijevtől északra elakadt a gyenge végrehajtás, a nem megfelelő logisztika és az ukrán erőfeszítések miatt (az útvonal mentén lévő hidak lerombolásával az ukránok késleltették az előrenyomulást, aminek eredményeként egy hosszú oszlop sebezhetővé vált a páncéltörő fegyverekkel felfegyverzett ukrán harcosok kis csoportjaival szemben). A korai orosz katonai sikerek ellenére Ukrajna déli részén Mariupol ostroma megállította az orosz lendületet.

A háború előrehaladtával az orosz front egyes részei összeomlottak. Az orosz retorika a maximalista követelésekhez tért vissza, ahogy a mozgósítást követően egyre több orosz erő érkezett a frontra. Mindazonáltal a viszonylag statikus frontvonal és a magas veszteségi arányok harctéri eredményei megkérdőjelezték a kitűzött célok hitelességét. 2023 decemberében Putyin megismételte: *„Béke lesz, ha elérjük céljainkat, amelyek... nem változtak... náciitlanítás, demilitarizáció és Ukrajna semleges státusza.”* Az oroszok még 2024 áprilisában is azt javasolták, hogy egy 2022-es, az invázió nyomán tett orosz javaslat kiindulópontként szolgálhatna a tárgyalásokhoz. Ez a javaslat felszólította Ukrajnát, hogy mondjon le az orosz megszállás alatt álló területekre vonatkozó igényeiről, csökkentse hadseregének méretét jelképes erőre, mondjon le a jövőbeli fegyverkutatásról, és garantálja a jövőbeli semlegességet, így az ország állandóan sebezhetővé válna egy orosz agresszió által. Egyetlen ukrán kormány sem egyezhetne bele egy ilyen javaslatba.

Zelenskij dacos ellenállása és az ukrán társadalom spontán mozgósítása, valamint a Nyugat hírszerzési és anyagi támogatása révén a kezdeti ukrán sikereket a 2022 végi ukrán ellentámadás követte, amely felszabadította Harkiv és Herszon városait. A harctéri sikereknek és a NATO-tagállamok jelentős támogatásának köszönhetően az ukrán háborús célok ambiciózusabbá váltak.

2022 őszén Zelenskij egy sor békejavaslatot tett. Beszélt az igazságos békéről is, kijelentve: *„Néhány partnerünkől halljuk a »tárgyalások« szót, és az »igazságosság« szó sokkal kevésbé hangsúlyos. Ukrajna [...] nyitott a diplomáciára, de az erős pozícióban lévő becsületes diplomáciára [...] a tárgyalások garanciájára anélkül, hogy Ukrajnát igazságtalanságra kényszerítené. Az ukránok tisztességes békét érdemelnek.”*

A Nyugat általánosságban véve diplomáciai, információs, katonai és gazdasági támogatással sietett Ukrajna segítségére, ami kulcsfontosságú volt Ukrajna háborús erőfeszítéseinek fenntartásában. A Nyugat legszélesebb körű érdeke a nemzetközi szabályok fenntartásában rejlik, különösen az agresszív háború tilalmában, valamint az állami szuverenitás és területi integritás védelmében. Amikor Oroszország 2014-ben megsértette Ukrajna területi integritását a Krím és a Donbasz egyes részeinek megszállásával, a Nyugat nem avatkozott közbe; viszont erőteljesebben lépett közbe, amikor Oroszország 2022-ben megkérdőjelezte Ukrajna szuverenitását és létét.

A második Trump-adminisztráció hivatalba lépése óta az Amerikai Egyesült Államok nem javasolt átfogó béketervet a háború lezárására, és egyik hadviselő fél sem mutatott fel érdemben eltérő háborús célokat. A Trump-adminisztráció azzal fenyegetőzött, hogy feladja a békefolyamatot, hacsak nem történik előrelépés. Egyértelmű, hogy a háború kezdete óta mindkét fél háborús céljai megváltoztak, ami azt jelzi, hogy a hadviselő felek céljai a háború vége előtt ismét megváltozhatnak.

A háború utáni igazságszolgáltatás (*jus ex bello*) szempontjai

A háború befejezésének etikájáról szóló minden vita a *jus ex bello* – vagyis az igazságosság annak eldöntésében, hogy egy háborút be kell-e fejezni –, valamint a *jus post bellum* – vagyis a háború befejezésében való igazságosság – doktrínái körül forog. Ez a cikk elismeri azt a politikai valóságot, hogy folyamatban van egy kísérlet a háború befejezésére irányuló tárgyalásokra, és azt vizsgálja, hogy az igazságosság közelítéséről tárgyalhatnak-e most vagy hasonló körülmények között, a *jus post bellum* elvei alapján. Az igazságos háború etikájának *jus post bellum* elvei segítik az átmenetet a háborúból a békébe, és segítenek az igazságos béke kialakításában.

Ideális esetben Oroszország és Ukrajna kormánya hivatalosan aláírna és ratifikálna egy tartós békeszerződést. Tekintettel arra, hogy az oroszok nem a korábbi minszki megállapodások szellemében jártak el 2014 és Ukrajna 2022-es teljes körű inváziója között, kétséges, hogy a jó szándék elve alapján megbízhatnának-e bennük bármely jövőbeli békeszerződés teljes körű végrehajtásában. Ezért minden szerződés valószínűleg valamilyen mértékű elrettentést igényelne, katonai támogatás és biztonsági garanciák révén, a megállapodás megszilárdítása érdekében. Rosszabb eset lenne egy befagyott konfliktus az orosz erőkkel Ukrajna földjén, amelyet kizárólag katonai patthelyzettel tartanának fenn. Egy ilyen eredmény valószínűleg megakadályozná Ukrajna számára a szükséges biztonsági garanciák megadását, és potenciálisan egy alacsonyabb intenzitású konfliktus folytatódását jelentené, ahogyan az Ukrajna keleti részén 2014 és 2022 között fennállt, valamint az eszkaláció tartós, lappangó kockázatát.

Az igazságosság és a béke közötti egyensúlyt az arányosság elve biztosítja. Az arányosság elve megköveteli, hogy „a béke feltételeinek arányosnak kell lenniük az észszerű jogok érvényesítésének céljával”, és előírja, hogy „az agresszor rezsim népe soha nem veszítheti el emberi jogait”. Az arányosság lehetővé teszi az etikai pluralizmust, és ez az a támpont, amelyre a különböző etikai rendszerekből és perspektívákból származó, egymással versengő etikai elveket helyezik a tartós béke és az igazságosság széles körű felfogásának elérése érdekében. Ennek megfelelően ebben az esetben a *jus post bellum* elveit a lehető legnagyobb mértékben egyensúlyba kell hozni, hogy lehetővé tegyék a kellően igazságos békét, amely fenntarthatóan véget vet a konfliktusnak és az azzal járó emberi szenvedésnek.

Oroszország a háború folytatására irányuló akaratát csökkenteni kell, akár tárgyalásos kompromisszumok, akár folyamatos katonai műveletek révén, odáig, hogy háborús céljai képlékenyebbé váljanak, lehetővé téve az igazságos béke megközelítését. Ha a jelenlegi állapot fennmarad, az lehetővé teszi az agresszió fennmaradását, és gyengíti az agresszív háborút tiltó nemzetközi szabályokat.

Ukrajna valószínűleg nem is fog igazságos eredményt elérni döntő katonai győzelem révén. Ukrajna 2023 nyarán indított sikertelen ellentámadása óta – amelyen a döntő ukrán katonai győzelem reményei alapultak –, megnöttek a befagyott konfliktus esélyei. Mindazonáltal a befagyott konfliktus veszélyes kimenetel, mivel a háborút megoldatlanul hagyja, és tartós eszkalációs fenyegetést teremt, ahogy a hadviselő felek folytatják a fegyverkezést. Ahogy a porosz stratégiai teoretikus, Carl von Clausewitz megjegyezte: „egy háború végső kimenetele nem mindig tekinthető véglegesnek”, és azok az államok, amelyek nem érték el céljaikat, „gyakran csupán átmeneti rossznak tekintették az eredményt, amelyre még mindig lehet orvosságot találni”. Nagy veszély és instabilitás rejlik egy idő előtti és befejezetlen békében.

Egy befagyott konfliktus azt jelentené, hogy Oroszország sikeresen megkérdőjelezte az agressziót tiltó és a területi integritást garantáló nemzetközi szabályokon alapuló ren-

det. Bár súlyos árat fizetne, és kevesebbet érne el, mint amennyit eredetileg kitűzött célul, legalább részben sikerrel járna a kihívásban, megtartva agressziója gyümölcseinek egy részét, és Ukrajnát állandóan fenyegetett állammá tenné. Egy ilyen kimenetel ösztönözné Oroszország vagy más leendő agresszorok jövőbeni rossz viselkedését.

Racionális érdekek és ellentmondásos kompromisszumok

Az a tény, hogy egy döntő ukrán katonai győzelem és egy hagyományosan igazságos kimenetel elérhetetlen, nem zárja ki az igazságosság közelítésének és a háború előttinél tökéletesebb béke lehetőségét. Bármely tartós békéhez kompromisszumokra van szükség.

A konfliktus ezen szakaszában a teljes katonai győzelem valószínűtlen, bármelyik fél is legyen az, és egy befagyott konfliktus nem rendezett konfliktus. Hosszú távú erőforrás-költségekkel járna, késleltetné az igazságszolgáltatást, akár határozatlan időre is, és korlátozná a lappangó eskalációs potenciált. A logikával ellentétben, egy orosz melegvízi kikötő biztosításával és Ukrajna hosszú távú biztonságának garantálásával a Krím státuszának és Ukrajna NATO-csatlakozásának alapvető kérdései kulcsfontosságúak lehetnek a kompromisszumhoz és egy olyan tartós békéhez, amely megközelíti az igazságosságot.

Egy tökéletesebb béke

Nem valószínű, hogy Oroszország elfogadja az igazságos béke minden aspektusát. Ettől függetlenül a *jus post bellum* arányossági elve a lehető legnagyobb mértékben egyensúlyt teremt az igazságosság és a béke között, hogy lehetővé tegyen egy kellően igazságos békét, amely fenntarthatóan véget vet a konfliktusnak és az azzal járó emberi szenvedésnek. Például a megállapodás pillanatában Oroszország hajlandó lehet *de iure* elismerni Oroszország szuverenitását a Krím és a Donbasz felett egy hivatalos békeszerződésért és Ukrajna NATO-csatlakozásáért. Annak ellenére, hogy Ukrajna és Oroszország ezeket a kérdéseket vörös vonalnak nyilvánította, biztonsági érdekeik elérése fontosabbá válhat, mint megakadályozni ellenfelüket jelenlegi háborús céljaik elérésében, ami ahhoz vezethet, hogy a háborús célok ismét, mint korábban, képlékenyebbé válnak a tárgyalások előrehaladtával. Az oroszok által megszállt, a végleges szerződésben nem szereplő ukrainai területekről, például Herszon, Zaporizzsja és Harkiv területéről való kivonulás elegendő lehet az agresszív háború tilalmának betartásához, arra kényszerítve Oroszországot, hogy lemondjon néhány nehezen kiharcolt, de tisztességtelenül megszerzett területről. Egy hivatalos békeszerződés utat nyitna a nemzetközi normalizáció felé is, amire Oroszországnak szüksége van gazdasági stabilitásának és fellendülésének biztosításához. Bár Oroszország valószínűleg nem fog beleegyezni a jóvátételbe, beleegyezhet a Krím és a Donbasz megvásárlásába. Az összeg elég nagy lehet ahhoz, hogy fedezze az észszerű jóvátételt, amelyet talán részben üzemanyagban és nyersanyagokban fizetnének évtizedek alatt, és amelyet kiváltó okokból szankciókkal érvényesítenének, ha Oroszország meghátrálna, de elég kiegyensúlyozott ahhoz, hogy elkerülje a versailles-i jellegű békét.

Ukrajna NATO-csatlakozását valószínűleg azonnali kétoldalú biztonsági garanciák előznék meg, ahogyan az Finnország, Svédország és az Egyesült Királyság között is történt, mielőtt NATO-tagságra pályáztak, miközben Ukrajna gyorsított úton halad az EU- és a NATO-tagság felé. Ezek a lépések talán nem a végső rendezés vázlatát jelentik, de betekintést nyújtanak abba, hogy milyen kompromisszumok születhetnek egy igazságosabb és biztonságosabb béke elérése érdekében, mint amit egy befagyott konfliktus kínálna.

Mindazonáltal Putyin dönthet úgy, hogy elutasít egy ilyen békét, és inkább folytatja a harcot abban a reményben, hogy katonai győzelmet vagy további engedményeket szerez. Ha elutasít egy ilyen megállapodást, Ukrajna további támogatása az igazságos háború folytatásához az igazságos béke felé elkerülheti a befagyott konfliktust, esetleg győzelmet érhet el, vagy legalábbis esélyt adhat a háborúnak arra, hogy a felek megegyezésre jussanak.

Végző soron egyetlen béke sem lesz tökéletes. Liddell Hart egy fontos pontosítást említett a háború paradox céljánál, amikor egy tökéletes béke helyett a „tökéletesebb béke” kifejezést használta. Kompromisszumokat kell kötni. Bár egy tökéletesen igazságos béke nem biztos, hogy lehetséges, az igazságosság közelítése igen. Az észszerűen elérhető határok és a *jus post bellum* elveivel összhangban egy ilyen béke igazságosabb, tartósabb és tökéletesebb lenne, mint egy befagyott konfliktus vagy a folyamatos ellenségeskedés.

KÍNA SZEREPE EGY JÖVŐBELI KOREAI HÁBORÚBAN

A CIKK SZERZŐJÉRŐL: Jake Rinaldi védelmi elemző az Amerikai Egyesült Államok Hadseregének Szárazföldi Vezérkari Akadémiáján működő, Kína szárazföldi erőit tanulmányozó központban. PhD-fokozatot és filozófiai mesterdiplomát szerzett a Cambridge-i Egyetemen, ahol doktori disszertációja a Kína és Észak-Korea közötti katonai kapcsolatokat vizsgálta, mesterdiplomája pedig Kína nukleáris erőire összpontosított.

FORRÁS: Jake Rinaldi: China's Role in a Future Korean War. U.S. Army Quaterly Parameters, 53. évf. 2025/3., őszi szám. <https://publications.armywarcollege.edu/News/Display/Article/4217982/chinas-role-in-a-future-korean-war/> (Letöltés időpontja: 2025. 07. 22.)

Bevezetés

A szerző a cikkében azt állítja, hogy Kína beavatkozása egy koreai konfliktusba inkább Észak-Korea területmegtartási képességétől függ, mint a kétoldalú kapcsolatoktól. Ahelyett, hogy a kínai beavatkozást egy lehetséges válaszként kezelné, ez a tanulmány három forgatókönyvet – teljes beavatkozás, tartós támogatás és korlátozott támogatás – modellez Észak-Korea ellenálló képessége alapján.

A Kína–Észak-Korea-szövetség relevanciájáról folytatott folyamatos viták ellenére stratégiai megfontolások valószínűleg arra kényszerítenék Kínát, hogy támogassa Észak-Koreát egy jövőbeni katonai konfliktusban a Koreai-félszigeten. Számos jól dokumentált, magas kockázatú, alacsony valószínűségű forgatókönyv vezérli Kína stratégiai aggályait. Ezek a forgatókönyvek magukban foglalják az amerikai és a dél-koreai csapatoktól való félelmet a kínai határon, az észak-koreai tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatos aggodalmakat, valamint az Északkelet-Kínában élő jelentős koreai etnikai kisebbség által potenciálisan generált menekültválság lehetőségét. Végző soron Peking Észak-Koreával kapcsolatos érdekeit és kockázatait nagyrészt a földrajzi közelség és a stratégiai megfontolások határozzák meg, függetlenül a kétoldalú kapcsolatok állapotától. Ez a cikk Kína Észak-Korea-politikájának tartós stratégiai mozgatórugóit vizsgálja, különös tekintettel a magas kockázatú, alacsony valószínűségű forgatókönyvek megelőzésére irányuló erőfeszítésekre,

A kínai politika stratégiai mozgatórugói

Egy jövőbeni, a Koreai-félszigeten kitörő katonai konfliktus esetén Kína mélyen érintett lenne saját érdekeinek biztosításában. Ebben a részben a szerző Kína stratégiai érdekeit vázolja fel Észak-Koreában, a nagy kockázatú, alacsony valószínűségű események megelőzésére összpontosítva, hogy megalapozza a cikk központi elemzését, amely azt vizsgálja, hogy Peking önértékes stratégiai céljai hogyan befolyásolnák a kínai beavatkozást egy műveleti kontextusban.

A Kínai Népköztársaság Észak-Korea iránti támogatásának elsődleges stratégiai mozgatórugója Korea újraegyesítésének megakadályozása a Koreai Köztársaság vezetése alatt, valamint azt követően az amerikai csapatok kínai határ közelébe történő telepítésének megakadályozása. Ma is jelen van a kínai kormányban ugyanaz a stratégiai félelem, amely Kínát anno a koreai háborúba való beavatkozásra késztette. Ez a mélyen gyökerező perspektíva hangsúlyozza Kínának azt a hozzáállását, hogy védje Észak-Korea területét mint biztonsági érdekeinek biztosítékát.

Az Észak-Koreához kapcsolódó nukleáris kockázatok egy másik stratégiai aggodalmat jelentenek Kína számára. Számos észak-koreai nukleáris létesítmény található az ország északi részén, Kínához közel. Kína megerősítette észak-koreai határát vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris fegyverek ellen védett bunkerek építésével. A kínai elemzők aggodalmukat fejezték ki a füstfelhők, a sugárterhelés és a társadalmi pánik miatt. A szerzők arra is figyelmeztetnek, hogy a nukleáris anyagok terroristák kezébe kerülhetnek, vagy hogy a nukleáris létesítményekben bekövetkező baleseteknek súlyos, határokon átnyúló következményei lehetnek. Peking a Koreai-félszigeten kialakuló nukleáris konfliktus lehetőségétől is tart.

Valószínűleg az egyik első lépés, amit Kína megtenne egy jövőbeli háborús vészhelyzetben, az az észak-koreai határ megerősítése, további eszközök telepítése a térségbe, valamint az ellenőrzések és a megfigyelés fokozása lenne. Ezek a nagy kockázatú, alacsony valószínűségű események által meghatározott stratégiai aggályok vezérlik Kína Észak-Koreával kapcsolatos politikáját, amely történelmileg az észak-koreai rezsim fenntartását szolgálta. Egy Észak-Koreát érintő katonai konfliktus jelentős kockázatot jelentene a kínai nemzetbiztonságra nézve. Ezért Kína beavatkozna egy katonai konfliktusba a Koreai-félszigeten, hogy megvédje létfontosságú érdekeit, amelyeket Észak-Korea fennmaradása szolgál. Ezt a tényt a közelmúlt történelme még a koreai háború után is bizonyította.

A kínai beavatkozás lehetőségei

Egy katonai konfliktus a Koreai-félszigeten – függetlenül az észak-koreai rezsim összeomlásától (bár potenciálisan ahhoz vezethet) –, számos különböző forgatókönyv szerint alakulhat ki. Egy észak-koreai provokáció vagy támadás ellenőrizhetetlenül eszkalálódhat, ha Dél-Korea vagy az Amerikai Egyesült Államok háborús cselekményként érzékeli. Az Amerikai Egyesült Államok vagy a Koreai Köztársaság megelőző háborút indíthat Észak-Korea ellen. Konfliktus egy másik regionális konfliktus, például Tajvan vagy Északkelet-Ázsia más részei miatti laterális eszkalációjából is kialakulhat. Például Észak-Korea kihasználhatja az Amerikai Egyesült Államok részvételét egy tajvani vészhelyzetben, hogy megtámadja Dél-Koreát. Ilyen forgatókönyvben azonban Kína és Észak-Korea stratégiai érdekei eltérhetnek egymástól.

Kína stratégiai érdeke a magas kockázatú, alacsony valószínűségű események elkerülésében azt hangsúlyozza, hogy a kétoldalú kapcsolatok állapotától vagy a védelmi szerződés relevanciájától függetlenül Kína közelsége arra kényszerítené Pekinget, hogy beavatkozzon egy Koreai-félszigeten zajló konfliktusba. Ezért a magas kockázatú környezet, a Kínai Népköztársaság és Észak-Korea közötti szerződés megújítása, valamint a kétoldalú katonai kapcsolatok alacsony szintű intézményesítése arra utal, hogy indokolt a kínai háborús beavatkozási forgatókönyvek alaposabb vizsgálata.

Az első forgatókönyv, a „teljes beavatkozás” feltételezi, hogy Észak-Korea ellenálló képessége alacsony, hasonlóan a koreai háborúhoz, ami gyors veszteségekhez vezet az amerikai–koreai erőkkel szemben. Ebben az esetben, ha a kínai korai közvetett támogatás – beleértve a logisztikai támogatást, a lőszerellátást, a hírszerzési információk megosztását és a kiberkoordinációt – nem tudja megállítani az észak-koreai veszteségeket, Kína kénytelen lehet átállni a nagy hatótávolságú csapásmérő képességekre (először feltehetően a koreai egységekre, nem pedig az amerikai célpontokra), a közös műveletekre, vagy ha Észak-Korea teljesen túlterhelt lesz, akkor közvetlenül beavatkozik szárazföldi és különleges művelti erőkkel, hogy biztosítsa az észak-koreai területet és a tömegpusztító fegyverek készleteit. A bizonyítékok arra utalnak, hogy a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg különösen aggódik a koreai helyzet miatt.

A második forgatókönyv, a „fenntartható támogatás” közepes észak-koreai kompetenciát feltételez a fenntartási képességek terén, ami patthelyzethez vezet a hadszíntéren. Ebben az esetben a kínai beavatkozás az észak-koreai erők közvetett támogatására összpontosítana, potenciális aggályokkal a jövőbeni közvetlen beavatkozás és a tömegpusztító fegyverek használata eskalációjának elkerülése miatt. Az a támogatás, amelyet Kína nyújtana Észak-Koreának ebben a forgatókönyvben, leginkább az orosz–ukrán háborúban Amerika Ukrajnának nyújtott segítségére hasonlít. A kínai támogatás kulcsfontosságú lenne Észak-Korea ellenálló képessége szempontjából, de a kínai haderő nem venne részt közvetlenül a háborúban, amíg Észak-Korea képes kezelni a konfliktust. Ezenkívül Peking elhalaszthatná a közvetlen beavatkozásról szóló döntést, mivel Észak-Korea fenntartja a műveleteket, és teljesíti a rövid és középtávú stratégiai célkitűzéseket.

A harmadik forgatókönyv, a „korlátozott támogatás” Észak-Korea magas szintű ellenálló képességét feltételezi a háborús feladatokban, Kína pedig csak közvetett támogatást nyújt, beleértve a diplomáciai és a gazdasági segítséget, anélkül, hogy a kínai erők belépnének a Koreai-félszigetre.

A cikk több kulcsfontosságú feltételezésen alapul. Az első, hogy a válságot háború kitörése váltja ki, nem pedig a rezsim összeomlása vagy puccs. A második szerint Kína támogatni fogja a konfliktus idején hatalmon lévő észak-koreai rezsimet. Kína stabilitás iránti preferenciája azt sugallja, hogy a jelenlegi rezsimet támogatja. Az ellenkező feltételezés Kína hajlandóságát jelentené az észak-koreai hadsereggel való szembeszállásra, ami nagyon valószínűtlen, továbbá az amerikai politikai döntéshozóknak és védelmi tervezőknek ezt a feltételezést kellene elfogadniuk a nagyszabású kínai beavatkozással szembeni elrettenés megerősítése érdekében. A harmadik feltételezés, hogy Kína beavatkozásának formája nagymértékben függ Észak-Korea ellenálló képességétől. Következésképpen az észak-koreai haderő teljesítménye a konkrét kihívások kezelésében fogja meghatározni a kínai beavatkozás jellegét és mértékét, nem pedig egy korábban meghozott döntés.

Döntés a beavatkozásról

Bármilyen kínai beavatkozás első lépése egy politikai döntés a cselekvésről, amely a stratégiai környezet és a különböző cselekvési tervek költségeinek magas szintű értékelését igényli. A döntéshozás folyamatában jelentős előny a központosított hatalmi struktúra.

Hírszerzés, megfigyelés és felderítés

Fenntartható vagy korlátozott támogatás esetén Kína valószínűleg hírszerzési információk megosztását teszi lehetővé Észak-Koreának, kihasználva kiváló műholdhálózatait és hírszerzési, megfigyelési és felderítési képességeit. Teljes körű beavatkozás esetén az ilyen támogatás célmeghatározási kihívásokat jelentene az amerikai erők számára, mivel a kínai haderő kettős rendeltetésű rendszerei egyaránt alkalmazhatók a hagyományos fegyverek és a nukleáris eszközök által is. Bár nem világos, hogy Észak-Korea képes-e közel valós időben elektronikus adatokat fogadni Kínától, ezek az esetek aláhúzzák Kína potenciális szerepét mint Észak-Korea kulcsfontosságú támogatóját egy konfliktusban.

Kiberműveletek

Kína és Észak-Korea bármelyik beavatkozási modellben összehangolhatja a kiberműveleteket. Valójában Észak-Koreának már vannak Kínából működő kiberműveleti erői. Észak-Korea ezeket az erőket használja fel más nemzetek és szervezetek elleni kibertámadások végrehajtására. Az észak-koreai kiberoperátorok jelenléte Kínában azt jelzi, hogy az észak-koreai erők képesek fenntartani a működési folytonosságot országukon kívülről, ami kulcsfontosságú lenne, ha Észak-Korea belső rendszerei háború idején veszélybe kerülnének. Korlátozott és tartós támogatási forgatókönyvek esetén valószínű, hogy Kína, bár közvetlenül nem hajt végre támadó kiberműveleteket, biztosítani tudja az észak-koreai műveletek folytatását. Teljes körű beavatkozás esetén ez a támogatás az észak-koreai kiberoperátorokkal való koordinációvá alakulhatna át egy szélesebb körű háborús vészhelyzet részeként.

Alkatrészek és lőszer

Kína korlátozott vagy tartós támogatási forgatókönyvek során alkatrészekkel és lőszerrel láthatja el Észak-Koreát, míg egy teljes beavatkozás esetén a felszerelések kompatibilitása kulcsfontosságú lenne. Mivel a kínai és az észak-koreai haderő páncélozott technikája is eredetileg szovjet eredetű eszközökre épült, ezért az ilyen eszközök kompatibilitása nagyrészt megmaradt.

A különböző felszerelések kompatibilitása bonyolultabbá válik egy teljes beavatkozás esetén. Említhető például, hogy a kínai és az észak-koreai haderő gépkarabélyai más ürméretűek, így lőszereik nem kompatibilisek. Figyelemre méltó azonban, hogy az Észak-Korea és Oroszország között közelmúltbeli kétoldalú védelmi technológiai megállapodások jelzik, hogy egyes technológiai hiányosságok nem feltétlenül állandók.

Az erők elhelyezkedése

A Kínai Népi Felszabadító Hadsereg Északi Hadszintér-parancsnoksága magában foglalja a 78., a 79. és a 80. Hadseregcsoportot, amelyek becsült összlétszáma 90–150 ezer fő között van. További erőket valószínűleg a többi hadszintéri parancsnokságról telepítenének. A további aktív szolgálatot teljesítő csapatok telepítése vagy a kínai haderő tartalékainak mozgósítása azonban hetekig is eltarthat, ami kihívást jelenthet hirtelen szükségessé váló teljes körű beavatkozás esetén, de esetleg a tartós vagy korlátozott támogatásról a teljes körű beavatkozásra való áttérés a kínai tervezés része lehet. A nagy mobilitású egységek jelenléte a 78. Hadseregcsoportban megkönnyítené a gyors kezdeti műveleti reagálást. Ezenkívül a légierő légideszanthadteste, valamint az egyes haderőnemek alá tartozó különleges erők egységei is rendelkezésre állnak az Észak-Koreába való gyors bevonuláshoz. Peking valószínűleg felkészült arra, hogy tartalékos és milíciaerőket, valamint más állami szereplőket, például állami tulajdonú vállalatokat mozgósítson egy jövőbeli konfliktus esetén.

Hadvezetési kapcsolatok

A teljes beavatkozás forgatókönyvének kulcsfontosságú lépése a vezetés, parancsnoki együttműködés struktúrájának kialakítása. Kínai részről az együttműködésben az Északi Hadszintér-parancsnokság vesz részt. A politikai vezetés közvetlen beavatkozása a hadműveletek irányításába mindkét országban akadályozná a haderők együttműködését. Mindazonáltal egy jövőbeli teljes beavatkozási forgatókönyv pontos felépítése továbbra sem ismert.

Következtetés

Összefoglalva megállapítható, hogy a Kínai Népköztársaság beavatkozásának modellezése egy koreai katonai vészhelyzetben – Észak-Korea ellenálló képességén alapulva – összhangban van Kína stratégiai prioritásaival, függetlenül a kétoldalú kapcsolatok állapotától. Kína alkatrés- és lőszerellátási kapacitása részben ellensúlyozhatná Észak-Korea hosszú távú hadviselési korlátait. Peking fejlett hírszerzési, megfigyelési és felderítési képességei javíthatnák Észak-Korea precíziós irányítású fegyvereinek hatékonyságát és a hadszintér változásainak követését. A kétoldalú kiberkoordináció hatékonyabban zavarhatná az amerikai–dél-koreai közös műveleteket, kommunikációt és logisztikát egy konfliktusban. Ezért az észak-koreai műveleti szakértelem és a kínai támogatás párosulása fontos szempont az amerikai katonai tervezés szempontjából.

Tekintettel a jelenleg minimálisan intézményesített kínai–észak-koreai katonai kapcsolatra, Kína jelentős nehézségekkel nézne szembe az észak-koreai hadsereggel való közös műveletek végrehajtása során a teljes beavatkozás esetén. Bár az interoperabilitás idővel valószínűleg javulni fog egy elhúzódó konfliktusban, a kínai haderő nem készül együtt harcolni az észak-koreai erővel.

Az Amerikai Egyesült Államoknak az a kötelezettségvállalása, miszerint nem telepít csapatokat egy újraegyesített Koreába, eloszlatná Peking aggályait, hogy egy Washingtonnal jó viszonyt ápoló állammal lenne határos. Ez a megközelítés csökkenthetné az egyesült Korea részéről érzékelhető fenyegetést, csökkentve Kína hajlandóságát arra, hogy egy jövőbeli konfliktusban támogassa Észak-Koreát.

Az ismertetett cikk hangsúlyozza a stratégiai tervezés és a diplomáciai együttműködés kritikus szükségességét a Koreai-félszigeten esetleg bekövetkező katonai konfliktusok kezelése érdekében. Kína beavatkozása egy jövőbeli konfliktusba továbbra is valószínű, még a kínai–észak-koreai kapcsolatok visszaesése idején is.

A KÖVETKEZŐ NEMZETVÉDELMI STRATÉGIA: KÜLDETÉSALAPÚ HADERŐTERVEZÉS

A CIKK SZERZŐJÉRŐL: Dr. Frank G. Hoffman nemrég vonult nyugdíjba, miután több mint 46 évet szolgált tengerészgyalogosként, köztisztviselőként és magas rangú Pentagon-tisztviselőként. Legutóbbi beosztása a Nemzetvédelmi Egyetem Stratégiai Tanulmányok Intézetében volt.

FORRÁS: Frank G. Hoffman: The Next National Defense Strategy: Mission-Based Force Planning. U.S. Army Quaterly Parameters, 53. évf. 2025/3., őszi szám. <https://publications.armywarcollege.edu/News/Display/Article/4217911/the-next-national-defense-strategy-mission-based-force-planning/> (Letöltés időpontja: 2025. 08. 12.)

Bevezetés

A cikk egy küldetésprioritási alternatívát mutat be, amely a szerző négy évtizedes szolgálati, minisztériumi és a védelmi miniszteri hivatala szintjén szerzett stratégiai/haderőtervezési tapasztalatára épül.

A következő nemzetvédelmi stratégiának sok mindent figyelembe kell vennie, beleértve az amerikai fegyveres erők célját, méretét és felépítését. A kontextus biztosítása érdekében a szemlézett cikk először a biztonsági környezetben 2016 óta bekövetkezett változásokat ismerteti. Az elemzés azokat a jelentős változásokat vizsgálja, amelyekkel a Trump-adminisztrációnak szembe kell néznie. Miután feltárta az adminisztráció által megörökölt stratégiai kontextust, a cikk tárgyalja a haderő-méretezési konstrukciók hasznosságát és történetét, és arra a következtetésre jut, hogy új megközelítésre van szükség a 2026-ban esedékes új nemzetvédelmi stratégiához.

Az örökség

Számos tényező együttesen járul hozzá a célok és eszközök közötti szakadék további mélyüléséhez, ideértve a potenciális ellenfelek közötti fokozott együttműködést, a hadviselés változó jellegét, beleértve az új versenyszerületeket, valamint az Amerikai Egyesült Államok szövetségi költségvetésének veszélyes állapotát.

Összejátszó fenyegetések

Az első ilyen fenyegetés az úgynevezett „felfordulás tengelye”. Az ellenfelek együttműködése „alapvető változást jelent a stratégiai környezetben”, mivel azok „hajlandók közvetlen katonai segítséget nyújtani egymásnak”. Ez a változás felboríthatja Washington gondolkodásmódját a védelmi terveiről. Az úgynevezett „tengely” azonban nem annyira szövetség, mint inkább közös érdekekkel rendelkező autokráciák gyűjteménye. A különböző alkotóelemei sem állnak jól. Oroszország elképesztő veszteségeket szenvedett Ukrajnában, és gyengítette hosszú távú potenciálját. Kimerítette hagyományos szárazföldi erőit, és Oroszország gazdasága legjobb esetben is stagnál. Irán az elmúlt évben az egész Közel-Keleten vereségeket szenvedett. Teherán és szövetségesei hátrányba kerültek. Irán gyengébb és sebezhetőbb, mint évtizedek óta bármikor, folyamatosan gyengül, miután szövetségesei súlyos veszteségeket szenvedtek el. A remete királyság, Észak-Korea továbbra is börtönállam, veszélyes rakétákkal. Új biztonsági paktumot kötött Oroszországgal, amely kölcsönös biztonsági záradékokat tartalmaz. Phenjan csapatai Ukrajnában és Oroszországban harci tapasztalatokat szereznek, de nagy árat fizetnek érte. Még aggasztóbbak azok a védelmi technológiai előnyök, amelyeket Észak-Korea elérhet.

Összességében véve az állítólagos tengely még nem jelent kollektív fenyegetést. Az együttműködést nem szabad összetévesztetni az összefogással és a szövetségekkel. A feltételezett „tengely” azonban a nyugati érdekekkel ellentétesen cselekszik, és alattomosabb fenyegetéssé válhat.

A növekvő fenyegetés túlnőheti a Pentagont

Kína, az elismert versenytárs jelentős összegeket fektet be katonai ereje növelésébe, amihez az Amerikai Egyesült Államoknak is alkalmazkodnia kell. A Tajvani-szorossal kapcsolatos háborús gyakorlatok sorozata feltárta, hogy az amerikai haderő valószínűleg kevesebb mint egy hét alatt kifogyna a kritikus precíziós fegyverekből, ami nem az egyetlen hiányosság Kína elrettentésében. A hajógyártási kapacitás terén betöltött globális vezető szerepének

köszönhetően Kína haditengerészete 2012–2024 között 271-ről 328 hajóra bővült. Az amerikai haditengerészet hajóállománya ugyanezen időszak alatt 284-ről csak 289-re nőtt.

Az amerikai haditengerészet hajóinak száma nagyjából stagnál, míg Kínáé növekszik. Egy háborút nyerő haditengerészet megtervezése és erőforrásokkal való ellátása kiemelt – ugyanakkor meglehetősen költséges – prioritás lesz a Pentagon számára. Az amerikai Kongresszusnak fontolóra kell vennie egy hajógyártási forradalmat, hogy ellensúlyozza a két évtizedes önelégültséget és a beruházások hiányát.

Az amerikai légierő hasonló kihívásokkal néz szembe a régióban. Egyes tisztviselők az amerikai haderő európai erőinek csökkentését javasolják a stratégiai prioritások támogatása és az erőforrások ennek megfelelő átcsoportosítása érdekében.

A haza védelme

A legtöbb védelmi elemző elismeri, hogy az Amerikai Egyesült Államok kontinentális része nem jelent menedéket a jövőbeli konfliktusokban, ugyanakkor kevesen veszik figyelembe az erőforrásokra gyakorolt hatásokat. Bármely nagyhatalommal folytatott versenyben az Amerikai Egyesült Államoknak meg kell védenie magát, és több erőforrást kell fordítania a kikötők és a közlekedési eszközök biztonságára, miközben fenntartja a tengerentúlon telepített erőket. Az ellenfelek a kritikus infrastruktúrát fogják célba venni, és számítógépes hálózatok feltörését kísérik meg. A rakétavédelem ennek a fő küldetésnek egy másik részét képezi. A költségek jelentősek lesznek, de egy jelentés további 4-5 milliárd dollárt javasol évente az amerikai Rakétavédelmi Ügynökség költségvetésében a hazai rakétavédelemre elkülönített 3 milliárd dolláron felül. Egy amerikai „Vaskupola” kiépítése felkeltette az elnök figyelmét, tekintve Izrael sikereit az iráni támadás során. Az, hogy ez a kezdeményezés hogyan fogja kezelni a támadó robotrepülőgépek fenyegetését, még nem ismert.

Stratégiai elrettentés

A Kongresszusi Költségvetési Hivatal becslései szerint az amerikai nukleáris erők és modernizációjukra vonatkozó tervek 756 milliárd dollárba kerülnek 2023 és 2032 között, ami nagyjából évi 75 milliárd dollárt jelent. Ez az összeg magában foglalja az amerikai nukleáris erők működtetésére szánt 305 milliárd dollárt, valamint a nukleáris hordozóeszközök és fegyverek modernizálására előirányzott 247 milliárd dollárt. Ez a jelentős költség akár emelkedhet is. Az Amerikai Egyesült Államok Légierője nyilvánosságra hozta, hogy a Sentinel interkontinentális ballisztikusrakéta-program legalább két évet késik, a költségek 37%-kal nőttek. Az Amerikai Egyesült Államok Haditengerészete hasonló késedelmeket tapasztal a ballisztikus rakétákat szállító tengeralattjárók, a USS Columbia-osztályú hajói esetében. Ez a program becslések szerint 132 milliárd dollárba fog kerülni 12 tengeralattjáró beszerzésével, amelyek életciklus költsége 347 milliárd dollárra becsülhető. A bombázóerőt az 1960-as években hozták létre, az amerikai interkontinentális ballisztikus rakétákat az 1970-es években, a nukleáris meghajtású ballisztikus rakétákkal felszerelt tengeralattjárókat pedig az 1980-as és 1990-es években. A modernizációjuk régóta esedékes, de a szállítóeszközök mindhárom ágának (bombázók, rakéták és tengeralattjárók) megőrzését újra kell gondolni a megfizethetőség szempontjából.

Űr- és kiberhadviselés

Az űr egyre kritikusabb területté váló státusza lehetőségeket és sebezhetőségeket is teremt. A múltban az űr fontos szerepet játszott a hagyományos harci műveletekben. Az amerikai Külkapcsolatok Tanácsa munkacsoportjának nemrégiben közzétett jelentése szerint az űr

stratégiai fontosságú, és az amerikai űreszközök egyre sebezhetőbbek a támadásokkal szemben – különösen Kína és Oroszország részéről, mivel kifejlesztették az eszközöket azok eltérítésére, hatástalanítására vagy megsemmisítésére. A módszerek közé tartoznak a közvetlenül a Földről felőtt műhold elleni rakéták, az űrbe telepített fegyverek és a zavarás. A munkacsoport azt is megállapította, hogy míg az Amerikai Egyesült Államok továbbra is a vezető űrhatalom, Kína egyre inkább versenytársa válik. Az Amerikai Hírszerző Közösség becslése szerint Kína – néhány részterület kivételével – valószínűleg 2030-ra világszínvonalú státuszt ér el az űrben. Oroszország kevésbé ambiciózus és aszimmetrikusabb.

A kiberbiztonság egy másik hiányosság a belbiztonságban. A szakértők arra a következtetésre jutottak, hogy „a haza soha nem volt kevésbé biztonságos, és Amerika legnagyobb sebezhetősége nem a nem állami szereplők és terroristák fizikai támadása [...] A legnagyobb sebezhetőség inkább a kínai és az orosz kibertámadások és nagy hatótávolságú rakétacsapások fenyegetése”. A veszélyeztetett kritikus infrastrukturális rendszerek közé tartoznak a kikötők, az energiaellátás, a vízellátás és a telekommunikáció.

Az Amerikai Egyesült Államok kormányzati kiadásai

Az évekig tartó deficitcsökkentések és a világjárvány utáni gazdasági élénkítés 36 billió dolláros szövetségi adósságot generált, ami a kamatfizetések növekedésével járt. A növekvő adósság kamatterhei 2024-ben meghaladták a teljes védelmi költségvetést. A kamatfizetések várhatóan tovább nőnek, és 2035-re elérik az 1,8 billió dollárt. A nettó kamatfizetések a következő évtizedben összesen 13,8 billió dollárt fognak kitenni. Ha a kiadások és a bevételek közötti hosszú távú egyensúlyhiányt nem oldják meg, akkor az amerikai kormány a következő bankválság, világjárvány vagy háború idején kevésbé lesz képes fiskális rugalmasságra. A biztonsági tervezők számára az adósság és a kapcsolódó kamatfizetések azt jelentik, hogy a nemzetnek kevesebb forrása lesz arra, hogy az „erejébe” és a biztonságába fektessen be. Összességében ijesztő az örökség. A nagy hiányok és az amerikai külpolitikában a kétpárti konszenzus hiánya miatt Washingtonnak nehéz lesz betöltenie történelmi szerepét egy stabil globális rendszer vezetőjeként és garantálójaként. Költségvetési könnyítések nélkül kritikus kompromisszumokra lesz szükség.

Védelmi stratégiák és haderő-tervezési konstrukciók

A haderő-tervezési konstrukció a védelmi stratégia kulcsfontosságú eleme. A védelmi tervezés bonyolult, amely megköveteli a fenyegetések rangsorolását, a küldetések és a védelmi célok azonosítását, valamint az erőforrások fegyelmezett elosztását. A védelmi stratégiáknak és a haderőtervezőknek számos változóval kell megküzdeniük, amikor kiválasztják az erőmértékezési és -alakítási konstrukciójuk célját és módszerét. Nem csak arról van szó, hogy hány hadsereget, hadosztályt vagy repülőgép-hordozót helyeznek állományba és tartanak fenn. Számos szempontot kell figyelembe venni, amikor kiválasztják a haderőtervezés kialakítására és értékelésére, valamint a stratégiai és műveleti kockázatok időbeli értékelésére szolgáló módszert. A változók a következők (nem kizárólagosan): az aktív és a tartalékos erők aránya; tengerentúli jelenlét: előretolt, rotációs bevetések vagy időszakos jelenlét; a hadszíntéri képességek rangsorolása (azaz tengeri kontra kontinentális); hagyományos kontra nem hagyományos erők; a szövetséges és a partnerségi hozzájárulások.

Az egyik legfontosabb tényező a várható erőforrások. A stratégia több, mint a vágyott célok megfogalmazása; a korlátozott erőforrások célzott alkalmazását jelenti a kívánt politikai

célok eléréséhez. A stratégiáknak és a védelmi tervezőknek a valósággal kell foglalkozniuk, amikor a várható finanszírozásról van szó, nem pedig a remény ábrándjaival.

A Nemzetvédelmi Stratégiai Bizottság javaslata

Egy bizottság, amely négyévente független értékelést nyújt be az amerikai Kongresszusnak, további kritikákat fogalmazott meg a Pentagon stratégiájával és haderőtervezésével kapcsolatban. A bizottság azt javasolta, hogy a haderőt úgy kell méretezni és strukturálni, hogy a következő feladatokat egyszerre legyen képes elvégezni:

1. a haza védelme, a stratégiai elrettentés fenntartása, a tömeges áldozatokkal járó terroristamadások megelőzése, a globális jelenlét fenntartása és a kis léptékű, rövid távú válságokra való reagálás;
2. jelentős szövetséges hozzájárulással erőfeszítéseket tenni, hogy elrettentsék Kínát a Csendes-óceán nyugati térségében elkövetendő területi agressziótól – és szükség esetén harcolni és győzni;
3. vezetni a NATO tervezését és haderőstruktúráját az orosz agresszió elrettentése és szükség esetén legyőzése érdekében;
4. képességek fenntartása az amerikai partnerekkel együtt a közel-keleti térségben az iráni rosszindulatú tevékenységek elleni védekezés érdekében.

A 2026-os nemzetvédelmi stratégia

Milyen stratégiai és haderő-tervezési konstrukció felel meg a mai követelményeknek? A Trump-adminisztrációnak 2026 elejére új nemzetvédelmi stratégiát kell kidolgoznia. A változó stratégiai környezetben számos körülmény arra utal, hogy felülvizsgált stratégiára és költségvetésre van szükség az amerikai stratégiai érdekek előmozdításához. Ez a követelmény különösen igaz, ha az „erő általi béke” elvét akarjuk vezérelvnek tekinteni. Ha ez csak egy retorikai színjáték, miközben Amerika az Amerika-erőd kiméréjéhez vonul vissza, akkor nincs szükség változtatásra, kivéve a költségvetési csökkentéseket. Ha ez egy vezérelv, akkor a kormánynak foglalkoznia kell az örökségével, és koherens stratégiát kell kidolgoznia.

A világ ma nem ugyanott tart, mint 2017-ben, és más stratégiára van szükség. A védelmi modernizáció még nem hozta létre a korszak számára elvárt szükséges képességeket. A Kongresszus soha nem támogatta a nagyobb haderő kiépítéséhez, a haderő modernizálásához és az Amerika versenyelőnyének élesítéséhez szükséges ipari bázis fenntartásához szükséges 3–5%-os reálnövekedést. Komoly visszavágásra és átgondolt beruházásokra van szükség.

Egy átfogó stratégia, amely a Védelmi Minisztérium küldetéseit kezeli, segíteni fog a kormánynak a fegyveres erők „megfelelő méretezésében” és „megfelelő alakításában”, és remélhetőleg visszanyerheti Amerika hitelességét. A következő védelmi stratégiának fel kell ismernie a Védelmi Minisztériumhoz rendelt küldetések széles skáláját, és rangsorolnia kell azokat az erőforrások stratégiai felhasználása érdekében. A Pentagonnak olyan képességeket kell fejlesztenie, amelyekkel kevesebb kockázattal lehet kezelni a legerősebb kihívót. Nem egészen egy elvesztegetett évtizedről van szó, de nem történt elegendő előrelépés Kína határozott külpolitikájának elhárításában. Napjainkban a kínai haderő javítja vezetési-irányítási képességét, hatótávolságát és megsemmisítő képességét.

A tudósok azt állítják, hogy az egyháborús szabvány a „katasztrófa receptje”, mivel a haderőt nem hagyja elég erősnek ahhoz, hogy megfeleljen a „meglévő globális kötelezettségvállalás-

soknak”, melyeket a szövetségesek elvárnak három régióban: Európában, az indiai–csendes-óceáni térségben és a Közel-Keleten. Nem csak ezek a régiók számítanak Amerikára. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, mennyire veszélyes veszélyben hagyni a hazát, elfogadni egy kevésbé modern haderőt, sebezhetőnek maradni az űrben és a kyberszíntéren, és fenntartani egy olyan védelmi innovációs ökoszisztémát, amely nem képes fenntartani haderőt egy elhúzódó háborúban. Amiben a tudósok egyetértenek, az a több erőforrás szükségessége, és hogy most van itt az ideje a választásnak.

Végző soron nehéz döntéseken múlik, hogy hol vállaljunk kockázatot. A döntéshozóknak el kell dönteniük, hogy hol és hogyan kezeljék a kockázatokat több területen. Mekkora kockázat elfogadható a házára nézve, beleértve a rakétavédelmet is? Egy elavult és kevésbé hiteles stratégiai elrettentő eszköz? Egy alulmodernizált hadsereg, amely továbbra is roszszul felszerelt a huszonegyedik századi hadviselésre? Egy bizonytalan védelmi ipari bázis, amely siralmasan felkészületlen arra, hogy fenntartsa a fegyveres erőket egy elhúzódó és nagy intenzitású háborúban? Előretolt erők, hogy megakadályozzák a szövetséges vagy kulcsfontosságú partner elleni támadást? Rendben vannak-e az űrben lévő sebezhetőségek, amelyek megbéníthatják a haderő alkalmazását és a gazdaságot? A védelmi miniszternek ezeket a kérdéseket a következő nemzetvédelmi stratégiában kell értékelnie.

Küldetésalapú tervezés

Ahelyett, hogy a hagyományos hadviselésre mint leegyszerűsített „mérce” összpontosítsa, a Védelmi Minisztériumnak meg kellene vizsgálnia a küldetésalapú tervezést. Ez a módszertan kiegyensúlyozott megközelítést alkalmaz a több biztonsági küldetés időbeli teljesítésére. Ez az alternatíva segíthet a védelmi miniszternek és munkatársainak az erők elosztásában a stratégiában meghatározott küldetési prioritások kielégítése érdekében. Ennek a megközelítésnek számos előnye van. Figyelembe veszi a missziókat – például a haza védelmét – veszélyeztető növekvő fenyegetéseket, amelyeket az expedíciós vagy tengerentúli támadó kampányok figyelmen kívül hagynak. Másodszor, a stratégiai elrettentést külön kategóriaként azonosítja, amely kompromisszumos döntéseket hozhat a hagyományos erőkkel. Elismeri a nem hagyományos hadviselési feladatokat és azt a tényt, hogy a Pentagon kétségei ellenére a belbiztonsági és vészhelyzeti reagálási kérések támogatása előre látható. Végül segíti a Pentagont a missziók és az erőforrások közötti egyértelmű kapcsolatok bemutatásában, ami a Kongresszus felügyeleti és költségvetési tanácskozásai során előnyös lehet. A stratégiák és az erőforrások közötti egyértelműbb átjárás összhangban van a Tervezési, Programozási, Költségvetési és Végrehajtási Reformbizottság ajánásaival.

A küldetésalapú konstrukció szilárd alapot nyújt a jövőbeni haderő és azok támogatóinak kiépítéséhez és értékeléséhez a konfliktusspektrum egészén. Ez a javaslat számos olyan szempontot tartalmaz, amelyeket a Nemzetvédelmi Stratégiai Bizottság is megemlített. Ez a lista prioritási sorrendben mutatja be a küldetéseket:

1. a haza védelme;
2. az ázsiai agresszió elrettentése szövetségesekkel és partnerekkel együtt;
3. modernizált stratégiai elrettentés biztosítása;
4. nem hagyományos hadviselési feladatok végrehajtása, beleértve a terrorizmus elleni küzdelmet és a biztonsági segítségnyújtást;
5. az európai agresszió elrettentése a szövetségesekkel együttműködve;
6. az űrbiztonság fokozása.

A küldetésalapú módszertan reális eszközt biztosít a politikai döntéshozók számára a kockázatkezeléshez. Összességében ez a missziótervezési keretrendszer átfogóbbnak és logikusabbnak tűnik, mint az amerikai fegyveres erők két háborúra való méretezése. Az amerikai stratégia nem két háború megnyerése, hanem az agresszió elrettentése és más küldetések teljesítése. Hasznos kockázatelemzést és bemeneti információt nyújt annak meghatározása, hogy mi szükséges az ellenfelek legyőzéséhez – szövetséges támogatással –, de nem ez az egyetlen kritérium a Védelmi Minisztérium műveleti erőinek alakításához és méretezéséhez, illetve a jövőbeni megemelendő költségvetés finanszírozásához.

Van értelme egy nagyszabású és elhúzódo forgatókönyvvel készülni az indiai–csendes-óceáni térséget illetően. A felkészülésnek pedig több költséget kell okoznia a potenciális ellenségnek, mint az amerikai adófizetőknek.

A Nemzetvédelmi Stratégiai Bizottság szerint a küldetésnek tartalmaznia kell egy NATO-forgatókönyvet az amerikai erők hozzájárulásaival. Ez a prioritás nem zárja ki az Európába települt amerikai erők csökkentését, de az Amerikai Egyesült Államoknak meg kell tartania a kulcsfontosságú tényezőket (vezetés és irányítás, hírszerzés, integrált légvédelem, űr stb.).

Oroszország továbbra is jelentős légi és tengeri képességekkel rendelkezik, és újjá fogja alakítani harci erőit, talán egy jobb műveleti erővé alakulva. Ennek az elemnek a beillesztése biztosítja, hogy a fenntartható szárazföldi hadviselés egyedi hadviselési kompetenciái (páncélos és páncéltörő rendszerek) is figyelembe legyenek véve, és hogy a szövetséges fővárosok megnyugodjanak. Az előrejelzett orosz újjáépítési ütem (5–7 év) diktálja a második hadszíntér prioritását, amely feltételezi a NATO jelenlétének további megerősítését.

Egy adott vészhelyzetre optimalizált hadseregnek hiányozhatnak a képességei ahhoz, hogy egy esetleg máshol kialakult válságot is tudjon kezelni. Vagyis egy tajvani konfliktus sikeres megoldására tervezett erő súlyos terhet róhat a tengeri és a légi erőre, de alkalmatlan lehet más válságok kezelésére. Tekintettel Amerika múltjára a jövőbeli hadviselés helyszínének és jellegének megválasztásában, egy körültekintő tervezés az alkalmazkodóképességet építené be a haderő megtervezésébe.

A bizottság javaslata csökkenti a stratégiai elrettentés prioritását, és újragondolja a nukleáris fegyverek szállítását biztosító triád fenntartására fordítandó költségeket. Ha a rakétavédelmi rendszerek válnak a honi védelem prioritásává, akkor a triád költséges modernizációja lehet a számlafizető.

Az Amerikai Egyesült Államoknak többet kell tennie a saját és szövetségesei biztonságát veszélyeztető irreguláris és nem hagyományos fenyegetésekre adott válaszlépések terén, ahogyan az a nem hagyományos, illetve terrorizmusellenes misszióban szabályozva van. Ez a küldetés magában foglalhatja az államilag támogatott proxyerőkkel való foglalkozást is. A jól felfegyverzett proxyerők a nagyhatalmi konfrontáció lehetséges formái, beleértve Kína és az Amerikai Egyesült Államok közöttit is.

Az utolsó prioritás a világűr fontosságát tükrözi, amely kritikus fontosságú a belbiztonság, a rakétavédelem hatékonysága és a közös műveletek végrehajtása szempontjából.

Kockázatértékelés

A tervezőknek számos szempontot kell figyelembe venniük a kockázatértékelésük során. Valószínű-e az opportunista agresszió? Ha igen, mennyire valószínű, és milyen következményekkel jár? Mire jelent nagyobb kockázatot, a házára, a folyamatban lévő terrorizmusellenes és felforgatásellenes missziókra, vagy a stratégiai elrettentés kudarcának lehetőségére? Egy több háborút figyelembe vevő tervezés azzal járna, hogy a haderő a kutatás és fejlesztés rovására finanszírozná a munkaerőt, a készséget és a műveleti/karbantartási számlákat. Röviden,

egy „kétháborús” keretrendszer alááshatja a stratégiát az erőforrások rossz összehangolásával és a modernizációs programok kimerítésével. A válasz azonban ma bonyolultabb.

Kína katonai erősödése miatt a hazát fenyegető veszélyek egyre nagyobbak, és a stratégiai elrettentő erőre növekvő kihívást jelent egyes eszközök előregedése, és más fenyegető tényezők is jelentkeznek. A kockázatokat fedező védelmi források továbbra is korlátozottak a jogalkotási nehézségek és a különböző határozatok miatt, amelyek késleltetik a haderő 21. századi szintre történő átalakítását.

Az ipari bázis továbbra sem reagál a kritikus területeken. Az amerikai erőket nem modernizálták olyan sürgősséggel és mértékben, ahogyan azt a 2018-as stratégia döntő fontosságúnak tartotta. Az Amerikai Egyesült Államok egy felkészületlen haderővel és egy törékeny ipari bázissal néz szembe a nagyhatalmak versenyével, egy technológiai versenytárral.

A stratégia arról szól, hogy eldöntsük, mi a fontos, és az erőforrásokat, a tevékenységet ezekre a kritikus célokra összpontosítsuk. A következő nemzetvédelmi stratégiának koherens stratégiának kell lennie, és egyensúlyt kell teremtenie a kívánt ambíciók és a véges eszközök között. Nehéz lesz megfelelni a jövőbeli biztonsági kihívásoknak nagyobb Pentagon-költségvetés nélkül. A védelmi döntéshozóknak azonban még további költségvetési források mellett is el kell fogadniuk a kockázatokat. Ahhoz, hogy sikeresen előmozdítsa az Amerikai Egyesült Államok biztonsági érdekeit, a Fehér Háznak rangsorolnia kell, és meg kell értenie a kockázatok minden formáját.

Következtetések

Nincs egyszerű formula a védelmi dilemma rövid távú megoldására. A Védelmi Minisztérium stratégiai tervezése világos prioritásokat, kompromisszumokat, fegyelmet tervezést és kockázatkezelést igényel. Az Amerikai Egyesült Államoknak foglalkoznia kell csökkenő stratégiai szerepével, szűkíteni kell feladatkörét és nagyobb stratégiai fegyelmet kell alkalmaznia a külföldi beavatkozások során.

Az Amerikai Egyesült Államoknak globális erőkitetésére és a kulcsfontosságú katonai versenyekben, különösen az űrben, a tenger alatti hadviselésben, a nagy hatótávolságú csapásmérő eszközökben és a fejlett autonóm rendszerekben meglévő versenyelőnyére kell alapoznia tevékenységét. Az amerikai haderő képes, illetve köteles megragadni a vezető szerepet a fejlett technológiák terén, valamint növelni a hatótávolságát, a pontosságát és a megsemmisítő képességét. Amerikának körültekintő stratégiára és egyértelmű keretrendszerre van szüksége a küldetések rangsorolásához és az erőforrásokhoz való igazításához.

Végso soron a Védelmi Minisztérium vezetésének brutálisan őszintének kell lennie az országot fenyegető rövid és hosszú távú kockázatokat illetően. A legjobb tanács az amerikai politikusoknak egy ilyen korszakban az, hogy maradjanak szerények a jövő előrejelzésében, tűzzenek ki egyértelmű prioritásokat, és kerüljék a vágyálmokat.

AZ ÜZEMANYAG KEVERÉSE VÍZZEL A HARCKOCSIKNÁL CSÖKKENTI A TŰZVESZÉLYT

A CIKK SZERZŐJÉRŐL: Eduard Perov szakújságíró, rendszeresen publikál a Vojennoje obozrenyje című katonai magazinban, alapvetően harcokcsik témájában.

FORRÁS: Eduard Perov: Szmesaty vodu sz toplivom – ogyin iz szposzobov umenysenyija pozsaroopasznosztyi v tankah i drugoj tyehnyike. Vojennoje obozrenyje, 2025. 08. 30.

<https://topwar.ru/270140-smeshat-vodu-s-toplivom-odin-iz-sposobov-umenshenija-pozharoopasnosti-v-tankah-i-drugoj-tehnike.html> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 01.)

Bevezetés

A szakíró – mint azt a cikke végén forrásként is megadja – a *Vesztnyik Bronyetankovoj Tyehnyiki*, főképpen harckocsikkal foglalkozó folyóirat 1989/3. számában megjelent cikk alapján készítette el írását, amely cikk jelenleg ezen a linken elérhető: https://btvt.info/5library/vbtt_1989_03_toplivo.htm.

Az ismertetett cikkében a szerző az üzemanyag gyúlékonysága csökkentésének lehetőségét taglalja. Mint ismeretes, az üzemanyag, amelynek tartaléka egy harckocsiban és más harcjárműben több száz liter lehet, fokozott veszélyt jelent. Amikor az üzemanyagtartályokat repeszek és kumulatív lövedékek találják el, tartalmuk könnyen meggyulladhat, ami bizonyos helyzetekben súlyos tüzekhez vezethet, amelyek a jármű, sőt akár a személyzet teljes megsemmisülésével is végződhetnek. Ezért az üzemanyag tűzveszélyességének csökkentése az egyik kiemelt terület a harci eszközök túlélőképességének növelésében.

Általánosságban elmondható, hogy számos „klasszikus” módszer létezik a járművek tűzbiztonságának javítására. Ezek közé tartozik mindenekelőtt az automatikus tűzoltó rendszerek telepítése és fejlesztése, amelyek csökkentik válaszüdejüket, és növelik a hatékonyságukat. Ezenkívül nem kis jelentőséggel bír a tartályok elszigetelt rekeszekbe helyezése, az „önzáró” tartályok használata és az üzemanyagtartályok feltöltése cellás lánggátló elemekkel (poliuretánhab, fémháló stb.).

E módszerek többsége azonban inkább tüneti kezelés, azaz a következmények elhárítására, vagyis a tűz terjedésének megakadályozására irányul. Ezzel kapcsolatban természetes kérdés merül fel: lehetséges-e magát az üzemanyagot biztonságosabbá tenni? Úgy, hogy maga is nehezebben gyulladjon meg, amikor az üzemanyagtartályok megsérülnek. Az egyik ilyen módszer a víz és az üzemanyag emulziójának a használata.

Víz és üzemanyag emulziója

Első pillantásra úgy tűnhet, hogy a víz és az üzemanyag emulziója kifejezés egyszerűen víz hozzáadását jelenti az üzemanyaghoz, de valójában ez távol áll ettől. Ha vízzel hígított dízelüzemanyagot öntünk a tartályba, akkor természetesen semmi jó nem fog származni belőle – valószínűleg csak a motor működésével kapcsolatos problémák merülnek fel. A másik módszer, ha ugyanahhoz a keverékhez emulgeálószer-adalékot adunk felületaktív anyag segítségével, amely kötött állapotban tartja a vizet.

A víz és az üzemanyag ilyen keverékének egyik figyelemre méltó típusa a mikroemulzió – léteznek makroemulziók is, ahol a víz beborítja az üzemanyagot –, amelyben az adalékanyag által megkötött mikroszkopikus vízcseppek egyenletesen oszlanak el az üzemanyag teljes térfogatában. Megfelelő összetétel és keverés esetén a mikroemulzióknak nincs erős negatív hatása a motor teljesítményére, de jó tűzbiztonságot eredményez, mivel a víz mikrocseppei jelentősen lelassítják a gyújtási és az égési folyamatot. Maga az adalékanyag is működhet égésgátlóként.

Különböző országokban végeztek kísérleteket páncélozott járműveken hasonló emulziókkal, de az egyik legindikatívabbnak az 1980-as évek végén publikált szovjet tanulmányok tekinthetők.

E tanulmányok bemutatják, hogy víz és üzemanyag mikroemulzióját állították elő, amelyben a TEP–101 üzemanyag-emulziós adalékanyag alapján mikroszkopikus cseppek oszlottak el a tartályban lévő üzemanyag teljes térfogatában. Az emulzió összetételét úgy választották meg, hogy minimális hatással legyen a motor teljesítményére, és az a kísérlet során ne változzon. Az emulzióban 77% nyári dízelüzemanyag, 15% víz és 8% TEP–101 adalékanyag volt.

Egy T–80-as harckocsi volt a kísérleti példány, amelynek tartályaiba ezt az emulziót öntötték, minden üzemanyagtartályt kapacitásuk 90%-áig feltöltve. Ezenkívül a gázturbinás hajtóművet eltávolították, és a helyére további tartályokat szereltek be a felszabadult térbe. Ezt a harckocsit egy T–64A harckocsiból kumulatív (BK14M) és szárnystabilizált űrméret alatti lövedékekkel (BM22) lőtték 100 méter távolságból, különböző szögekből. A hagyományos nyári dízelolajjal ellentétben, amely könnyen meggyulladt, amikor kumulatív vagy űrméret alatti lövedékek eltalálták, az emulzió kivételes ellenállást mutatott a gyulladással szemben.

A használt emulzió teljes mértékben bizonyította hatékonyságát – az üzemanyag ebben a formában sokkal biztonságosabbá válik a gyulladással szembeni ellenállás szempontjából.

Következtetések

A cikk szerzője a fentieket összefoglalva arra a következtetésre jut, hogy a modern keverékek használata üzemanyag és víz mikroemulziója formájában, különösen más módszerekkel (tűzoltó rendszerek alkalmazása, tartályok poliuretánnal való kitöltése, szigetelése stb.) kombinálva potenciálisan jelentősen javíthatja a tűzbiztonságot. Ez pedig viszont a páncélozott járművek és legénységük visszafordíthatatlan veszteségeinek észrevehető csökkenéséhez vezet. Ugyanakkor van néhány nehézség a módszerrel.

A víz és az üzemanyag kiváló minőségű emulziója csak speciális berendezésekben állítható elő, a technológiai folyamat minden aspektusának betartásával – a „csak adjunk hozzá vizet” elv itt nem működik. Teljesen tiszta, ideális esetben desztillált vízre és az összetevők ideális keverékére van szükség – és ez még nem minden.

A páncélozott járműveknek bármilyen éghajlati viszonyok között sikeresen kell végrehajtaniuk a harci feladatokat. Az ilyen emulziók azonban meglehetősen érzékenyek a levegő hőmérsékletére, különösen, ha az nulla alatt van. Ezért jelentős anyagi költségeket igényel az olyan komponensek és kombinációjuk keresése, amelyek lehetővé tennék egy alacsony tűzveszélyességű, „hibabiztos” és bármilyen éghajlati viszonyok között stabil emulzió létrehozását.

Ezenkívül ne feledkezzünk meg arról, hogy a víz és az üzemanyag emulziói nem tárolhatók nagyon sokáig – nem lehet belőlük évekig készletezni. Ennek alapján ismét gondolkodnunk kell stabilabb keverékek létrehozásán, vagy át kell térnünk arra a gyakorlatra, hogy az üzemanyag-tároló pontokon vagy közvetlenül a terepen, mobil egységekben, közvetlenül az üzemanyag-feltöltés előtt készítik el.

Mindenesetre úgy tűnik, hogy az új üzemanyag egyértelműen drágább lesz, mint a hagyományos. Számos előnye van, ugyanakkor az előállítás és a felhasználása több problémával is jár, ezért annak ellenére, hogy az emulziók iránt nagy érdeklődés mutatkozik, nem terjedt el széles körben.

Gál Csaba ny. ezredes

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

A SZERZŐRŐL:

Gál Csaba ny. ezredes, katonai szakíró (ORCID: 0000-0003-3881-8054; MTMT: 10087274)

A KÜLFÖLDI KAPCSOLATOK LÉTFONTOSSÁGÚAK AZ AMERIKAI ŰRDOMINANCIÁHOZ

2025. szeptember 24–26-án a Washington melletti National Harborban tartották meg a Légi- és Űrerők Szövetsége (Air and Space Forces Association) 2025. évi konferenciáját, ahol a résztvevők aktuális kérdéseket vitattak meg.¹ Fontos téma volt Kína és más országok jelentős fejlesztései az űrbeli, különösen a katonai jellegű tevékenységek terén. „Az űrhadviselés általában véve összetett és nehéz jellegű hadviselés, amelyet egyetlen ország sem tud egyedül végrehajtani. Ezért partnerekre van szükségünk, akik segítenek nekünk abban, amit meg kell tennünk, hogy le tudjuk fedni az egész űrterületet és az előttünk álló kihívásokat” – jelentette ki Frank Brooks ezredes, az amerikai légierő űrügyi nemzetközi kapcsolataiért felelős igazgatóhelyettese a konferencia első napján. Példaként említette a geostacionárius pályán keringő űrszemét és műholdak mozgását figyelő amerikai, brit és ausztrál összefogással működő űrfigyelő programot. Kiemelte új globális kapcsolatok kiépítésének szükségességét – különösen Afrikában, ahol Kína már megkezdte az alapok lefektetését. Jacob Middleton dandártábornok, az amerikai űrerők európai és afrikai parancsnoka szerint az alapvető kihívás, hogy már békeidőben olyan helyzetet kell teremteni, amelyben a partnerségek, a szövetségesek és az együttműködés révén a csapatmunka visszatartó erőként működik, ezért az Amerikai Egyesült Államok bárkivel hajlandó együttműködni. Middleton korábban meglátogatta az egyiptomi székhelyű Afrikai Űrügynökséget és Marokkót, és reméli, hogy tárgyalásokat kezdeményezhet Nigériával, Angolával és Kenyával is. „Ez egy verseny, tehát csak azért, mert Kína már járt ott, nem jelenti azt, hogy én nem fogok” – mondta újságíróknak. Az erős szövetségek kiépítése – ami az ellentmondásos politikák és szerepek miatt nehéz lehet –, hosszú távon sokat jelenthet.

NÉMETORSZÁG JELENTŐSEN FEJLESZTI ŰRKÉPESSÉGEIT

2025. szeptember 25-én Boris Pistorius német védelmi miniszter bejelentette, hogy országa hadereje a következő öt évben 35 milliárd eurót fog az űrképességek és benne a kiberbiztonság javítására költeni.² „A Bundeswehr keretein belül olyan struktúrákat építünk, amelyek lehetővé teszik számunkra, hogy közép- és hosszú távon hatékonyan védekezzünk és elrettentsünk az űrben” – mondta a Német Ipari Szövetség éves űrkongresszusán Berlinben. „Új műholdas

¹ Williams 2025.

² Hitchens 2025.

konstellációkat tervezünk beszerezni – korai előrejelzés, felderítés és kommunikáció céljára. Kettős felhasználású rendszereket is létrehozunk majd, vagyis olyan technológiákat, amelyek polgári és katonai célokra egyaránt alkalmazhatók” – tette hozzá Pistorius. Az elképzelés szerint ellenállóbbá teszik a rendszereket zavarások és támadások ellen; radarok, teleszkópok és újonnan telepítendő „műholdörsemek” segítségével javítják a helyzetismeretet; redundanciát hoznak létre több hálózatba kapcsolt műholdas konstelláció révén; biztonságos, igény szerint rendelkezésre álló kapacitásokat szereznek az űrbe történő szállításokhoz; egy dedikált katonai műholdas műveleti központot állítanak fel a Bundeswehr Űrparancsnokságán. 2025 májusában Michael Traut dandártábornok, a német Űrparancsnokság parancsnoka kijelentette, hogy a műholdak „önvédelmi intézkedései, illetve beépített önvédelme” szerepel a „karácsonyi kívánságlistáján”. Pistorius a növekvő kiadásokat az Oroszország és Kína által a nyugati űreszközökre jelentett növekvő fenyegetésekkel indokolta.

JAPÁN SAJTÓ A VÁRHATÓ AMERIKAI NEMZETVÉDELMI STRATÉGIÁRÓL

2025. szeptember 30-án Trump elnök az amerikai haderő több száz parancsnoka előtt tartott beszédet, melynek kapcsán egy japán napilap a változó amerikai prioritásokat elemzi.³ Az amerikai elnök beszédében hangsúlyozta, hogy vissza kell állítani azt az alapelvet, hogy a haderő első és legfontosabb feladata a haza védelme, mert „csak az elmúlt évtizedekben jutottak el a politikusok arra a meggyőződésre, hogy a mi feladatunk Kenya és Szomália távoli területeinek rendfenntartása, miközben Amerika belülről van megszállva”. Elárulta azt is, hogy védelmi miniszterének javasolta, használja az amerikai városokat a hadsereg „gyakorlóterepeként”. Sajtóhírek szerint a nemzetvédelmi stratégia legújabb tervezetét Pete Hegseth védelmi miniszter augusztus 31-én kapta meg, és az állítólag a belföldi és a regionális missziókat helyezi előtérbe az olyan ellenségek elleni küzdelemmel szemben, mint Kína és Oroszország. Egy ilyen befelé fordulás jelentős hatással lenne a globális biztonságra, de különösen Ázsiára, ahol az Amerikai Egyesült Államok szövetségesei amerikai biztonsági kötelezettségvállalásokra támaszkodnak. A márciusban életbe lépett titkos, azóta iránymutató ideiglenes nemzetvédelmi stratégia „a hazaföld védelmére összpontosít”, míg Kína és az Indiai-óceáni térség alacsonyabb prioritást élvez – mondta Hegseth júniusban a szenátus költségvetési bizottsága előtt tett tanúvallomásában. Egyes amerikai védelmi tisztviselők azonban a The Japan Times újságírójának igyekeztek kisebbiteni a változás nagyságát, mert szerintük a dokumentum továbbra is kiemelten foglalkozik Kína növekvő katonai agresszivitásának ellensúlyozásával és a szövetségeseikkel való szoros együttműködéssel. A Washington Post szeptember végén nyolc jelenlegi és volt tisztviselőre hivatkozva arról számolt be, hogy több magas rangú tiszt, köztük Dan Caine tábornok, a vezérkari főnökök egyesített bizottságának elnöke is kritizálta az új nemzetvédelmi stratégia tervezetét, mert az szűkíti az Amerikai Egyesült Államok és Kína közötti versenyt, valamint csökkenti Amerika szerepét Európában és Afrikában.

³ Johnson 2025.

DÁNIA JÁRŐRREPÜLŐGÉPEKET SZEREZNE BE A GRÖNLAND KÖRÜLI VIZEK ELLENŐRZÉSÉRE

2025. szeptember 15-én Troels Lund Poulsen dán védelmi miniszter egy televíziós műsorban elmondta, hogy Koppenhága „milliárdokat” fog befektetni amerikai Boeing P–8A tengeri járőrrepülőgépek beszerzésére, hogy ellenőrizhessék a Grönland körüli vizeken mozgó hajók tevékenységét.⁴ A miniszter támogatná, hogy a szükséges repülőgépeket más NATO-országokkal közösen szerezzék be, hogy a lehető legjobban használják fel a pénzt, és nagyobb rugalmasságot érjenek el. Ha azonban ez nem lehetséges, akkor Dánia hajlandó lesz arra is, hogy egyedül szerezzé be a repülőgépeket. Hogy pontosan hogyan működne a közös beszerzés, az egyelőre nem világos. „*Jobban át kell látnunk, mi történik Grönland és a Feröer-szigetek körül*” – jegyezte meg Poulsen, és kifejezetten kiemelte a P–8A tengeralattjáró-elhárító képességeit, mondván, hogy a repülőgépek használhatók a Grönland és Európa közötti stratégiai vizeken az orosz hajók és tengeralattjárók megfigyelésére. A tervezett beszerzéssel Dánia enyhítheti az Amerikai Egyesült Államok kritikáját, miszerint nem védi megfelelően a stratégiai jelentőségű szigetet az orosz és a kínai tevékenységektől. 2025 elején a dán hatóságok jelezték, hogy befektethetnek egy újabb grönlandi repülőtér infrastruktúrájának fejlesztésébe, és ezzel lehetővé teszik a légierő F–35A vadászrepülőgépeinek a szigeten történő állomásoztatását is.

AZ EURÓPAI HADIIPAR ÉVES NÖVEKEDÉSE MEGHALADHATJA A 10%-OT

2025. október 2-án tette közzé jelentését a Rothschild & Co. Redburn pénzügyi kutatócég, amelynek elemzői, Olivier Brochet és Joe Orchard megállapítják, hogy az európai védelmi vállalatok az elkövetkező évtizedben átlagosan 10,5–11,5%-kal növelhetik az európai ügyfeleiktől származó bevételeiket, mivel a legtöbb ország elkötelezte magát a NATO 2035-ös kiadási céljainak teljesítése mellett.⁵ A leggyorsabb növekedés továbbra is azokban az országokban várható, amelyek történelmileg viszonylag keveset költöttek védelemre, mint például Németország, valamint azokban a kelet-európai országokban, amelyek fenyegetve érzik magukat Oroszország által. A növekvő védelmi kiadások máris jelentős ugrást eredményeztek a megrendelésállományban, de az még nem tükröződik teljes mértékben a kontinens védelmi iparának pénzügyi eredményeiben és nyereségkilátásaiban. Az EU országainak védelmi kiadásai 2024-ben összességében elérték a rekordszintű 343 milliárd eurót, 2025-ben pedig várhatóan 381 milliárd euróra emelkednek. Ha Európa 2035-ben a GDP 3,5%-át fordítja védelemre, és annak 35–40%-át fegyverzetre, felszerelésre, akkor a beszerzésre fordított kiadások a GDP mintegy 1,2–1,4%-át teszik majd ki, ami több mint kétszerese a jelenlegi szintnek. Az elemzők szerint Európa az újrafegyverkezésével ezen a téren megelőzheti az Amerikai Egyesült Államokat, amely a védelmi beszerzéseket a GDP körülbelül 1%-án kívánja tartani. Az európai védelmi beruházások leginkább a légvédelemre koncentrálnának, ez Európa számára a legkritikusabb képesség, valamint olyan földi eszközök beszerzésére, mint a harckocsik és a tüzérségi eszközök. Egyéb prioritási területek a mélységi csapás képessége, a légi fölény biztosítása, valamint a drónok, az ellenük fejlesztett technológiák, a haditengerészet és az űr.

⁴ Finnerty 2025.

⁵ Ruitenbergh 2025a.

A SPANYOL KORMÁNY VISSZALÉPETT AZ IZRAELI FEGYVERZET BESZERZÉSÉTŐL

2025. szeptember elején a spanyol beszerzési ügynökség – indoklás nélkül – visszamondta a 2023-ban megkötött, 697 millió dolláros szerződést, amely izraeli gyártású nagy mozgékonyaságú rakéta-sorozatvezető rendszerek spanyol haderő részére történő beszerzéséről szól.⁶ A lépés összhangban áll Pedro Sánchez spanyol miniszterelnök döntésével, amely szerint fel kell gyorsítani egy királyi rendelet jóváhagyását, amely megerősíti a Jeruzsálem ellen bevezetett fegyverembargót. A lépés egyike annak a kilenc intézkedésnek, amelyet a spanyol kormány tervez végrehajtani annak érdekében, hogy „megállítsa a gázai népiertást, üldözze annak elkövetőit, és támogassa a palesztin lakosságot”. A rendelet elfogadása után betiltják fegyverek, lőszeres és katonai felszerelések Izraelnek történő eladását és a tőle történő vásárlását. A madridi kormány a gázai konfliktusra válaszul bejelentett további intézkedései között szerepel, hogy megtiltják a spanyol légtér használatát az Izraelbe védelmi felszerelést szállító repülőgépek számára. Hasonlóképpen, az izraeli fegyveres erőknek üzemanyagot szállító hajók nem léphetnek be spanyol kikötőkbe. Korábban Madrid már felbontott egy 285 millió euró értékű szerződést is, amely az izraeli Rafael által gyártott Spike LR2 páncéltörő rakétarendszerek – 168 indítóegység és 1680 rakéta – beszerzésére vonatkozott.

OLASZORSZÁG VÉDELMI KIADÁSAI 2025-BEN

2025. október 9-én az olasz Védelmi Minisztérium nyilvánosságra hozta, hogy az ország 2025-ben 31,3 milliárd eurót költ védelemre.⁷ Ez az összeg 7,2%-kal magasabb a 2024-es mintegy 29 milliárd eurós kiadásnál, és az elkövetkező két évben is hasonló növekedés várható. Az ország 2024-ben a GDP mindössze 1,54%-át fordította védelemre, de Róma megígérte, hogy 2025-re eléri a 2%-ot. Ehhez a rendes védelmi költségvetésen felül számos, védelmi kiadásként átkategorizált összeget is felvettek a főkönyvbe, például a nyugdíjfizetéseket és a félkatonai Carabinieri kiadásainak egy részét is. Ennek eredményeként a 31,3 milliárd eurós védelmi költségvetés 45,3 milliárd euróra emelkedik, ami elegendő a 2%-os cél eléréséhez – közölte a minisztérium. A következő 15 évben Róma mintegy 35 milliárd eurót tervez védelmi célú beszerzésekre fordítani. A tervezett fejlesztések között szerepel – többek között – 100 millió euró az előregedő olasz Ariete harckocsik korszerűsítésére, 50 millió a német Rheinmetall céggel együttműködésben az új Panther harckocsik fejlesztésére, 130 millió új Lynx harcjárművek beszerzésére, 735 millió az F-35 típusú repülőgépek számának 90-ről 115-re növelésére, 625 millió új vadásziparrepülőgép fejlesztésére Nagy-Britanniával és Japánnal együttműködve. Olaszország hosszabb távon tervezi hat tengeri felderítő-repülőgép vásárlását is a Földközi-tengeren működő ellenséges tengeralattjárók elleni küzdelemhez, a program 2027-es elindítására egyelőre 30 millió eurót szán. A potenciális jelöltek között van a japán Kawasaki vállalat P-1 típusú repülőgépe.

AZ AMERIKAI HADERŐ SZERETNE VISSZATÉRNI AFGANISZTÁNBA

2025. szeptember 20-án Trump elnök ismételten jelezte, hogy szeretné visszaállítani az amerikai jelenlétet a bagrami légibázison, és azt is állította, hogy „jelenleg tárgyalunk

⁶ Martin 2025a.

⁷ Kington 2025.

Afganisztánnal” erről a kérdésről.⁸ A tálib kormány azonnal elutasította az amerikai elnök ajánlatát, négy évvel azután, hogy az amerikai erők kaotikusan kivonultak Afganisztánból, és a tálibok kezébe adták a hatalmas katonai létesítményt. Trump a feltételezett tárgyalásokról további részleteket nem közölt, és amikor egy riporter megkérdezte, fontolóra venné-e amerikai csapatok bevetését a bázis visszavételére, akkor kitérő választ adott. *„Erről nem fogunk beszélni”* – mondta Trump. *„Vissza akarjuk kapni, és azonnal vissza akarjuk kapni. Ha nem teszik meg, megtudják, mit fogok tenni.”* Zabihullah Mujahid, a tálibok főszóvivője elutasította Trump állításait, és felszólította az Amerikai Egyesült Államokat, hogy fogadjon el egy „reális és racionális” politikát. Minden kétoldalú tárgyalás során következetesen közölték az amerikai féllel, hogy Afganisztán függetlensége és területi integritása rendkívül fontos. Mujahid emlékeztetett, hogy a dohai megállapodás értelmében Amerika megígérte, nem fog erőszakot alkalmazni vagy azzal fenyegetni Afganisztán területi integritását, és ehhez tartania kell magát. 2024 augusztusában a tálibok nagyszabású katonai parádával ünnepelték a Bagramban történt hatalomátvétel harmadik évfordulóját, amelyen az elhagyott amerikai felszereléseket mutatták be, felkeltve ezzel a Fehér Ház figyelmét. Trump abban bíz, hogy a 2021-es hatalomra kerülésük óta gazdasági válsággal, nemzetközi legitimitásukkal, belső megosztottsággal és rivális militáns csoportokkal küzdő tálibok hajlandók lehetnek engedélyezni az amerikai hadsereg visszatérését.

DÁNIA AMERIKAI HELYETT EURÓPAI LÉGVÉDELMI RENDSZERT VÁSÁROL

2025. szeptember 12-én a dán kormány bejelentette, hogy mintegy 58 milliárd koronát (9,1 milliárd dollárt) szán nyolc közepes és nagy hatótávolságú légvédelmi rendszer megvásárlására és üzemeltetésére, ami több mint kétszerese a korábban tervezett 19–25 milliárdos összegnek.⁹ A nyolc rendszer közül kettő a francia–olasz SAMP/T¹⁰ lesz, azok fogják biztosítani az ország integrált légvédelmi rendszere nagy hatótávolságú komponensét, amely ezzel az egyetlen európai alternatíva beszerzése az amerikai Patriot helyett. Az EU tagállamai közül – Franciaország és Olaszország után – Dánia harmadiknak választotta ezt a rendszert. *„Az ukrajnai háború egyértelműen bizonyítja, hogy szükség van egy modern, több rendszerből integrált földi telepítésű légvédelmi rendszerre, amely többretegű légtérvédelmet biztosít”* – nyilatkozta Michael Hyldgaard dán vezérkari főnök. Ukrajna eddig legalább két SAMP/T rendszert kapott, amelyek közül legalább egyet a kijevi térség védelmére alkalmaznak. Dánia közepes hatótávolságú légvédelmi rendszere számára eddig egy Kongsberg NASAMS rendszert, két MBDA VL MICA rendszert és egy német Diehl Defence IRIS-T rendszert választottak ki, a még fennmaradó két rendszer is közülük kerül majd ki. A dán katonai vezetés szerint a több beszállítótól történő beszerzéssel összességében rövidebb határidővel teljesíthető az integrált légvédelmi rendszer létrehozása. Az Európai Bizottság ösztönzi az Unió tagállamait, hogy védelmi kiadásait a kontinensen költse el, ezzel is erősítsék a helyi hadiipart, ráadásul egyre kockázatosabbnak tűnik a függés az amerikai beszállítóktól.

⁸ Taliban rejects... 2025.

⁹ Ruitenbergt 2025b.

¹⁰ Sol-Air Moyenne-Portée/Terrestre – földi telepítésű, közepes hatótávolságú.

STINGER RAKÉTARENDSZER EURÓPAI GYÁRTÁSA

2025. augusztus 19-én a Diehl Defence német fegyvergyártó vállalat közleményben jelentette be, hogy szándéknyilatkozatot írt alá az amerikai Raytheon vállalattal a Stinger hordozható légvédelmi rakétarendszer gyártásáról.¹¹ A rendszer gyártását 2004-ben abbahagyták, majd az orosz–ukrán háború kitörése után, a hirtelen megnövekedett keresletre reagálva a Pentagon négyéves, 624 millió dollár értékű Stinger-szerződést kötött a Raytheonnal 1300 rakéta legyártására. Az amerikai és a német vállalat összefogása a „globális kapacitás növelésének” elősegítését célozza, és egyben jelentős lépés a Stinger rakétarendszer alkatrészeinek európai gyártása felé. A Diehl már az 1960-as évek óta licenc alapján gyártja az amerikai vállalat AIM–9 Sidewinder levegő–levegő rakéta különböző változatait. Tom Laliberty, a Raytheon szárazföldi és légvédelmi rendszerekért felelős elnöke megjegyezte, hogy az amerikai gyártó *„történelmi magasságba emelkedett keresletet tapasztal a Stinger iránt, mivel az páratlan hatékonysággal és sikerrel szerepel a különféle rövid hatótávolságú fenyegetések ellen”*. A Raytheon szóvivője szerint a vállalat az elkövetkező öt évben megduplázza a Stinger gyártási kapacitását. Wes Kremer, a Raytheon volt elnökének becslése szerint az új Stingerek gyártása 30 hónap múlva kezdődhet el.

A SAÚDI–PAKISZTÁNI VÉDELMI EGYEZMÉNY ÚJ NUKLEÁRIS SZEREPLŐT HOZ A RÉGIÓBA

A 2025. szeptember 17-én Szaúd-Arábia és Pakisztán által megkötött védelmi megállapodás jelentős változást hozhat a Közel-Kelet turbulens geopolitikai biztonságai helyzetében főképpen azért, mert így Rijád Pakisztán nukleáris védőernyője alá került, és ezzel véget ért Izrael monopóliuma a régióban a nukleáris képességek birtoklásában.¹² A megállapodás szerint az egyik felet ért külföldi agresszió esetén azt a másik fél is ellene indított támadásnak tekinti. A megállapodás aláírásakor a nukleáris fegyverek szerepe még nem volt egyértelmű, de két nappal később Pakisztán védelmi minisztere, Khawaja Asif kijelentette, hogy a megállapodás értelmében Szaúd-Arábia Pakisztán nukleáris védelme alá kerül. A meglepetésszerű megállapodás az olajban gazdag Szaúd-Arábia és az egyetlen iszlám nukleáris állam, Pakisztán között sokakat meglepett. Amerikai tisztviselők nem reagáltak hivatalosan a megállapodásra, amely csak egy héttel azután jött létre, hogy Izrael légitámadást hajtott végre Katar fővárosában, Dohában lévő célpontok ellen. Ez regionális zavart okozott az arab partnereknél az amerikai biztonsági kötelezettségvállalások megbízhatóságát illetően. A helyi média névtelen szaúdi tisztviselőket idézett, akik szerint a Pakisztánnal kötött megállapodásnak semmi köze az izraeli támadáshoz, és hogy a megállapodás megkötéséről szóló tárgyalások két évvel ezelőtt kezdődtek. Egyelőre nem világos, hogy az Amerikai Egyesült Államok hogyan áll ehhez a paktumhoz. Washington már egy ideje tárgyal a szaúdi tisztviselőkkel egy biztonsági megállapodás megkötéséről, de számára elképzelhetetlen olyan erős biztonsági garanciákat nyújtani Szaúd-Arábiának, mint amilyeneket Izraelnek biztosít. Fontos azonban megjegyezni, hogy Pakisztán nagyon szoros katonai kapcsolatokat ápol Kínával, valamint fejlett hadiiparral rendelkezik, ami egyes amerikai politikai körökben aggodalmakat kelthet.

¹¹ Martin 2025b.

¹² Kahwaji 2025.

AUSZTRÁLIA ÉS PÁPUA ÚJ-GUINEA SZÖVETSÉGET KÖTÖTT

2025. október 6-án Anthony Albanese ausztrál miniszterelnök és pápua új-guineai kollégája, James Marape aláírták a kölcsönös védelmi megállapodást, más néven a Pukpuk-szerződést.¹³ A két ország ezzel szövetséget kötött, megerősítve Canberra pozícióját legközelebbi szomszédja biztonsági partnereként, amikor Kína igyekszik növelni befolyását a régióban. Ez az ausztrál történelem harmadik és több mint 70 év óta az első ilyen jellegű megállapodása, amely Pápua Új-Guineát az Amerikai Egyesült Államokkal és Új-Zélanddal azonos partnerségi szintre emeli. A szerződés kölcsönös védelmi kötelezettségeket tartalmaz, miszerint mindkét ország köteles segítséget nyújtani a másiknak, ha az támadásnak van kitéve, ugyanakkor lehetőséget is biztosít a pápua új-guineai állampolgároknak, hogy bevonuljanak az ausztrál haderőbe. A Marape által javasolt szerződést eredetileg szeptemberben akarták aláírni, de az a fiatal nemzet függetlensége 50. évfordulójának ünneplése miatt csúszott. Bár a megállapodás akkor jön létre, amikor Kína igyekszik kiterjeszteni befolyását a Csendes-óceán térségében, mindkét vezető hangsúlyozta, hogy a szerződés kizárólag az Ausztrália és Pápua Új-Guinea közötti kapcsolatokra vonatkozik. *„Ez egy nagyobb kerítésről szól, amely két, saját udvarral rendelkező házat véd. Ez a konstrukció áll a szerződés aláírásának hátterében”* – mondta Marape.

UKRÁN HADITENGERÉSZEK NATO-GYAKORLATON

2025. szeptember 1–25. között Portugália vezetésével rendezték meg a *REPMUS*¹⁴ 2025 haditengerészeti gyakorlatot, amelyen számos személyzet nélküli autonóm eszköz kísérleti példányát, illetve prototípusát mutatták be, próbálták ki haditengerészeti alkalmazáshoz harcihoz hasonló körülmények között.¹⁵ A gyakorlaton 24 ország vett részt, a résztvevők között ott voltak az ukrán haditengerészet képviselői is. Valter de Bulha Almeida kapitány, a portugál haditengerészet tisztje újságíróknak elmondta, hogy az ukrán erők az ellenséges „vörös csapatban” voltak olyan forgatókönyvekkel, amelyeket az oroszok elleni védekezés során a harctéren tapasztaltak ihlettek. *„A kérdés nem az, hogy ki nyer, hanem sokkal inkább a taktika kidolgozása érdekel – sokat tanulunk Ukrajnától, ezt garantálhatom, mert úgy kell cselekednünk, mintha a fenyegetés valós lenne, így ők azt csinálják, amit a frontvonalon látnak, és ez számunkra nagyon fontos”* – mondta a portugál tiszt, majd hozzátette, hogy ukránok személyzet nélküli felszíni hajókkal is részt vettek a gyakorlaton, de biztonsági okokból nem közölt további részleteket. A vörös csapat összesen 61 drónt, 57 személyzet nélküli vízfelszíni járművet és egy személyzet nélküli szárazföldi járművet alkalmazott. Az ukrán Magura V7 drónhajó továbbfejlesztett változatáról – állítólag a gyakorlat területével határos portugál kikötőben – készített képeket a portugál védelmi blog, a *Defence 360°* tette közzé.¹⁶ A portugál haditengerészet 2023-ban hozta létre első századerejű drónegységét, amelyet közvetlenül az ukrainai harctéri helyzet ihletett.

¹³ Jeffrey 2025.

¹⁴ Robotic Experimentation and Prototyping with Maritime Unmanned Systems.

¹⁵ Gosselin-Malo 2025.

¹⁶ Defence360: The ukrainian-made... 2025.

PATRIOTOK NÉMET–NORVÉG ÖSSZEFOGÁSSAL UKRAJNÁNAK

2025. augusztus 24-én a norvég kormány bejelentette, hogy Norvégia segít Németországnak két Patriot légvédelmi rendszer és rakéták Ukrajnába történő szállításának finanszírozásában, és összesen mintegy 692 millió dollárral támogatja Kijev légvédelmi képességeinek a fejlesztését.¹⁷ A megállapodás szerint a német haderő két teljes Patriot rendszert ad át Ukrajnának, Norvégia pedig anyagilag hozzájárul azok pótlásához, az Amerikai Egyesült Államok pedig megerősítette, hogy pótolni fogja az eladományozott két rendszert. Németország eddig három Patriot rendszert szállított Ukrajnának. A német Védelmi Minisztérium szerint az Ukrajnának történő rendszer-adományozásért cserébe elsőként kapja meg a legújabb generációs, újonnan gyártott Patriot rendszereket, amelyekből hiány van, és egyes alkatrészek gyártása évekig is eltarthat. A norvég hozzájárulásból Ukrajna német Hensoldt légvédelmi radarokat és norvég Kongsberg légvédelmi rendszereket is kap.

EGYÉB HÍREK RÖVIDEN

2025. szeptember 20-án a kínai haditengerészet bejelentette, hogy a J–15T és a J–35 vadászrepülőgépei, valamint a KJ–600 típusú korai előrejelző repülőgépe sikeresen végrehajtották első fel- és leszállásaikat a Fujian repülőgép-hordozó elektromágneses katapultjának segítségével. Az eseményről a kínai haderő közösségi médiaja fényképeket és videót is közölt. A Fujian – Kína harmadik repülőgép-hordozója – 2024 májusa óta tengeri próbaúton vesz részt, különlegessége az elektromos katapult, amely lehetővé teszi a KJ–600-hoz hasonló, nehezebb repülőgépek üzemeltetését is. <https://breakingdefense.com/2025/09/china-shows-catapult-launches-of-carrierborne-aircraft-for-the-first-time> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 01.)

2025. szeptember 17–21. között – előre betervezeten – az amerikai haditengerészet egyik Ohio-osztályú ballisztikusrakéta-hordozó tengeralattjárójáról négy alkalommal indítottak robbanófej nélküli Trident II D5 hosszabbított élettartamú rakétát Florida térségéből azok megbízhatóságának tesztelésére. A rakéta D5 jelű változatait az 1980-as években gyártották, majd 2017-ben „élettartam-hosszabbító frissítéseket” végeztek rajtuk, hogy 2040-ig szolgálatban maradhassanak. A Trident II D5 rakéták az amerikai mellett a brit haditengerészet atomtengeralattjáróin (Vanguard-osztály) is rendszeresítve vannak. <https://www.militarytimes.com/naval/2025/09/25/us-navy-test-fires-unarmed-trident-nuclear-capable-missiles> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 01.)

2025. szeptember 26-án a Chandigarh légibázison tartott, a közösségi médián élőben közvetített ünnepségen India légierije a típus 62 évnyi szolgálata után elbúcsúzott az utolsó MiG–21-es vadászrepülőgépétől. A Hindustan Aeronautics az 1960-as évektől licenc alapján gyártotta a típust, és több mint 600 darabot szállított le. A 2000-es években a Bison szabványra történő jelentős fejlesztés során a repülőgép új radart, új repüléstechnikai berendezéseket és új elektronikus hadviselési rendszert kapott, valamint alkalmassá tették a Vimpel R–77 látótávolságon túli levegő-levegő rakéta indítására is. <https://www.flightglobal.com/fixed-wing/india-retires-last-mig-21-bison-fighters-after-six-decades/164687.article> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 30.)

¹⁷ Ruitenberg 2025c.

2025. szeptember 29-én megtörtént az első lépés az űrközlekedés egyeztetése terén, amikor a kínai űrhivatal ezt az üzenetet küldte amerikai partnerének: „*Javasoljuk, maradjanak nyugton, amíg elvégezzük a manővert.*” Alvin Drew, a NASA űrfenntarthatósági igazgatója és volt űrhajós szerint óriási jelentősége volt annak, hogy válaszolhattak rá, ugyanis „*ez volt az első alkalom, hogy valóban kétirányú kommunikáció jön létre e két állami űrszervezet között*”. Korábban is – elvértve – voltak egyirányú figyelmeztető üzenetek mindkét fél részéről a műholdak ütközéseinek elkerülése érdekében, de azok válasz nélkül maradtak. <https://spacenews.com/china-and-u-s-take-initial-steps-toward-space-traffic-coordination> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 01.)

2025. október 2–13. között tervezték megrendezni az amerikai szárazföldi csapatok legjobb rajjai közötti, évente sorra kerülő versenyt, amelyen a nagyobb parancsnokságok indítanak egy-egy rajt. Az észak-karolinai Fort Braggban tervezett verseny azonban a szövetségi kormányzat leállása miatt elmaradt, a győzteseket – a legjobb rajt, az év katonáját és az év altisztjét – október végén a szárazföldi csapatok Washingtonban tartandó éves konferenciáján akarták kihirdetni. <https://taskandpurpose.com/news/army-best-squad-canceled-shutdown> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 06.)

2025. október 6-án Trump elnök Jason Hinds altábornagyot nevezte ki az amerikai légierő Európában és Afrikában állomásozó erői parancsnokává, ő azonban – ellentétben az 1950-es évek vége óta bevett szokással – ezzel egyidejűleg nem kapta meg a negyedik tábornoki csillagot. Hegseth védelmi miniszter még májusban jelentette be, hogy legalább 20%-kal csökkenteni kell a négycsillagos tábornokok és a tengernagyok számát a haderő aktív komponenseinél és a Nemzeti Gárdánál. <https://www.defensenews.com/air/2025/10/02/pentagon-downgrades-leadership-role-for-air-forces-europe-to-3-star/> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 07.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Defence 360° [@Defence360]: *The ukrainian-made Magura W6 series unmanned surface vehicle fitted out...* X, 2025. 09. 22. <https://x.com/Defence360/status/1970207740913209468/photo/1> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 05.)
- Finnerty, Ryan: *Denmark considers Boeing P-8A maritime patrol aircraft acquisition to monitor waters around Greenland territory.* Flight Global, 2025. 09. 18. <https://www.flightglobal.com/fixed-wing/denmark-explores-p-8a-acquisition-for-greenland-maritime-patrol/164578.article> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 01.)
- Gosselin-Malo, Elisabeth: *Ukraine navy, a battle-tested force, plays enemy in NATO drone drill.* Defense News, 2025. 09. 25. <https://www.defensenews.com/global/europe/2025/09/25/ukraine-navy-a-battle-tested-force-plays-enemy-in-nato-drone-drill/> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 30.)
- Hitchens, Theresa: *German military to invest \$41B in space capabilities.* Breaking Defense, 2025. 09. 25. <https://breakingdefense.com/2025/09/german-military-to-invest-41b-in-space-capabilities> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 30.)
- Jeffrey, Daniel: *Albanese inks defence deal with Papua New Guinea, cementing just third alliance in Australian history.* 9news, 2025. 10. 06. <https://www.9news.com.au/national/australia-png-alliance-signed/fc1caaf7-9b6e-4972-9131-250089bf5bf2> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 06.)

- Johnson, Jesse: *Trump speech to military brass hints at looming Pentagon shift to focus on homeland*. The Japan Times, 2025. 10. 01. (Letöltés időpontja: 2025. 10. 01.)
- Kahwaji, Riad: *Saudi-Pakistan defense pact brings new nuclear player to region*. Breaking Defense, 2025. 09. 22. <https://breakingdefense.com/2025/09/saudi-pakistan-defense-pact-brings-new-nuclear-player-to-region/> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 01.)
- Kington, Tom: *Italy unveils €31 billion defense budget with NATO target in mind*. Defense News, 2025. 10. 09. <https://www.defensenews.com/global/europe/2025/10/09/italy-unveils-31-billion-defense-budget-with-nato-target-in-mind/> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 14.)
- Martin, Tim: *Raytheon, Germany's Diehl eye team-up on European Stinger coproduction*. Breaking Defense, 2025b. 08. 19. <https://breakingdefense.com/2025/08/raytheon-germanys-diehl-eye-team-up-on-european-stinger-coproduction/> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 03.)
- Martin, Tim: *Spain pulls the plug on \$823 million Israeli-backed rocket launcher deal*. Breaking Defense, 2025a. 09. 16. <https://breakingdefense.com/2025/09/spain-pulls-the-plug-on-823-million-israeli-backed-rocket-launcher-deal> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 01.)
- Ruitenberg, Rudy: *Denmark picks French-Italian SAMP/T air defense system over Patriot*. Defense News, 2025b. 09. 13. <https://www.defensenews.com/global/europe/2025/09/12/denmark-picks-french-italian-sampt-air-defense-system-over-patriot> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 01.)
- Ruitenberg, Rudy: *European arms industry growth to beat 10% a year, Redburn forecasts*. Defense News, 2025a. 10. 06. <https://www.defensenews.com/global/europe/2025/10/06/european-arms-industry-growth-to-beat-10-a-year-redburn-forecasts/> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 07.)
- Ruitenberg, Rudy: *Norway to help Germany pay for Patriot air-defense systems for Ukraine*. Defense News, 2025c. 08. 25. <https://www.defensenews.com/global/europe/2025/08/25/norway-to-help-germany-pay-for-patriot-air-defense-systems-for-ukraine> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 03.)
- *Taliban rejects Trump's bid to retake Bagram Air Base in Afghanistan*. Military Times, 2025. 09. 22. <https://www.militarytimes.com/news/pentagon-congress/2025/09/22/taliban-rejects-trumps-bid-to-retake-bagram-air-base-in-afghanistan> (Letöltés időpontja: 2025. 10. 01.)
- Williams, Lauren C.: *Foreign ties are crucial to US space dominance, officials say*. Defense One, 2025. 09. 24. <https://www.defenseone.com/policy/2025/09/foreign-ties-are-crucial-us-space-dominance-officials-say/408333> (Letöltés időpontja: 2025. 09. 30.)

ABSTRACT

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Lt. Roland Kiss: *The development of Russian assault tactics in the Russo-Ukrainian war* 3

Assault tactics have gained special importance in Ukraine, given that the combat actions take place mainly in built-up areas and among fortified positions. In his study, the author examines how the Russian army, based on the lessons learned, has adapted to the challenges of the battlefield, what detachments it set up and what procedures it developed for overcoming the Ukrainian defence.

Keywords: Russo-Ukrainian war, Russian army, assault detachment, assault, tactics, Wagner

About the author: Lieutenant Roland Kiss, (PhD), commissioned officer (MH Transformation Command Research Centre) (ORCID: 0000-0002-5979-3098)

INTERNATIONAL

Col. (Ret.) László Nagy – Attila Zimonyi: *The ideal conditions for training in countermeasure tactics* 19

On 4–6 September 2025, the 4th National Conference on Contemporary History took place at the University of Pécs, at which the Hungary and the UN Research Group also presented a series of lectures. This article focuses on the disarmament negotiations that took place within the framework of the UN and the Hungarian role in the negotiations at different times. Attila Zimonyi's lecture there was entitled *The turning point in Hungarian disarmament diplomacy at the UN between 1985 and 1995*. Many of the lectures presented at the Pécs conference (and also lectures that were cancelled for some reason) were given a separate forum at the Research Institute of History of ELTE, Research Centre for the Humanities in Budapest on 21–22 October, where the aforementioned research group held an independent conference. Here the participants could listen to the presentation of László Nagy entitled *Disarmament negotiations in the framework of the UN and Hungary in the early 1970s*. The article draws instructive conclusions from the comparison of the two periods, commemorating the 80th anniversary of the establishment of the UN and the 70th anniversary of our Hungary's UN membership.

Keywords: disarmament, weapons control, collective security, international treaties, Hungarian disarmament diplomacy

About the authors:

Colonel (Ret.) László Nagy (DSc), former professor at the National Public Service University, expert at the Hungarian Association of Military Science (ORCID: 0009-0007-9116-5992; HSB: 10003300)

Attila Zimonyi, member of the Hungary and the UN Research Group, independent researcher

Col. András József Balogh: *The Sahel – a white spot on the map of Africa?* 28

The study examines three states of the Sahel region of the African continent, Mali, Niger and Chad – in the case of the latter, a Hungarian military involvement is planned – and seeks answers to the questions: What makes the region attractive? What justifies the interest of many major and regional powers of the world in the region? What is the connection between the stability of the Sahel region and that of the transatlantic region? In his article, the author maps the local, regional and global security policy challenges, and then tries to propose solutions for a potential crisis management scenario. According to his conclusion, it will depend primarily on the wisdom of the major geostrategic players that great power rivalry prevents the Sahel from elevating to the main stage, while special care must be taken to ensure that the fate of Europe is not determined unnoticed, on this side stage, compared to the main stage of the world.

Keywords: Sahel, geostrategy, security, advocacy, migration, Hungarian military role

About the author: Colonel József András Balogh (PhD), Chief of the Military Legal and Codification Directorate of the Hungarian Armed Forces (ORCID: 0009-0007-3642-0049)

LEADERSHIP, PREPARATION

Patrick Szalkai – Péter Álmos Kiss – Lt. Col. Norbert Daruka: *European models of the operation of state research institutions related to the military (2.)* 49

The study, supporting the scientific development of the military, examines the models based on which scientific research institutions related to the military operate in Europe. In order to achieve this, the

authors examine the Portuguese, Romanian and Japanese models after the French, Italian, Norwegian, Swedish and Finnish systems described in the first part. The main aspect of analysis is the structure, the organizational personnel of centres, and the dissemination of scientific results. The conclusion of the analysis is that there is no uniform European model, at most there are mere similarities. Common points and practices that are applied in the majority of research centres can be identified though. Some of these factors can be introduced in the Hungarian system, while some others cannot because the domestic organizational conditions require a different solution.

Keywords: science organisation, military research, scientific research centre, Portugal, Romania, Japan

About the authors:

Patrik Szalkai, defence employee, senior lecturer (MoD Transformation Command, Scientific Research Centre), PhD student at the Doctoral School of Military Sciences, Ludovika University of Public Service (ORCID: 0000-0001-8004-3083; HSB: 10088547)

Péter Álmos Kiss (PhD) Defence employee, senior advisor, (MoH Transformation Command Scientific Research Centre) (ORCID: 0000-0002-0662-5381; HSB: 10027615)

Lieutenant Colonel Norbert Daruka (PhD) Head of Department (MoD Transformation Command, Scientific Research Centre) (ORCID: 0000-0002-7102-1787; HSB: 10039981)

Erna Gergi: *A study on the physical condition assessment indicators of young people participating in the NCO training "Steel Cube" from enlistment to the end of military basic training* 66

In addition to military virtues, an important criterion for a good soldier is the possession of adequate physical condition. One of the most important requirements for the personnel of the Hungarian Defence Forces is that the soldiers' readiness for combat should be increased to the highest possible level. One of the basic pillars of this is excellent physical fitness. Currently, obesity and inactivity are among the biggest public health problems. This trend is also characteristic of the physical condition of young people participating in the NCO training "Steel Cube". This article examines the changes in the physical condition assessment indicators of the personnel arriving from civilian life in 2022, 2023 and 2024. The conclusion of the thesis shows that the physical assessment results improve significantly during the 8- and 10-week basic training. The intensive and targeted structure of the training allows the vast majority of recruits to successfully complete the physical assessment.

Keywords: military physical assessment, military physical fitness tests, Netfit results, motor skills, strength, endurance

About the author: Erna Gergi, national defence employee (HDF Non-commissioned Officer Academy), first-year student at the Doctoral School of Military Science, Ludovika University of Public Service (ORCID: 0009-0004-4407-3487)

LOGISTICS

Bálint Rozs: *"Is green steel the only real deal?" The impact of EU green regulations on the European steel industry in the context of the global arms race* 84

This study examines the role of steel as an indispensable structural raw material of modern weapon systems in military industry. It is pointed out that steel industry capacities are not only of economic but also of strategic importance in maintaining military resilience. In this context, the decarbonization derogations of the European Union (ETS, CBAM) are analysed, which have significantly narrowed the scope of steel production through the green transition. The main aim of his study is to reveal the invisible strategic dilemma between decarbonisation efforts and the requirements of maintaining defence capabilities.

Keywords: military supply chains, war economy, Russian Federation, green steel

About the author: Bálint Rozs, student of the Doctoral School of Military Engineering, FOMSOT, Ludovika University of Public Service (ORCID: 0009-0005-5080-2225; HSB: 10089537)

MILITARY HISTORY

Róbert Hermann: *The birth of the Hungarian Defence Forces*
– *The Hungarian Army as the most unique creation of the 1848–1849* 100

The study reviews the process by which the Batthyány government, which came to power in April 1848, gained control of the royal authorities and troops stationed in Hungary and Transylvania, and simultaneously began organizing the independent Hungarian Army. The legal basis for this was provided by Act XXII of 1848 on the National Guard. The government used one of its paragraphs to initiate the organization of ten volunteer battalions; these were called honvéds from the end of May. The National Guard Act

also opened the way for the organization of the voluntary mobile national guard, whose battalions were transformed into regular Defence Forces battalions in the autumn and winter of 1848. The organization of a mass army was made possible by the law passed by the Hungarian Parliament in late August 1848. The study provides an overview of the other components of the honvéd army, such as the cavalry, which mostly consisted of hussars, the artillery, the engineer units, and the foreign (Viennese, Polish, German, Italian) legions, which sometimes consisted of several arms.

Keywords: 1848 War of Independence, Batthyány government, National Guard, Honvédség

About the author: Prof. Róbert Hermann (DSc) is a historian, university professor, and scientific deputy to the commander of the Institute and Museum of Military History (ORCID: 0000-0002-1326-5943; HSB: 10014068)

Mihály Boda: *From “theatre war” to “hybrid war” – The simultaneous change of the international order and the character of war from the 18th to the 21st century* 114

The international order and the character of war have been interconnected at least since the emergence of the modern state (from the 17th–18th centuries). This means that the nature of war – for example, the fact that it is in connection with politics – remains constant, and shifts in the character of war follow changes in the international order. In the international order of the 18th–19th centuries, characterized by the balance of power between states, armies of various sizes of enlightened absolutist states and 19th century nation states clashed on the battlefield. In the second half of the 20th century, in an international world dominated by two superpowers, nuclear deterrence was at the heart of military conflicts. At the end of the 20th century, the only remaining superpower assumed a global “peacekeeping” role. At the beginning of the 21st century, in the polyarchic order of strengthening non-state and state actors, hybrid warfare gained greater importance. The study presents this change and then tries to answer the question to give an idea of what may come after the polyarchic order and the hybrid war.

Keywords: history of international relations, security policy, hybrid war, BRICS, polyarchic international order

About the author: Mihály Boda (PhD) Head of Department, Associate Professor (Ludovika University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Department of Military History) (ORCID: 0000-0003-3037-3644; HSB: 10027457)

FORUM

Lt. Col. Géza Gémesi: *Words at war – narratives, propaganda and language use in the Russo–Ukrainian conflict* 134

The study examines the impact of social media activities in controlling the narrative of the Russo–Ukrainian conflict. The author aims to disclose how Russian and Ukrainian actors attempt to dominate the narrative of the conflict in social media, how they shape the image of their own leadership in order to gain public support for the war effort, and what solutions they employ to this end. These include the dissemination of various manipulated information, the use of trolls, political propaganda, and the spread of emotionally charged content that affect public opinion and influence the cognitive content of the population regarding the conflict. The study aims to demonstrate how information operations operate in the digital space and to draw attention to the role of social media in the field of information warfare.

Keywords: Russo–Ukrainian conflict, narrative, social media, disinformation, propaganda

About the author: Lieutenant Colonel Géza Gémesi, Senior Officer (MoD, Department of Portfolio Management), PhD student at the Doctoral School of Military Sciences of the Ludovika University of Public Service (ORCID: 0009-0006-6903-3937; HSB: 10089255)

REVIEW

Col. Gen. (Ret.) Ferenc Végh: *International literature review* 143

About the author: Colonel General Ferenc Végh (PhD), former Commander, Chief of Staff of the Hungarian Defence Forces, retired ambassador (ORCID: 0000-0003-1688-6574; HSB: 10087268)

Col. (Ret.) Csaba Gál: *Military and military technology news and information from the world* 162

About the author: Colonel (Ret.) Csaba Gál, military writer (ORCID: 0000-0003-3881-8054; HSB: 10087274)

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beleszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglalt állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Non-profit Kft. a szerzővel *szerződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (hsz@hmzrinyi.hu).
- A szöveg elején szerepeljen az egy bekezdéses (kb. 800–1110 leütéses) összefoglaló (absztrakt) magyar és angol nyelven, illetve a kulcsszavak (ideálisan 5, maximum 10), szintén magyarul és angolul. Az összefoglaló E/3 személyben íródjon, vagyis személyes hangvételű részek ne szerepeljenek benne, illetve ne egyezzen meg a főszövegben olvasható bevezetővel.
- Az összefoglaló után tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), intézményüket, tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám), illetve ORCID- és MTMT-kódjukat. Ez utóbbiak ma már mindenképpen szükségesek ahhoz, hogy a művek az MTMT-ben és a Real Repozitóriumban elektronikus formában szerepelhessenek.
- A címeket lássák el szintjüknek megfelelő, zárójeles jelzéssel (K1, K2, K3), hogy az egyes szövegblokkok alárendeltségét egyértelműsítsék a szerkesztők és a tördelők számára. Legfeljebb három címfokozat legyen.
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrezletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Ha ez nem lehetséges, akkor a lefordított ábraszöveget mellékeljék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban, 300 dpi-s felbontásban, min. 1600 pixeles szélességben. Az íráshoz csatoljanak számozott képaláírást, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel

annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.

- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben is ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi) és méretre (min. 1600 pixel szélesség), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovatainak kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. Tudományos jellegű cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk, s ezeket a lap megjelenése után feltöltjük az MTMT-be. Kérjük, hogy senki ne töltsön fel ide cikket magánúton, ez ugyanis fennakadáshoz vezethet. Amennyiben valamilyen okból a feltöltés halaszthatatlanul sürgős, kérjük, jelezzék a szerkesztőségnek.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések (például kurziválás) nélkül, lábjegyzetként (és ne végjegyzetként) történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével. Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk.

Ha a szöveg egy adott pontján több forrásmunkára kell hivatkozni, akkor a bokrosítás elkerülése végett csak egy felsőindexes szám szerepeljen ott, és a hozzá kapcsolódó lábjegyzeten belül szerepeltessük a műveket, pontosvesszővel ellátva.

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző vezetékneve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után kérjük feltüntetni.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy csak olyan forrás szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző a törzsszövegben hivatkozik, és amely szerepel a lábjegyzetben is.

Egyéb megjegyzések

- A négy számjegynél hosszabb számoknál a CTRL-Shift-Space (nem törő) szóközt alkalmazzuk, ne pedig a sima szóközt vagy a pontot; pl. 430 000. (A négyszámjegyű számoknál erre nincs szükség.) Ugyanígy érdemes eljárni a rövidített összetételeknél (pl. „m. kir.” v. „D. C.”).
- Az idézőjelek esetében a magyar változatot használjuk („...”), ne pedig az angol (“...”; ‘...’; ‘...’) verziókat. Belső idézőjelet (>...<) használjunk az idézett szövegben belüli idézőjeles részhez.
- Ha zárójeles részen (...) belül is szükségünk van zárójelre, akkor a szögletes zárójelet [...] alkalmazzuk ott.

A HIVATKOZÁS FORMAI KÖVETELMÉNYEI				
Létárs		Példa		
Hivatkozott mű típusa	A hivatkozás tartalmi elemei*	Irodalomjegyzékbeli hivatkozás	Lábjegyzeti (rövid) hivatkozás	
		Oldalmegjelölést ebben a részben csak tanulmánykötet és folyóirat (tehát fejezet v. cikk) esetében használunk, ahol a teljes oldaltartományt adjuk meg. Formázás tekintetében csak a cím kurzívulására van szükség; ne használjunk aláhúzást, kövérítést vagy kiskapitális betűket. A pontos dátumokat számokkal, magyaros sorrendben írjuk ki (pl. 2014. 03. 01.).	Teljes műre utalva: oldalszám nélkül; adott idézetre utalva: oldalszámmal vagy oldaltartománnyal. Első előfordulás is ezzel a rövid hivatkozással! Ne használjunk semmiféle formázást (dőlt betű, aláhúzás, kövérítés, kiskapitális betű).	
Egyszerzős mű	Vezetéknév Keresztnév: Cím. Kiadó, kiadás helye, kiadás éve.	Csorba László: <i>Akit a sors jókétvében teremtett – Tüköry Lajos életútja</i> . Zrínyi Kiadó, Budapest, 2023. Bellavia, David: <i>House to House: An Epic Memoir of War</i> . Pocket Star, New York, 2008.	Csorba 2023. Bellavia 2008, 34–36.	
Kétszerzős mű	Vezetéknév Keresztnév 1 – Vezetéknév Keresztnév 2: Cím. Kiadó, kiadás helye, kiadás éve.	Szenes Zoltán – Siposné Kecskeméthy Klára: <i>NATO 4.0 és Magyarország</i> . Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019. Detraz, Nicole – Betsill, Michele M.: <i>Climate Change and Environment Security: For Whom the Discourse Shifts</i> . International Studies Perspectives, International Studies Association, 2009.	Szenes–Kecskeméthy 2019. Detraz–Betsill 2009, 303–320.	
Három v. több szerző/szerkesztő	Vezetéknév Keresztnév 1 et al.: Cím. Kiadó, kiadás helye, kiadás éve.	Jóna András et al.: <i>A ceglédi hivatkozásszerű története</i> . Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019. Rollnick, Stephen et al.: <i>Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior</i> . The Guilford Press, New York, 2008.	Jóna et al. 2019, 15. Rollnick et al. 2008, 42.	
Tanulmánykötet (teljes mű)	Vezetéknév Keresztnév (szerk.): Cím. Kiadó, kiadás helye, kiadás éve.	Hermann Róbert (szerk.): <i>A magyar hadügyi igazgatás története, 1526–1990</i> . Zrínyi Kiadó, Budapest, 2021. Shaffer, Ryan (szerk.): <i>The Handbook of African Intelligence Cultures</i> . Rowman and Littlefield, 2023.	Hermann 2021, 55. Shaffer 2023, 731–746.	
Tanulmány, könyvfejezet	Vezetéknév Keresztnév: Tanulmánycím. In: Szerkesztő Neve (szerk.): Könyvcím. Kiadó, kiadás helye, kiadás éve, oldalszám–oldalszám.	Kiss István: <i>Bevándorlás az Egyesült Királyságban</i> . In: Besenyő János et al. (szerk.): <i>Európa és a migráció</i> . Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019, 21–38. Santy, Patricia A.: <i>Behavior and performance in the space environment</i> . In: Churchill, S. (szerk.): <i>Fundamentals of Space Life Sciences</i> . Krieger Publishing Company, Malabar, Florida, 1997, 45–81.	Kiss 2019, 21–38. Santy 1997, 45–81.	
Folyóiratcikkek (nyomtatott)	Vezetéknév Keresztnév: Cikkcím. Folyóiratcím, évfolyam évszám, oldalszám–oldalszám.	Gazdag Erika: <i>Koncepciófejlesztés a NATO-ban</i> . Honvédségi Szemle, 150. évf. 2022/3., 3–19. <i>Az évfolyamot az eredetivel megegyező írásmóddal jelöljük (tehát az impresszumban/borítón szereplő arab v. római számmal).</i>	Gazdag 2022, 18.	

A HIVATKOZÁS FORMAI KÖVETELMÉNYEI			
Leírás		Példa	
Hivatkozott mű típusa	A hivatkozás tartalmi elemei*	Irodalomjegyzékbeli hivatkozás	Lábjegyzeti (rövid) hivatkozás
Folyóiratcikk (elektronikus)	Vezetéknév Keresztnév: <i>Cikkcím.</i> Folyóirat címe, évfolyam év/szám, oldalszám–oldalszám. URL vagy DOI (Letöltés időpontja)	Gál Csaba: <i>Milyen biztonsági problémák várhatók 2022-ben?</i> Honvédségi Szemle, 150. évf. 2022/3., 140–149. kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/708/698 (Letöltés időpontja: 2023. 01. 04.) Kundnani, Hans: <i>Germany as a Geo-economic Power.</i> The Washington Quarterly, XXXIV. évf. 2011/3., 40–42. researchgate.net/publication/233448698_Germany_as_a_Geo-economic_Power (Letöltés időpontja: 2018. 09. 04.)	Gál 2022, 142. Kundnani 2011, 40–42.
Disszertáció, szakdolgozat, kézirat stb.	Vezetéknév Keresztnév: <i>Cím.</i> Munka jellege. Intézmény, évszám.	Lehoczki Zóra Zsófia: <i>A köztulajdonban álló gazdasági társaságok szervezeti és vagyoni sajátosságai.</i> PhD-disszertáció. Nemzeti Közszerológiai Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, 2022.	Lehoczki 2022, 15.
Elektronikus könyv	Vezetéknév Keresztnév: <i>A könyv címe</i> [formátum]. Kiadó, kiadás helye, kiadás éve, oldal. URL (ha van) (Letöltés időpontja)	Háda Béla: <i>Dél-Ázsia a poszthidegháborús korban</i> [PDF]. Ludovika, Budapest, 2022. ludovika.lnkty.in/Hada_2022 (Letöltés időpontja: 2023. 01. 03.) <i>Amennyiben az e-könyv nem érhető el ingyenesen vagy publikus címen, úgy letehetőség szerint kérjük a tágabb beszerzési forrást (pl. amazon.com) jelölni.</i>	Háda 2022, 44. <i>Ha a formátum miatt az anyag nem tartalmaz oldalszámozást, a fejezet és a közcímzés, illetve a bekezdés alapján azonosítsuk a helyet, pl. 1. fejezet, 3. bekezdés. Ezt a kiadási év után tüntessük fel, ugyanott, ahol az oldal-tartalomnyi szoktuk.</i> <i>Ha az anyag nem tartalmaz fejezeteket, közcímeket vagy jelöléseket, akkor a kérdéses jelöléseket, a hely azonosítására alkalmas rész első pár szavát idézzük idézőjelben, pl. „The question of profitability...”</i>
Elektronikus cikk, tartalom, blogbejegyzés (névvel vagy anélkül)	Vezetéknév Keresztnév (ha van): <i>Cím.</i> Weboldal címe/neve, publikálási dátum (ha van). URL (Letöltés időpontja)	Kovács Péter Géza: <i>Bolgár javítóközpont a Stryker számára.</i> vedelmiiparblog.hu, 2023. 10. 05. vedelmiiparblog.hu/blog/bolgar-javitokozpont-a-stryker-szamara (Letöltés időpontja: 2023. 10. 09.) <i>First German IRIS-T air defence system in Ukraine, three more to come.</i> Reuters, 2022. 10. 12. https://www.reuters.com/world/europe/first-german-iris-t-air-defence-system-ukraine-three-more-come-minister-2022-10-12/ (Letöltés időpontja: 2023. 01. 22.)	Kovács 2023. First German IRIS-T... 2022.

A HIVATKOZÁS FORMAI KÖVETELMÉNYEI

Leírás		Példa	Lábjegyzeti (rövid) hivatkozás
Hivatkozott mű típusa	A hivatkozás tartalmi elemei*	Irodalomjegyzékbeli hivatkozás	
Egy szerző több művel, különböző évekből, egy lábjegyzeten belül	Rövid hivatkozásoknál a vezetőknév nem ismétlődik, csak a kiadások évszámai kerülnek egymás mellé, pontosvesszővel elválasztva.	Csonka Tihámér: <i>Katonasors</i> . Magánkiadás, Budapest, 1983. Csonka Tihámér: <i>Amikor visszajöttök...</i> . Magánkiadás, Budapest, 1988.	Csonka 1983, 19; 1988, 76.
Egy szerző több művel, azonos évből	Vezetéknév Keresztnév: <i>A könyv címe</i> . Kiadó, kiadás helye, kiadás éve[a, b, c...].	Csonka Tihámér: <i>Katonasors</i> . Magánkiadás, Budapest, 1983a. Csonka Tihámér: <i>Diadalban, vereségen</i> . Magánkiadás, Budapest, 1983b.	Csonka 1983a, 15. Csonka 1983b, 23.
Azonos vezetőknévű szerzők, azonos kiadási év	Rövid hivatkozások esetén a keresztnév rövidítésének, ennek további azonosságát esetén a teljes keresztnévnek a kiírásával.	Szabó Endre Győző: <i>A védelmi lépcső elmélete</i> . Ludovika, Budapest, 2022. Szabó Márton: <i>Társadalompoétika</i> . Ludovika, Budapest, 2022.	Szabó E. Gy. 2022, 15. Szabó M. 2022, 15.
Azonos vezetőknévű szerzők, különböző kiadási év	Rövid hivatkozásoknál az évszám önmagában megkülönbözteti a szerzőket, a keresztnevet nem szükséges rövidíteni.	Molnár Attila Károly: <i>A protestáns etika Magyarországon</i> . Ludovika, Budapest, 2021. Molnár Tamás: <i>Az értelmiség bukása</i> . Ludovika, Budapest, 2021.	Molnár 2021, 15. Molnár 2022, 20.
Eredeti megjelenés jelölése (fakszimile v. reprint kiadásnál)	Vezetéknév Keresztnév: <i>Cím</i> . Kiadó, kiadás helye, kiadás éve [eredeti megjelenés éve].	Tarczali Dell'adami Géza – Saáry Jenő: <i>Megváltás Szibériából</i> . Zrínyi, Budapest, 2022 [1925].	Tarczali – Saáry 2022 [1925], 65.
Magyar szerző, külföldi kiadási mű	A magyar vezetőknév után vesszőt teszünk az irodalomjegyzékben.	Somlyai, Gábor et al.: <i>Deuterium Content of the Organic Compounds in Food Has an Impact on Tumor Growth in Mice</i> . Molecular Biology, 45. évf. 2023/1., 66–77. DOI: 10.3390/cimb45010005	Somlyai 2023.
Külföldi, nem latin betűs nyelven íródott mű	Ha egy hivatkozott forrás nem latin betűs nyelven (pl. orosz) jelent meg, a szerzőnek a hivatkozásban minden könyvészeti adatot át kell írnia latin betűsre.	Евгений Федоров: Когда «Крышине орлы» замолчат: перспективы вторжения США на Украину. 01. 11. 2022. Военное обозрение: https://topwar.ru/204177-kogda-kryshinie-orly-zamolchat-perspektivy-vtorzheniya-ssha-na-ukrainu.html (Letöltés időpontja: 2022. 11. 05.) Fjodorov, Jevgenij: Kogda „Kricsasije orli” zamolchat: perspektivi vtorzsenija SzSA na Ukrainu. 2022. 11. 01. Vojennoje obozrenije. https://topwar.ru/204177-kogda-kryshinie-orly-zamolchat-perspektivy-vtorzheniya-ssha-na-ukrainu.html (Letöltés időpontja: 2022. 11. 05.)	Fjodorov 2022.
Nem azonosítható szerzőjű mű/ismeretlen	<i>Cím</i> . Kiadó, kiadás helye, kiadás éve.	<i>Haza, hűség, becsület – Az MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendel-terésű Dandár</i> . Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017.	Haza, hűség, becsület... 2017. <i>A hosszú címetek rövidítsék.</i>

A HIVATKOZÁS FORMAI KÖVETELMÉNYEI

Leírás		Példa
Hivatkozott mű típusa	A hivatkozás tartalmi elemei*	Irodalomjegyzékbeli hivatkozás
Kiadó/Kiadás helye/Kiadás éve nélkül megjelent mű	Használjuk az alábbi rövidítéseket, szögletes zárójellel jelezve a hiányzó adatot: Év nélkül: [é. n.] Hely nélkül: [h. n.] Kiadó nélkül: [k. n.]	Mangold Lajos – Horváth Cyril (szerk.): <i>Tolnai világtörténelme</i> . Tolnai, Budapest [é. n.]. <i>Staats-Lexikon oder Enzyklopädie der Staatswissenschaften (1834–1848)</i> . Hammerich [h. n.]. Teleki Pál: <i>Magyar politikai gondolatok</i> . [k. n.] Budapest, 1941.
Ismétlődő forrás	A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. (idézett munkák) jelölést használjuk, szükség szerint oldalszám-jelzéssel; közvetlen ismétlődés esetén az Uo. (ugyanott) jelölésre van szükség.	Ryan, Cornelius: <i>A leghosszabb nap</i> . Európa, Budapest, 1985.
Rádióműsor/Podcast	Házigazda/Előadó: <i>Műsorcím</i> . Rádió/Weboldal, publikálási dátum. URL (Letöltés időpontja)	Jamriskó Tamás: <i>Újra jó reggelt Vietnam! 1. epizód – Apokalipszis újratöltve</i> . EPER Rádió, 2020. 05. 11. eper.elte.hu/index.php/2020/05/19/ujra-jo-reggelt-vietnam-1-epizod-apokalipszis-ujratoltve (Letöltés időpontja: 2021. 07. 01.)
Televízióműsor	<i>Műsor</i> : Cím. Csatorna Neve, publikálási dátum URL (Letöltés időpontja)	<i>Egyetemes Tudomány: A háború hatása a közösségi médiára</i> . Ludovika TV, 2022. 09. 29. ludovika.hu/ludovika-tv/egyetemes-tudomany/2022/09/19/a-haboru-hatasa-a-kozosségi-mediara-2 (Letöltés időpontja: 2022. 12. 03.)
YouTube	Felhasználó [@nickname] (évszám): <i>A videó címe</i> . YouTube, publikálási dátum. URL (Letöltés időpontja)	NKE [@NkeUni] (2022): <i>Vallás és politika az Egyesült Államokban</i> . YouTube, 2022. 11. 21. y2u.be/2FZA5aV0Cf8 (Letöltés időpontja: 2022. 12. 18.)
Twitter	Felhasználó [@nickname]: Cím. Twitter, publikálási dátum. URL (Letöltés időpontja)	Eustrat [@EUStrat_uni_nke]: <i>November 1-jén hatályba lépett a digitális piacokról szóló uniós szabályozás</i> . Twitter, 2022. 11. 24. twitter.com/EUSTRAT_uni_nke/status/1595680623770931205?text=HHwWisC4rdbE_6QsAAAA (Letöltés időpontja: 2022. 12. 08.)
Facebook/Instagram	Felhasználó [@nickname]: <i>A poszt rövid címként</i> . Forrás neve, Dátum. URL (Letöltés időpontja)	NKE [@uni.nke]: <i>NKE Gólyabál</i> . Facebook, 2022. 11. 24. fb.com/uni.nke/posts/pfbid0SaTQStpHgUWLAaAoAnMeYd85U7YXTbbpjzV5HPqcXhPXQTAsy8B71lv13hqCX8B4l (Letöltés időpontja: 2022. 12. 18.)
Film	<i>Filmcím</i> . (Műfaj) Rend. Rendező Neve. Gyártó, Megjelenés éve.	<i>Szabadság, szerelem</i> . (játékfilm) Rend. Goda Krisztina. Cinergi, 2006. <i>A békét őrizték – Az MN 1480 5. Önálló Rakétaezred története</i> . (Dokumentumfilm) Rend. Tanka Balázs. Katonai Filmstúdió, 2016.

Lábjegyzeti (rövid) hivatkozás

Mangold–Horváth [é. n.], 15.

Staats-Lexikon 1834–1848, 15.

Teleki 1941, 15.

Ryan 1985: i. m. 45.
Uo. 47.

Jamriskó: Újra jó reggelt... 2022.
A hosszú címeket rövidítsük.

Egyetemes Tudomány:
A háború hatása... 2022.
A hosszú címeket rövidítsük.

NKE: Vallás és politika... 2022.
A hosszú címeket rövidítsük.

Eustrat: November 1-jén... 2022.
A hosszú címeket rövidítsük.

NKE: NKE Gólyabál 2022.

Szabadság, szerelem 2006.
A békét őrizték... 2016.

A HIVATKOZÁS FORMAI KÖVETELMÉNYEI

Leírás		Példa	
Hivatkozott mű típusa	A hivatkozás tartalmi elemei*	Irodalomjegyzékbeli hivatkozás	Lábjegyzeti (rövid) hivatkozás
Törvény	A kihirdetés éve, „évi” a törvény sorszáma római számmal, „törvény” a törvény címe Rövidítés: a jogszabályban meghatározott rövidítés vagy a gyakorlatban elterjedt rövidítés	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről	Ptk. 183. § Ptk. 183. § (1) bekezdés Ptk. 183. § (1)–(3) bekezdés Ptk. 183. § (1), (4) bekezdés Ptk. 183. § (1) bekezdés c) pont
Törvénycikk	A kihirdetés éve, „évi” törvénycikk sorszáma római számmal, „törvénycikk” a törvénycikk címe	1921. évi LIV. törvények a szerzői jogról	1921. évi LIV. tc.
Törvényerejű rendelet	A kihirdetés éve, „évi” a törvényerejű rendelet sorszáma arab számmal, „törvényerejű rendelet” a törvényerejű rendelet címe	1975. évi 19. törvényerejű rendelet a hangfelvételek előállítóinak védelméről	1975. évi 19. tvr.
Rendelet	A jogszabály sorszáma/a kihirdetés éve, (a kihirdetés dátuma) a jogszabály megalkotója megjelölésének rövidítése, „rendelet” a rendelet címe	100/2009. (V. 8.) Korm. rendelet az árva mű egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó részletes szabályokról	100/2009. (V. 8.) Korm. rendelet
Kormányhatározat	A jogszabály sorszáma/a kihirdetés éve, (a kihirdetés dátuma) a jogszabály megalkotója megjelölésének rövidítése, „határozat” a határozat címe	1100/1997. (IX. 30.) Korm. határozat szerzői jogi jogszabályaink felülvizsgálatáról	1100/1997. (IX. 30.) Korm. határozat
EU-s rendelet	A jogszabály kibocsátója, a jogszabály megalkotásának napja, a jogszabály kibocsátásának sorszáma/éve/rövidítés, a jogszabály típusa és elnevezése (Rövidítés: EG, EKG, EU)	A Tanács 2000. május 29-i 1346/2000/EK rendelete a fizetésektelenségi eljárásról	1346/2000/EK tanácsi rendelet
Egyéb EU-s (pl. irányelv)	A jogszabály kibocsátója, a jogszabály megalkotásának napja, a jogszabály kibocsátásának éve/sorszáma/ rövidítés, a jogszabály típusa és elnevezése (Rövidítés: EG, EKG, EU)	Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 2006/116/EK irányelve a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről (kodifikált változat)	2006/116/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv

Cikkeink elérhetőek honlapunkon is!

kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai honlapunkon is olvashatók: kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/

Csak kattintson a linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdekli, a Hírek menüpont alatt ízelítőket olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihíreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatónkat, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archiválási politikánkat – egy szóval mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

Kellemes olvasást kívánunk!

A szerkesztőség

ZRÍNYI KIADÓ